

Η Γλώσσα μας
Β' Λυκείου

Η Γλώσσα μας
Β' Λυκείου

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΡΗΤΗΣ
ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΑΓΩΓΗΣ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΔΙΑΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΩΝ
ΚΑΙ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΤΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ (Ε.ΔΙΑ.Μ.ΜΕ.)

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ «ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ ΠΡΩΤΟΒΑΘΜΙΑ ΚΑΙ ΔΕΥΤΕΡΟΒΑΘΜΙΑ
ΔΙΑΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΣΤΗ ΔΙΑΣΠΟΡΑ»

Το Πρόγραμμα «Ελληνόγλωσση Πρωτοβάθμια και Δευτεροβάθμια Διαπολιτισμική Εκπαίδευση στη Διασπορά» χρηματοδοτήθηκε από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από Εθνικούς πόρους, στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος Εκπαίδευσης και Δια Βίου Μάθησης, και υλοποιήθηκε από το «Εργαστήριο Διαπολιτισμικών και Μεταναστευτικών Μελετών» του Πανεπιστημίου Κρήτης. Για την παραγωγή του διδακτικού υλικού που περιέχεται στο παρόν τεύχος εργάστηκαν τα παρακάτω πρόσωπα:

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΑ ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΕΡΓΟΥ
Χατζηδάκη Ασπασία

**ΥΠΟΕΡΓΟ 3-ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΟΥ-ΒΟΗΘΗΤΙΚΟΥ ΥΛΙΚΟΥ
ΓΙΑ ΤΑ ΣΧΟΛΕΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΜΕΙΟΝΟΤΗΤΑΣ ΤΗΣ ΑΛΒΑΝΙΑΣ**

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΑ ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ
Γεώργιος Δ. Καψάλης
Καθηγητής Παιδαγωγικού Τμήματος Δ.Ε. Πανεπιστημίου Ιωαννίνων

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ ΚΕΙΜΕΝΟΥ
Γεώργιος Δ. Καψάλης

ΣΥΓΓΡΑΦΗ
Μανικάρου Μεταξούλα
Τζημαγιώργη Δήμητρα

ΣΥΝΤΟΝΙΣΜΟΣ - ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΣΥΓΓΡΑΦΗΣ
Ευαγγέλου Φίλιππος
Κάτσενου Λευκοθέα
Μπάης Κωνσταντίνος

ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΣΗ - ΕΚΔΟΤΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ
Γκοντού Ελένη
Κέλλης Αντώνιος

© Υπουργείο Παιδείας & Θρησκευμάτων
Πανεπιστήμιο Κρήτης
Σχολή Επιστημών Αγωγής
Παιδαγωγικό Τμήμα Δ.Ε.
Εργαστήριο Διαπολιτισμικών
και Μεταναστευτικών Μελετών (Ε.ΔΙΑ.Μ.ΜΕ.)
Πανεπιστημιούπολη Ρεθύμνου
741 00 Ρέθυμνο
Τηλέφωνο: 28310-77635, 77605
Fax: 28310- 77636
e-mail: ediamme@edc.uoc.gr
www.uoc.gr/diaspora
www.ediamme.edc.uoc.g

- Συνεργασία με το:
Παιδαγωγικό Τμήμα Δ.Ε.
Πανεπιστημίου Ιωαννίνων
Πανεπιστημιούπολη
Τ.Κ.: 45100 Ιωάννινα
Τηλ.: 26510 05690

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ: Η ΕΙΔΗΣΗ.....	15
I. Η ΕΙΔΗΣΗ ΚΑΙ ΤΟ ΣΧΟΛΙΟ	15
1. Το γεγονός και το σχόλιο στην είδηση	15
2. Προβολή και διαφοροποίηση της είδησης	25
3. Παρεμβολή ξένου σχολίου στην είδηση	27
4. Διαπλοκή του γεγονότος με το σχόλιο και την είδηση	28
II. Η ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΚΑΙ Η ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΗΣ ΕΙΔΗΣΗΣ.....	30
1. Η οργάνωση της είδησης	30
2. Η οπτική γωνία του δημοσιογράφου στην είδηση	35
3. Ο τίτλος της είδησης	36
4. Συντακτικά στοιχεία στην είδηση	39
α) Η σειρά των λεκτικών συνόλων στην είδηση	39
β) Ενεργητική και παθητική σύνταξη στην είδηση	41
γ) Η χρήση των ονοματικών προσδιορισμών στην είδηση	41
δ) Ο προσδιορισμός του χρόνου στην είδηση	42
5. Το σχόλιο πάνω στην είδηση.....	43
III. ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΟΥ ΛΟΓΟΥ	44
Η χρήση του παραδείγματος στην ανάπτυξη παραγράφου και ευρύτερου κειμένου	44
IV. ΘΕΜΑΤΑ ΓΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ ΚΑΙ ΕΚΦΡΑΣΗ - ΕΚΘΕΣΗ	46
Πληροφόρηση – Παραπληροφόρηση.....	46
Δημοσιογραφία – Τύπος	46
Βιβλίο – Ηλεκτρονικό βιβλίο	48
Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης (Μ.Μ.Ε.)	50
Διαδίκτυο	53

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ: ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ ΕΙΔΗ..... 55

I. ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ ΕΙΔΗ 55

A) Αφηγητής/Βιογράφος: άλλο πρόσωπο	56
1. Βιογραφία	56
2. Μυθιστορηματική βιογραφία	57
3. Βιογραφικό σημείωμα	60
α. Τα γεγονότα και τα σχόλια σε ένα βιογραφικό σημείωμα	61
β. Η δομή και το περιεχόμενο ενός βιογραφικού σημειώματος	63
γ. Το διάγραμμα ενός βιογραφικού σημειώματος	66
δ. Σύγκριση δύο βιογραφικών σημειωμάτων	67
4. Συστατική επιστολή	69
α. Συστατική επιστολή και βιογραφικό σημείωμα.....	70
β. Χαρακτηρισμός της συστατικής επιστολής.....	71
5. Βίοι και Συναξάρια	71
B) Αφηγητής/Βιογράφος: ο αυτοβιογραφούμενος	72
1. Αυτοβιογραφία.....	72
2. Μυθιστόρημα με αυτοβιογραφικά στοιχεία	73
3. Αυτοβιογραφικό σημείωμα	75
α. Σύγκριση ενός αυτοβιογραφικού σημειώματος με ένα βιογραφικό σημείωμα	77
β. Το έμμεσο σχόλιο στο αυτοβιογραφικό σημείωμα.....	78
γ. Σύγκριση δύο αυτοβιογραφικών σημειωμάτων	79
δ. Ο πρακτικός σκοπός ενός (αυτο)βιογραφικού σημειώματος (curriculum vitae)	80
4. Ημερολόγιο.....	81
5. Απομνημονεύματα	84

II. ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΟΥ ΛΟΓΟΥ..... 87

1. Παράγραφος. Ανάπτυξη με σύγκριση και αντίθεση	87
2. Ο ρόλος της αντίθεσης στη συνοχή του κειμένου	89
α. Συνοχή προτάσεων και περιόδων	89
β. Συνοχή παραγράφων με αντιθετική σύνδεση Ανάπτυξη δύο εννοιών σε ένα ευρύτερο κείμενο	89

III. ΘΕΜΑΤΑ ΓΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ ΚΑΙ ΕΚΦΡΑΣΗ-ΕΚΘΕΣΗ	92
Εργασία – Επάγγελμα – Ειδίκευση - Ανεργία	92
Στερεότυπα – Προλήψεις – Άτομα με ειδικές ανάγκες – Ρατσισμός.....	95
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ: ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ – ΚΡΙΤΙΚΗ	99
I. ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΚΑΙ ΚΡΙΤΙΚΗ ΕΝΟΣ ΒΙΒΛΙΟΥ	99
1. Η ταυτότητα του βιβλίου	99
2. Βιβλιοπαρουσίαση.....	101
3. Βιβλιοκριτική	106
α) Λογοτεχνική κριτική	107
β) Κριτική άλλων κειμένων	110
4. Το ύφος του κριτικού	111
5. Απλή και διαδοχική υπόταξη	116
6. Οι αναφορικές προτάσεις	118
II. ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΚΑΙ ΚΡΙΤΙΚΗ ΜΙΑΣ ΘΕΑΤΡΙΚΗΣ ΠΑΡΑΣΤΑΣΗΣ.....	120
III. ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΚΑΙ ΚΡΙΤΙΚΗ ΑΛΛΩΝ ΜΟΡΦΩΝ ΤΕΧΝΗΣ.....	123
IV. ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΟΥ ΛΟΓΟΥ.....	127
1. Ορισμός.....	127
2. Διαίρεση	130
V. ΘΕΜΑΤΑ ΓΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ ΚΑΙ ΕΚΦΡΑΣΗ-ΕΚΘΕΣΗ	132
Τέχνη – Κριτική έργου τέχνης – Κριτικός της τέχνης.....	132
Κριτική – Αξιολόγηση ατόμου - Αυτοκριτική	137
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ: ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ – ΠΕΡΙΛΗΨΗ	139
I. ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ.....	139
A. ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΑΠΟ ΓΡΑΠΤΟ ΛΟΓΟ	140
1. Κρατώ σημειώσεις κατά παράγραφο	140
α. Εντοπίζω τα κύρια συστατικά της παραγράφου	140
β. Παρουσιάζω παραλλαγές σημειώσεων από την ίδια παράγραφο.....	141
γ. Χρησιμοποιώ τον πλαγιότιτλο της παραγράφου, για να κρατήσω σημειώσεις.....	145
δ. Επισημαίνω τις διαρθρωτικές λέξεις.....	146

2. Εργάζομαι σε ευρύτερες (από την παράγραφο) νοηματικές ενότητες και κρατώ σημειώσεις.....	146
3. Από τις σημειώσεις προχωρώ στο διάγραμμα του κειμένου.....	148
B. ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΑΠΟ ΠΡΟΦΟΡΙΚΟ ΛΟΓΟ	150
1. Οι δυσκολίες που συναντώ, όταν κρατώ σημειώσεις από τον προφορικό λόγο.....	150
2. Κρατώ σημειώσεις από την παράδοση ενός μαθήματος, από την ακρόαση ενός άρθρου, από μία διάλεξη	150
II. ΠΕΡΙΛΗΨΗ	151
A. ΠΕΡΙΛΗΨΗ ΓΡΑΠΤΟΥ ΛΟΓΟΥ	151
1. Πώς οδηγούμαι στην περίληψη	152
2. Τι πρέπει να προσέχω σε μία περίληψη	155
3. Συγκρίνω δύο περιλήψεις, μία εκτενή και μία συνοπτική, του ίδιου κειμένου	156
4. Εξετάζω τη χρήση της ενεργητικής και της παθητικής σύνταξης σε μία περίληψη.....	157
5. Παρατηρώ περιλήψεις από ποικίλα κείμενα	157
B. ΠΕΡΙΛΗΨΗ ΠΡΟΦΟΡΙΚΟΥ ΛΟΓΟΥ	158
III. ΘΕΜΑΤΑ ΓΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ ΚΑΙ ΕΚΦΡΑΣΗ - ΕΚΘΕΣΗ	160
Λακωνικότητα - Εξοικονόμηση χρόνου στη σύγχρονη καθημερινή ζωή	160
Ψυχαγωγία – Ελεύθερος χρόνος	162
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	165
Κεφάλαιο Πρώτο: Η Είδηση	165
Η επιδρομή της πληροφορίας	165
Ο Τύπος.....	166
Η ψευδαίσθηση της αλήθειας	167
Δημοσιογραφική δεοντολογία	168
Κατευθύνει ή κατευθύνεται η κοινή γνώμη;	170
Τα κόμικς.....	171
Γιατί ο Έλληνας δεν διαβάζει	173
Η δύναμη της τηλεόρασης.....	175
Η τηλεοπτική εικόνα	177
TV ο εκτελεστής της γλώσσας	178

Κεφάλαιο Δεύτερο: Βιογραφικά είδη	179
Άνθρωπος και εργασία	179
Η εργασία των χεριών	181
Η οικιακή εργασία παραμένει γένους θηλυκού;	183
Εργαζόμενοι από το σπίτι	185
Η ανεργία των πτυχιούχων στη χώρα μας	187
Εξειδίκευση	188
Άτομα με ειδικές ανάγκες: οι αγνοημένοι της διπλανής πόρτας	191
Ρατσισμός: από τη φυλή στην κουλτούρα	193
Κεφάλαιο Τρίτο: Παρουσίαση - Κριτική	195
Πολιτισμός και Τέχνη	195
Η διδασκαλία της Τέχνης	197
Η αναγκαιότητα της κριτικής	199
Η αξιολόγηση του μαθητή	200
Αυτογνωσία και αυτοκριτική	201
Κεφάλαιο Τέταρτο: Σημειώσεις – Περίληψη	204
Λακωνικότητα	204
Το κυνήγι του χρόνου	206
Ο ελεύθερος χρόνος και η ψυχαγωγία	207

Επεξήγηση Συμβόλων

– βασική διδαχή ή κείμενο διδασκαλίας

– επιμέρους ανάπτυξη της διδασκαλίας και άλλα πάνω στο θέμα

– εργασία - άσκηση

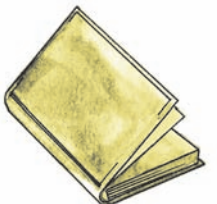
– κείμενα συγγραφέων

– χρήσιμες πληροφορίες

– σημαντική σημείωση

– παραδείγματα - συμπληρωματική πληροφορία

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

Η ΕΙΔΗΣΗ

Ρώτησαν κάποτε έναν μυθικό βασιλιά:

– Άρχοντα, αν έχανες όλα σου τ' αγαθά, ποιο απ' αυτά τα πέντε θα ήθελες να σου μείνει τελευταίο; Η ελευθερία, η υγεία, το χρυσάφι, η σοφία ή η δόξα; Κι εκείνος αποκρίθηκε:

– Οι πληροφορίες! Δώστε μου πληροφορίες και όλα τ' άλλα τα ξαναβρίσκω.

Ι. Η ΕΙΔΗΣΗ ΚΑΙ ΤΟ ΣΧΟΛΙΟ

Η άμεση επαφή με το γεγονός δεν υπάρχει πια. Όλα μετατράπηκαν σε ένα τεράστιο παιχνίδι. Ο τηλεθεατής ή ο αναγνώστης κρατά τα μάτια του καρφωμένα πάνω σ' αυτόν που αναλαμβάνει να μεταφράσει την πραγματικότητα και καταλήγει να μη βλέπει την πραγματικότητα, αλλά μόνο τη μετάφρασή της. Ο κόσμος μας αντέδρασε σε μια σύμβαση: ανάμεσα σε μας και στην ύπαρξη, ανάμεσα σε σένα και σε μένα, υπάρχει μια γραμμένη σελίδα, μια αιώνια αναμμένη οθόνη που παίρνει τη θέση της πραγματικότητας.

[Φ. Φελίνι]

1. Το γεγονός και το σχόλιο στην είδηση

Με τον όρο **είδηση** εννοούμε την αναγγελία, ανακοίνωση, αφήγηση που δίνεται στη δημοσιότητα είτε «εν συντομία» είτε λεπτομερειακά, σχετικά με κάποιο γεγονός της

επικαιρότητας, με σκοπό την ενημέρωση του αναγνώστη / ακροατή / τηλεθεατή. Τα κυριότερα **μέσα μετάδοσης των ειδήσεων** είναι ο έντυπος λόγος (εφημερίδες, περιοδικά, αφίσες, προκηρύξεις, φέιγ-βολάν, πανό κ.λπ.), ο προφορικός λόγος (από στόμα σε στόμα), το ραδιόφωνο και ο ηλεκτρονικός τύπος (τηλεόραση, διαδίκτυο, Ηλεκτρονικός Υπολογιστής).

Η επικοινωνιακή περίσταση στην είδηση

- Τα πρόσωπα: ο πομπός, δηλαδή η πηγή εκπομπής του μηνύματος / είδησης (δημοσιογράφος) και ο δέκτης, δηλαδή το πρόσωπο που λαμβάνει το μήνυμα (αναγνώστης εφημερίδας ή περιοδικού, ακροατής ραδιοφώνου, τηλεθεατής, χρήστης διαδικτύου).
- Μέσο επικοινωνίας: εφημερίδα – περιοδικό (γραπτός λόγος), ραδιόφωνο – τηλεόραση (προφορικός λόγος και εικόνα), διαδίκτυο (γραπτός λόγος και εικόνα).
- Σκοπός: η ενημέρωση αλλά και η διεγέρση του ενδιαφέροντος του δέκτη.
- Είδος λόγου: η αφήγηση (συχνά διανθισμένη και με στοιχεία περιγραφής).
- Ύφος: ποικίλλει από το σοβαρό και τυπικό έως το οικείο και καθημερινό. Η επιλογή του ύφους εξαρτάται κυρίως από τον δέκτη, το μέσο, το περιεχόμενο και τον σκοπό του πομπού.

Η **δημοσιογραφία** περιλαμβάνει τη συγκέντρωση/συλλογή, την επεξεργασία, τη διακίνηση, την προβολή, τη μετάδοση και την ανάλυση/σχολιασμό των βασικών στοιχείων της επικαιρότητας από τα μέσα μαζικής επικοινωνίας. Πρόκειται για μια συνειδητή μορφή επικοινωνίας ανάμεσα σε έναν πομπό και σε πολλαπλούς δέκτες.

Η δημοσιογραφία διακρίνεται σε δύο βασικούς τομείς:

- **Ειδησεογραφία:** Ασχολείται με την καταγραφή, μετάδοση, ανακοίνωση των γεγονότων που ενδιαφέρουν τον άνθρωπο και επηρεάζουν τη ζωή του. Βασικός, δηλαδή, σκοπός του δημοσιογράφου είναι η έκθεση των γεγονότων με αντικειμενικό τρόπο.
- **Ερμηνευτική δημοσιογραφία:** Ερμηνεύει και σχολιάζει τα γεγονότα/ειδήσεις. Εδώ, ο δημοσιογράφος, εκτός από την παράθεση των γεγονότων, εκφράζει τη γνώμη του, τα συναισθήματά του, κρίνει, ερμηνεύει, επιδοκιμάζει ή αποδοκιμάζει το γεγονός και δίνει τη δική του εξήγηση/ερμηνεία για το θέμα που πραγματεύεται. Με άλλα λόγια, ο δημοσιογράφος συνδυάζει, φανερά ή συγκαλυμμένα, το **γεγονός** (αντικειμενική πληροφόρηση) με το **σχόλιο** (υποκειμενική στάση).

Το γεγονός και το σχόλιο στην είδηση

Γεγονός: Καθετί που έχει γίνει, το συμβάν. Αποτελεί το αντικειμενικό περιεχόμενο της είδησης, δηλαδή αυτό που έγινε. Πρόκειται για μια εξακριβωμένη και αδιαμφισβήτητη πληροφορία.

Για παράδειγμα: *Έγινε εκστρατεία αιμοληψίας στη Θεσσαλονίκη.*

Σχόλιο: Κρίση ευμενής ή δυσμενής για ένα γεγονός που διατυπώνει κάποιος προφορικά ή γραπτά. Αποτελεί το υποκειμενικό στοιχείο της είδησης, δηλαδή την κρίση που διατυπώνει ο δημοσιογράφος. Πρόκειται για μια ερμηνεία του γεγονότος-συμβάντος.

Για παράδειγμα: *Είχε μεγάλη απήχηση η εκστρατεία αιμοληψίας που έγινε στη Θεσσαλονίκη.*

Τα κυριότερα δημοσιογραφικά είδη που υπάγονται στην ερμηνευτική δημοσιογραφία είναι:

- το **άρθρο**: σύντομο, συνήθως, κείμενο με έκφραση γνώμης και θέμα ποικίλο (πολιτικό, επιστημονικό, οικονομικό, κοινωνικό, φιλολογικό κ.λπ.).
- το **χρονογράφημα**: ιδιόμορφο πεζογραφικό κείμενο που συνδυάζει το χιουμοριστικό ύφος με τη φιλοσοφική σκέψη.
- η **γελοιογραφία**: εικόνα με σκίτσα, με σκοπό τη σάτιρα προσώπων ή πραγμάτων της επικαιρότητας.
- η **επιφυλλίδα**: γράφεται από ειδικό, με αφόρμηση ένα επίκαιρο θέμα, που κάποτε προσλαμβάνει διαχρονικό χαρακτήρα.

Χρήσιμες πληροφορίες

1. Τα όρια ανάμεσα στην ειδησεογραφία (γεγονός) και την ερμηνευτική δημοσιογραφία (σχόλιο) είναι τις περισσότερες φορές δυσδιάκριτα, καθώς η απόλυτη αντικειμενικότητα είναι, στην πραγματικότητα, ανέφικτη. Αυτό που έχει σημασία για τον αναγνώστη είναι να μπορεί να διακρίνει το σχόλιο (το καθαρά υποκειμενικό στοιχείο) από το γεγονός (το αντικειμενικό περιεχόμενο της είδησης), γιατί έτσι μπορεί ανεπηρέαστα να διαμορφώνει τη γνώμη του.
2. Μια πληροφορία που παρουσιάζεται ως γεγονός σημαίνει ότι έχει εξακριβωθεί, ότι υπάρχουν αδιάσειστα στοιχεία που την αποδεικνύουν και, επομένως, τη δεχόμαστε ανεπιφύλαχτα. Αντίθετα, μια πληροφορία που αποτελεί το σχόλιο, την ερμηνεία του δημοσιογράφου για το γεγονός, τη δεχόμαστε με κάποια επιφύλαξη και σκεπτικισμό, γιατί, μετά από έλεγχο, μπορεί

να αποδειχτεί σωστή ή λανθασμένη. Ακόμη, είναι ενδεχόμενο η γνώμη του δημοσιογράφου να μην συμφωνεί με την ιδεολογία μας.

3. Τα σχόλια που παραθέτει ο δημοσιογράφος, εκτός από το ότι αξιολογούν, καθορίζουν, δηλαδή, τη σημασία θετική ή αρνητική σε μια είδηση, κάποτε μπορεί να επεξηγούν και να διασαφηνίζουν το περιεχόμενό της. Ακόμη βοηθούν τον δέκτη για την καλύτερη κατανόηση της είδησης και του παρέχουν ερεθίσματα για περαιτέρω σκέψη και προβληματισμό. Μπορούν, επίσης, να συμβάλουν στην πληρέστερη έκθεση των γεγονότων.

Τώρα που καταλάβατε τη διαφορά ανάμεσα στους δύο τομείς της δημοσιογραφίας (ειδησεογραφία και ερμηνευτική δημοσιογραφία), να συμπληρώσετε τον παρακάτω πίνακα.

Τομείς δημοσιογραφίας		
Κριτήρια διαφοροποίησης	Ειδησεογραφία	Ερμηνευτική δημοσιογραφία
Περιεχόμενο		
Σκοπός		
Μέθοδος		
Πηγή		
Αποδοχή – στάση του δέκτη		

Ποια από τα παρακάτω αποσπάσματα κειμένων ανακοινώνουν απλώς ένα γεγονός και ποια από αυτά συνδυάζουν την ανακοίνωση του γεγονότος με το σχόλιο. Να αιτιολογήσετε την επιλογή σας. Στη συνέχεια, να επιλέξετε μια είδηση που ανακοινώνει απλώς ένα γεγονός και να τη σχολιάσετε.

1. Πορείες γυναικών πραγματοποιήθηκαν τον χρόνο που μας πέρασε σε πολλές πόλεις του κόσμου, με αίτημα να τεθούν περιορισμοί στη διάθεση των πυροβόλων όπλων.
2. Σε εφιάλτη μετατράπηκε η χθεσινή διακοπή του ηλεκτρικού ρεύματος στην Αθήνα, η οποία δημιούργησε σοβαρότατα προβλήματα στην πόλη.
3. Περισσότεροι από 8 στους 10 νέους χειρίζονται τις δυνατότητες που δίνει η ηλεκτρονική τεχνολογία, σύμφωνα με έρευνες που διενεργεί η εταιρεία μετρήσεων Κάπα Research.

4. Τις δυνάμεις της θα ενώσει αύριο Πέμπτη η UNICEF με τέσσερις ραδιοφωνικούς σταθμούς της Αττικής και 25 από την υπόλοιπη Ελλάδα για τη συγκέντρωση χρημάτων, ώστε να εμβολιαστούν κατά της πολιομυελίτιδας τα παιδιά από 12 αφρικανικές χώρες.
5. Οι άνθρωποι των σκουπιδιών είναι μια τραγική απόδειξη της φτώχειας που μαστίζει το Βιετνάμ. Παιδιά και μεγάλοι προσπαθούν να βρουν το επόμενο γεύμα τους μέσα στους σωρούς των σκουπιδιών.

Να εντοπίσετε τα σχόλια στην είδηση που ακολουθεί και να διατυπώσετε ξανά το κείμενο και τον τίτλο του με ουδέτερο τρόπο. Έπειτα, να εξηγήσετε ποια από τις δύο παραλλαγές του κειμένου (σχολιασμένη ή ασχολίαστη) προτιμάτε.

Γραφικές εικόνες μιας τερατούπολης

Αν δεν έχετε δει να σπρώχνουν τρόλεϊ, χάνετε. Μπλακ άουτ για τους σηματοδότες και για τους εργαζόμενους στα ΗΠΑΠ γυμναστική. Τρεις το μεσημέρι στην Ομόνοια και για να ανοίξει ο δρόμος μέχρι και επιβάτες επιστρατεύτηκαν, μήπως και πάνε λίγο πιο κάτω οι αγανακτισμένοι οδηγοί. Για κάποιους η Αθήνα χθες ήταν ωραία! Με την φωτογραφική μηχανή υπό μάλης νεαροί Ιάπωνες τουρίστες απαθανατίζουν το μεγαλείο της πόλης μετά τη βροχή. Όσο για τον μικροπωλητή, που στέκεται στη γωνία Πανεπιστημίου και Χαρ. Τρικούπη, μπορεί το σύννεφο να έφερε βροχή, έφερε όμως και δουλειές. Ένα κασόνι για πάγκος και οι ομπρέλες αραδιασμένες, για να διαλέξουν όσοι έμειναν να κρατούν τις παλιές τους ομπρέλες, σπασμένες από τον δυνατό άνεμο.

Οι παρακάτω προτάσεις και περίοδοι θα μπορούσαν να αποτελέσουν σχόλια ορισμένων ειδήσεων. Να συνθέσετε δικές σας σύντομες ειδήσεις, καθεμιά από τις οποίες θα μπορούσε να περιέχει ένα από αυτά τα σχόλια.

1. Τέτοια δείγματα συμπεριφοράς θυμίζουν ότι δεν έχουν χαθεί ακόμη η ευγένεια και το ήθος.
2. Άλλη μια νίκη της επιστήμης κατά της ασθένειας και του πόνου.
3. Το τίμημα της ελευθερίας του τύπου παραμένει πολύ ακριβό σε ορισμένες χώρες.
4. Ο άνθρωπος, τελικά, είναι ο μεγαλύτερος εχθρός του φυσικού περιβάλλοντος, εξαιτίας είτε της αγραμματοσύνης είτε της αλόγιστης επιθυμίας του κέρδους.

Να διαμορφώσετε καθέναν από τους ακόλουθους τίτλους, που εκφράζουν υπαινιγμούς και σχόλια, έτσι ώστε να αποδίδουν την αντίστοιχη είδηση με τρόπο ουδέτερο. Για να βοηθηθείτε, δείτε το παράδειγμα. Δεδομένος τίτλος: *Περίεργη φωτιά σε εργοστάσιο, ύποπτα τα αίτια.*

Ουδέτερη παραλλαγή του τίτλου: *Φωτιά σε εργοστάσιο από άγνωστη αιτία.*

1. Ασυνείδητος οδηγός εγκαταλείπει αιμόφυρτο το θύμα του στην άσφαλτο.
2. Απεργιακό κύμα σαρώνει τη χώρα.
3. Ογδοντάχρονη γριούλα θύμα αδίστακτου ληστή.
4. Στο έλεος της κακοκαιρίας η χώρα.
5. Καλπάζει η ανεργία, δείχνουν οι μετρήσεις.

Η σημασία των λέξεων «γεγονός» και «σχόλιο»:

γεγονός:

- α) πράξη που έχει συντελεστεί, συμβάν: π.χ. *Η μάχη του Μαραθώνα υπήρξε ένα από τα σπουδαιότερα γεγονότα των ελληνοπερσικών πολέμων.*
- β) πράγμα βέβαιο, αναμφισβήτητο: π.χ. *Είναι γεγονός ότι παραιτείται η διοίκηση του συλλόγου.*
- γ) δεδομένο, βάση συλλογισμού ή συμπεράσματος: π.χ. *Το γεγονός ότι έχουμε κοινά συμφέροντα επιβάλλει...*
- δ) τετελεσμένο γεγονός, δηλαδή πράξη ή συμβάν που δεν μπορεί να αλλάξει και που είμαστε αναγκασμένοι να το δεχτούμε με ή χωρίς τη θέλησή μας: π.χ. *Τον έφερε προ τετελεσμένου γεγονότος.*

σχόλιο:

- α) σύντομη ερμηνεία λέξεων και φράσεων ενός κειμένου, ιδιαίτερα κειμένου των αρχαίων συγγραφέων και ποιητών: π.χ. *Σχόλια στον Όμηρο.*
- β) κρίση για γεγονότα ή πράξεις: π.χ. *Σχόλια του τύπου για τις δηλώσεις του πρωθυπουργού.*

Στις παρακάτω φράσεις να προσδιορίσετε τη σημασία των λέξεων «γεγονός» και «σχόλιο»:

1. Ανησυχητικό είναι το γεγονός ότι στα τέλη του εικοστού αιώνα δεν έχει κατοχυρωθεί ακόμη η ελευθερία της έκφρασης σε όλες τις χώρες του πλανήτη μας.
2. Η απροσδόκητη απόφαση του εκδότη να διακόψει την έκδοση της εφημερίδας του έφερε τους εργαζομένους προ τετελεσμένου γεγονότος.
3. Είναι γεγονός ότι μια είδηση μπορεί να μην προβάλλεται με τον ίδιο τρόπο από όλες τις εφημερίδες.
4. Από όλα τα γεγονότα που συμβαίνουν γύρω μας, είδηση θα γίνει εκείνο που ενδιαφέρει όσο το δυνατόν περισσότερο κόσμο και επηρεάζει τη ζωή του.

5. Είναι γεγονός ότι η διοργάνωση των Ολυμπιακών Αγώνων αποτελεί ευκαιρία για διεθνή προβολή της χώρας μας.
6. Η μελέτη των λεξιλογικών σχολίων στο μάθημα των Αρχαίων Ελληνικών οδηγεί στο συμπέρασμα ότι η ελληνική είναι μια ζωντανή γλώσσα.
7. Η προαγωγή του προκάλεσε τα σχόλια των συναδέλφων του.

Τεχνικές σχολιασμού ενός γεγονότος

Ένα γεγονός μπορεί να σχολιαστεί με ποικίλους εκφραστικούς τρόπους. Για παράδειγμα, με:

- **Επίθετα:** «... Στο Βελιγράδι, στην Πρίστινα, στα Σκόπια, στην Αλβανία, αλλά και στο Μαυροβούνιο, από τις 6 Μαΐου, εξελίσσεται μία από τις μεγαλύτερες επιχειρήσεις της οργάνωσης, με στόχο να επουλώσει τις βαθιές πληγές του πολέμου».
- **Επιρρήματα:** «Οι εμπρηστές χτύπησαν και πάλι την Αττική».
- **Ρήματα:** «Καλπάζει η ανεργία».
- **Φράσεις ή ολόκληρες προτάσεις,** που αποτελούν αξιολογικές κρίσεις ή εκφράσεις συναισθηματικά φορτισμένες: «Τα νέα έντυπα των λογαριασμών παρουσίασε με δικαιολογημένη ικανοποίηση η διοίκηση του Οργανισμού, στο πλαίσιο των νέων αλλαγών».
- **Σχήματα λόγου** (μεταφορές / συνυποδήλωση, παρομοιώσεις): «Αστέρια της τηλεόρασης».
- **Σημεία στίξης:** Κατά τη γραφή αλλά και την ανάγνωση της είδησης, η χρήση των σημείων στίξης είναι καθοριστική για την απόδοση του συγκεκριμένου, κάθε φορά, νοήματος. Τα σημεία στίξης, δηλαδή, εκφράζουν κάποιο σχόλιο, «σχολιάζουν» την είδηση:
  - Ερωτηματικό (;): εκφράζει απορία, δυσπιστία, προβληματισμό, ρητορική ερώτηση. Σε παρένθεση (;) δείχνει ειρωνεία και αμφιβολία για την αξιοπιστία ή γενικά για κάτι που αναφέρεται. Παράδειγμα: *Καμάρωνε πως ήταν ο καλύτερος (;) ποδοσφαιριστής.*
  - Θαυμαστικό (!): εκφράζει θαυμασμό, έκπληξη, απαίτηση ή προσταγή, επιδοκιμασία ή αποδοκιμασία. Το θαυμαστικό σε παρένθεση (!) χρησιμοποιείται για να δηλώσει απορία, αμφισβήτηση και ειρωνεία. Παράδειγμα: *Με ένα χέρι ο ποδοσφαιριστής Σ. διαπρέπει στα γήπεδα!*

Σημειώνουμε εδώ ότι το θαυμαστικό και το ερωτηματικό τοποθετούνται μέσα από τα εισαγωγικά, όταν αναφέρονται σε όσα σχετίζονται με τα λόγια που κλείνονται σ' αυτά, και έξω από αυτά, όταν αναφέρονται στο κείμενο.
- Εισαγωγικά («...»): εκφράζουν ειρωνεία, αμφισβήτηση ή αποστασιοποίηση, μεταφορική χρήση

της φράσης ή λέξης (δεν χρησιμοποιούνται με το συνηθισμένο τους νόημα). Παράδειγμα: *Και στην Αθήνα παιδιά «κατά παραγγελίαν».*

- Αποσιωπητικά (...): εκφράζουν υπαινιγμό, έμμεση απειλή, συγκινησιακή φόρτιση, έμφαση, δισταγμό, ντροπή, αποδοκιμασία, αγανάκτηση, περιφρόνηση, απειλή, ανησυχία. Χρησιμοποιούνται, όταν η φράση δεν ολοκληρώνεται από συγκίνηση ή για να δείξουν ότι διακόπηκε η συνομιλία απότομα, χωρίς να ολοκληρωθεί. Παράδειγμα: *Συντήρηση τροφίμων με ... ακτινοβολία.*

Χρήσιμη πληροφορία

Στον προφορικό λόγο έχουμε τη δυνατότητα να αποδώσουμε αποτελεσματικά το νόημα των λόγων μας, τα συναισθήματα, τη διάθεση, τη στάση μας, καθώς και το είδος των προτάσεων που διατυπώνουμε (ερωτηματικές, επιφωνηματικές), χρησιμοποιώντας τον **επιτονισμό** (κύμανση της φωνής, χρωματισμός, ανύψωση ή κατέβασμα του τόνου) και τις **παύσεις** [βλ. το βιβλίο της Α Λυκείου].

Αντίθετα, στον γραπτό δεν μπορούμε να παραστήσουμε αυτό που δείχνει η φωνή μας. Έτσι, στη θέση του επιτονισμού χρησιμοποιούμε τα σημεία της στίξης, τα οποία είναι ο καθρέφτης του ηχοχρώματος του προφορικού λόγου στον γραπτό.

Επομένως, η στίξη κατέχει σημαντικό ρόλο στην απόδοση του νοήματος και στην ποιότητα της επικοινωνίας. Υπάρχουν, βέβαια, κάποιοι κανόνες που πρέπει να ακολουθήσει αυτός που γράφει ένα κείμενο, αν και σε κάποιο βαθμό η στίξη εξαρτάται από τις προθέσεις του γράφοντος. Κάποια, μάλιστα, σημεία στίξης παρουσιάζουν **πολυσημία στη λειτουργία** τους, δηλαδή ένα σημείο μπορεί να δηλώνει διαφορετικά νοήματα, ανάλογα με τη χρήση του.

Τώρα που μάθατε ότι και η στίξη είναι σχόλιο, προσπαθήστε να καταλάβετε τα σχόλια του γράφοντος μέσα από τα σημεία στίξης.

1. Εξαιρετική η ερμηνεία του ρόλου!
2. Γιατί άραγε επιλέχτηκε μια εικόνα ως αφόρμηση και όχι ένα κείμενο;
3. Ο κατάλληλος (;) άνθρωπος στην κατάλληλη θέση.
4. Γλώσσα είναι ... ολόκληρος ο λαός σύμφωνα με τους Φλαμανδούς.
5. Κανένας υπεύθυνος δεν σκέφτηκε ότι τέτοιες παραγωγικές δραστηριότητες θα προκαλέσουν προβλήματα στο φυσικό περιβάλλον!
6. Λύματα, φυτοφάρμακα, σκουπίδια... ο πολιτισμός μας πολιορκείται ασφυκτικά από τα ίδια

του τα απορρίμματα.

7. Περιορισμένα «κέρδη» άφησε στον λαό μας η μεταναστευτική πολιτική που ακολούθησε έως τώρα.
8. Γερή «γροθιά» δέχτηκε ο αθλητισμός προχθές την Κυριακή, από τη δράση ταραχοποιών στοιχείων στα γήπεδα.
9. Η αντιπολίτευση άσκησε πάλι τη γνωστή της «εποικοδομητική» κριτική.
10. Συνέχισε να με προσβάλλεις και...

Να σχολιάσετε με πέντε διαφορετικούς τρόπους το γεγονός: «Η κυβέρνηση απέρριψε τα αιτήματα των απεργών».

- α) Με κρίση.
- β) Με επίθετο.
- γ) Με επίρρημα.
- δ) Με τη σειρά των λέξεων.
- ε) Με σημείο στίξης.

Και λίγα ακόμη σχετικά με τα ΜΜΕ...

Σύμφωνα με τη διαδικτυακή εγκυκλοπαίδεια *Βικιπαίδεια*, **Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης** ή **Επικοινωνίας** (ΜΜΕ) εννοούνται όλα τα διαθέσιμα μέσα με τα οποία μπορεί να ενημερωθεί για προηγούμενα και τρέχοντα συμβάντα ένα μεγάλο πλήθος ανθρώπων.

Τα ΜΜΕ χωρίζονται σε: **Ασύγχρονα μέσα**, όπως είναι ο τύπος (εφημερίδες, περιοδικά) και το Διαδίκτυο, καθώς η πληροφορία τους μεταδίδεται σε διαφορετικές χρονικές στιγμές για κάθε διακριτό χρήστη. **Σύγχρονα μέσα**, όπως είναι το ραδιόφωνο και η τηλεόραση, καθώς όλοι οι χρήστες λαμβάνουν την πληροφορία συγχρόνως.

Με βάση μια άλλη κατάταξη τα Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας/Ενημέρωσης χωρίζονται στα: α) **έντυπα**, στα οποία συμπεριλαμβάνονται ο ημερήσιος Τύπος, τα εκλαϊκευτικά επιστημονικά και λογοτεχνικά βιβλία, ορισμένα περιοδικά και κάθε είδους αφίσες (τοιχοκολλήσεις, πινακίδες, φέιγ-βολάν κ.λπ.) και β) στα **ηλεκτρονικά**, στα οποία συμπεριλαμβάνονται το ραδιόφωνο, η τηλεόραση, ο κινηματογράφος.

Να δώσετε τη σημασία των φράσεων με λέξη, απλή ή σύνθετη, από την οικογένεια της λέξης «τύπος»:

1. εργαστήριο όπου τυπώνονται βιβλία και άλλα έντυπα: .....
2. αυτός που γνωρίζει την τυπογραφική τέχνη: .....
3. αναπαράγω με τυπογραφικά μέσα: .....
4. η ενέργεια και το αποτέλεσμα του τυπώνω: .....
5. υπερβολική προσήλωση στην τήρηση των τύπων: .....

Ποια από τις σημασίες που αναφέρονται έχει η λέξη «τύπος» στα παρακάτω παραδείγματα:

α) το σύνολο των έντυπων μέσων μαζικής ενημέρωσης, β) υπόδειγμα, γ) εξωτερική μορφή, επουσιώδη στοιχεία, συμβατικότητα, δ) είδος, ε) μορφή λέξης, στ) χαρακτήρας, ζ) αλγεβρική παράσταση με ορισμένη μορφή.

1. Στο μουσείο εκτίθενται παλιοί *τύποι* μηχανών.
2. Ενδιαφέρεται για τους *τύπους*, όχι για την ουσία.
3. Το «αγαπάω» είναι ο ασυναίρετος *τύπος* του ρήματος.
4. Η είδηση δημοσιεύτηκε στον ημερήσιο *τύπο*.
5. Είναι εύθυμος *τύπος*.
6. Η λύση της άσκησης ήταν μια απλή εφαρμογή του αλγεβρικού *τύπου*.
7. Οι αιτήσεις συντάσσονται σύμφωνα με έναν ορισμένο *τύπο*.

Να γράψετε συνώνυμα της λέξης «είδηση».

Να δώσετε την ερμηνεία στα ελληνικά των ξενικών όρων που ακολουθούν: καμεραμάν, οπερατέρ, κάμερα, πάνελ, στούντιο, ρεπορτάζ, ντοκιμαντέρ, πλάνο, τοκ - σόου, ριάλιτι σόου, παπαράτσι, ρεπόρτερ. Μετά να επιλέξετε τρεις από τις λέξεις αυτές και να τις χρησιμοποιήσετε σε δικές σας φράσεις.

Να αναλύσετε τη λέξη «τηλεόραση» στα συνθετικά της και να σχηματίσετε νέες σύνθετες λέξεις με το πρώτο συνθετικό της.

2. Προβολή και διαφοροποίηση της είδησης

Μια τεχνική σχολιασμού της είδησης είναι και ο τρόπος που προβάλλεται / παρουσιάζεται μια είδηση από τον δημοσιογράφο. Ο δημοσιογράφος, δηλαδή, μπορεί να καταγράψει ένα γεγονός σε μια εφημερίδα, χωρίς να το σχολιάζει, αλλά και πάλι αυτό μπορεί να μην είναι απαλλαγμένο από το υποκειμενικό στοιχείο. Η προβολή και η διαφοροποίηση της είδησης, πράγμα που σημαίνει λανθάνοντα (κρυφό) και **έμμεσο σχολιασμό**, επιτυγχάνεται, ανάλογα με τη βούληση του δημοσιογράφου ή τη γραμμή της εφημερίδας, με:

- το μέγεθος των στοιχείων του τίτλου της,
- την έκτασή της,
- τη θέση της στη σελίδα του εντύπου,
- τη μη δημοσίευσή της,
- τον λόγο που χρησιμοποιεί σε συνδυασμό με την εικόνα,
- τον τρόπο παρουσίασής της (στην τηλεόραση),
- το ύφος, τον τύπο του εκφωνητή (στον ραδιόφωνο),
- τη διάρκειά της.

Με την προβολή της είδησης συνδέεται και η ικανότητα του δέκτη (ακροατή, αναγνώστη, τηλεθεατή) να αντιλαμβάνεται το μήνυμα (είδηση) του πομπού (δημοσιογράφου). Η πρόσληψη της είδησης από τον αναγνώστη / ακροατή εξαρτάται από το περιβάλλον (κοινωνικό, πνευματικό, οικονομικό, ιδεολογικό), στο οποίο ανήκει ο δέκτης, από τα ενδιαφέροντα, τα βιώματά του και από άλλους παράγοντες. Σημαντικά στοιχεία για την πρόσληψη των μηνυμάτων είναι η γνώση του **εξωγλωσσικού πλαισίου** (δηλαδή, η ευρύτερη γνώση του κόσμου, που βοηθάει στην επεξεργασία και την κατανόηση των μηνυμάτων) και του **γλωσσικού πλαισίου** (δηλαδή, η γνώση του ευρύτερου τμήματος του λόγου μέσα στο οποίο εμφανίζεται η είδηση και ο τίτλος της είδησης).

Με βάση τα παραπάνω είναι φανερό η **πολυσημία** (= το ευρύ σημασιολογικό πεδίο) μιας λέξης, η οποία παρέχει πολλές δυνατότητες αξιοποίησής της. Η ίδια λέξη μπορεί να σημαίνει διαφορετικά πράγματα και να εξυπηρετεί διαφορετικούς σκοπούς. Η λέξη «μάτι» έχει πολλές σημασίες, όπως «βασκανία», «μάτι της κουζίνας», «μάτι του ανθρώπου», «αυγό μάτι».

Στην περίπτωση της είδησης, χρησιμοποιούμε, ως παράδειγμα, τον τίτλο: *Ο πυρετός ανεβαίνει*. Ο τίτλος θα γίνει κατανοητός, όταν διαβάσει κανείς ολόκληρο το κείμενο της είδησης, η οποία αποτελεί το γλωσσικό πλαίσιο του τίτλου. Το νόημα του τίτλου θα διαφοροποιηθεί και ανάλογα με το εξωγλωσσικό περιβάλλον. Αν, δηλαδή, πρόκειται για οικονομικό ένθετο, πιθανή ερμηνεία είναι η άνοδος στο χρηματιστήριο. Αν πρόκειται για αθλητική εφημερίδα, είναι πιθανόν να σημαίνει την προετοιμασία για τον Τελικό του Κυπέλλου. Αν, τέλος, πρόκειται για καλλιτεχνική στήλη, ίσως να σημαίνει την πώληση εισιτηρίων για μια συναυλία ροκ.

Οι τίτλοι που ακολουθούν θα μπορούσαν να διαβαστούν σε διάφορα εξωγλωσσικά περιβάλλοντα, όπως είναι το είδος της εφημερίδας. Να δώσετε μία πιθανή ερμηνεία κάθε τίτλου, ανάλογα με το δεδομένο εξωγλωσσικό του περιβάλλον.

A) Τίτλος: *Σωτήρια επέμβαση*

Εξωγλωσσικά περιβάλλοντα: α) αθλητική εφημερίδα, β) ιατρική επιθεώρηση, γ) οικολογικό περιοδικό.

B) Τίτλος: *Νέο αστέρι ανατέλλει*

Εξωγλωσσικά περιβάλλοντα: α) Επιθεώρηση Φυσικών, β) καλλιτεχνικό περιοδικό, γ) πολιτική εφημερίδα.

Να διαμορφώσετε και να συνθέσετε, σύμφωνα με τις αντίστοιχες οδηγίες, τις ζητούμενες παραλλαγές των παρακάτω ειδήσεων.

α) Η είδηση διατυπώθηκε από συντάκτη χωρίς ιδιαίτερο οικολογικό ενδιαφέρον. Πώς θα τη διαμορφώνατε, αν θέλατε να τονίσετε την οικολογική της διάσταση;

Οι καφέ αρκούδες

Στα δόκανα των οικολογικών οργανώσεων και του Συμβουλίου της Επικρατείας βρέθηκε και το έργο της Εγνατίας οδού. Αιτία; Ένα τμήμα της Εγνατίας οδού στα Γρεβενά περνούσε μέσα από τον βιότοπο της καφέ αρκούδας! Το γεγονός αυτό κινητοποίησε την οικολογική οργάνωση WWF-ΕΛΛΑΣ, που έχει την ευθύνη παρακολούθησης του προγράμματος «Αρκτούρος». Μολονότι ορισμένες από τις εισηγήσεις της εγκρίθηκαν από τους μελετητές, τον Αύγουστο του 1995, η WWF-ΕΛΛΑΣ κατέφυγε στο Συμβούλιο της Επικρατείας, καταθέτοντας αίτηση ακύρωσης του έργου. Η υπόθεση εκκρεμεί ακόμη και σήμερα.

β) Σε ποια από τα στοιχεία αυτής της είδησης θα έδινε έμφαση και πώς θα τα σχολίαζε ένα περιοδικό για γονείς και ένα οικονομικό ένθετο κυριακάτικης εφημερίδας; Να γράψετε τις δύο παραλλαγές.

Τα φαστ φουντ

Αμερικανοί ιατρικοί εμπειρογνώμονες κατηγορούν τη βιομηχανία γρήγορης εστίασης, τα γνωστά φαστ φουντ, ότι βλάπτει την υγεία του έθνους. Επιπλέον, ζητούν περιορισμό των διαφημίσεων και επιβολή «ενός φόρου ανθυγιεινού φαγητού», τα έσοδα του οποίου θα καλύψουν προγράμματα σωματικής αγωγής και μαθημάτων σωστής διατροφής στα αμερικανικά σχολεία.

3. Παρεμβολή ξένου σχολίου στην είδηση

Μια άλλη τεχνική σχολιασμού ενός γεγονότος είναι η παρεμβολή ξένου σχολίου στην είδηση. Είναι, δηλαδή, πολύ συνηθισμένο στην ειδησεογραφία, ο δημοσιογράφος, κατά την παρουσίαση του γεγονότος, ενώ δεν εκφράζει την άποψή του για αυτό, να περιλαμβάνει στην είδηση το σχόλιο που έκανε κάποιο άλλο πρόσωπο, κάποιος οργανισμός ή ειδικός ερευνητής, επιστήμονας ή πολιτικός, σχετικά με το παρουσιαζόμενο γεγονός. Η γνώμη, το σχόλιο ενός τρίτου, που παρεμβάλλεται στην είδηση, μπορεί να δίνεται είτε αυτούσια (ευθύς λόγος, χρήση εισαγωγικών) είτε έμμεσα (πλάγιος λόγος) Ο αναγνώστης (ακροατής ή θεατής) μπορεί να εντοπίσει αυτό το ειδικό και ξένο σχόλιο στην είδηση, το οποίο δηλώνεται: α) με **ειδικά σημεία στίξης** (κόμματα, εισαγωγικά, διπλή παύλα, διπλή τελεία, παρενθέσεις κ.λπ.) και β) με **κατάλληλες / ειδικές εκφράσεις** (όπως ανακοίνωσε, όπως ανέφερε, όπως ισχυρίζεται, όπως τόνισε / έγραψε / εξήγησε / υποστήριξε, σύμφωνα με τη γνώμη, σύμφωνα με τον (ή την άποψη του) κ.λπ.).

Σημείωση: Η χρήση εισαγωγικών και κατάλληλων εκφράσεων γίνεται για να αποφύγει ο δημοσιογράφος τη διαπλοκή (συνύφανση) του γεγονότος με το σχόλιο και για να παρουσιάσει με ακρίβεια, αντικειμενικότητα και μεγαλύτερη αξιοπιστία την είδηση. Με άλλα λόγια, επιδιώκει, με την τακτική του αυτή, να αφήσει ελεύθερο και ανεπηρέαστο τον αναγνώστη να κρίνει μόνος του, χωρίς να του επιβάλει την άποψή του.

Στο παρακάτω απόσπασμα ποιες λέξεις ή φράσεις αποτελούν το σχόλιο που μεταφέρει ο δημοσιογράφος; Με ποιους τρόπους δείχνει ότι πρόκειται για τη γνώμη κάποιου άλλου; Σε τι αποβλέπει αυτή η τακτική του;

Απειλή για τον Νέστο

Τη θυσία του ποταμού Νέστου για δεύτερη φορά επισημαίνει με επιστολή της η Ελληνική Ορνιθολογική Εταιρεία. Όπως αναφέρεται χαρακτηριστικά, ο Πρωθυπουργός εγκαινιάζει σήμερα το φράγμα του Θησαυρού, αδιαφορώντας για τις επιπτώσεις του συγκεκριμένου έργου στο Δέλτα του Νέστου, παρόλο που η περιοχή προστατεύεται από τη διεθνή Συνθήκη Ραμσάρ. Στην επιστολή της Ορνιθολογικής Εταιρείας υπενθυμίζεται, μάλιστα, ότι ο ποταμός Νέστος είχε θυσιαστεί για πρώτη φορά μία εβδομάδα πριν από τις προηγούμενες βουλευτικές εκλογές, όταν η ΔΕΗ έβαλε σε λειτουργία το φράγμα, χωρίς να έχουν εγκριθεί οι περιβαλλοντικοί όροι. Τότε η ΔΕΗ είχε σφραγίσει τη μόνη διέξοδο του ποταμού Νέστου προς την κοίτη του, σταματώντας έτσι τη ροή του προς το Δέλτα του.

[Ι. Πετκανάς, Έκφραση-Έκθεση Β Λυκείου, εκδ. Ζήτη, Θεσσαλονίκη 1998, σ. 107]

Ως δόκιμος πολιτικός συντάκτης σε εφημερίδα μεγάλης κυκλοφορίας που απευθύνεται σε απαιτητικό αναγνωστικό κοινό, παρουσιάζετε την ακόλουθη είδηση στον διευθυντή συντάξεως, ο οποίος σας συνιστά να ενσωματώσετε στην είδηση ένα ακόμη σχόλιο, ώστε να φωτιστεί κάθε θέμα από άλλη πλευρά, για να είναι η ενημέρωση πιο σφαιρική. Ακολουθώντας τις υποδείξεις του, να συμπληρώσετε το κείμενο της είδησης.

Παιχνίδια συμφερόντων

Κίνδυνος-θάνατος: καρκίνο και βλάβες στο ήπαρ, στα νεφρά, στο αναπαραγωγικό και ανοσοποιητικό σύστημα μπορούν να προκαλέσουν ορισμένα πλαστικά παιχνίδια, που βάζουν στο στόμα τους τα παιδιά, λόγω των φθαλικών ενώσεων, που χρησιμοποιούνται για την κατασκευή των πλαστικών. Αυτό έδειξε τουλάχιστον μια έρευνα που διεξήχθη στη Δανία, αλλά μόνο σε ζώα. Έτσι, παραμένει ασαφές ποιες μπορεί να είναι οι επιπτώσεις αυτών των χημικών ουσιών στους ανθρώπους. Ο πρόεδρος των Αμερικανών Κατασκευαστών Παιχνιδιών, που εκπροσωπεί τους κατασκευαστές και εισαγωγείς του 85% των παιχνιδιών, τα οποία πωλούνται στις ΗΠΑ, δήλωσε ότι τα συμπεράσματα της μελέτης, που έγινε στη Δανία, δεν επιβεβαιώθηκαν από καμία άλλη έρευνα. «Η επιστήμη είναι με το μέρος μας», είπε.

Υπόδειξη: Να ενσωματωθεί το σχόλιο του εκπροσώπου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ο οποίος εισηγήθηκε την απαγόρευση της πώλησης παιχνιδιών από PVC (χλωριούχο πολυβινύλιο).

Υποθέστε ότι ως δημοσιογράφος βρίσκεστε στο σημείο όπου συμβαίνουν τα ακόλουθα γεγονότα και παίρνετε συνέντευξη από τους ενδιαφερόμενους. Να γράψετε κάθε είδηση, ενσωματώνοντας αποσπάσματα από τις υποθετικές συνεντεύξεις που πήρατε.

α) *Τόννοι σάπιου κρέατος σε βιοτεχνία αλλαντικών.*

Μιλούν: ο αστυνομικός που αποκάλυψε την υπόθεση, ένας γιατρός, ένας έμπορος που πουλά φρέσκα κρέατα.

β) *Υπαίθρια συναυλία συγκροτήματος ροκ.*

Μιλούν: Ένας ηλικιωμένος κάτοικος της περιοχής, ένας νέος που παρακολούθησε τη συναυλία και η μητέρα του.

4. Διαπλοκή του γεγονότος με το σχόλιο και την είδηση

Μερικές φορές ο δημοσιογράφος, παράλληλα με την ανακοίνωση της είδησης, παρεμβάλλει και το δικό του σχόλιο για το γεγονός που παρουσιάζει. Στην περίπτωση αυτή έχουμε διαπλοκή / συνύφανση του γεγονότος με το σχόλιο στην είδηση. Έτσι, υπάρχει

πάντα ο κίνδυνος οι δέκτες (ο αναγνώστης, ο ακροατής) να θεωρήσουν τη γνώμη / το σχόλιο του δημοσιογράφου ως καθαρή είδηση και εξακριβωμένο γεγονός. Ο μόνος τρόπος που μπορεί να διασφαλίσει την εγκυρότητα της ενημέρωσης των δεκτών είναι, όταν το σχόλιο παρουσιάζεται χωριστά / ευδιάκριτα από την ανακοίνωση του γεγονότος.

Να διακρίνετε το γεγονός από το σχόλιο στο παρακάτω κείμενο:

Οι Γερμανοί χτυπούν όλες τις πόρτες και ψάχνουν για Εβραίους. Αν δεν βρουν Εβραίους, φορτώνουν στα καμιόνια ολόκληρη την οικογένεια. Όσοι κρύβονται, υπογράφουν την καταδίκη τους. Οι Γερμανοί το κάνουν αυτό συστηματικά με τη λίστα στο χέρι, χτυπώντας εκείνη την πόρτα που θα βρουν να τους περιμένει πλούσια λεία. Άλλοτε πάλι, οι δυστυχημένοι, πληρώνουν λύτρα για κάθε κεφάλι. Το πράγμα είναι τραγικό.

[Άννα Φρανκ, *Ημερολόγιο*, Προαγωγικές εξετάσεις Β' Λυκείου, Ιούνιος 2000]

Να διαβάσετε την παρακάτω είδηση και να την ξαναγράψτε, διαχωρίζοντας το σχόλιο από την είδηση.

Σχολές που διασφαλίζουν εργασία μένουν... άδειες

Κάτι πρέπει να γίνεται λάθος με τον επαγγελματικό προσανατολισμό στη χώρα μας. Στις πανελλήνιες εξετάσεις, οι υποψήφιοι διαγκωνίζονται για σχολές «κύρους» ή για πτυχία που ανοίγουν τον δρόμο στο Δημόσιο, ωστόσο η εικόνα είναι εντελώς διαφορετική για τις σχολές που διασφαλίζουν την πρόσβαση στους πιο δυναμικούς κλάδους της ελληνικής οικονομίας. Εκεί επικρατεί μάλλον αδιαφορία.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα ο τουρισμός. Μπορεί να αποτελεί τη βαριά βιομηχανία της χώρας, οι σχολές τουριστικών επιχειρήσεων στα ΤΕΙ, όμως, έχουν κάθε χρόνο πολλές κενές θέσεις. Πολύ χαμηλά στις προτιμήσεις των υποψηφίων βρίσκονται και τα τμήματα των ΤΕΙ που προσφέρουν ειδικότητα στις ιχθυοκαλλιέργειες, δηλαδή τον δεύτερο μεγαλύτερο εξαγωγικό κλάδο της ελληνικής οικονομίας. Και αν κρίνει κανείς από τα αποτελέσματα των πανελληνίων, ανάλογη εικόνα προκύπτει και για τον πλέον δυναμικό κλάδο της ελληνικής οικονομίας, τη ναυτιλία (το 2009, από τις 402 θέσεις που είχαν προκηρυχθεί, καλύφθηκαν από τα μηχανογραφικά μόνο οι 119).

[Παναγής Γαλιατσάτος, εφημερίδα *Καθημερινή*, 23/01/2011]

Ποιες από τις ακόλουθες ειδήσεις ενδέχεται να παραπλανήσουν τον αναγνώστη, ώστε να θεωρήσει το σχόλιο του δημοσιογράφου ως εξακριβωμένο γεγονός; α) Να δικαιολογήσετε τη γνώμη σας και β) να αποδώσετε αντικειμενικά το περιεχόμενο αυτών των ειδήσεων.

- α) Σωτήρια κρίνεται η διατροφή με αγνά κρητικά προϊόντα, εφόσον, σύμφωνα με τους ειδικούς επιστήμονες, μπορεί να απομακρύνει τον κίνδυνο των καρδιαγγειακών παθήσεων.
- β) Μπαίνει τάξη στα κέντρα αδυνατίσματος με τον νέο νόμο που απαγορεύει τη χορήγηση ύποπτων σκευασμάτων, που κυκλοφορούσαν μέχρι σήμερα, χωρίς την άδεια του ΕΟΦ (Εθνικού Οργανισμού Φαρμάκων).
- γ) Οι ανεύθυνες και ακατάλληλες επεμβάσεις των συντηρητών του Βρετανικού μουσείου προκάλεσαν ανεπανόρθωτες καταστροφές στην επιφάνεια των μαρμάρων του Παρθενώνα.
- δ) Νέο χάος αναμένεται αύριο στις αστικές συγκοινωνίες μετά την απόφαση των εργαζομένων να κατέβουν σε 24ωρη απεργία.

II. Η ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΚΑΙ Η ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΗΣ ΕΙΔΗΣΗΣ

1. Η οργάνωση της είδησης

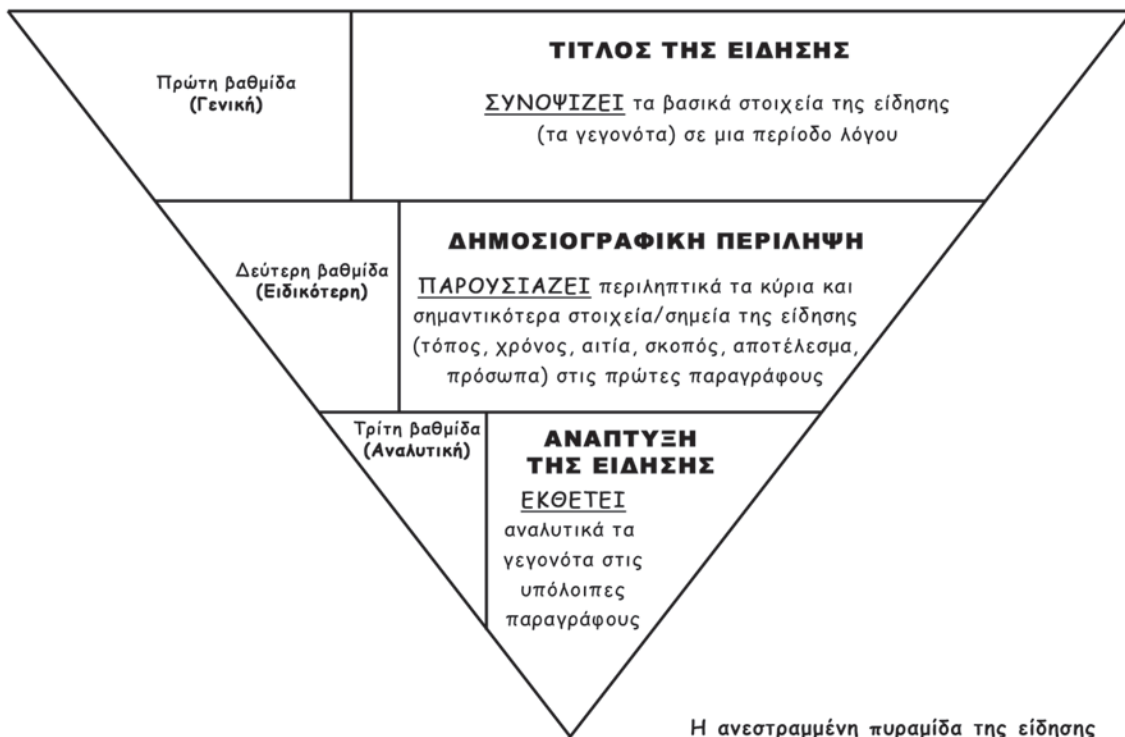
Ο δημοσιογράφος, για να παρουσιάσει μια είδηση, χρησιμοποιεί το σχήμα μιας «ανεστραμμένης πυραμίδας». Η είδησή του αναπτύσσεται σε τρεις βαθμίδες:

- α) **Τίτλος:** Συνοψίζει τα γεγονότα σε μια περίοδο, η οποία αποτελεί και τον τίτλο της είδησης. Επιλέγεται, δηλαδή, ένας στέρεος τίτλος της είδησης, ο οποίος να είναι, κατά το δυνατόν, περιεκτικός, σαφής και ελκυστικός, και αυτός θεωρείται η βάση της πυραμίδας.
- β) **Περίληψη / περιληπτική παρουσίαση της είδησης** (ειδησεογραφική περίληψη): Παρουσιάζει τα γεγονότα περιληπτικά στην πρώτη ή και δεύτερη παράγραφο. Ακολουθεί, δηλαδή, μια σύντομη έκθεση της είδησης. Με μέθοδο αφαιρετική δίνονται τα βασικά στοιχεία, κάτι περίπου σαν περίληψη και αυτό αποτελεί τον κύριο κορμό της πυραμίδας.
- γ) **Ανάπτυξη / αναλυτική διήγηση της είδησης:** Διηγείται τα γεγονότα αναλυτικά στο κύριο σώμα του κειμένου. Σ' ένα τρίτο τμήμα, το εκτενέστερο, επαναλαμβάνεται το περιεχόμενο της είδησης, εμπλουτισμένο με πολλές πληροφορίες, σχόλια και λεπτομέρειες, που θέτουν τον κορυφαίο λίθο στην πυραμίδα της είδησης.

Με αυτόν τον τρόπο, το κείμενο παίρνει τη μορφή «ανεστραμμένης πυραμίδας», γιατί ξεκινάει από το πιο σημαντικό και καταλήγει στα δευτερεύοντα και λιγότερο σημαντικά. Το πρότυπο της «ανεστραμμένης πυραμίδας» είναι ιδιαίτερα δημοφιλές μέσα στην εφημερίδα.

Ο ΔΗΜΟΣΙΟΓΡΑΦΟΣ

Χρήσιμη πληροφορία

Οι δημοσιογράφοι ακολουθούν την τακτική της «ανεστραμμένης πυραμίδας», γιατί:

- Ο αναγνώστης, σε μια εποχή που επικρατούν οι γρήγοροι ρυθμοί ζωής, οι πολλαπλές βιοτικές μέριμνες και η υπερεργασιακή δυνατότητα, δεν διαθέτει επαρκή ελεύθερο χρόνο. Επιθυμεί, λοιπόν, να διατρέχει σε μικρό χρονικό διάστημα όλους τους τίτλους μιας εφημερίδας και να έχει μία συνοπτική και εύληπτη ενημέρωση για τα γεγονότα της επικαιρότητας.
- Όλες οι ειδήσεις δεν προκαλούν το ίδιο έντονο ενδιαφέρον για το σύνολο των αναγνωστών. Πολλοί θεωρούν αρκετή μια γενική ανάγνωση του περιεχομένου της είδησης.
- Αν ο αναγνώστης ενδιαφέρεται για κάποια είδηση και θέλει μία αναλυτικότερη παρουσίαση, θα καταφύγει στο κύριο μέρος της είδησης, για να διαβάσει τις λεπτομέρειες της δημοσιογραφικής έρευνας.
- Ο συντάκτης της ύλης μπορούσε να κόβει την είδηση από το τέλος προς την αρχή, αν αντιμετώπιζε πρόβλημα χώρου, χωρίς να χάνεται ο ειρμός της είδησης.
- Επίσης, η τακτική της «ανεστραμμένης πυραμίδας», στην εποχή της πολυφωνίας και του καταγισμού των ειδήσεων, είναι πολύ χρήσιμη, γιατί βοηθάει τις εφημερίδες και τα περιοδικά να αυξάνουν την ύλη τους και να ελκύουν περισσότερους αναγνώστες με ποικίλα ενδιαφέροντα.

Τα κοινά σημεία των ειδήσεων

Σύμφωνα με τους δημοσιογραφικούς κανόνες, η είδηση πρέπει να είναι σύντομη, σαφής, ακριβής, απλή και ελκυστική.

- Για την παρουσίαση ενός γεγονότος δηλώνουμε:
  - τον τόπο (πού;)
  - τον χρόνο (πότε;)
  - τον τρόπο (πώς;)
  - την αιτία (γιατί;)
  - τον σκοπό (προς τι;)
  - το αποτέλεσμα (τι απέγινε;).
- Για τα πρόσωπα της είδησης / πρωταγωνιστές των γεγονότων αναφέρουμε:
  - το όνομα (ποιος;)
  - την ηλικία (πότε;)
  - την καταγωγή (πού;)
  - το επάγγελμα (τι;)
  - ιδιαίτερα χαρακτηριστικά που μπορεί να σχετίζονται με το γεγονός.

Στην παρακάτω είδηση εφαρμόζεται η τακτική της «ανεστραμμένης πυραμίδας». Να παρουσιάσετε και να σχολιάσετε τις τρεις βαθμίδες της.

Η ΝΑΣΑ χτίζει στην άμμο... παλάτια

Χτίζουν κάστρα στην άμμο, όχι όμως για να περάσει η ώρα τους στην παραλία, αλλά για να μελετήσουν δυνάμεις της Φυσικής και τη συμπεριφορά του εδάφους την ώρα ενός σεισμού. Ο λόγος για τους επιστήμονες της ΝΑΣΑ, που στέλνουν την άμμο στο Διάστημα, σε μία από τις επόμενες αποστολές του διαστημικού λεωφορείου Κολούμπια.

Τα γλυπτά στην άμμο αποτελούνται από δισεκατομμύρια αιχμηρούς κόκκους που τρίβονται μεταξύ τους. Η συνοχή και η αντοχή του γλυπτού εξαρτώνται απ' αυτή την επαφή μεταξύ των κόκκων άμμου και τη συμπεριφορά τους, όταν βρέχονται με νερό. Οι επιστήμονες έχουν παρατηρήσει ότι το νερό δημιουργεί γέφυρες από κόκκο σε κόκκο και οι επιφανειακές τάσεις, που αναπτύσσονται, τους κρατούν «δεμένους».

Η υγρή άμμος είναι συχνά αιτία κατάρρευσης κτηρίων σε σεισμό. Το υπέδαφος, κάτω από κτήρια που έχουν χτιστεί σε περιοχές όπου πριν ήταν θάλασσα υποχωρεί, όταν στη διάρκεια της δόνησης εισβάλλει νερό. Αυτό συνέβη στην πλουσιότερη γειτονιά του Σαν Φρανσίσκο, στο σεισμό του 1989, όπου σημειώθηκαν και οι μεγαλύτερες καταστροφές. Τις λεπτομέρειες αυτής της διαδικασίας στο υπέδαφος και τη συμπεριφορά των κόκκων άμμου ερευνούν οι επιστήμονες, καθώς μπορεί

να οδηγήσουν σε ασφαλέστερες κατασκευές. Αυτός θα είναι ο στόχος του πειράματος με άμμο, που θα γίνει στην επόμενη πτήση του διαστημικού λεωφορείου Κολούμπια, πριν από τα τέλη του χρόνου.

Ιεράρχηση και Αξιολόγηση της είδησης

Τα διακριτικά στοιχεία ή τα «αστέρια» της είδησης

Ας διαβάσουμε το παρακάτω κείμενο, για να καταλάβουμε με ποιον τρόπο ο δημοσιογράφος επιλέγει ποια είδηση θα μπει πρώτη, ποια δεύτερη, ποια τρίτη και ούτω καθεξής.

Πώς ιεραρχούμε τις ειδήσεις – τα 4 «Ε» και τα 4 «Σ»

Θα πείτε όμως πάλι: Καλά όλα αυτά, πώς, όμως, εγώ θα καταλάβω «ποια από τις ειδήσεις μου αξίζει να μπει πρώτη, ποια δεύτερη και ποια τρίτη; Στο στρατό έχουν τις «σαρδέλες», τα «σιρίτια» και τα «γαλόνια». Οι ειδήσεις τι έχουν, για να τις ιεραρχήσει κανείς σωστά;

Υπάρχουν, λοιπόν, και για τις ειδήσεις οκτώ «σιρίτια», που τις κάνουν να ξεχωρίζουν. Όσα περισσότερα συγκεντρώσει μια είδηση τόσο πιο σπουδαία είναι. Αν τα συγκεντρώνει και τα οκτώ, θα πει πως είναι πολύ μεγάλη είδηση. Θυμηθείτε τα εύκολα, γιατί τα τέσσερα αρχίζουν από «Ε» και τα άλλα τέσσερα από «Σ». Να ποια είναι:

Επικαιρότητα: Η είδηση είναι ενδιαφέρουσα και καυτή μόνον όταν είναι φρέσκια, της ώρας. Μισή μέρα φτάνει, για να τη σκοτώσει. Η ταχύτητα είναι η ζωή του δημοσιογράφου. Όσο πιο γρήγορα μεταδίδει το γεγονός, τόσο καλύτερος δημοσιογράφος είναι. Τα παραρτήματα των εφημερίδων, οι έκτακτες εκδόσεις, οι συνεχείς αλλαγές τους, τα έκτακτα δελτία ειδήσεων της TV και του ραδιοφώνου, σ' αυτό πάντα αποβλέπουν: στο να μεταδίδουν γρήγορα επίκαιρες ειδήσεις. Η τάση της σύγχρονης δημοσιογραφίας και τεχνολογίας είναι να εκμηδενίσουν τον χρόνο που μεσολαβεί ανάμεσα στο γεγονός και στην αναγγελία του. Το πρώτο, λοιπόν, αστέρι της είδησης είναι η επικαιρότητα.

Εγγύτητα: Όσο πιο κοντά μας διαδραματίζεται ένα γεγονός τόσο πιο ενδιαφέρον είναι. Για την αθηναϊκή εφημερίδα, η διακοπή του ρεύματος στην Αθήνα είναι πρώτη είδηση, για τους «Τάιμς της Νέας Υόρκης» δεν είναι ούτε μονόστηλο. Το δεύτερο, λοιπόν, αστέρι της είδησης είναι η εγγύτητα.

Σπουδαιότητα: Όσο περισσότερο κόσμο ενδιαφέρει μια είδηση τόσο πιο σπουδαία είναι. Κι όταν λέμε «κόσμο» εννοούμε τους ανθρώπους, στους οποίους απευθύνεται το μέσο (εφημερίδα, περιοδικό, τηλεόραση, ραδιόφωνο) και όχι τον πληθυσμό της Γης. Για παράδειγμα, η αύξηση των συντάξεων είναι πρώτο θέμα για την εφημερίδα

των συνταξιούχων, αλλά ανύπαρκτο για την αθλητική. Η σπουδαιότητα είναι το τρίτο αστέρι της είδησης.

Σπανιότητα: Είναι το νέκταρ των ειδήσεων. Όσο περισσότερες οι ειδήσεις έχουν μέσα τους το στοιχείο της σπανιότητας και της παραδοξότητας τόσο πιο ελκυστικές είναι. Για παράδειγμα, ένας ιπτάμενος δίσκος στον Υμηττό, η νεκροφάνεια ενός αγίου, τα θαύματα στην Τήνο, είναι ιστορίες που ρουφούνται από τον αναγνώστη και κεντρίζουν τη φαντασία του. Η σπανιότητα, λοιπόν, είναι το τέταρτο αστέρι στη βαθμολογία των ειδήσεων.

Εκρηκτικότητα: Τη βρίσκουμε σε όλες τις ειδήσεις που αφορούν συγκρούσεις μεταξύ ανθρώπων, μεταξύ των δύο φύλων, μεταξύ στρατών, αθλητικών ομάδων, ιδεών, πολιτικών παρατάξεων, πλούσιων και φτωχών, εργατών και εργοδοτών. Οι βίαιες σκηνές στον δρόμο, τα κινήματα, οι επαναστάσεις, οι διαδηλώσεις, τα επεισόδια στη Βουλή, οι ρητορικές μονομαχίες, οι εξερευνήσεις, τα άλματα στο διάστημα αποτελούν ειδησεογραφία με ανεξάντλητο και εγγυημένο ενδιαφέρον. Η εκρηκτικότητα (σύγκρουση) είναι το πέμπτο λαμπρό αστέρι στην ιεράρχηση.

Εκκρεμότητα: Σπουδαίο στοιχείο για την αξιολόγηση των ειδήσεων. Όπως στο θέατρο ο θεατής προσπαθεί να μαντέψει το τέλος του έργου, έτσι και ο αναγνώστης τρελαίνεται να συζητάει ζωηρά και να προβλέπει τις αναμενόμενες εξελίξεις σε μια σειρά γεγονότα. Η αγωνιώδης αναμονή – το «σασπένς» όπως λέμε στη δημοσιογραφική γλώσσα – είναι ένας από τους μεγαλύτερους μαγνήτες των ειδήσεων και συνάμα το έκτο αστέρι στη διαβάθμισή τους.

Συγκίνηση: Στη γλώσσα μας συνηθίζεται η έκφραση «ανθρώπινο ενδιαφέρον» και οι αρχισυντάκτες προσέχουν πολύ τις ειδήσεις που έχουν και αυτό το πλεονέκτημα. Γενικά καθετί που κάνει το πλήθος να γελά, να δακρύζει, να χειροκροτεί ή να αποδοκιμάζει είναι είδηση και μάλιστα σπουδαία για ορισμένο τύπο εφημερίδων και περιοδικών. Η συγκίνηση, λοιπόν, ακόμη και για τις παραταξιακές εφημερίδες, σε σημείο που βοηθάει τη «γραμμή» τους, είναι το έβδομο αστέρι στην προαγωγική σειρά μας.

Συνέπεια: Κάθε γεγονός έχει τις μικρές ή μεγάλες συνέπειές του. Μια από τις υποχρεώσεις του δημοσιογράφου, που συλλέγει, γράφει και ερμηνεύει τις ειδήσεις, είναι να επισημαίνει και τις συνέπειες των γεγονότων που παρουσιάζει. Και τότε οι ειδήσεις γίνονται ακόμη πιο ενδιαφέρουσες και παίρνουν το ...όγδοο και τελευταίο αστέρι.

[Χρήστος Πασαλάρης, Μια ζωή τίτλοι, εκδ. Κάκτος, Αθήνα 1984, σσ. 28-31]

Προσέξτε τώρα πώς αναδεικνύονται τα **οκτώ «αστέρια»** στην παρακάτω είδηση:

Χτες το μεσημέρι (επικαιρότητα), στο κέντρο της πρωτεύουσας (εγγύτητα), πραγματοποιήθηκαν σοβαρές συγκρούσεις (εκρηκτικότητα) μεταξύ αστυνομικών δυνάμεων και ηλικιωμένων συνταξιούχων (σπανιότητα). Είχε προηγηθεί πορεία διαμαρτυρίας για το ύψος των συντάξεων (σπουδαιότητα), που κατέληξε σε σοβαρούς τραυματισμούς ηλικιωμένων διαδηλωτών (συγκίνηση). Μάλιστα, η κατάσταση της υγείας του Δ.Χ., ετών 78, είναι κρίσιμη (εκκρεμότητα). Η κοινή γνώμη είναι συγκλονισμένη από τα πρωτοφανή γεγονότα και αναμένονται αλυσιδωτές αντιδράσεις σε πολιτικό επίπεδο (συνέπειες),

[Ν. Παπαϊωάννου, Έκφραση-Έκθεση Β΄ Λυκείου, εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2000, σ. 63]

Διαβάστε τους παρακάτω τίτλους και προσδιορίστε το «αστέρι» της είδησης που κυριαρχεί.

«Έρχονται επτά ρίχτερ». «Έντονοι διαξιφισμοί χτες στη Βουλή». «Πέθανε ο Οδυσσέας Ελύτης». «Ανυπολόγιστες οι καταστροφές που άφησε πίσω του ο εγκέλαδος».

2. Η οπτική γωνία του δημοσιογράφου στην είδηση

Στην καταγραφή και την παρουσίαση μιας είδησης, ο δημοσιογράφος δεν βλέπει, δεν καταγράφει απλώς τα γεγονότα και δεν τα αντιλαμβάνεται μόνο σαν ουδέτερος παρατηρητής. Πολλές φορές εστιάζει σε διαφορετικά στοιχεία, τα αξιολογεί, τα τονίζει με έμφαση, τα παρουσιάζει, τα ερμηνεύει, ιεραρχεί τις πληροφορίες και τις κατανέμει, ανάλογα με τη βαρύτητά τους, στον τίτλο, στην περίληψη και στην ανάπτυξη του άρθρου. Βλέπει, δηλαδή, τα γεγονότα από μία συγκεκριμένη οπτική γωνία.

Οπτική γωνία είναι ο διαφορετικός τρόπος, με τον οποίο ο καθένας «βλέπει», βιώνει, εννοεί, σημασιολογεί, αξιολογεί και αντιμετωπίζει τα πράγματα, τα γεγονότα και τις καταστάσεις της ζωής. Η οπτική γωνία σχετίζεται με τις γνώσεις, την καλλιέργεια, την κοινωνική θέση, την ιδεολογία, το επάγγελμα και τα συμφέροντα του κάθε ατόμου.

• Χρήσιμη πληροφορία

Η σχέση της οπτικής γωνίας με το σχόλιο: Η οπτική γωνία του πομπού / δημοσιογράφου διαμορφώνει τα σχόλια, αλλά και τα σχόλια του πομπού / δημοσιογράφου αποκαλύπτουν την οπτική του γωνία. Π.χ. *Επίδειξη βαρβαρότητας έκαναν πάλι μετά τη λήξη του ματς οι θάνδαλοι χούλιγκανς!* (τα σχόλια αποκαλύπτουν την απολύτως επικριτική διάθεση, δηλαδή την οπτική γωνία του πομπού / δημοσιογράφου απέναντι στους χούλιγκανς).

Στο μάθημα δημοσιογραφίας, που παρακολουθείτε, σας δίνονται οι πληροφορίες που ακολουθούν και σας ζητείται να συνθέσετε δύο παραλλαγές κάθε είδησης, με βάση την οπτική γωνία του δημοσιογράφου. Να αναπτύξετε κάθε παραλλαγή με τη μέθοδο της ανεστραμμένης πυραμίδας, προσθέτοντας σχόλια, λεπτομέρειες, δηλώσεις και δίνοντας τον κατάλληλο τίτλο.

α) Αδίστακτος εμπρηστής έβαλε φωτιά στον Υμηττό.

- Δημοσιογράφος ευαίσθητος σε οικολογικά θέματα.
- Δημοσιογράφος αστυνομικού δελτίου.

β) Το Πανελλήνιο αθλητικό σωματείο «Η Καλλιπάτειρα», σε ειδική εκδήλωση χθες το απόγευμα στο Μέγαρο Μουσικής Αθηνών, τίμησε τις μητέρες των Ολυμπιονικών για την προσφορά τους στους Ολυμπιακούς αγώνες.

- Συντάκτης κοσμικής στήλης.
- Συντάκτης αθλητικής στήλης.

Για κάθε είδηση σας δίνονται δύο τίτλοι που αντιστοιχούν σε διαφορετικές οπτικές γωνίες. Να σχολιάσετε αυτές τις διαφορές.

α) Επί 60 χρόνια, η δικαιολογία των «κατεστραμμένων αρχείων» κράτησε μακριά από τη δημοσιότητα τις συνθήκες υπό τις οποίες τα Μάρμαρα του Παρθενώνα υπέστησαν βίαιες επεμβάσεις στην επιφάνειά τους από τα χάλκινα εργαλεία των συντηρητών του Βρετανικού Μουσείου. Το μέγεθος της καταστροφής επιβεβαιώθηκε μόλις την προηγούμενη εβδομάδα.

Τίτλοι:

- Ντροπή στο Βρετανικό Μουσείο!
- Είναι, άραγε, τα μάρμαρα του Παρθενώνα ασφαλή στο Λονδίνο;

β) Σοβαρά επεισόδια και καταστροφές προκάλεσαν χθες το βράδυ οι οπαδοί ποδοσφαιρικής ομάδας στην πλατεία Ομονοίας λίγες ώρες μετά τη νίκη της ομάδας τους στο κλειστό γήπεδο μπάσκετ.

Τίτλοι:

- Κόλαση το κέντρο της πόλης - οι χούλιγκανς ξαναχτύπησαν.
- Η παραζάλη της νίκης.

3. Ο τίτλος της είδησης

Ο τίτλος αποτελεί την πρώτη επαφή του αναγνώστη με την είδηση. Γι' αυτόν τον λόγο ο δημοσιογράφος πρέπει να δείχνει ιδιαίτερο ενδιαφέρον και φροντίδα για τη διαμόρφωσή του.

Λειτουργίες του τίτλου:

- Συνοψίζει / συγκεφαλαιώνει το περιεχόμενο της είδησης / δημοσιεύματος με εύστοχο τρόπο.
- Διαφοροποιεί την είδηση από άλλα δημοσιεύματα του ίδιου ή άλλων εντύπων.
- Προσελκύει και χρησιμεύει ως ερέθισμα, ώστε ο αναγνώστης να ενδιαφερθεί και να διαβάσει την είδηση.

Χαρακτηριστικά γνωρίσματα ενός τίτλου:

- **Ελλειπτικός λόγος:** Παράλειψη λέξεων που εννοούνται εύκολα (λ.χ. άρθρων, συνδέσμων, προθέσεων, ρημάτων). Ο τίτλος είναι συνήθως μια ονοματική φράση. Για παράδειγμα: *Σεισμός χθες στον Βόλο* (παραλείπεται το ρήμα: έγινε ή αναφέρθηκε). Παράλειψη λέξεων που δηλώνουν συμπληρωματικά στοιχεία μιας είδησης (λ.χ. του υποκειμένου, τοπικών ή χρονικών προσδιορισμών, αιτίων...). Για παράδειγμα: *Ξαναβρίσκουν το φως τους* (παραλείψη υποκειμένου).

Η συντομία και η οικονομία των λέξεων κάνουν εντονότερη την ηχητική / οπτική εντύπωση, βοηθούν στην προβολή του γεγονότος και στην πρόκληση της περιέργειας και του ενδιαφέροντος του αναγνώστη.

- **Ενεργητική σύνταξη:** Προβάλλεται το υποκείμενο.
- **Παθητική σύνταξη:** Προβάλλεται το γεγονός.
- **Σημεία στίξης:** Χρησιμοποιούνται για σχολιασμό του γεγονότος και αποδίδουν τη στάση/ διάθεση του πομπού.
- **Δηλωτική / κυριολεκτική γλώσσα:** Σοβαρότητα - Ακρίβεια στην παρουσίαση της είδησης - Απόδοση της πραγματικότητας. Για παράδειγμα: *Πολύ ακριβές οι τιμές των οπωροκηπευτικών στη λαϊκή αγορά.*
- **Συνοπτοδηλωτική / μεταφορική γλώσσα:** Πρωτοτυπία. Προσέλκυση της προσοχής του αναγνώστη. Δημιουργία ύφους ανάλογου με τη στάση / διάθεση του πομπού απέναντι στην είδηση. Για παράδειγμα: *Φωτιά στις τιμές των οπωροκηπευτικών στη λαϊκή αγορά έβαλε η κακοκαιρία.*
- **Ύφος:** σοβαρό / επίσημο, δραματικό, χιουμοριστικό, καυστικό, για να κεντρίσει την προσοχή του δέκτη.

Για παράδειγμα: *Αύριο αναμένεται η άφιξη του οικουμενικού Πατριάρχη Βαρθολομαίου στην Αθήνα (σοβαρό). Τις δύο τελευταίες σχολικές περιόδους, σύμφωνα με τη Διεύθυνση Τροχαίας Αττικής, 3 μαθητές έχασαν τη ζωή τους, πηγαίνοντας ή φεύγοντας από το σχολείο, 17 τραυματίστηκαν σοβαρά και 43 ελαφρά (δραματικό). Τον ... καρδιοκήλη της καρδιάς και της ζωής της συνάντησε η όμορφη νύφη στο γραφικό εκκλησάκι του Αη Γιώργη στο Καβούρι (χιουμοριστικό). Το τραγικό χρονικό μιας «ασφαλούς» πτήσης (ειρωνεία).*

Ας φτιάξουμε μαζί έναν τίτλο:

- Ο τίτλος πρέπει να λέει εν συντομία την είδηση.
- Να περιέχει ή να υπονοεί ρήμα, κατά κανόνα σε ενεργητική φωνή και σε χρόνο αόριστο ή ιστορικό ενεστώτα ή ενεστώτα.
- Να αποφεύγει τη χρήση άρθρων.
- Να αποφεύγει συγκεκριμένες λέξεις, εκτός αν είναι πασίγνωστες.
- Να είναι άψογος τυπογραφικά και τεχνικά (δηλαδή να έχει τυπογραφική φυσιογνωμία).
- Να μη «σπάει» μεταξύ πρώτης και δεύτερης αράδας ή μεταξύ δεύτερης και τρίτης.
- Να μην επαναλαμβάνει δυο φορές την ίδια λέξη.
- Να αντανακλά τον τόνο της είδησης (βαριά είδηση - βαριά στοιχεία, ελαφρά είδηση - ελαφρά στοιχεία).

[Χρήστος Πασαλάρης, *Μια ζωή τίτλοι*, εκδ. Κάκτος, Αθήνα 1984, σσ. 138-139]

Στην εφημερίδα που εργάζεστε, ο διευθυντής συντάξεως σάς συνέστησε να διατυπώσετε τους ακόλουθους «φλύαρους» τίτλους με συντομία, επισημαίνοντας κάθε φορά ποια μέρη του λόγου παραλείψατε και ποιες αλλαγές επιφέρατε.

- α) Πραγματοποιήθηκε σύσκεψη υπουργών για την οικονομία.
- β) Προγραμματίστηκαν 10 παραστάσεις του Εθνικού Θεάτρου σε πόλεις της Ελλάδας.
- γ) Ο προπονητής εξαπέλυσε κατηγορίες εναντίον των παικτών της ομάδας.
- δ) Αύριο πρόκειται να αναχωρήσει η εθνική μας ομάδα για τη Ρώμη.
- ε) Σημαντική επιτυχία σημείωσε η συναυλία του Μίκη Θεοδωράκη στο Ηρώδειο.
- στ) Πλημμύρες στην Αθήνα λόγω της δυνατής βροχής.
- ζ) Οικογένεια της Θεσσαλονίκης αποζημιώνεται για σοβαρό ιατρικό λάθος.
- η) Επικίνδυνες κρίθηκαν 380 διαβάσεις του ΟΣΕ.

Για την παρακάτω είδηση να δώσετε έξι διαφορετικούς τίτλους, οι οποίοι να εκφράζουν ό,τι προβλέπουν οι λέξεις αντιστοίχως.

Αύξηση της τάξεως του 11,5% κατά μέσο όρο σημείωσε η οικοδομική δραστηριότητα εφέτος. Η Αττική, η Θεσσαλία και η Κρήτη ήταν οι περιοχές που παρουσίασαν τα μεγαλύτερα ποσοστά σε ολόκληρη τη χώρα.

Τίτλος που δηλώνει: α) Χιούμορ, β) Ποιητική λειτουργία της γλώσσας, γ) Δραματικότητα-υπερβολή, δ) Ειρωνεία, ε) Αντικειμενικότητα και στ) Αγανάκτηση.

4. Συντακτικά στοιχεία στην είδηση

Η αποκωδικοποίηση της οπτικής γωνίας του δημοσιογράφου δεν στηρίζεται μόνο στις πληροφορίες, στις οποίες επιλέγει να εστιάσει, αλλά και στον τρόπο που συντάσσει τον λόγο του. Μια είδηση μπορεί να αποκτά διαφορετικό νόημα, ανάλογα με τις φραστικές επιλογές του δημοσιογράφου, ως προς:

- τη σειρά των λεκτικών συνόλων στην είδηση,
- τη χρήση ενεργητικής ή παθητικής σύνταξης,
- τη χρήση ονοματικών προσδιορισμών,
- τον προσδιορισμό του χρόνου.

Μελετώντας, λοιπόν, τη γλώσσα της είδησης, διαπιστώνουμε ότι όλα τα παραπάνω συμβάλλουν με τον δικό τους τρόπο στη διαμόρφωση, προβολή και διαφοροποίηση της είδησης.

α) Η σειρά των λεκτικών συνόλων στην είδηση

Η σειρά των βασικών όρων στην ελληνική γλώσσα είναι ελεύθερη. Περισσότερο ουδέτερη και «κανονική» σειρά των όρων δίνεται από τα παρακάτω πρότυπα:

Υ(ποκείμενο) - Ρ(ήμα)

Υ(ποκείμενο) - Ρ(ήμα) - Κ(ατηγορούμενο)

Υ(ποκείμενο) - Ρ(ήμα) - Α(ντικείμενο)

Υ(ποκείμενο) - Ρ(ήμα) - Α(ντικείμενο) - Α(ντικείμενο)

Υ(ποκείμενο) - Ρ(ήμα) - Α(ντικείμενο) - Κ(ατηγορούμενο)

Δηλαδή, προηγείται το υποκείμενο και ακολουθούν το ρήμα και το αντικείμενο ή το συνδεδεμένο ρήμα και το κατηγορούμενο. Οι προσδιορισμοί παίρνουν τη θέση τους στην πρόταση πλάι στους όρους που προσδιορίζουν. Η πιο πάνω «κανονική σειρά» των όρων μιας πρότασης στην είδηση δεν ακολουθεί κατά γράμμα τους κανόνες αυτούς, αλλά παρουσιάζει ποικιλία και ευελιξία για λόγους έμφασης και πάντα σε συνάρτηση με αυτό που θέλει να τονίσει ο δημοσιογράφος. Συνήθως προτάσσει (τοποθετεί στην αρχή) το πιο ενδιαφέρον ή το πιο σημαντικό στοιχείο της είδησης (τόπος, χρόνος, αιτία, αποτέλεσμα ενός γεγονότος, το πρόσωπο που πρωταγωνιστεί σ' ένα γεγονός κ.λπ.).

Η είδηση, λοιπόν, μπορεί να ξεκινάει με το ΟΣ (υποκείμενο), ΟΣ (αντικείμενο), ΟΣ (κατηγορούμενο), με το ΡΣ ή το ΕΣ. (ΟΣ = ονομαστικό σύνολο, ΡΣ = ρηματικό σύνολο, ΕΣ = επιθετικό σύνολο).

Χρήσιμη πληροφορία

Σύνολα λέξεων ή **λεκτικά σύνολα** είναι οι λέξεις της ίδιας πρότασης που συνδέονται μεταξύ τους, ώστε να αποτελούν ομάδες με το ίδιο νόημα και να μπορούν να αποδοθούν μερικές φορές

και με μία μόνο λέξη (μικρά πράγματα – μικροπράγματα, είναι προσεκτικός – προσέχει).

Ονοματικό σύνολο ονομάζεται το σύνολο που συντακτικά αντιστοιχεί σε όνομα (βασική λέξη είναι το όνομα). Αποτελείται από ένα όνομα μπροστά στο οποίο βρίσκεται άρθρο ή επίθετο ή αντωνυμία (ο άνθρωπος, εξαιρετικός επιστήμονας, αυτό το στοιχείο).

Ρηματικό σύνολο είναι το σύνολο των λέξεων που αντιστοιχεί συντακτικά σε ρήμα (βασική λέξη είναι το ρήμα). Αποτελείται από έναν περιφραστικό τύπο του ρήματος ή από ένα ρήμα μονολεκτικό ή περιφραστικό με το συμπλήρωμά του, όπως όνομα, επίρρημα, προθετικό σύνολο (τρέχει με ταχύτητα, έγινε καθηγητής).

Για παράδειγμα: *Ο παλαίμαχος δημοσιογράφος (Ο.Σ.) δημοσίευσε μια συγκλονιστική είδηση στον χτεσινό τύπο (Ρ.Σ.).*

Η λειτουργία των ονοματικών και των ρηματικών συνόλων

Τα ονοματικά σύνολα χρησιμοποιούνται, για να αποδώσουν το μόνιμο, το γενικό, το διαχρονικό και το αφηρημένο και όχι το παροδικό και συγκεκριμένο. Συνεπώς, ο δημοσιογράφος, ο οποίος ανάγεται από το συγκεκριμένο στο καθολικό και γενικό και χρησιμοποιεί ονοματικά σύνολα, διαθέτει υψηλή διανοητική δύναμη και ανεβασμένο επίπεδο. Τα ονοματικά σύνολα χρησιμοποιούνται για επίσημη επικοινωνιακή περίσταση.

Τα ρηματικά σύνολα περιγράφουν συγκεκριμένες πράξεις που δηλώνουν τα ρήματα που χρησιμοποιούνται. Ο δημοσιογράφος απευθύνεται σε ένα λιγότερο καλλιεργημένο κοινό και γι' αυτό επιδιώκει την αμεσότητα της επικοινωνίας. Ενδεχομένως και ο ίδιος να μην διαθέτει υψηλό μορφωτικό επίπεδο, να μην μπορεί να αναχθεί στο γενικό και γι' αυτό μένει στο σταθερό και συγκεκριμένο. Τα ρηματικά σύνολα ενδείκνυνται σε επικοινωνιακές περιστάσεις της καθημερινότητας.

Να διατυπώσετε τις ακόλουθες ειδήσεις σε τρεις παραλλαγές την καθεμιά, έτσι ώστε να προβάλλεται: α) ο τόπος, β) ο χρόνος και γ) η αιτία αντιστοίχως.

α) Η αιφνίδια αύξηση των επιπέδων ραδιενέργειας στην Ελβετία, τη Γαλλία και στην Ιταλία στις αρχές Ιουνίου, κατά τους ερευνητές, ίσως αποτελεί άλλη μια συνέπεια της διαρροής ραδιενέργειας στον πυρηνικό σταθμό του περίφημου Τσερνομπίλ, την Άνοιξη του 1988.

β) Μετά από τεσσερισήμισι μήνες παραμονής στο διάστημα επέστρεψε και ο τελευταίος Αμερικανός κοσμοναύτης, που έζησε στον ρωσικό διαστημικό σταθμό Μιρ. Ο αστροναύτης ήταν τόσο εξαντλημένος ζώντας επί 135 ημέρες σε συνθήκες έλλειψης βαρύτητας, που πέρασε στο κρεβάτι την πρώτη του ημέρα στη Γη.

β) Ενεργητική και παθητική σύνταξη στην είδηση

Στην **ενεργητική σύνταξη** τονίζεται το **υποκείμενο της ενέργειας** που δηλώνει το ρήμα, δηλαδή το πρόσωπο ή το πράγμα που ενεργεί. Είναι η πιο συνηθισμένη σύνταξη που παρατηρείται σε μια είδηση, οπότε και ο δημοσιογράφος δίνει έμφαση στο υποκείμενο που ενεργεί.

Στην **παθητική σύνταξη** τονίζεται το **γεγονός**, υπογραμμίζεται η σπουδαιότητα της **πράξης**, το **αποτέλεσμα της ενέργειας**. Η παθητική σύνταξη, που είναι πιο σπάνια, χρησιμοποιείται σ' αυτές τις ειδήσεις, που **δεν θέλουμε να πούμε, δεν ξέρουμε ή δεν έχει σημασία ποιος έκανε την πράξη**. Η παθητική σύνταξη προσδίδει επισημότητα στο ύφος και ο λόγος αποκτά ποικιλία.

Ανήσυχος ο διευθυντής συντάξεως εξηγεί στον νεαρό δημοσιογράφο ότι ορισμένοι από τους ακόλουθους τίτλους ειδήσεων θα μπορούσαν να προκαλέσουν διπλωματικό επεισόδιο ή ποινική δίωξη, λόγω της ενεργητικής σύνταξης και της έμφασης στο πρόσωπο που δρα. Να εντοπίσετε αυτούς τους τίτλους, να εξηγήσετε γιατί είναι προβληματικοί και να τους αναδιατυπώσετε, ώστε να μην είναι πιθανό να δημιουργήσουν ανεπιθύμητες συνέπειες στην εφημερίδα.

α) Οι οδηγοί φορτηγών απέκλεισαν τους γαλλικούς αυτοκινητόδρομους.

β) Μέλη της τουρκικής παρακρατικής οργάνωσης «Γκρίζοι λύκοι» σκότωσαν Ελληνοκύπριο στην πράσινη γραμμή.

γ) Ο ίδιος ο φύλακας του μουσείου μάλλον ... εξαφάνισε τα ειδώλια.

δ) Οι νέοι δεν διαβάζουν πια εφημερίδες.

ε) Ο διαιτητής φαίνεται ότι πούλησε τον τελικό κυπέλλου.

γ) Η χρήση των ονοματικών προσδιορισμών στην είδηση

Χρήση ονομάτων και επιθέτων

Στην ειδησεογραφία είναι συχνή και η χρήση των ονοματικών προσδιορισμών (παράθεση, επεξήγηση, επιθετικός προσδιορισμός κ.λπ.), προκειμένου να δοθούν σύντομα και με σαφήνεια τα βασικά χαρακτηριστικά (καταγωγή, όνομα, επάγγελμα, ηλικία, ιδιότητες) και άλλα συμπληρωματικά στοιχεία των πρωταγωνιστών των γεγονότων, αλλά και των ίδιων των γεγονότων. Επίσης, είναι προτιμότερη η χρήση ουσιαστικών και ρημάτων, που συγκεκριμενοποιούν την είδηση, παρά επιθετικών προσδιορισμών, που σχολιάζουν το γεγονός.

Σε μια εφημερίδα που επιδιώκει τον εντυπωσιασμό, διαβάζετε τις ακόλουθες ειδήσεις, οι οποίες είναι διατυπωμένες με επίθετα που δημιουργούν ασάφεια και εντυπωσιασμό και γί'

αυτό προκαλούν τη δυσφορία σας. Να αναδιατυπώσετε κάθε είδηση, ώστε να παρέχει ακριβή εικόνα των αντίστοιχων συμβάντων.

Παράδειγμα: *Με φαντασμαγορικό φινάλε έκλεισε χθες η πολυάνθρωπη συναυλία των Rolling Stones στην Αθήνα.*

Πιθανή αναδιατύπωση: *Με δεκάδες πυροτεχνήματα έκλεισε χθες η συναυλία των R.S., που την παρακολούθησαν ζωντανά περίπου 80.000 θεατές.*

- α) Τεράστια πυρκαγιά, που ξέσπασε χθες στο αεροδρόμιο Χίθροου του Λονδίνου, προκάλεσε απίθανο χάος.
- β) Αμέτρητοι μοτοσικλετιστές κατέβηκαν μαρσάροντας το Σάββατο στους δρόμους του Παρισιού, διαμαρτυρόμενοι για τα νέα σκληρά πρόστιμα υπέρβασης των ορίων ταχύτητας.
- γ) Μαζικές προσλήψεις ανέργων πτυχιούχων ΑΕΙ-ΤΕΙ από νέους δήμους εξήγγειλε η κυβέρνηση.
- δ) Παταγώδη αποτυχία σημείωσε η διοργάνωση μουσικής εκδήλωσης ρεμπέτικου τραγουδιού στο Θέατρο Βράχων του δήμου Βύρωνα.
- ε) Σε πύρινο κλοιό η Ελλάδα το Σαββατοκύριακο.
- στ) Τραγική κατάληξη είχε το παιχνίδι των παιδιών σε νεοαναγειρόμενη οικοδομή στην Κόρινθο.
- ζ) Σε επικίνδυνα ύψη θα ανέβει ο υδράργυρος τις δύο επόμενες ημέρες.
- η) Εντυπωσιακούς αριθμούς παρουσιάζει στο εξωτερικό η κυκλοφορία βιβλίων με μεταφρασμένα κείμενα ελλήνων λογοτεχνών.

δ) Ο προσδιορισμός του χρόνου στην είδηση

Στα ειδησεογραφικά κείμενα, ως **αφηγηματικά κείμενα**, έχει μεγάλη σημασία ο προσδιορισμός των γεγονότων που παρουσιάζονται από την άποψη του χρόνου. Από την άποψη του χρόνου σ' ένα ειδησεογραφικό κείμενο προσέχουμε τα εξής:

- 1) Τη **χρονική βαθμίδα** (παρελθόν, παρόν, μέλλον).
- 2) Τον **τρόπο** (εξακολουθητικός, συνοπτικός, συντελεσμένος).
- 3) Τη **χρονική στιγμή**.
- 4) Τον **βαθμό της χρονικής διάρκειας**.
- 5) Τον **χρόνο κατά τον οποίο αρχίζει κάτι** (χρονική αφετηρία).
- 6) Τον **χρόνο κατά τον οποίο τελειώνει κάτι** (χρονικό τέρμα).
- 7) Τον **χρόνο κατά τον οποίο επαναλαμβάνεται κάτι** (χρονική επανάληψη).
- 8) Τη **χρονική σχέση των γεγονότων** (προτερόχρονο, σύγχρονο, υστερόχρονο).

Μέσα έκφρασης του χρόνου

Τα κυριότερα μέσα που χρησιμοποιεί ο δημοσιογράφος, για να παρουσιάσει τα γεγονότα από την άποψη του χρόνου είναι:

α) **οι χρόνοι του ρήματος:** δηλώνουν παρόν, παρελθόν, μέλλον, διάρκεια, αν κάτι έχει συντελεστεί.

β) **οι επιρρηματικοί προσδιορισμοί του χρόνου:**

- χρονικά επιρρήματα (τότε, χθες, ξαφνικά...)
- εμπρόθετοι προσδιορισμοί (από χθες, για μέρες...)
- πτωτικοί προσδιορισμοί (της Κυριακής, της νύχτας...)
- χρονικές προτάσεις (όταν άκουσε, ενώ έπαιζε, αφού έφυγε...)
- χρονικές μετοχές (περπατώντας, ακούγοντας...)
- επιρρηματικό κατηγορούμενο (νυχτερινός, πρωινός...)
- χρονικές επιρρηματικές εκφράσεις (εδώ και χρόνια...).

γ) **ο παρατακτικός σύνδεσμος «και»**, κάποιες φορές συνδέει προτάσεις που έχουν μεταξύ τους κάποια χρονική σχέση (Ηρθε και έφυγε την ίδια μέρα).

5. Το σχόλιο πάνω στην είδηση

Στις εφημερίδες συναντούμε συχνά ορισμένα δημοσιεύματα που σχολιάζουν τις ειδήσεις της επικαιρότητας. Στα κείμενα αυτά, οι δημοσιογράφοι προσπαθούν να ερμηνεύσουν και να αξιολογήσουν ένα σημαντικό γεγονός που αποτέλεσε είδηση ή εκθέτουν τις απόψεις τους για ένα γεγονός που τους προβλημάτισε.

Μέσα από εφημερίδες που κυκλοφορούν στην περιοχή σας, να αναζητήσετε δημοσιεύματα όπου οι δημοσιογράφοι σχολιάζουν ένα γεγονός. Παράλληλα, να προσδιορίσετε τον χρόνο στην είδηση.

III. ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΟΥ ΛΟΓΟΥ

Η χρήση του παραδείγματος στην ανάπτυξη παραγράφου και ευρύτερου κειμένου

Ο τρόπος με τον οποίο αναπτύσσεται η βασική ιδέα μιας παραγράφου ή ενός ολόκληρου κειμένου ποικίλλει και εξαρτάται από τους στόχους και τη δημιουργικότητα του συντάκτη. Στα ειδησεογραφικά κείμενα παρατηρούμε συχνά τη χρήση παραδειγμάτων. Τα παραδείγματα αυτά, τα οποία μπορούμε να τα αντλήσουμε από την καθημερινή μας ζωή, την εμπειρία, την ιστορία ή ακόμη να τα επινοήσουμε, για να εξυπηρετούν τον σκοπό μας, πρέπει να είναι πλήρη και σαφή.

Δομή της παραγράφου / κειμένου με παραδείγματα:

- Θεματική πρόταση / περίοδος ή Πρόλογος: Παρουσιάζεται η θέση / άποψη του συγγραφέα, που πρέπει να διασαφηνιστεί, διευκρινιστεί και υποστηριχτεί.
- Λεπτομέρειες / Σχόλια ή Κύριο μέρος: Αναφέρονται ενδεικτικά και αντιπροσωπευτικά παραδείγματα, συνήθως οικεία στον αναγνώστη.
- Κατακλείδα ή Επίλογος: Η κατακλείδα είναι η πρόταση που συνοψίζει τα σχόλια, παρουσιάζει το τελικό συμπέρασμα. Η χρήση της είναι προαιρετική.

Σημάδια αναγνώρισης: *για παράδειγμα, παραδείγματος χάρη, ενδεικτικά, λόγου χάρη, ας πούμε, χαρακτηριστικό παράδειγμα.*

Χρήσιμη πληροφορία

- Η χρήση των παραδειγμάτων επιβάλλεται να γίνεται με φειδώ. Σε αντίθετη περίπτωση εκφυλίζεται σε εγκυκλοπαιδισμό.
- Τα παραδείγματα για να είναι λειτουργικά και πειστικά, πρέπει να είναι εύστοχα και εύληπτα.
- Προσδίδει υποκρισία στην ανάπτυξή μας η παράθεση πλαστών και αληθοφανών παραδειγμάτων.
- Το παράδειγμα επιβεβαιώνει και επικυρώνει περισσότερο παρά αποδεικνύει τη θεματική πρόταση ή περίοδο.
- Βοηθά στη κατανόηση, υποστήριξη και διασάφηση μιας άποψης.

- Προκαλεί το ενδιαφέρον και διεγείρει την προσοχή του δέκτη.
- Προσδίδει έμφαση, ζωντάνια και παραστατικότητα στο κείμενο.
- Άλλοτε το παράδειγμα έχει διευκρινιστική λειτουργία, ενώ άλλοτε αποκτά επιχειρηματολογική αξία.

Να διαβάσετε τις παρακάτω παραγράφους και να αναζητήσετε τη δομή και τον τρόπο ανάπτυξής τους.

Το φάσμα (φάντασμα) της ανεργίας απειλεί την Ευρώπη. Οι αριθμοί, ακόμα και όταν δεν ψεύδονται, είναι αμείλικτοι. Το φράγμα του 10% έχει ξεπεραστεί πλέον. 400.000 επισήμως αναγνωρισμένοι είναι οι άνεργοι στη χώρα μας, ενώ αλλού, όπως στην Ισπανία και την Ιταλία, η κατάσταση είναι πολύ χειρότερη. Η γηραιά ήπειρός μας, λοιπόν, πλήττεται από την ανεργία.

Τα επαγγέλματα στα οποία μπορεί να εφαρμοστεί η τηλεργασία είναι πολλά. Για παράδειγμα, η παρουσία ενός γραφίστα ή ενός δημοσιογράφου σήμερα δεν είναι απαραίτητη, αφού μπορούν να δουλεύουν από το σπίτι τους, χρησιμοποιώντας τον προσωπικό τους υπολογιστή. Επιπλέον, με τον ίδιο τρόπο μπορούν να εργάζονται και όσοι απασχολούνται στο χώρο του ηλεκτρονικού εμπορίου, της οικονομίας, στην παροχή πληροφοριών, ακόμη και στην εκπαίδευση. Η τηλεργασία, επομένως, ανατρέπει τις παραδοσιακές μορφές εργασίας και απαιτεί την προσαρμογή μας στα νέα δεδομένα.

Ο Ντούσσελ, ο γιατρός που μοιράστηκε μαζί μου την καμαρούλα, έχει να μας πει ένα σωρό πράγματα για τον έξω κόσμο, τώρα πια που πάψαμε ν' ανήκουμε σ' αυτόν. Οι ιστορίες του είναι θλιβερές. Πολλοί φίλοι εξαφανίστηκαν. Η τύχη τους μας τρομάζει. Κάθε βραδιά χτενίζουν την πόλη τα στρατιωτικά αυτοκίνητα με τους πράσινους μουσαμάδες. Οι Γερμανοί χτυπούν όλες τις πόρτες και ψάχνουν για Εβραίους. Αν βρουν Εβραίους, φορτώνουν στα καμιόνια ολόκληρη την οικογένεια. Όσοι δεν κρύβονται, υπογράφουν την καταδίκη τους. Οι Γερμανοί το κάνουν αυτό συστηματικά με τη λίστα στο χέρι, χτυπώντας εκείνη την πόρτα που θα βρουν να τους περιμένει πλούσια λεία. Άλλοτε πάλι, οι δυστυχημένοι πληρώνουν λύτρα για κάθε κεφάλι. Το πράγμα είναι τραγικό.

[Προαγωγικές εξετάσεις Β' Λυκείου 2000]

Χρησιμοποιώντας τη φράση: «Ο τόπος της φωνής του εκφωνητή ή του παρουσιαστή μπορεί να κάνει το ίδιο γεγονός να φαίνεται διαφορετικό» ως θεματική περίοδο, να αναπτύξετε μια παράγραφο με δικά σας παραδείγματα.

IV. ΘΕΜΑΤΑ ΓΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ ΚΑΙ ΕΚΦΡΑΣΗ - ΕΚΘΕΣΗ

• Πληροφόρηση – Παραπληροφόρηση

Ζούμε στην εποχή της πληροφόρησης. Η πληροφόρηση έχει όλο και μεγαλύτερη σημασία για τη ζωή μας: συμβάλλει στη διακίνηση γνώσεων και ιδεών, μας βοηθά στη λήψη αποφάσεων και στην αντιμετώπιση πρακτικών προβλημάτων. Μερικές φορές, όμως, μπορεί να έχει και αρνητικές συνέπειες, ιδιαίτερα όταν δεν είναι αντικειμενική και προκαλεί σύγχυση και αποπροσανατολισμό. α) Να σχολιάσετε τις διαπιστώσεις αυτές, τεκμηριώνοντας τις απόψεις σας. β) Με ποιους τρόπους νομίζετε πως ένας δημοσιογράφος μπορεί να παρέμβει στην είδηση και να παρασύρει τον δέκτη και για ποιους λόγους μπορεί να το κάνει; Τις απόψεις σας θα τις εκφράσετε σε ένα κείμενο 550-600 λέξεων.

Σε μια εκδήλωση που έγινε στο σχολείο σας, με παρουσία φορέων του δήμου και των εκπροσώπων των γονέων και των κηδεμόνων, για τα ΜΜΕ, ακούστηκαν διάφορες αντιτιθέμενες, σε πολλά σημεία, απόψεις για την ποιότητα της πληροφόρησης που παρέχουν. Εσύ, ως εκπρόσωπος του σχολείου σου, παίρνεις τον λόγο και αναπτύσσεις την άποψη πως οι πληροφορίες είναι χρήσιμες, αλλά ο καταϊγισμός με τον οποίο δίνονται έχει αρνητικές συνέπειες τόσο για τους μεγάλους όσο και, ιδιαίτερα, για τους μικρούς. Στη συνέχεια, παρουσιάζεις τον νέο ρόλο που καλείται να αναλάβει ο δάσκαλος και τα εφόδια που πρέπει να διαθέτουν οι μαθητές, για να αντισταθούν στον καταϊγισμό των πληροφοριών (500-550 λέξεις).

Σε μία επιστολή διαμαρτυρίας (400 λέξεων περίπου), που απευθύνετε στα μέλη του Εθνικού Συμβουλίου Ραδιοτηλεόρασης (ΕΣΡ), να αναζητήσετε τους λόγους που ωθούν τους δημοσιογράφους και ιδιοκτήτες ΜΜΕ να παραπληροφορούν. Ακόμη να αναφερθείτε στην ευθύνη του δέκτη της παραπληροφόρησης και να εξηγήσετε τους λόγους που τον καθιστούν ευάλωτο σ' αυτήν.

• Δημοσιογραφία – Τύπος

Στο πλαίσιο προγραμματισμένης συζήτησης για τις αρχές της δημοσιογραφίας, να συντάξετε ένα κείμενο στο οποίο να παρουσιάζετε και να αναλύετε τις βασικές αρχές που περιλαμβάνονται στον κώδικα δημοσιογραφικής δεοντολογίας.

Στο κείμενο «Η ψευδαίσθηση της αλήθειας» [Παράρτημα, σσ. 167-168] ο Umberto Eco υποστηρίζει ότι στην παρουσίαση της ειδησεογραφίας δεν είναι δυνατή η αντικειμενικότητα, τουλάχιστον με την ακριβή έννοια του όρου.

- α) Ποια στάση, επομένως, επιβάλλεται να υιοθετεί ο δέκτης απέναντι στην πληροφόρηση, που δέχεται καθημερινά από τον χώρο της έντυπης και ηλεκτρονικής δημοσιογραφίας;
- β) Ποιο είναι το χρέος και η ευθύνη του δημοσιογράφου, ώστε να διαφυλάσσεται η τιμιότητα της είδησης και να αναδεικνύεται ο δημοκρατικός χαρακτήρας της δημοσιογραφίας;

Να διατυπώσετε τις απόψεις σας σε συζήτηση που κάνετε στην τάξη σας στο μάθημα της Νεοελληνικής γλώσσας, σχετικά με τον θεματικό κύκλο των ΜΜΕ.

Υποστηρίζεται η άποψη ότι ο Τύπος, ως «τέταρτη εφουσία» (οι άλλες τρεις είναι: η νομοθετική, που ασκούν οι βουλευτές, η εκτελεστική που ασκεί η κυβέρνηση και η δικαστική, που ασκούν οι δικαστές), μπορεί να διαδραματίσει θετικό ρόλο σε μια σύγχρονη δημοκρατική κοινωνία. Ποιες, όμως, προϋποθέσεις απαιτούνται, για να παίξει ο Τύπος σωστά τον ρόλο του; Νομίζετε πως οι προϋποθέσεις αυτές υπάρχουν σήμερα; Το κείμενό σας έχει τη μορφή ομιλίας που πρόκειται να εκφωνήσετε σε μια εκδήλωση για τη συμβολή των ΜΜΕ στη ζωή του ανθρώπου, στην οποία έχετε προσκληθεί ως εκπρόσωπος του σχολείου σας (550-600 λέξεις).

Υποθέστε ότι είστε ένας από τους μαθητές που εκπροσωπεί τον νομό σας στη Βουλή των Εφήβων και η «κοινοβουλευτική ομάδα», στην οποία συμμετέχετε, εξετάζει τον ρόλο του Τύπου και τις επιδράσεις του στην κοινή γνώμη. Λαμβάνοντας υπόψη τις απόψεις των μελών της ομάδας σας, αλλά και τα πρόσφατα φαινόμενα σκανδαλοθηρίας και κιτρινισμού, να συντάξετε μια εισήγηση με θέμα: «Παράγοντες που τροφοδοτούν και συντηρούν το φαινόμενο του κιτρινισμού του Τύπου και συμβολή του σχολείου στην αντιμετώπισή του». Το κείμενό σας θα εκφωνηθεί στη Βουλή των Εφήβων και δεν θα πρέπει να ξεπερνά τις 400 λέξεις.

Είναι γνωστό πως οι απόψεις, οι εκτιμήσεις και οι κρίσεις για την ερμηνεία των γεγονότων της ζωής διαφέρουν από άτομο σε άτομο. Και αυτό είναι εύλογο, αν αναλογιστούμε πως όλα τα μέλη μιας κοινωνίας δεν έχουν ούτε τα ίδια συμφέροντα ούτε τις ίδιες γνώσεις ούτε την ίδια κριτική ικανότητα. Ωστόσο, παρά την πολυφωνία, διαπιστώνουμε συχνά μια ταύτιση των απόψεών τους. Αυτή η προσέγγιση, η σύγκλιση των γνωμών σχηματίζει την κοινή γνώμη. Συμμετέχοντας σε μαθητικό διαγωνισμό, καλείστε να απαντήσετε στα εξής ερωτήματα, αναφορικά με την κοινή γνώμη:

α) Ποιος ο ρόλος της κοινής γνώμης στη ζωή των ανθρώπων;

β) Ποιοι παράγοντες επηρεάζουν και διαμορφώνουν την κοινή γνώμη; Να αναφερθείτε ιδιαίτερα στις επιδράσεις του Τύπου στην κοινή γνώμη.

γ) Ποια πρέπει να είναι η στάση του ατόμου απέναντι στην κοινή γνώμη;

Ο καθηγητής σας, στο μάθημα της Νεοελληνικής Γλώσσας, διαβάζει από τη *Βικιπαίδεια* τον ορισμό των κόμικς. Παράλληλα, εξηγεί ότι ο ορισμός αυτός αφήνει ορθά έξω τις γελοιογραφίες, που είναι μεμονωμένες εικόνες, αφού στα κόμικς υπάρχει σαφώς μια αφηγηματική αλληλουχία μεταξύ των εικόνων. Η ύπαρξη κειμένου, επίσης, δεν είναι απαραίτητη. Στη συνέχεια, σας ζητά σε προσχεδιασμένο προφορικό λόγο να καταθέσετε τις απόψεις σχετικά με την επίδραση των κόμικς στα παιδιά.

*Τα κόμικς (αγγλ. comics), που είναι γνωστά και ως ένατη τέχνη, είναι μια μορφή οπτικής τέχνης που αποτελείται από εικόνες, που, συνήθως, συνδυάζονται με κείμενο, το οποίο συχνά βρίσκεται σε συννεφάκια κειμένου ή λεζάντες. Ο μεγάλος θεωρητικός και δημιουργός κόμικς Σκοτ Μακ Λάουντ στο βιβλίο του *Understanding Comics* δίνει έναν πλήρη ορισμό της τέχνης σαν «σχήματα και εικόνες ευρισκόμενα εσκεμμένα σε σειρά με σκοπό να μεταδώσουν πληροφορίες και/ή να προκαλέσουν μια αισθητική αντίδραση από τον χρήστη».*

[Από τη *Βικιπαίδεια*, την ελεύθερη διαδικτυακή εγκυκλοπαίδεια]

Ο διευθυντής του σχολείου σας αναλαμβάνει την πρωτοβουλία να εκδώσει ένα περιοδικό για νέους. Για τον σκοπό αυτό σας μοιράζει ένα ερωτηματολόγιο και σας καλεί να απαντήσετε σε θέματα που αναφέρονται στην εμφάνιση, στο είδος, στην ποιότητα και στην οργάνωση της ύλης ενός περιοδικού που απευθύνεται σε νέους.

• Βιβλίο – Ηλεκτρονικό βιβλίο

Ομαδική εργασία: Αφού διαβάσετε τα παρακάτω αποσπάσματα σχετικά με το βιβλίο, να εργαστείτε σε ομάδες.

Η πρώτη ομάδα θα αναλάβει να παρουσιάσει την αξία / ρόλο του βιβλίου για το άτομο και τον πολιτισμό.

Η δεύτερη ομάδα θα αναζητήσει λόγους που εξηγούν τη μειωμένη αναγνωστική διάθεση των Νεοελληνικών.

Η τρίτη ομάδα θα προτείνει τρόπους καλλιέργειας της φιλιαναγνωσίας.

Η τέταρτη ομάδα θα καταγράψει τους λόγους που η τηλεόραση παραγκωνίζει το βιβλίο. Παράλληλα, θα αναζητήσει τρόπους με τους οποίους η τηλεόραση μπορεί να συντελέσει στην εξάπλωση και τη διάδοση της κυκλοφορίας του βιβλίου.

Η πέμπτη ομάδα θα προβληματιστεί σχετικά με το θέμα των «ακουστικών εκδόσεων».

Η έκτη ομάδα θα ασχοληθεί με το ηλεκτρονικό βιβλίο και θα καταγράψει τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματά του.

Το παρόν και το μέλλον του βιβλίου είναι το παρόν και το μέλλον του πολιτισμού μας στο σύνολό του, πνευματικού και μη (θα έλεγα «αντιπνευματικού»). Το παρόν το ζούμε όλοι μας. Για το μέλλον είμαι ανήσυχος. Όχι, γιατί εγώ περνάω μαζί με τον καιρό μου, αλλά γιατί βλέπω να ορθώνονται τα υποκατάστατα του βιβλίου: τηλεόραση, κινηματογράφος, ραδιοφωνικές σκηές κι αναγνώσματα, ποιος ξέρει ποια άλλα δισκία Τέχνης, που θα επινοήσει η τεχνολογία –δηλαδή το επιχειρηματικό κεφάλαιο– για ν' αποκοιμίζει το πνεύμα και να διεγείρει τις αισθήσεις. Πώς θ' αντιπαλέψει το βιβλίο; Όμως, μονάχα μ' ένα βιβλίο στο χέρι, συγκεντρωμένος σε μια γωνιά, βρίσκεται κανένας ενώπιος ενωπίω, μόνος αντίκρυ στη συνείδησή του, σε συνάφεια με το νου του, που, θέλοντας και μη, αρχίζει κι αυτός να ψελλίζει, να ζωντανεύει, να οραματίζεται. Τα μηχανικά μέσα στομώνουν το νου, το βιβλίο τον ακουίζει.

[Α. Τερζάκης]

Υπάρχουν δύο τύποι βιβλίου, εκείνα που συμβουλευόμαστε κι εκείνα που διαβάζουμε. Τα πρώτα (το πρότυπο είναι ο τηλεφωνικός κατάλογος, αλλά φτάνουμε μέχρι τα λεξικά και τις εγκυκλοπαίδειες) κατέχουν πολύ χώρο στο σπίτι, είναι δύσκολο να τα χειριστούμε και είναι και ακριβά. Αυτά θα μπορούσαν να αντικατασταθούν από δισκέτες. Είναι αλήθεια ότι η τεχνολογία μάς υπόσχεται μηχανές με τις οποίες θα μπορούμε να εξερευνούμε τις βιβλιοθήκες όλου του κόσμου, να επιλέγουμε τα κείμενα που μας ενδιαφέρουν, να τα εκτυπώνουμε στο σπίτι μας, μέσα σε λίγα δευτερόλεπτα, με τους χαρακτήρες που επιθυμούμε. Τα βιβλία που προορίζονται για διάβασμα δεν θα αντικατασταθούν από κανένα ηλεκτρονικό τέχνασμα. Έχουν φτιαχτεί, για να τα παίρνουμε στα χέρια, ακόμη και στο κρεβάτι ή ακόμη και στη βάρκα, ακόμη και εκεί όπου δεν υπάρχουν πρίζες ηλεκτρικού ρεύματος, διαθέτουν περιθώρια και σελιδοδείκτες, μπορούν να πέσουν στη γη ή να εγκαταλειφθούν ανοιχτά στο στήθος ή στο γόνατο, όταν μας πάρει ο ύπνος. Το βιβλίο που προορίζεται για ανάγνωση ανήκει σ' εκείνα τα θαύματα μιας αιώνιας τεχνολογίας, στην οποία ανήκουν και ο τροχός, το μαχαίρι, το κουτάλι, το σφυρί, το τσουκάλι, το ποδήλατο.

[Ουμπ. Έκο]

Το να ακούς, αντί να διαβάζεις, ένα λογοτεχνικό βιβλίο ακούγεται πρωτοποριακό. Είναι ένας άλλος τρόπος προσέγγισης της λογοτεχνίας, με το αφτί κι όχι με το μάτι. Για όσους, λοιπόν, ενοχλούνται με την παντοκρατορία της όρασης και της εικόνας, για τους εραστές του ραδιοφώνου παραδείγματος χάρη, είναι, μια ευχάριστη προοπτική. Είναι πολύ ωραίο, δηλαδή, να μπορεί κάποιος να επιλέξει μια αγαπημένη φωνή (γνωστού ηθοποιού) να του διαβάσει ένα πεζό ή ένα ποίημα της αρεσκείας του, όποτε το θελήσει. Δεν έχει παρά να πατήσει το κουμπί στο κασετόφωνο και μετά να αφηθεί σ' έναν ασκημένο στην καλή ανάγνωση να του αποκαλύψει τις ομορφιές του λόγου. Έτσι, μπορεί να αξιοποιήσει τον χρόνο του, να ακούει και να κάνει και κάτι άλλο ταυτόχρονα, να οδηγεί, να κάνει τις δουλειές του νοικοκυριού ή κάτι άλλο.

[Κείμενο από το Διαδίκτυο]

Ένα ηλεκτρονικό βιβλίο (e-book) είναι μια έκδοση σε ψηφιακή μορφή, που αποτελείται από κείμενο, εικόνες και γραφικά και παράγεται, δημοσιεύεται και μπορεί να διαβαστεί μέσω υπολογιστή ή και άλλων ηλεκτρονικών συσκευών. Μερικές φορές αποτελεί το ισοδύναμο ενός συμβατικού τυπωμένου βιβλίου, το ηλεκτρονικό βιβλίο μπορεί, επίσης, να γεννηθεί ψηφιακά. Τα ηλεκτρονικά βιβλία διαβάζονται είτε σε ειδικούς e-book readers είτε σε προσωπικούς υπολογιστές είτε σε ορισμένα κινητά τηλέφωνα. Το βιβλιοπωλείο γι' αυτού του είδους τα βιβλία είναι το Ιντερνέτ.

[Από τη Βικιπαίδεια, την ελεύθερη διαδικτυακή εγκυκλοπαίδεια]

Μια εφημερίδα έχει οργανώσει ανοικτό διάλογο με θέμα: «Η ποιότητα του σχολικού βιβλίου και η διάθεση των μαθητών για ανάγνωση και μελέτη». Ως εκπρόσωπος της σχολικής τάξης, αναλαμβάνεις να απευθύνεις μέσω της εφημερίδας μια επιστολή στους υπευθύνους εκπαιδευτικούς φορείς, με την οποία θα διατυπώνεις τη γνώμη σου για την ποιότητα των σχολικών βιβλίων ως προς τη μορφή και το περιεχόμενό τους. Η επιστολή αυτή να περιέχει τεκμηριωμένη άποψη για τα ισχύοντα σχολικά εγχειρίδια και συγκεκριμένες προτάσεις για την έκδοση σχολικών βιβλίων, τα οποία θα προκαλούν το ουσιαστικό ενδιαφέρον των μαθητών και θα ενισχύουν τη διάθεσή τους για δημιουργική ανάγνωση.

• Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης (Μ.Μ.Ε.)

Διαβάστε το παρακάτω κείμενο και προσέξτε πώς τεκμηριώνεται η άποψη ότι τα ΜΜΕ περισσότερο πληροφορούν παρά διαλέγονται και επικοινωνούν με τους δέκτες τους. Γι' αυτό είναι πιο σωστό να λέγονται Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης.

Μιλούμε για «μέσα μαζικής επικοινωνίας» και για το λόγο της μαζικής επικοινωνίας. Ωστόσο δεν πρόκειται ούτε περί «μαζικής» επικοινωνίας ούτε καν περί επικοινωνίας. Γιατί η επικοινωνία προϋποθέτει απαραίτητως λόγο αμφίδρομο και, λίγο πολύ, ισότιμο. Ενώ στην προκείμενη περίπτωση έχουμε από τη μια έναν επώνυμο και περίοπτο «πομπό» κι από την άλλη ένα «δέκτη», ο οποίος μάλιστα επαναλαμβάνεται συλλήβδην ως «μάζα». Και μόνο αυτό είναι αρκετό για να δηλώσει αν πρόκειται περί επικοινωνίας και τι είδους είναι αυτή η επικοινωνία. Προϋποθέτει διάλογο με δύο τουλάχιστον πομπούς και δέκτες ταυτοχρόνως. Το σωστότερο, συνεπώς, θα ήταν να ονομάζονται «Μέσα μαζικής πληροφόρησης» ή ακόμα πιο σωστά «Μέσα πληροφόρησης των μαζών» Συμπέρασμα πρώτο: Ο λόγος των Μέσων πληροφόρησης των μαζών είναι μονόδρομος.

[Ρ. Παπατσαρουχά-Μίσιου, «Ο λόγος των μέσων πληροφόρησης των Μαζών». Από το σχολικό βιβλίο Έκφραση-Έκθεση, τ. Β', εκδ. ΟΕΔΒ, Αθήνα 2005, σ. 59]

Ομαδική εργασία: Ο καθηγητής σας έγραψε στο πίνακα τη φράση «Οι εφημερίδες επικοινωνούν με τυπωμένες λέξεις, το ραδιόφωνο με ομιλία και η τηλεόραση με λέξεις και κινούμενες εικόνες». Εσείς καλείστε να εργαστείτε σε ομάδες και να απαντήσετε στα ερωτήματα που σας έθεσε:

- α) Να συγκρίνετε τα κυριότερα μέσα μαζικής επικοινωνίας (τύπος, ραδιόφωνο και τηλεόραση) και να καταγράψετε τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα καθενός από αυτά.
- β) Να παρουσιάσετε τα οφέλη που αποκομίζουν οι νέοι της ηλικίας σας από την ανάγνωση εφημερίδων, καταθέτοντας, παράλληλα, προτάσεις για την αναβάθμιση της θέσης του γραπτού Τύπου στην εποχή των ηλεκτρονικών οπτικοακουστικών μέσων.

Είναι θέμα καθημερινής συζήτησης ότι τα δελτία ειδήσεων και τα προγράμματα του ραδιοφώνου και της τηλεόρασης διαμορφώνονται, στην πλειονότητά τους, με κριτήριο την αύξηση της ακροαματικότητας και θεαματικότητας των σταθμών. Παρακολουθώντας τον σταθμό της προτίμησής σου, διαπίστωσης ότι η σειρά προτεραιότητας, ο χρόνος διάρκειας, η συχνότητα και ο τρόπος παρουσίασης μιας εκπομπής εξαρτώνται όχι από το σεβασμό στον ακροατή-τηλεθεατή, αλλά από το πόσο «πουλάει» μια είδηση – εκπομπή ή πόσο εντυπωσιάζει το κοινό που την παρακολουθεί.

Ως νέος άνθρωπος, με κριτική σκέψη και ενδιαφέρον για την ποιότητα των Μέσων Μαζικής Επικοινωνίας, παρεμβαίνεις στέλνοντας επιστολή στον Διευθυντή προγράμματος και ειδήσεων. Με την επιστολή αυτή παρουσιάζεις την αποστολή των Μέσων Μαζικής Επικοινωνίας σε μια

δημοκρατική κοινωνία και αναπτύσσει τα κριτήρια με τα οποία, κατά τη γνώμη σου, πρέπει να διαμορφώνονται τα δελτία ειδήσεων και το πρόγραμμα των εκπομπών του ραδιοφώνου και της τηλεόρασης (400-500 λέξεις).

[Απολυτήριες εξετάσεις Δ' Εσπερινού, Μάιος 2006]

Πολλοί είναι οι επικριτές της τηλεόρασης, όσον αφορά τον ρόλο της στην ανάπτυξη της προσωπικότητας των παιδιών. Υπάρχουν, όμως, και αρκετοί, που, χωρίς να παραβλέπουν τους κινδύνους, υποστηρίζουν πως το σύγχρονο αυτό μέσο μπορεί να αποδειχθεί χρήσιμο όργανο αγωγής των νέων. Εσείς, σε άρθρο 500 περίπου λέξεων, που θα δημοσιευτεί στην εφημερίδα του σχολείου σας, καλείστε να αποδείξετε με επιχειρήματα και τις δύο αυτές θέσεις.

Το σχολείο σας συμμετέχει στον διαγωνισμό που διοργανώνει το Υπουργείο Παιδείας με θέμα «Εναλλακτικές μορφές εκπαίδευσης». Η δική σας πρόταση αναφέρεται στην εκπαιδευτική τηλεόραση. Στο κείμενο που θα συνθέσετε καταγράφετε τις σκέψεις / προτάσεις σας σχετικά με τον τρόπο λειτουργίας, με τα μέσα παρουσίασης (σκηνικό, λόγος, μουσική), με τους συντελεστές, με τον στόχο και το είδος των προγραμμάτων και το στέλνετε στους αρμόδιους φορείς, ώστε να τους βοηθήσετε στη διαμόρφωση συγκεκριμένων προτάσεων καλύτερης λειτουργίας της εκπαιδευτικής τηλεόρασης.

Είσαι διευθυντής ή διευθύντρια Λυκείου και αποφασίζεις να απευθύνεις, μέσω της μαθητικής εφημερίδας, έκκληση στους μαθητές να περιορίσουν τον χρόνο που διαθέτουν για την παρακολούθηση τηλεοπτικών εκπομπών (τύπου realities - ιστοριών από τη ζωή) και να τον διαθέσουν για την ανάγνωση εξωσχολικών λογοτεχνικών βιβλίων, ώστε ο ελεύθερος χρόνος τους να αποβεί δημιουργικός. Να γράψεις το κείμενο-έκκληση που θα έδινες προς δημοσίευση στη μαθητική εφημερίδα, φροντίζοντας να επιτυγχάνει το κατάλληλο επικοινωνιακό αποτέλεσμα (400-500 λέξεις).

[Προαγωγικές εξετάσεις Β' Λυκείου, Μάιος 2003]

Να συμβουλευτείτε το άρθρο «TV ο εκτελεστής της γλώσσας» [Παράρτημα, σσ. 178-179] και σε υποθετικό κείμενο 400 περίπου λέξεων, που δημοσιεύετε ηλεκτρονικά σε ιστοσελίδα διαλόγου για τη γλώσσα, να εντοπίσετε την ευθύνη της τηλεόρασης, κυρίως, για τη συρρίκνωση της γλώσσας και τη γλωσσική ένδεια. Στη συνέχεια, να αναλύσετε τις προϋποθέσεις υπό τις οποίες η τηλεόραση μπορεί να συμβάλει στη γλωσσική καλλιέργεια και στην υιοθέτηση σωστών προτύπων λόγου από το κοινό.

Αφού διαβάσετε τα παρακάτω αποσπάσματα, σε ένα άρθρο 400-500 λέξεων, να εκθέσετε τις απόψεις σας για την επίδραση που ασκεί η προβολή σκηνών πραγματικής ή/και εικονικής βίας στους τηλεοπτικούς δέκτες, ιδιαίτερα στα παιδιά, αλλά και τους τρόπους με τους οποίους τόσο οι παράγοντες της τηλεόρασης όσο και η οικογένεια μπορούν να προστατεύσουν αυτήν την ευαίσθητη ηλικιακά ομάδα.

Ό,τι δεν είναι ορατό και δεν έχει εικόνα δεν είναι «τηλεπαρουσιάσιμο», συνεπώς δεν υπάρχει. Τα γεγονότα που παράγουν σκληρές εικόνες (βιαιότητες, καταστροφές, συμφορές), παίρνουν μέσα στα πλαίσια αυτά το προβάδισμα πάνω στην επικαιρότητα. Επιβάλλονται στα άλλα θέματα ακόμη κι όταν, αντικειμενικά, η σπουδαιότητά τους είναι δευτερεύουσας σημασίας... Έλλειψη εικόνας, σημαίνει έλλειψη πραγματικότητας.

[I. Ramonet]

Η βία κατέχει κεντρική θέση στη μυθολογία του συστήματος, γιατί μονοπωλεί την προσοχή και υπνωτίζει. Εικόνες εκρηκτικές, γεμάτες βία βρίσκονται παντού. Πολύ σπάνιες είναι, όμως, οι εικόνες πόνου και οδύνης. Πώς θα μπορούσε να υπάρχει πόνος, εάν δεν υπάρχει σώμα; Εδώ ακριβώς βρίσκεται η βαριά διαστροφή του θεάματος που προσφέρεται από το σύστημα. Η βία, ναι. Αλλά ο πόνος, όχι.

[John Berger]

• Διαδίκτυο

Το σχολείο σας σχεδιάζει ένα πιλοτικό πρόγραμμα αξιοποίησης των νέων τεχνολογιών στην εκπαιδευτική διαδικασία και στο πλαίσιο αυτής της προσπάθειας πρόκειται να δημιουργήσει τον δικό του δικτυακό τόπο, τη δική του ιστοσελίδα στο Διαδίκτυο. Εσείς αναλαμβάνετε να συντάξετε ένα άρθρο για την εφημερίδα του σχολείου σας, με σκοπό να ενημερώσετε τους συμμαθητές σας για τις ωφέλειες που παρέχει το Διαδίκτυο στους νέους και να τους ευαισθητοποιήσετε για τους κινδύνους που προέρχονται από την επαφή τους με τον κόσμο του Διαδικτύου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ ΕΙΔΗ

Ι. ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ ΕΙΔΗ

Στο ευρύτερο γένος της **αφήγησης**, εκτός από την **Είδηση**, που μελετήσαμε στην προηγούμενη ενότητα, ανήκουν και τα **βιογραφικά είδη**. [Για την αφήγηση, βλ. το βιβλίο της Α Λυκείου]. Πρόκειται για αφηγήσεις, σε πεζό λόγο, της ζωής ενός προσώπου, για παράδειγμα η βιογραφία και η αυτοβιογραφία, και ως προς το γραμματειακό είδος κινούνται ανάμεσα στην ιστορία και τη λογοτεχνία, χωρίς να ταυτίζονται με κανένα από τα δύο είδη, με τάση, όμως, περισσότερο λογοτεχνική.

Στόχος των βιογραφικών ειδών μπορεί να είναι η αναφορά και η προβολή της ζωής και του έργου ενός αξιόλογου ανθρώπου (π.χ. επιστήμονες, εξερευνητές, καλλιτέχνες, πολιτικοί, στρατιωτικοί κ.λπ.), ο οποίος επηρέασε την εποχή του και τους μεταγενέστερους (βιογραφία, μυθιστορηματική βιογραφία, βιογραφικό σημείωμα). Μπορεί, όμως, να έχουν πληροφοριακό χαρακτήρα και να εξυπηρετούν ανάγκες της καθημερινής ζωής (συστατική επιστολή, ημερολόγιο, αυτοβιογραφικό σημείωμα).

Ο βιογράφος δεν μπορεί να συμπεριλάβει, όπως είναι φυσικό, στο έργο του όλα τα στοιχεία και τα γεγονότα της ζωής του βιογραφούμενου. Αναγκαστικά, λοιπόν, επιλέγει κάποια από αυτά, προβάλλει ή αποκρύπτει κάποια άλλα, ανάλογα με την **οπτική γωνία** (τη γνώση για τα γεγονότα, τη συναισθηματική του φόρτιση, τον τρόπο που σκέπτεται, το αποτέλεσμα που επιδιώκει). Επίσης, το **ύφος** και η **γλωσσική ποικιλία** που χρησιμοποιεί διαφέρουν από είδος σε είδος, ανάλογα με τον σκοπό του βιογράφου και τον δέκτη στον οποίο απευθύνεται.

Κείμενα από την αρχαία και νέα ελληνική γραμματεία που ανήκουν στο βιογραφικό είδος είναι οι «Βίοι Παράλληλοι» του Πλουτάρχου, η «Κύρου Ανάβασις» του Ξενοφώντος, η «Αλεξάνδρου Ανάβασις» του Αρριανού, τα «Απομνημονεύματα» του Στρατηγού Μακρυγιάννη, τα «Απομνημονεύματα» του Κολοκοτρώνη (συγγραφέας Γ. Τερτσέτης), «Ο ζωγράφος Θεόφιλος» του Οδυσσέα Ελύτη, «Ο μάγκας» της Πηνελόπης Δέλτα, η «Αναφορά στον Γκρέκο» του Νίκου Καζαντζάκη κ.ά.

Μπορούμε να διακρίνουμε τα βιογραφικά είδη σε δύο μεγάλες κατηγορίες, ανάλογα με τον αν ο βιογράφος είναι διαφορετικό πρόσωπο από τον βιογραφούμενο ή ταυτίζεται με αυτόν. Έτσι, λοιπόν, έχουμε:

A) Αφηγητής/Βιογράφος: άλλο πρόσωπο

1. Βιογραφία
2. Μυθιστορηματική βιογραφία
3. Βιογραφικό σημείωμα
4. Συστατική επιστολή
5. Βίοι - Συναξάρια

B) Αφηγητής/Βιογράφος: ο αυτοβιογραφούμενος

1. Αυτοβιογραφία
2. Μυθιστόρημα με αυτοβιογραφικά στοιχεία
3. Αυτοβιογραφικό σημείωμα
4. Ημερολόγιο
5. Απομνημονεύματα

A) Αφηγητής/Βιογράφος: άλλο πρόσωπο

1. Βιογραφία

Βιογραφία ονομάζουμε την αφήγηση, σε πεζό λόγο, της ζωής ενός επιφανούς -συνήθως- ανθρώπου, ενός ιστορικού προσώπου, γραμμένη όχι από τον ίδιο, αλλά από κάποιο άλλο πρόσωπο, τον βιογράφο του. Η ιδανική βιογραφία οφείλει να είναι εμπειριστατωμένη, τοποθετημένη στην εποχή του προσώπου που βιογραφείται και, φυσικά, εστιασμένη στην προσωπικότητα, τον χαρακτήρα, τον τρόπο σκέψης και το έργο του. Μ' άλλα λόγια, μια βιογραφία δεν πρέπει απλώς να στοχεύει στην αποκάλυψη της προσωπικής ζωής του βιογραφούμενου, αλλά να επιδιώκει τη συνολική και συστηματική παρουσίαση όλων των πτυχών της ύπαρξής του και για να το πετύχει αυτό, χωρίς φυσικά να προδώσει την ιστορική αλήθεια, πρέπει να στηριχτεί σε πραγματικά και αποδεδειγμένα γεγονότα και να εμβαθύνει στη μελέτη του συγκεκριμένου ατόμου και της εποχής του.

Για παράδειγμα: Στα πενήντα ένα του χρόνια, ο θεληματικός Θρακιώτης έμπορος [Δανιηλόπουλος] ήταν πρόσφυγας για έβδομη φορά. Είχε χάσει, παιδί ακόμα, την πατρίδα του και την περιουσία του. Είχε αλλάξει δύο υπηκοότητες και δεκατρία επαγγέλματα. Είχε ζήσει τη θύελλα της ρωσικής επανάστασης, είχε επιζήσει δύο αυτοκρατοριών που κατέρρευσαν, δύο παγκοσμίων πολέμων κι ενός κομμουνιστικού καθεστώτος. Οι δυσκολίες δεν τον τρώμαζαν. Δεν τον τρώμαζαν ποτέ. Είχε εμπιστοσύνη στα χέρια του, στο μυαλό του, στην πείρα του.

[Μαριάννα Κορομηλά, *Ευτυχισμένος που έκανε το ταξίδι του Οδυσσέα*, εκδ. Πολιτιστική Εταιρεία «Πανόραμα», Αθήνα 1988, σ. 222]

Γνωρίσματα της βιογραφίας (ως είδους αφήγησης σε πεζό λόγο):

- Αναφέρεται στη ζωή και το έργο ενός αξιόλογου ανθρώπου.
- Συντάσσεται από ερευνητή/μελετητή (βιογράφος), ο οποίος υποκινείται από θαυμασμό ή από μια γενικότερη επιθυμία διερεύνησης της ζωής και των πράξεων ενός ατόμου.
- Στηρίζεται σε πραγματικά και αποδεδειγμένα γεγονότα (τεκμήρια), είναι εμπειριστατωμένη, τοποθετημένη στην εποχή, στην προσωπικότητα και το έργο του προσώπου που βιογραφείται.
- Γίνεται επιλογή στοιχείων του βιογραφούμενου, ανάλογα με την οπτική γωνία και τον σκοπό του βιογράφου.
- Χαρακτηρίζεται από τυπικό ύφος (μη λογοτεχνικό) και την -κατά κανόνα- αναφορική λειτουργία της γλώσσας.
- Στόχος του βιογράφου/συγγραφέα είναι :
  - α) να εκφράσει τον θαυμασμό του προς τον βιογραφούμενο,
  - β) να διδάξει, άμεσα ή έμμεσα, παρουσιάζοντας πρότυπα υποδειγματικής συμπεριφοράς προς μίμηση ή κατακριτέας,
  - γ) να κληροδοτήσει αξιομνημόνευτο υλικό στους μεταγενέστερους.
- Ο αναγνώστης:
  - α) αποκρυπτογραφεί μια σημαντική προσωπικότητα,
  - β) ενημερώνεται για τα γεγονότα της εποχής του βιογραφούμενου,
  - γ) ικανοποιεί την περιέργειά του,
  - δ) ανακαλύπτει τον άνθρωπο και τον συνάνθρωπο.

2. Μυθιστορηματική βιογραφία

Στη **μυθιστορηματική βιογραφία** ο συγγραφέας ξεκινά από τα πραγματικά γεγονότα της ζωής ενός ανθρώπου, προσθέτει, όμως, πολλές ανεξακρίβωτες πληροφορίες ή και δικές του επινοήσεις, ώστε να προσδώσει στο έργο του πραγματική λογοτεχνική αξία. Θα μπορούσε

κανείς να πει ότι πρόκειται για ένα μυθιστόρημα γραμμένο με αφορμή τη ζωή ενός υπαρκτού προσώπου, του βιογραφούμενου, γύρω από τον οποίο περιστρέφεται όλη η δράση.

[N. Παρίσης - I. Παρίσης, *Λεξικό Λογοτεχνικών Όρων*, ΟΕΔΒ, Αθήνα 2006, σ. 35]

Για παράδειγμα: *Περνούσαν οι άρχοντες, προσκυνούσαν, φιλούσαν τα γόνατα του Φωκά, έλεγαν το «εις πολλούς και αγαθούς χρόνους» και η Θεοφανώ που καθόταν ακίνητη, ντυμένη μωβ χιτώνα πάνω από το μαύρο φόρεμά της, όπως ταίριαζε στο πρόσφατο πένθος της, κρατώντας στα χέρια της χρυσό κλαδί με μεγάλες μαργαρίτες, προσπαθούσε να κρατήσει τη σοβαρότητά της, γιατί, όπως ήταν ντυμένος ο Φωκάς, με το στέμμα και τα χρυσά του ρούχα, έμοιαζε περισσότερο παρά ποτέ, όπως πίστευε, με το αγρίμι που τον παρομοίαζε: την αρκούδα.*

[Κ. Δ. Κυριαζή, *Θεοφανώ*, εκδ. Βιβλιοπωλείον της Εστίας, Αθήνα 1966, σ. 367]

Γνωρίσματα της μυθιστορηματικής βιογραφίας (ως είδους αφήγησης σε πεζό λόγο):

- Αναφέρεται στη ζωή και το έργο ενός αξιόλογου ανθρώπου.
- Συντάσσεται από λογοτέχνη-μυθιστοριογράφο, ο οποίος υποκινείται από τον θαυμασμό για ένα πρόσωπο ή για κάποιες πράξεις του.
- Διατηρεί τον βασικό πυρήνα των πραγματικών γεγονότων (αλήθεια), αλλά, παράλληλα, εμπεριέχει και φανταστικά γεγονότα -απόρροια της δημιουργικής φαντασίας και επινοητικότητας του συγγραφέα-, χωρίς να διαστρεβλώνεται η αλήθεια.
- Χαρακτηρίζεται από λογοτεχνικό ύφος και ποιητική λειτουργία της γλώσσας.
- Στόχος του βιογράφου/συγγραφέα είναι:
  - α) να τέρψει τον αναγνώστη, συνδυάζοντας τη λογοτεχνική με την ιστορική αφήγηση,
  - β) να εκφράσει τον θαυμασμό τού συγγραφέα προς τον βιογραφούμενο,
  - γ) να διδάξει, άμεσα ή έμμεσα, παρουσιάζοντας πρότυπα/υποδείγματα συμπεριφοράς.

Αφού διαβάσετε προσεκτικά τα ακόλουθα αποσπάσματα:

- α) Να δηλώσετε το βιογραφικό είδος (βιογραφία ή μυθιστορηματική βιογραφία) στο οποίο ανήκει το κάθε απόσπασμα.
- β) Να προσδιορίσετε τα κριτήρια με βάση τα οποία εντάξατε κάθε απόσπασμα στο συγκεκριμένο βιογραφικό είδος.
- γ) Με βάση τις παρατηρήσεις σας, να συγκρίνετε τα δύο βιογραφικά είδη, ως προς:
  - i) Το είδος του αφηγητή (μετέχει ή όχι στα αφηγούμενα γεγονότα) και την οπτική γωνία της αφήγησης (εσωτερική-μηδενική).
  - ii) Τις προθέσεις των συγγραφέων των αποσπασμάτων αυτών (π.χ. να εκφράσουν θαυμασμό).
  - iii) Τη γλωσσική ποικιλία που χρησιμοποιείται στα δύο βιογραφικά είδη.

Η σύναξη των πιστών διαλυόταν. Ο Φίλιππος επωφελήθηκε, για να πάει κοντά της. Το βλέμμα του ήταν θερμό, η φωνή του λαχανιαστή.

- Το όνομά σου θυμίζει τη μυρτιά, που συμβολίζει την ομορφιά και τη υιότητα, με τα πάντα πράσινα φύλλα της, τα λεπτά της άνθη και το γλυκό της άρωμα... Μόνο το χρυσάφι είναι αντάξιο σου, αφού είσαι γόνος του βασιλικού οίκου της Ηπείρου.

Και πρόσθεσε χωρίς περιστροφές:

- Θέλεις να γίνεις μια μέρα βασίλισσα της Μακεδονίας;

Υστερα, σίγουρος για τον εαυτό του, συνέχισε:

- Θ' αρραβωνιαστούμε εδώ, στη Σαμοθράκη, όπως ο Κάδμος με την Αρμονία, και μετά θα σε πάω στο παλάτι μου στην Πέλλα. Σύμφωνα με το έθιμο, θ' αλλάξεις όνομα ... και ζωή.

Η φωνή του γλύκανε ξαφνικά.

- Το βρήκα! Θα έχεις ένα όνομα που καμιά δεν το 'χε πριν από σένα, όνομα που θα το δημιουργήσω ειδικά για να σε τιμήσω... και θα 'ναι αντάξιο μιας βασίλισσας!

Ανασηκώθηκε και ανήγγειλε επίσημα:

- Στο εξής, θα ονομάζεσαι Ολυμπιάδα, «αυτή που κατοικεί στον Όλυμπο». Το θεϊκό σου παράστημα, τα σμαραγδένια μάτια σου, η λιονταρίσια χαίτη... Ακριβώς στα μέτρα σου! Ελπίζω πως θα με δεχτείς δίπλα σου, όπως πρέπει σ' ένα θεό!

[Daniele Calvo Platero, Ολυμπιάδα, Η μητέρα του Μεγάλου Αλεξάνδρου, εκδ. Νέα Σύνορα, Αθήνα 1991, αποσπάσματα από τις σελίδες 125-127]

Η μεταπολεμική Ελλάδα υποδέχτηκε στο Λαύριο τους ρουμανοπρόσφυγες. Ο καταυλισμός είχε μόλις ετοιμαστεί. Μια σκηνή με τρία στρατιωτικά ράντζα περίμενε την τετραμελή οικογένειά του [Δανιηλόπουλου].

... Μόλις έβαλε ο Γιάνκος Δανιηλόπουλος την οικογένειά του στο σπίτι, αρχές του '51, έφυγε για την Αθήνα να βρει δουλειά. Στο Λαύριο ανέλαβε η Ελένη, [η γυναίκα του]. Έπρεπε να φροντίζει κάθε μέρα για το νερό του σπιτιού, κάνοντας ουρά στη βρύση, για το φαγητό της οικογένειας, κάνοντας ουρά στη διανομή του συσσιτίου, έπρεπε να πηγαίνει τη Χριστίνα στο σχολείο και να παρακολουθεί το Δεσποινάκι. Δυσκολίες, παιδικές αρρώστιες και κρύο. Πολύ κρύο. Πρώτη φορά έμενε μόνη της η Ελένη κι αποφάσισε να αντιδράσει στη μιζέρια με όλες τις δυνάμεις της...

Όταν γύρισε ο Γιάνκος, βρήκε ένα νοικοκυριό απίστευτο. Με ψευτοπράγματα η Ελένη είχε ξαναστήσει το σπίτι.

[Μαριάννα Κορομηλά, Ευτυχισμένος που έκανε το ταξίδι του Οδυσσέα, εκδ. Πολιτιστική Εταιρεία «Πανόραμα», Αθήνα 1988, αποσπάσματα από τις σελίδες 223-224]

Περνούσαν οι άρχοντες, προσκυνούσαν, φιλούσαν τα γόνατα του Φωκά, έλεγαν το «εις πολλούς και αγαθούς χρόνους» και η Θεοφανώ που καθόταν ακίνητη, ντυμένη μωβ χιτώνα πάνω από το μαύρο φόρεμά της, όπως ταίριαζε στο πρόσφατο πένθος της, κρατώντας στα χέρια της χρυσό κλαδί με μεγάλες μαργαρίτες, προσπαθούσε να κρατήσει τη σοβαρότητά της, γιατί, έτσι όπως ήταν ντυμένος ο Φωκάς, με το στέμμα και τα χρυσά του ρούχα, έμοιαζε περισσότερο παρά ποτέ, όπως πίστευε, με το αγρίμι που τον παρομοίαζε: την αρκούδα...

Τον κοιτούσε η Θεοφανώ και τα μάτια της σπίθιζαν λάμψεις γεμάτες ειρωνεία. Γελούσαν τα μάτια της, όμως το κορμί της ήταν ακίνητο σαν να 'ταν πέτρινο και το πρόσωπό της ολότελα ανέκφραστο, όπως το επέβαλλε η εθιμοτυπία, και μόνον όταν ο γιος της ο Βασίλειος που καθόταν δίπλα της ακίνητος, μουρμούρισε: «Κι εγώ θα γίνω Αυτοκράτορας, και μένα θα με ζητωκραυγάσει ο κόσμος», δεν μπόρεσε να κρύψει το χαμόγελο της μάνας που χαίρεται σαν ακούει το παιδί της να μιλάει για το μέλλον του και τις φιλοδοξίες του που είναι πάντοτε μεγάλες. Ψευτοχαμογέλασε και γύρισε στον Κωνσταντίνο που καθόταν αριστερά της. Είχε κουραστεί και με κόπο προσπαθούσε να κρατήσει ακίνητο το σωματάκι του.

[Κ. Δ. Κυριαζή, Θεοφανώ, εκδ. Βιβλιοπωλείον της «Εστίας», Αθήνα 1966, σ. 367, ελαφρά διασκευή]

3. Βιογραφικό σημείωμα

Βιογραφικό σημείωμα είναι μικρό/ σύντομο σε έκταση κείμενο, στο οποίο παρουσιάζονται τα κυριότερα στοιχεία/πληροφορίες της ζωής και του έργου του βιογραφούμενου προσώπου. Σκοπός του είδους αυτού είναι να «συστήσει» τον βιογραφούμενο στο κοινό, δίνοντας πληροφορίες για τη ζωή και το έργο του, ώστε ο αναγνώστης να σχηματίσει μια, όσο γίνεται, εποπτική εικόνα γι' αυτόν. Το ύφος είναι τυπικό και επίσημο.

Για παράδειγμα: Η Ιζαμπέλ Αλιέντε –ανιψιά του προέδρου της Χιλής Σαλβαδόρ Αλιέντε, που σκοτώθηκε στο πραξικόπημα του 1973- γεννήθηκε το 1942, παντρεύτηκε δυο φορές και απέκτησε δυο παιδιά και δυο προγονούς. Δούλεψε ασταμάτητα από τα δεκαεπτά της χρόνια, πρώτα σαν δημοσιογράφος κι έπειτα σαν συγγραφέας. Το 1982, όταν δημοσίευσε το πρώτο της μυθιστόρημα, «Το σπίτι των πνευμάτων», έγινε αμέσως ένα από τα κορυφαία ονόματα των συγγραφέων στη γλώσσα του Θερβάντες. Ακολούθησαν, με την ίδια επιτυχία, άλλα τέσσερα μυθιστορήματά της, «Του έρωτα και της σκιάς», «Εύα Λούνα», «Ιστορίες της Εύας Λούνα» και «Το επουράνιο σχέδιο». Τα έργα της έχουν μεταφραστεί σε περισσότερες από είκοσι γλώσσες.

Γνωρίσματα του βιογραφικού σημειώματος (ως είδους σύντομου κειμένου):

- Συντάσσεται συνήθως από κριτικό τέχνης, επιμελητή εκδόσεων, φιλόλογο, ερευνητή κ.λπ.
- Οργανώνεται σε δύο βασικούς άξονες, που αποτελούνται από επιμέρους τμήματα:
  - α) τη ζωή του βιογραφούμενου και
  - β) το έργο του βιογραφούμενου (καταλαμβάνει τη μεγαλύτερη έκταση του σημειώματος).
- Εμπεριέχει βασικές πληροφορίες και σχόλια/κρίσεις του συντάκτη για τη ζωή και το έργο του βιογραφούμενου.
- Έχει χαρακτήρα πληροφοριακό, ενώ το ύφος είναι συνήθως τυπικό και επίσημο.
- Χρησιμοποιούνται η τριτοπρόσωπη αφήγηση και η αναφορική/δηλωτική (κυριολεκτική) γλώσσα.
- Επιδίδκει να «συστήσει» τον βιογραφούμενο στο κοινό, ώστε αυτό να σχηματίσει μια, όσο το δυνατόν, πιο ολοκληρωμένη εικόνα για αυτόν.

α. Τα γεγονότα και τα σχόλια σε ένα βιογραφικό σημείωμα

Ο συντάκτης ενός βιογραφικού σημειώματος δεν περιορίζεται μόνο στην έκθεση σημαντικών γεγονότων για τη ζωή και το έργο του βιογραφούμενου. Παράλληλα, προσθέτει, με εμφανή τρόπο, και τα δικά του σχόλια και τις δικές του κρίσεις για το πρόσωπο που βιογραφείται. Πρέπει, λοιπόν, να διακρίνουμε τα γεγονότα (συμβάντα, συντελεσμένες πράξεις που σχετίζονται με τη βιογραφούμενη προσωπικότητα) από τα σχόλια (κρίσεις του βιογράφου για γεγονότα ή πράξεις του βιογραφούμενου προσώπου), ιδίως όταν αυτά διαπλέκονται. [Για το γεγονός και το σχόλιο, βλ. Κεφάλαιο Πρώτο: Η Είδηση].

Τα σχόλια αυτά συνιστούν:

- Γενικό χαρακτηρισμό του βιογραφούμενου ως ανθρώπου και ως δημιουργού.
- Αξιολόγηση και αποτίμηση του έργου του.

Συνήθως προτάσσεται ο γενικός χαρακτηρισμός και ακολουθούν τα επιμέρους στοιχεία που τον επεξηγούν και τον τεκμηριώνουν.

Ο σύντομος χαρακτηρισμός, ο οποίος περιέχεται σε ένα βιογραφικό σημείωμα, παίζει σημαντικό ρόλο, γιατί μας παρέχει τη δυνατότητα να διαμορφώσουμε μια γενική εικόνα για το πρόσωπο και το έργο που βιογραφούμε. Είναι μια προσπάθεια του συγγραφέα να ερμηνεύσει την ψυχή, τη συμπεριφορά και τη ζωή του βιογραφούμενου, καθώς και να κάνει γνωστό και κατανοητό το έργο του (λογοτεχνικό, ανθρωπιστικό, πολιτικό κ.λπ.). Ο βιογράφος επιχειρεί να συγκροτήσει τα «σκόρπια κομμάτια» της προσωπικότητας αυτής σε μια ιστορική ενότητα. Γίνεται, δηλαδή,

ταυτόχρονα ένας ιστοριογράφος, προσφέροντας πολύτιμα στοιχεία (εμπειρίες) στον επιστήμονα ερευνητή μιας κοινωνικο-πολιτιστικής κατάστασης (παρελθοντικής-παροντικής). Αυτά, λοιπόν, τα «σκόρπια κομμάτια» κάθε βιογραφούμενου, πέραν από τις πληροφορίες για τη ζωή, τη δράση και το έργο του, αποτελούν ένα πολύτιμο υλικό για τη μελέτη των κοινωνικών, πολιτικών και ιστορικών συνειδήσεων. Έχουν, όμως, παράλληλα και διδακτικό και παιδαγωγικό ρόλο, αφού προβάλλουν πρότυπα προς μίμηση και παραδειγματισμό.

Σε ορισμένα από τα βιογραφικά σημειώματα που ακολουθούν σχολιάζεται το βιογραφούμενο πρόσωπο ή και το έργο του. Να υπογραμμίσετε τα σχόλια, όπου υπάρχουν, και να προσδιορίσετε τα γλωσσικά μέσα (π.χ. χρήση επιθέτων, σημασία λέξεων και φράσεων, στίξη) με τα οποία υλοποιούνται.

- A) Μαρία Κάλλας (Νέα Υόρκη, 1923 - Παρίσι, 1977). Παγκόσμιας ακτινοβολίας υψίφωνος, γεννήθηκε στις 2 ή 4 Δεκεμβρίου της χρονιάς που οι γονείς της μετανάστευσαν στην Αμερική. Πρωτοήλθε στην Ελλάδα με τη μητέρα της, το 1937. Έχοντας ήδη εμφανίσει φωνητικά χαρίσματα, έγινε δεκτή δωρεάν από τον Καλομοίρη στο Εθνικό Ωδείο. Κατόπιν φοίτησε στο Ωδείο Αθηνών, όμως δεν πήρε δίπλωμα, επειδή δεν παρακολούθησε κανονικά τα θεωρητικά μαθήματα. Ύστερα από άκαρπες προσπάθειες να την προσέξουν, υπογράφει συμβόλαιο πρωταγωνίστριας το 1947 στη Βερόνα. Ο θρίαμβός της εκεί πυροδότησε μια εκθαμβωτική σταδιοδρομία. Υπήρξε ένας μεγαλοφυής συνδυασμός σπάνιας φωνητικής ευελιξίας, πηγαίας μουσικότητας και δραματικών-υποκριτικών χαρισμάτων.
- B) Πάμπλο Πικάσσο (1881-1973). Ισπανός ζωγράφος, γλύπτης, χαράκτης, κεραμίστας και σκηνοθέτης. Γιος καθηγητή της ζωγραφικής, σε ηλικία 14 ετών έγινε δεκτός στη Σχολή Καλών Τεχνών της Βαρκελώνης, και μάλιστα στο προχωρημένο τμήμα, αφού κατόρθωσε να τελειώσει σε μια μέρα το θέμα των εισαγωγικών εξετάσεων που οι υποψήφιοι είχαν το δικαίωμα να το παραδώσουν σε ένα μήνα. Την καλλιτεχνική του δημιουργία -πάνω από 20.000 έργα- χαρακτηρίζουν, ως προς τη θεματολογία, η σχεδόν αποκλειστική του απασχόληση με τον άνθρωπο, και ως προς την τεχνοτροπία. οι συνεχείς μεταβολές του ύφους και οι αδιάκοποι πειραματισμοί και οι μεταμορφώσεις του.
- Γ) Τσάρλι Τσάπλιν (1889-1977). Κορυφαίος Άγγλος δημιουργός και ερμηνευτής του κινηματογράφου, μεγάλος ανθρωπιστής καλλιτέχνης. Γεννήθηκε στο Λονδίνο, γιος ανθρώπων του θεάτρου, και πρωτοβγήκε στη σκηνή σε ηλικία πέντε ετών. Πέρασε δύσκολα παιδικά χρόνια παίζοντας στο θέατρο μέχρι το 1913, που άρχισε να ασχολείται με τον κινηματογράφο. Σιγά-σιγά έπλασε τον τύπο του Σαρλό, του ταλαίπωρου ανθρωπάκου, που, τίμιος και αξιοπρεπής, διεκδικεί την ελευθερία του, υπερασπίζει το δίκιο του αδύναμου και μέσα από τις συμφορές κατορθώνει να επιβιώνει και να εκδικείται τους εχθρούς του. Ο Τσάπλιν υμνήθηκε όσο

κανένας άλλος δημιουργός της έβδομης τέχνης. Η βασίλισσα της Αγγλίας τον έκανε ιππότη, οι σοβιετικοί σκηνοθέτες του αφιέρωσαν ολόκληρο βιβλίο και ο Φελλίνι συνοψίζοντας είπε γι' αυτόν: «Ήταν ένας νέος Αδάμ, από τον οποίο προερχόμαστε όλοι μας».

[Τα αποσπάσματα προέρχονται από τα αντίστοιχα λήμματα του *Παγκόσμιου Βιογραφικού Λεξικού*, εκδ. Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 1986]

β. Η δομή και το περιεχόμενο ενός βιογραφικού σημειώματος

Το βιογραφικό σημείωμα, ως είδος βιογραφικού κειμένου, έχει αποκτήσει μία πρότυπη και σταθερή δομή, την οποία τις περισσότερες φορές ακολουθούν οι συντάκτες του. Οι πληροφορίες, που περιλαμβάνει ένα βιογραφικό σημείωμα, οργανώνονται σε δύο βασικούς άξονες/σπονδύλους: α) τη ζωή και β) το έργο του βιογραφούμενου. Οι άξονες αυτοί διακρίνονται σε μικρότερα τμήματα/μέρη (καταγωγή, σπουδές, βιοπορισμός, ποιότητα του έργου, έργα κ.λπ.). Αναλυτικότερα, η δομή ενός βιογραφικού σημειώματος είναι η ακόλουθη:

Ζωή	Έργο
Καταγωγή: γέννηση-θάνατος, πρώτα γράμματα.	Γενικός χαρακτηρισμός: μυθιστόρημα, διήγημα.
Σπουδές: Γυμνάσιο, Πανεπιστήμιο, Ξένες γλώσσες.	Η ποιότητά του: θέματα, γλώσσα, κλίμα, σύνθεση.
Βιοπορισμός.	Εκδόσεις του έργου του.
Γνωρίσματα του χαρακτήρα.	

Χρήσιμες πληροφορίες

- Όταν το βιογραφικό σημείωμα αναπτύσσεται σε μια παράγραφο, ακολουθούμε τη μέθοδο/τρόπο ανάπτυξης της παραγράφου με διαίρεση της έννοιας (μέρη της έννοιας: α. η ζωή και β. το έργο).
- Εκτός από τα **σταθερά** στοιχεία (ζωή και έργο) σε ένα βιογραφικό σημείωμα, υπάρχουν και τα **μεταβλητά** στοιχεία. Αυτό συμβαίνει, γιατί κάθε συγγραφέας παρουσιάζει τον βιογραφούμενο από μια συγκεκριμένη οπτική γωνία και δίνει μεγαλύτερη έκταση σε ορισμένα θέματα (π.χ. καταγωγή, οικονομική κατάσταση, γλώσσα κ.λπ.), ενώ άλλα τα υποβαθμίζει, γιατί τα θεωρεί λιγότερο σημαντικά ή δεν ανταποκρίνονται στον στόχο του.

Να μελετήσεις το παρακάτω βιογραφικό σημείωμα του Κ. Π. Καβάφη και να παρατηρήσεις τους δύο βασικούς σπονδύλους/άξονες γύρω από τους οποίους αρθρώνεται το βιογραφικό σημείωμα και να διακρίνεις τα μέρη τους.

Κ. Π. Καβάφης (1863-1933)

Γεννήθηκε στην Αλεξάνδρεια, όπου υπήρχε ακμαία ελληνική παροικία, κυρίως εμπόρων και υπαλλήλων. Έμπορος ήταν και ο πατέρας του. Η μητέρα του καταγόταν από την Κωνσταντινούπολη. Ο Κωνσταντίνος, μετά τον θάνατο του πατέρα του, ακολούθησε τις μετακινήσεις της οικογένειάς του και έζησε από το 1872 έως το 1878 στο Λονδίνο και από το 1882 έως το 1885 στην Κωνσταντινούπολη. Μετά το 1885 εγκαταστάθηκε μόνιμα στην Αλεξάνδρεια, όπου και πέθανε. Τις εγκύκλιες σπουδές του έκανε στο Λονδίνο και στην Αλεξάνδρεια. Πανεπιστημιακές σπουδές δεν έκανε, αλλά κατόρθωσε να αποκτήσει βαθύτατη μόρφωση με τις προσωπικές του μελέτες (κυρίως ιστορίας). Επίσης, η διαμονή του στα μεγάλα κοσμοπολίτικα κέντρα της εποχής του (Λονδίνο, Κωνσταντινούπολη, Αλεξάνδρεια) τον εφοδίασε με πλούσια πείρα. Γνώριζε πολύ καλά τη γαλλική και την αγγλική γλώσσα.

Ποιήματα αρχίζει να δημοσιεύει το 1886, αλλά θα αργήσει να βρει την προσωπική του έκφραση. Ώς το 1900 περίπου η ποίησή του είναι επηρεασμένη από τους ρομαντικούς ποιητές στη διάθεση, στη στιχουργία και στη γλώσσα (καθαρεύουσα). Κατόρθωσε, όμως, να απαλλαγεί από τους παραδοσιακούς λυρικούς τρόπους και να δημιουργήσει μια ποίηση έντονα προσωπική. Πρόκειται για μια ποίηση απογυμνωμένη από παραδοσιακά λυρικά σχήματα, που φτάνει συχνά ως την πεζολογία. Τον εκφραστικό φόρτο αναπληρώνει εδώ η παραστατικότητα, η εξαιρετική γλωσσική ευστοχία, η λεπτή ειρωνεία και η υποβολή. Μια τέτοια ποίηση ερχόταν σε αντίθεση με την ποίηση που την ίδια εποχή καλλιεργούνταν στην Αθήνα, με κύριο εκπρόσωπο τον Κωστή Παλαμά. Γι' αυτό και άργησε να γίνει αποδεκτή. Πρώτος τον παρουσίασε στην Αθήνα ο Γρ. Ξενόπουλος το 1903 μ' ένα άρθρο του στο περιοδικό *Παναθήναια*, αλλά η φήμη του εδραιώνεται μετά το 1920, οπότε και έχουμε το πρώτο αφιέρωμα στον Καβάφη του περιοδικού *Ποιητική Τέχνη* (1924). Η οξύτατη σκέψη του ποιητή, η βαθιά αίσθηση του τραγικού και η εκλεπτυσμένη ευαισθησία του δίνουν στην ποίησή του βάθος και πολλαπλές διαστάσεις. Σήμερα ο Καβάφης θεωρείται ένας από τους κορυφαίους ποιητές, όχι μονάχα της ελληνικής, αλλά και της ευρωπαϊκής λογοτεχνίας.

Συνήθως τα ποιήματά του χωρίζονται σε τρεις κατηγορίες: τα ιστορικά, τα φιλοσοφικά και τα ερωτικά. Ο χωρισμός αυτός είναι, βέβαια, σχηματικός και γίνεται με βάση το θέμα ή τον τόνο που κυριαρχεί. Από τα «ιστορικά» τα πιο πολλά αναφέρονται σε περιστατικά των ελληνιστικών, κυρίως, χρόνων (αλλά και των ρωμαϊκών και βυζαντινών) ή σε πλαστά περιστατικά, που ο ποιητής παρουσιάζει ως ιστορικά (ψευδοϊστορικά). Μέσα από αυτά εκφράζονται, συνήθως, σύγχρονες

καταστάσεις. Τα «φιλοσοφικά» του είναι, κυρίως, ποιήματα βιοθεωρίας, όπου ο διδακτικός τόνος είναι έκφραση ζωής συνειδητά βιωμένης, ενώ στα «ερωτικά» συνυφαίνεται ο ηδονισμός με τον αισθητισμό.

[Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας Α Λυκείου, ΟΕΔΒ, Αθήνα 2001, σσ. 443-444]

Αναζητώντας στοιχεία για τον λογοτέχνη Τέλλο Άγρα, με σκοπό να γράψετε ένα βιογραφικό του σημείωμα και να το δημοσιεύσετε σε ένα φιλολογικό περιοδικό, συγκεντρώνετε, εν είδει σημειώσεων, τις ακόλουθες πληροφορίες. Να αξιοποιήσετε τις πληροφορίες αυτές, για να συνθέσετε αυτό το βιογραφικό σημείωμα, ακολουθώντας το τυπικό διάγραμμα (άξονας χρόνου, ζωή, έργο).

Τέλλος Άγρας (1899-1944)

- 1) Σημαντική η θέση του κριτικού του έργου με δημοσιεύσεις μελετών, δοκιμίων, αναλύσεων κειμένων, άρθρων στη μεγάλη Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια κ.ά.
- 2) Σπουδές στη Νομική Αθηνών.
- 3) Γέννηση Καλαμπάκα 1899, ηπειρώτικη καταγωγή από τον πατέρα του.
- 4) Πολύπλευρη πνευματική δραστηριότητα. Ενασχόληση με την ποίηση και την κριτική, συνεργασία με τα φιλολογικά περιοδικά της εποχής.
- 5) Χαρακτηριστικά της ποίησής του: η ευγένεια και ένας αδιόρατος τόνος μελαγχολίας. Η περιγραφή των προσωπικών εντυπώσεων και η παρουσίαση της ζωής της Αθήνας του μεσοπολέμου, με παράλληλη απουσία των ιστορικών και κοινωνικών γεγονότων της εποχής. Κύριο μέλημά του, η αρχιτεκτονική του στίχου.
- 6) Πραγματικό του όνομα Ευάγγελος Ιωάννου. Επιλογή του ονόματος του Μακεδονομάχου Τέλλου Άγρα, ως φιλολογικού ψευδωνύμου.
- 7) 1940: Α΄ κρατικό βραβείο ποίησης.
- 8) 1965: έκδοση του ποιητικού του έργου «Τριαντάφυλλα μιανής μέρας». Περιέχει τις συλλογές «Τα βουκολικά και τα εγκώμια» και τις «Καθημερινές», ποιητικές εκδόσεις του ίδιου, το 1934 και 1940 αντιστοίχως.
- 9) 1944: Τραυματισμός από αδέσποτη σφαίρα την ημέρα της αποχώρησης των Γερμανών από την Αθήνα. Θάνατος από σηψαιμία, λόγω κακής περίθαλψης.
- 10) 1981: συγκέντρωση και έκδοση σε τόμους του κριτικού του έργου με τίτλο Κριτικά Α΄ και Β΄.
- 11) Υπάλληλος του Υπουργείου Εργασίας και από το 1927 της Εθνικής Βιβλιοθήκης.
- 12) Με τον Τέλλο Άγρα κλείνει ο κύκλος της ελληνικής παραδοσιακής ποίησης.

[Από το οικείο λήμμα του *Παγκόσμιου Βιογραφικού Λεξικού*, εκδ. Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 1986]

γ. Το διάγραμμα ενός βιογραφικού σημειώματος

Στο βιογραφικό σημείωμα είναι δυνατόν να έχουμε:

- σαφή διάκριση των ενοτήτων **Ζωή – Έργο**
- διαπλοκή στοιχείων των ενοτήτων **Ζωή – Έργο**.

Για να κατασκευάσουμε το διάγραμμα ενός βιογραφικού σημειώματος, εντοπίζουμε τα στοιχεία που αφορούν τη ζωή και το έργο του βιογραφούμενου και τα ταξινομούμε, δίχως λεπτομέρειες, σε υποκατηγορίες.

Αφού διαβάσετε προσεκτικά το παρακάτω βιογραφικό σημείωμα του Κ. Χατζόπουλου:

- α) Να εκπονήσετε το διάγραμμά του, συμπληρώνοντας τον παρακάτω πίνακα με τα ειδικότερα θέματα που θίγονται σε κάθε παράγραφο του κειμένου.

	Νοηματικά κέντρα των παραγράφων	Ειδικότερες σημειώσεις κατά παράγραφο
1	ΖΩΗ	
2	ΕΡΓΟ	
3	ΤΙΤΛΟΙ ΕΡΓΩΝ	

- β) Χρησιμοποιώντας τις ειδικότερες σημειώσεις που κρατήσατε κατά παράγραφο, να αποδώσετε τα βασικά σημεία του περιεχομένου του σε μια παράγραφο δέκα στίχων το πολύ.
- γ) Να προσδιορίσετε: ι) τον τύπο του αφηγητή (μετέχει - δεν μετέχει στα γεγονότα) και την οπτική γωνία της αφήγησης, ιι) τη γλωσσική ποικιλία και το ύφος του βιογραφικού σημειώματος.
- δ) Να διακρίνετε το πληροφοριακό από το αξιολογικό τμήμα του κειμένου, υπογραμμίζοντας τα σχόλια.
- ε) Με βάση το περιεχόμενο του βιογραφικού σημειώματος, να συντάξετε τον γενικό χαρακτηρισμό του Κ. Χατζόπουλου, ο οποίος θα ταίριαζε να αναφερθεί στην αρχή του βιογραφικού του σημειώματος. Ο γενικός χαρακτηρισμός θα πρέπει να περιέχει πληροφορίες για το είδος ή τα είδη του λόγου με τα οποία ασχολήθηκε ο συγγραφέας, όπως, επίσης, και μιαν αποτίμηση ανάλογη της ποιότητας του έργου του.

Κ. Χατζόπουλος (1868-1920)

Ο Κωσταντίνος Χατζόπουλος (έτσι προτιμούσε να γράφει το όνομά του) γεννήθηκε στο Αγρίνιο και πέθανε στο πλοίο, ενώ ταξίδευε για την Ιταλία. Σπούδασε Νομικά στο Πανεπιστήμιο Αθηνών,

πολύ λίγο, όμως, άσκησε το δικηγορικό επάγγελμα, γιατί αφιερώθηκε στη Λογοτεχνία. Παρέμεινε για 11 χρόνια στη Γερμανία (1900-1901, 1905-1914), όπου και ενστερνίστηκε τις σοσιαλιστικές ιδέες, που είχαν διαδοθεί τότε στη Γερμανία, και προσπάθησε να τις μεταδώσει και στην Ελλάδα, όπου ξαναγύρισε οριστικά το 1914 και παρέμεινε κατά τη διάρκεια του πολέμου.

Ο Χατζόπουλος μοιράστηκε ανάμεσα στην ποίηση και την πεζογραφία. Στην ποίηση ακολούθησε την τεχνοτροπία του συμβολισμού, ενώ στην πεζογραφία (με εξαίρεση το *Φθινόπωρο*) έθεσε ως στόχο τη ρεαλιστική απεικόνιση της κοινωνικής πραγματικότητας του καιρού του. Ακολουθώντας τις αρχές του ρεαλισμού και του νατουραλισμού, προσπάθησε να διευρύνει τα στενά πλαίσια της ελληνικής ηθογραφίας και να δώσει διέξοδο στους κοινωνικούς προβληματισμούς του, αποκαλύπτοντας μερικές πληγές της σκληρής επαρχιακής ζωής (*Αγάπη στο χωριό, Ο Πύργος του Ακροπόταμου*) ή της κοινωνικής πραγματικότητας (*Τάσω, στο σκοτάδι κι άλλα διηγήματα*). Έγινε έτσι, μαζί με το Θεοτόκη και τον Παρορίτη, ο εισηγητής του κοινωνικού μυθιστορήματος στην Ελλάδα. Μοναδική θέση στο πεζογραφικό του έργο κατέχει το *Φθινόπωρο*, που αποτελεί αντιπροσωπευτικό δείγμα της συμβολιστικής και γενικότερα της λυρικής πεζογραφίας και επηρέασε πολλούς μεταγενέστερους πεζογράφους. Αποφασιστική ήταν, επίσης, η συμβολή του στην πνευματική ζωή της Ελλάδας με την έκδοση του περιοδικού *Τέχνη*.

Το έργο του: α) Ποίηση: *Τραγούδια της ερημιάς* (1898), *Τα ελεγεία και τα ειδύλλια* (1898), *Απλοί τρόποι* (1920), *Βραδινοί θρύλοι* (1920). β) Πεζογραφία: *Αγάπη στο χωριό* (1910), *Ο Πύργος του Ακροπόταμου* (1915), *Υπεράνθρωπος* (1915), *Τάσω, στο σκοτάδι κι άλλα διηγήματα* (1916), *Φθινόπωρο* (1917), *Αννιώ και άλλα διηγήματα* (1923). γ) Μεταφράσεις: Γκαίτε *Ιφιγένεια εν Ταύροις* (1910), *Φάουστ* (1916), Γ. Γκέγκερσταμ *Το βιβλίο του μικρού αδερφού* (1915). Κ. Μαρξ - Ένγκελς *Το κομμουνιστικό μανιφέστο* (1913) κ.ά. Το 1992 εκδόθηκε το σύνολο του ποιητικού του έργου (*Τα ποιήματα*, φιλολογική επιμέλεια Γ. Βελουδής) και το 1996 το σύνολο σχεδόν του κριτικού έργου στη σειρά του ιδρύματος Ουράνη.

[Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας Β Λυκείου, ΟΕΔΒ, Αθήνα 2001, σ. 126]

δ. Σύγκριση δύο βιογραφικών σημειωμάτων

Αφού διαβάσετε τα δύο ακόλουθα βιογραφικά σημειώματα του Μανόλη Αναγνωστάκη, να απαντήσετε στις εξής ερωτήσεις:

1. Να προσδιορίσετε τα θέματα που είναι κοινά, έστω και σε διαφορετική έκταση, και στα δύο βιογραφικά σημειώματα. Πιστεύετε ότι τα θέματα αυτά είναι οι αναγκαίες - σταθερές πληροφορίες που πρέπει να περιέχει ένα βιογραφικό σημείωμα, όσο συνοπτικό κι αν είναι; Να δικαιολογήσετε την απάντησή σας.
2. Να προσδιορίσετε τα θέματα, τα οποία δεν θίγονται στο συνοπτικό βιογραφικό σημείωμα του

Αναγνωστάκη και να υποθέσετε τους λόγους της απουσίας αυτής. Για την απάντησή σας να λάβετε υπόψη τους σκοπούς του συντάκτη του βιογραφικού, τους αποδέκτες και γενικότερα την περίσταση επικοινωνίας, για την οποία συντάχθηκε το συνοπτικό βιογραφικό.

3. Να εκπονήσετε τα διαγράμματα δομής των δύο βιογραφικών και να τα συγκρίνετε ως προς τις ομοιότητες και τις διαφορές τους. Πιστεύετε ότι αυτά ανταποκρίνονται στο τυπικό διάγραμμα ενός βιογραφικού σημειώματος; Να δικαιολογήσετε την απάντησή σας.

A. Μανόλης Αναγνωστάκης

Γεννήθηκε το 1925 στη Θεσσαλονίκη και σπούδασε Ιατρική. Είναι από τους πιο αντιπροσωπευτικούς ποιητές της πρώτης μεταπολεμικής γενιάς. Η ποίησή του απηχεί τις κοινωνικές και πολιτικές συγκρούσεις που ακολούθησαν μετά την Κατοχή. Το πρόβλημα της ηθικής στάσης, σε μια εποχή ταραγμένη από τα πάθη και την ιδεολογική σύγχυση, είναι βασικό στοιχείο της ποίησής του· επίσης ένα αίσθημα απαισιοδοξίας ως αποτέλεσμα πικρής εμπειρίας. Ασχολήθηκε με την κριτική της λογοτεχνίας και έβγαζε το περιοδικό *Κριτική* (1959-1961). Έχει εκδώσει τις ποιητικές συλλογές: *Εποχές 1,2,3* (1945-1954), *Η Συνέχεια 1, 2, 3* (1954-1962), *Ο Στόχος* (1970). Συγκεντρωτική έκδοση των ποιημάτων του με τίτλο *Τα Ποιήματα* (1971). Βραβεύτηκε με το Κρατικό Βραβείο Ποίησης (1986).

[Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας Γ Λυκείου, ΟΕΔΒ, Αθήνα 2008, σ. 57]

B. Αναγνωστάκης Μανόλης (Θεσσαλονίκη, 1925)

Ποιητής και δοκιμιογράφος, με πολιτική δράση στο χώρο της ανανεωτικής αριστεράς. Σπούδασε στην Ιατρική Σχολή του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης και αργότερα μετεκπαιδεύτηκε στη Βιέννη. Ως σπουδαστής διετέλεσε αρχισυντάκτης του φοιτητικού περιοδικού «Ξεκίνημα» (1944). Πήρε μέρος στην αντίσταση και μερικά χρόνια αργότερα, κατά τη διάρκεια του εμφυλίου, καταδικάστηκε από το στρατοδικείο σε θάνατο για παράνομη πολιτική δράση.

Ο Αναγνωστάκης εμφανίστηκε νεαρός στα γράμματα με την ποιητική συλλογή «Εποχές» (1945). Το 1948, ενώ ο ίδιος ήταν προφυλακισμένος, εκδόθηκε η δεύτερη ποιητική συλλογή του «Εποχές 2» και το 1951, αμέσως μετά την αποφυλάκισή του, οι «Εποχές 3». Ακολούθησαν η «Συνέχεια» (1954), «Τα Ποιήματα 1941-1956» (1956) - μια συγκεντρωτική έκδοση των έως τότε συλλογών του, όπου συμπεριλαμβάνεται και η «Συνέχεια 2»- και η «Συνέχεια 3» (1962). Η επόμενη ποιητική του παρουσία έγινε ύστερα από αρκετά χρόνια στο συλλογικό τόμο «Δεκαοχτώ κείμενα» (1970), όπου παρουσιάστηκαν ποιήματά του με το γενικό τίτλο «Ο Στόχος», γραμμένα στα πρώτα χρόνια της απριλιανής δικτατορίας.

Στις πρώτες ποιητικές συλλογές του είναι έκδηλη η πεποίθησή του ότι η ανθρώπινη ζωή και

τα πεπρωμένα της σφραγίζονται ανεξίτηλα από τα ιστορικά γεγονότα που την πλαισιώνουν, ενώ, παράλληλα, είναι έντονη η αίσθηση του θανάτου, με την προσωπική δοκιμασία που είχε ο ποιητής ως μελλοθάνατος. Οι ποιητές, που επηρέασαν τον Αναγνωστάκη και συντέιναν στη διαμόρφωση ενός ευαίσθητου και υποβλητικού τόνου στην ποίησή του είναι οι Γάλλοι επίγονοι του συμβολισμού. Προοδευτικά δίνεται στο έργο του όλο και περισσότερη βαρύτητα στην ηθική στάση του ανθρώπου απέναντι στα δημόσια πράγματα. Το ύφος του είναι δραματικό, χωρίς ποτέ να γίνεται ρητορικό, ενώ ορισμένες φορές η σκωπτική του διάθεση σατιρίζει την κατάπτωση των κοινωνικών και πολιτικών ηθών. Θεματικά η ποίησή του αντλεί από τα προσωπικά του βιώματα και τις εμπειρίες του, στο βαθμό, όμως, που ο αντικατοπτρισμός τους στο έργο τέχνης να έχει μια συλλογικότερη σημασία.

Από το 1959 έως το 1961 ο Αναγνωστάκης ήταν εκδότης του δίμηνου περιοδικού «Κριτική», με το οποίο φιλοδόξησε να φέρει σε επαφή το ελληνικό αναγνωστικό κοινό με τα σύγχρονα ρεύματα της ευρωπαϊκής λογοτεχνίας και αισθητικής. Συνεργασίες του υπάρχουν στην εφημερίδα «Αυγή» και σε διάφορα περιοδικά. Ο Αναγνωστάκης εξέδωσε ακόμα: τη συγκεντρωτική έκδοση «Ποιήματα 1941-1971» (1971), με έντεκα έως τώρα ανατυπώσεις, δύο τόμους «Υπέρ και Κατά» (1965), «Αντιδογματικά» (1978) με συλλογές μελετημάτων, άρθρων και βιβλιοκριτικών του και «Το Περιθώριο '68-69» (1979), ένα λιγοςέλιδο τόμο με αυτοβιογραφικά σχόλια που σχετίζονται με ευρύτερα προβλήματα της νεοελληνικής κοινωνίας.

[Από το οικείο λήμμα του *Παγκόσμιου Βιογραφικού Λεξικού*, τόμος 1, εκδ. Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 1986, σ. 236]

4. Συστατική επιστολή

Η **συστατική επιστολή**, ως ένα είδος επιστολογραφίας, χωρίς να ανήκει στα βιογραφικά είδη, σχετίζεται άμεσα με αυτά, γιατί, όπως και τα αυτοβιογραφικά σημειώματα, έχει πληροφοριακό χαρακτήρα και συντάσσεται για να εξυπηρετήσει πρακτικές ανάγκες. Διαφέρει από αυτά, γιατί στις συστατικές επιστολές ο συντάκτης είναι πρόσωπο διαφορετικό από τον βιογραφούμενο.

- **Σκοπός:** Με τη συστατική επιστολή ο συντάκτης της (πρόσωπο με βαρύνουσα γνώμη) βεβαιώνει ότι ένα πρόσωπο διαθέτει (ή δεν διαθέτει) τα απαραίτητα προσόντα για τον σκοπό που επιδιώκει (π.χ. για την ανάληψη μιας επαγγελματικής θέσης, για υποτροφία κ.λπ.).
- **Δομή:** Διατηρεί όλα τα δομικά χαρακτηριστικά μιας επίσημης επιστολής (επιμελημένο λεξιλόγιο, προσφώνηση, χαιρετισμός, τόπος, ημερομηνία). Και έχει συνήθως την ακόλουθη μορφή:
  - Προλογικά: α) Ο συντάκτης της επιστολής αναφέρει πόσο καλά και πόσο καιρό γνωρίζει τον ενδιαφερόμενο ή β) Προτάσσει τη γενική θέση του.

- Ανάπτυξη: Αναλύει τα προσόντα ή τα ελαττώματα του υποψηφίου. Γίνεται επιλεκτική αναφορά σε συγκεκριμένα γεγονότα-στοιχεία της ζωής ενός ατόμου. Περιέχει έναν σύντομο χαρακτηρισμό.
- Επιλογικά: Συνιστά ή αποτρέπει την πρόσληψη.
- Εξωτερικά Στοιχεία: οι προσφωνήσεις της στην αρχή και στο τέλος (Κύριε..., Αγαπητέ συνάδελφε..., Με τιμή, Φιλικά κ.λπ.).
- **Ύφος:** Η συστατική επιστολή απευθύνεται σε ένα άτομο που δεν γνωρίζει προσωπικά, γι' αυτό το ύφος της οφείλει να είναι τυπικό, επίσημο και φροντισμένο (γιατί αποτελεί υπηρεσιακού χαρακτήρα έγγραφο, που απευθύνεται σε εργοδότες, εκπαιδευτικά ιδρύματα κ.λπ.), ώστε να πείθει για την αντικειμενικότητα του συντάκτη της.
- **Τόνος:** Η συστατική επιστολή είναι θετική, αρνητική, ουδέτερη, με τις διαβαθμίσεις της, ανάλογα με τη γνώμη και τα συναισθήματα του συντάκτη της.

Για παράδειγμα:

Αγαπητέ κ. συνάδελφε,

Ο κ. Ν. Π. υπήρξε φοιτητής μου κατά το πανεπιστημιακό έτος 1997 – 98. Η επίδοσή του στις εξετάσεις του μαθήματος ήταν καλή. Δείχνει διάθεση για μάθηση και προσπαθεί να ανταποκριθεί με επιτυχία στις φοιτητικές του υποχρεώσεις. Νομίζω ότι, αν δεχτείτε την εγγραφή του, στο μεταπτυχιακό σας τμήμα, θα ενθαρρύνετε τη διάθεσή του αυτή.

Με εκτίμηση

Αθήνα, 15/12/1999

α. Συστατική επιστολή και βιογραφικό σημείωμα

Πρόκειται για δύο κειμενικά είδη, τα οποία συνδέονται στενά, καθώς θέμα τους αποτελεί η καταγραφή των δεξιοτήτων, κλίσεων, εμπειριών ενός ατόμου για την κατάληψη μιας θέσης, για τη λήψη μιας υποτροφίας κ.λπ. Η συστατική επιστολή διαφέρει από το βιογραφικό σημείωμα, γιατί ο συντάκτης της δεν είναι το ίδιο το ενδιαφερόμενο πρόσωπο. Επομένως, πρέπει να υπάρχει μεγαλύτερη αντικειμενικότητα από ό,τι στο βιογραφικό σημείωμα. Επιπλέον, η συστατική επιστολή συγκεντρώνει το ενδιαφέρον της σε ένα μέρος της ζωής του αναφερόμενου και όχι στο σύνολο της δράσης του (όπως ένα βιογραφικό σημείωμα). Συχνά, βέβαια, στο βιογραφικό σημείωμα μπορεί να επισυνάπτεται συστατική επιστολή (σφραγισμένη ή μη).

Πληροφορηθήκατε ότι η Μαθηματική Εταιρεία ζητά συνεργασία με μαθητές της Β' Λυκείου, που αριστεύουν στα Μαθηματικά, για τη διόρθωση και τη σύνταξη ερωτήσεων και ασκήσεων στην ύλη της Α' Λυκείου. Να γράψετε:

- α) το αυτοβιογραφικό σας σημείωμα, για να εξασφαλίσετε τη συνεργασία με τη Μαθηματική Εταιρεία, αλλά και
- β) τη συστατική επιστολή ενός καθηγητή σας, υποθέτοντας ότι ο καθηγητής στον οποίο απευθυνθήκατε σας υπέδειξε να τη γράψετε μόνοι σας κι εκείνος απλώς θα την ελέγξει και θα την υπογράψει.

β. Χαρακτηρισμός της συστατικής επιστολής

Μια συστατική επιστολή, ανάλογα με τον σκοπό, το περιεχόμενο και το ύφος του συντάκτη της, μπορεί να χαρακτηριστεί φιλική-επίσημη, θετική-αρνητική, ουδέτερη, θερμή. Με τη συστατική επιστολή, ο συντάκτης βεβαιώνει τον παραλήπτη της για την αξία, την προσωπικότητα και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της εργασίας ενός υποψηφίου. Η χρήση ενός συγκεκριμένου ύφους (επίσημο, τυπικό) σ' αυτού του είδους τις επιστολές, ανεξάρτητα από το περιεχόμενο (θετικό ή αρνητικό), έχει ως σκοπό να πείσει για την αντικειμενικότητα, την αξιοπιστία και την ευθυκρισία του γράφοντος.

Ως διευθυντής του εκδοτικού οίκου, όπου εργάζεστε, χρειάζεται να συντάξετε δύο συστατικές επιστολές για δύο αντίστοιχες θέσεις εργασίας που διεκδικεί ένας εργαζόμενος στην επιχείρηση. Πρόκειται για έναν προγραμματιστή υπολογιστών, που έχει ειδικές σπουδές και μεγάλη εμπειρία, είναι γλωσσομαθής και ευφυής, αλλά είναι ευερέθιστος, απότομος στη συμπεριφορά του και ακατάστατος στο γραφείο του. Εφόσον η μία θέση αφορά εργασία, χωρίς στενούς συνεργάτες, ενώ η άλλη απαιτεί συνεργασία, ομαδική προσπάθεια και υπομονή, η μία επιστολή πρέπει να είναι ιδιαίτερα θερμή, ενώ η άλλη συγκρατημένη. Να συνθέσετε τις δύο αντίστοιχες συστατικές επιστολές.

5. Βίοι και Συναξάρια

Οι βίοι και τα συναξάρια είναι βιογραφίες, κυρίως αγίων, όπου τονίζονται η ηθική συμπεριφορά και η προσφορά του βιογραφούμενου αγίου στο έργο της εκκλησίας, αλλά και στην καθημερινή ζωή της εποχής που ζει ο βιογραφούμενος άγιος.

Για παράδειγμα: *Τη ΙΑ' (11η) του μηνός Μαρτίου, μνήμη του Αγίου Πατρός ημών Σωφρονίου, Αρχιεπισκόπου Ιεροσολύμων. Σωφρόνιος ο εν Αγίοις Πατήρ ημών εγεννήθη εις Δαμασκόν περί το έτος φπ' (580) από Χριστού υπό γονέων ευσεβών...*

[Μέγας Συναξαριστής της Ορθοδόξου Εκκλησίας, τ. Β, Αθήνα 1979, σ. 214]

Β) Αφηγητής/Βιογράφος: ο αυτοβιογραφούμενος

1. Αυτοβιογραφία

Με τον όρο αυτοβιογραφία χαρακτηρίζουμε συνήθως ένα συνεχές αφηγηματικό κείμενο, στο οποίο ένας άνθρωπος γράφει ο ίδιος την ιστορία της ζωής του (ή ενός μέρους της). Η αυτοβιογραφία, στις περισσότερες περιπτώσεις, γράφεται σε χρόνο αρκετά μεταγενέστερο από τα όσα εξιστορεί και σ' αυτό οφείλει τουλάχιστον ένα μέρος της λογοτεχνικότητάς της. Από πλευράς λογοτεχνικής, θα πρέπει να πούμε ότι η αυτοβιογραφία προϋποθέτει έναν ιδιαίτερο τρόπο ανάγνωσης, καθώς είναι το μοναδικό είδος, όπου ο αναγνώστης γνωρίζει εκ των προτέρων ότι συγγραφέας, αφηγητής και κεντρικός ήρωας ταυτίζονται –πρόκειται, δηλαδή, για το ίδιο πρόσωπο και μάλιστα υπαρκτό! Βέβαια, πολλοί αμφιβάλλουν γι' αυτή την πλήρη ταύτιση, υποστηρίζοντας ότι ο συγγραφέας μπορεί να είναι το ίδιο πρόσωπο με τον κεντρικό ήρωα, αλλά σε διαφορετική ηλικία.

[N. Παρίσης - I. Παρίσης, *Λεξικό Λογοτεχνικών Όρων*, ΟΕΔΒ, Αθήνα 2006, σσ. 25-26]

Για παράδειγμα: *Έτυχε να επισκεφτώ ένα μικρότερο χωριό κι εκεί συνάντησα μερικές γυναίκες με πολύ βρώμικα φορέματα. Παρακάλεσα τη γυναίκα μου να τις ρωτήσει γιατί δεν ξέπλεναν τα ρούχα τους. Μια απ' αυτές οδήγησε τη σύζυγό μου στην καλύβα της και της είπε: «Κοίταξε, δεν έχω ούτε ντουλάπια, ούτε σεντούκια, για να φυλάω τα φορέματα. Το σαρί που φοράω είναι το μοναδικό που έχω, και πώς μπορώ να το πλύνω; Πες στο Μαχάτμα Γκάντι να μου δώσει ένα άλλο και σου υπόσχομαι να πλένομαι και να φορώ πάντα καθαρά φορέματα». Δυστυχώς η περίπτωση αυτή δεν αποτελούσε εξαίρεση, αλλά ήταν πολύ κοινή σε κάθε ινδικό χωριό. Χιλιάδες Ινδών ζουν σε καλύβες χωρίς κανένα έπιπλο και δεν έχουν ούτε ένα φόρεμα ν' αλλάξουν.*

[Γκάντι, *Αυτοβιογραφία*, εκδ. Ιάμβλιχος, Αθήνα 1997, σ. 230]

Γνωρίσματα της αυτοβιογραφίας:

- Αναφέρεται στη ζωή και το έργο του αυτοβιογραφούμενου προσώπου σε χρόνο μεταγενέστερο από τα γεγονότα που εξιστορούνται.
- Συντάσσεται από τον ίδιο τον βιογραφούμενο (ταύτιση συγγραφέα και βιογραφούμενου).
- Στηρίζεται, κατά κανόνα, σε πραγματικά γεγονότα, τα οποία παρουσιάζονται, όμως, από την υποκειμενική σκοπιά του αυτοβιογραφούμενου.
- Ο συγγραφέας-αυτοβιογραφούμενος επιδιώκει:
  - α) να καταγράψει τις σημαντικές για τον ίδιο εμπειρίες της ζωής του,
  - β) να κάνει έναν απολογισμό της δράσης του,
  - γ) να εκθέσει στο αναγνωστικό κοινό προσωπικές σκέψεις και προβληματισμούς σχετικούς με τα γεγονότα που βίωσε.

- Χαρακτηρίζεται από γλαφυρό ύφος, το οποίο συχνά έχει λογοτεχνική χροιά και εξομολογητικό τόνο.
- Διαπιστώνεται συχνή χρήση του α' ενικού προσώπου και της αναφορικής λειτουργίας της γλώσσας.

Χρήσιμες πληροφορίες

1. Επειδή στην αυτοβιογραφία θεωρείται κυρίαρχο το υποκειμενικό στοιχείο, η θέση της ορίστηκε ανάμεσα στη βιογραφία και τη μαρτυρία-ντοκουμέντο, χωρίς να τις αναγνωρίζονται ούτε η συστηματικότητα της βιογραφίας ούτε η αντικειμενικότητα της μαρτυρίας.
2. Η αυτοβιογραφία πρέπει να διακρίνεται από τα «απομνημονεύματα», όπου πάνω απ' όλα δίνεται έμφαση στη συμμετοχή του συγγραφικού υποκειμένου σε σημαντικά ιστορικά γεγονότα της εποχής του· (π.χ. τα απομνημονεύματα των πολεμιστών του 21, εκτός του ότι δεν είναι πάντα γραμμένα από τους ίδιους, δεν αναφέρονται τόσο στη ζωή των ηρώων αυτών όσο στη συμμετοχή τους στον Αγώνα για την ανεξαρτησία). Επίσης, με την αυτοβιογραφία συγγενεύει και «ημερολόγιο», με τη διαφορά ότι το τελευταίο είναι ένα κείμενο χωρίς ιδιαίτερη συνοχή, που συνήθως γράφεται με μικρή ή μηδαμινή χρονική απόσταση από τα συμβάντα που καταγράφει.

[N. Παρίσης - I. Παρίσης, *Λεξικό Λογοτεχνικών Όρων*, ΟΕΔΒ, Αθήνα 2006, σ. 25]

2. Μυθιστόρημα με αυτοβιογραφικά στοιχεία

Το μυθιστόρημα με αυτοβιογραφικά στοιχεία, όπως και το όνομά του δηλώνει, είναι ένα μυθιστόρημα που διανθίζεται με κάποια αυτοβιογραφικά στοιχεία και αποτελεί παραλλαγή της αυτοβιογραφίας. Ο συγγραφέας, δηλαδή, αναφέρει στο έργο του γεγονότα από τη ζωή του (πραγματικό στοιχείο), τα οποία συνδυάζει αρμονικά με τη μυθοπλασία (φανταστικό στοιχείο). Στόχος του είναι, κυρίως, να τέρψει αισθητικά τους αναγνώστες.

Για παράδειγμα:

Είχα φτάσει ως το δρόμο, δεν μπόρεσα να τον περάσω, ήταν ποταμός, και στάθηκα και κοίταξα: μαζί με τα νερά κυλούσαν αγκαλιές τα μεσοξεραμένα σταφύλια, ο μόχτος της χρονιάς, έτρεχαν κατά τη θάλασσα και χάνουνταν. Ο θρήνος δυνάμωνε, μερικές γυναίκες είχαν χωθεί ως τα γόνατα μέσα στα νερά και μάχουνταν να περισώσουν λίγη σταφίδα. Άλλες, όρθιες στην άκρα του δρόμου, είχαν βγάλει τις μπολίδες τους και συρομαδιούνταν. Είχα γίνει μουσκίδι ως το κόκαλο. Πήρα το δρόμο κατά το σπιτάκι. Βιαζόμουν να δω τι θα 'κανε ο πατέρας μου. Θα 'κλαιγε, θα βλαστημούσε, θα φώναζε; Περνώντας από το χωράφι είδα πως όλη η σταφίδα είχε φύγει.

[N. Καζαντζάκης, *Αναφορά στον Γκρέκο*, εκδ. Ελένη Καζαντζάκη, Αθήνα 1965, σσ. 102-103]

Γνωρίσματα του μυθιστορήματος με αυτοβιογραφικά στοιχεία:

- Αναφέρεται σε περιστατικά της ζωής του συγγραφέα.
- Συντάσσεται από λογοτέχνη-μυθιστοριογράφο.
- Συνδυάζει τα πραγματικά γεγονότα με τη μυθοπλασία.
- Χαρακτηρίζεται από λογοτεχνικό ύφος και ποιητική λειτουργία της γλώσσας.
- Ο συγγραφέας αποσκοπεί:
  - α) στην αισθητική απόλαυση-τέρψη του αναγνώστη,
  - β) στον προβληματισμό του αναγνώστη.

Σύγκριση αυτοβιογραφίας και μυθιστορήματος με αυτοβιογραφικά στοιχεία:

Η βασική διαφορά ανάμεσα στην αυτοβιογραφία και στο μυθιστόρημα με αυτοβιογραφικά στοιχεία είναι ότι στην πρώτη περίπτωση χρησιμοποιείται συνήθως μη λογοτεχνικό ύφος, ενώ στη δεύτερη λογοτεχνικό, εφόσον το κάθε είδος γράφεται για διαφορετικό σκοπό. Συνεπώς:

α. Αυτοβιογραφία

- Στηρίζεται σε πραγματικά στοιχεία.
- Ενδιαφέρεται περισσότερο για το πρόσωπο, τη βιωμένη ζωή ενός ανθρώπου.
- Η αφήγηση γίνεται σε πρώτο πρόσωπο, προσδίδοντας αμεσότητα και εγκυρότητα στη βιογραφία.
- Ο αφηγητής της συμμετέχει στα γεγονότα είτε ως πρωταγωνιστής είτε ως αυτόπτης μάρτυρας.
- Διακρίνεται για το μη λογοτεχνικό της ύφος.

β. Μυθιστόρημα με αυτοβιογραφικά στοιχεία

- Διαπλέκει με τρόπο αληθοφανή τις εμπειρίες του αφηγητή με φανταστικά στοιχεία.
- Ενδιαφέρεται περισσότερο για τον «τύπο» τον οποίο παρουσιάζει.
- Η αφήγηση γίνεται σε τρίτο πρόσωπο.
- Ο αφηγητής του δεν συμμετέχει στα γεγονότα, αποστασιοποιείται από αυτά.
- Έχει λογοτεχνικό ύφος.

Αν και η αυτοβιογραφία δεν αποτελεί λογοτεχνικό είδος, πολλές φορές δεν είναι εύκολο να τη διακρίνουμε από το μυθιστόρημα με αυτοβιογραφικά στοιχεία. Οι κυριότεροι λόγοι για τους οποίους παρατηρείται αυτή η αδυναμία σαφούς διάκρισης είναι οι ακόλουθοι:

- Η αυτοβιογραφία και το μυθιστόρημα με αυτοβιογραφικά στοιχεία έχουν συχνά όμοιο ύφος (γλαφυρό, ζωηρό, παραστατικό, εξομολογητικό, λογοτεχνικό κ.ά.).
- Σε ένα λογοτεχνικό κείμενο, όπως το μυθιστόρημα με αυτοβιογραφικά στοιχεία, τα όρια μεταξύ του πραγματικού και του φανταστικού στοιχείου είναι δυνατόν να συγχέονται. Εξάλλου, η ίδια η σχέση της λογοτεχνίας με την πραγματικότητα είναι ιδιαίτερη, καθώς πολλά μυθιστορήματα εμπεριέχουν πλούσιο αυτοβιογραφικό υλικό.

Να συγκρίνετε τα δύο ακόλουθα αποσπάσματα, που προέρχονται από το έργο του Νίκου Καζαντζάκη «Αναφορά στον Γκρέκο», όπου δίνει πολλά αυτοβιογραφικά στοιχεία, και το «Παγκόσμιο Βιογραφικό Λεξικό» αντιστοίχως και να δικαιολογήσετε τις ομοιότητες και τις διαφορές τους ως προς: α) την έκταση και το είδος των πληροφοριών, β) την ύπαρξη ή όχι σχολίων και γ) το ύφος και τη γλωσσική ποικιλία.

Μέσα στη φράγκικη σχολή, όπου είχαν μαζευτεί παιδιά από όλη την Ελλάδα, επειδή ήμουν Κρητικός κι η Κρήτη τότε πολεμούσε τον Τούρκο, πίστεψα πως είχα χρέος να μην ντροπιάσω την Κρήτη και να 'μαι ανάμεσα στους συμμαθητές μου ο πρώτος. Είχα ευθύνη... Και τόσο θράσεψε ο νους μου, που μια μέρα πήρα μια παράτολμη απόφαση να γράψω δίπλα στην κάθε γαλλική λέξη του λεξικού την αντίστοιχη ελληνική. Μήνες βάσταξε ο μόχθος αυτός, με βοηθήματα και άλλα λεξικά, κι όταν πια τέλεψα κι ολάκερο το λεξικό ήταν μεταφρασμένο, το πήρα και το 'δειξα με καμάρι στο διευθυντή της σχολής, τον Περ Λωράν... –Αυτό που 'καμες, Κρητικόπουλο, μου 'πε, δείχνει πως μια μέρα θα γίνεις σημαντικός άνθρωπος. Χαρά σε σένα που από τόσο μικρός βρήκες το δρόμο σου· αυτός είναι ο δρόμος ο δικός σου, η μάθηση· έχει την ευχή μου.

[Ν. Καζαντζάκη, Αναφορά στον Γκρέκο, εκδ. Ε. Καζαντζάκη, Αθήνα 1965, σσ. 117-118]

Στη Νάξο φοίτησε στο μοναστικό Γαλλικό κολλέγιο του Τίμιου Σταυρού. Στο ξένο σχολείο εισάγεται ξαφνικά σε άγνωστο κόσμο, μαθαίνει τη γαλλική και την ιταλική γλώσσα και αφομοιώνει τα πρώτα στοιχεία του δυτικού πολιτισμού.

[Από το οικείο λήμμα του Παγκόσμιου Βιογραφικού Λεξικού, εκδ. Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 1986]

3. Αυτοβιογραφικό σημείωμα

Το **αυτοβιογραφικό σημείωμα** ή **CV** (curriculum vitae) -όπως είναι ευρύτερα γνωστό και ζητείται- είναι μικρό σε έκταση κείμενο στο οποίο ο ίδιος ο άνθρωπος αναφέρει τα σημαντικότερα, κατά τη γνώμη του, στοιχεία της ζωής του. Χρησιμοποιείται, κυρίως, για επαγγελματικούς λόγους,

για την κατάληψη μιας θέσης, για μια υποτροφία κ.λπ. Για πρακτικούς, δηλαδή, σκοπούς (βλ. παρακάτω το δ. Ο πρακτικός σκοπός ενός (αυτο)βιογραφικού σημειώματος (curriculum vitae), σσ. 78-79). Στην περίπτωση αυτή προβάλλονται εκείνα τα βιογραφικά στοιχεία-προσόντα που εξυπηρετούν κάθε φορά τον συγκεκριμένο και επιδιωκόμενο σκοπό του ενδιαφερόμενου.

Γνωρίσματα του αυτοβιογραφικού σημειώματος (ως ενός είδους συνοπτικής αυτοβιογραφίας):

- Περιέχει επιλεγμένες πληροφορίες για τη ζωή και το έργο του συντάκτη του, δίνοντας έμφαση σε στοιχεία που ο ίδιος θεωρεί σημαντικά.
- Χαρακτηρίζεται από ύφος προσωπικό και αφήγηση σε α' ενικό πρόσωπο.
- Επιτρέπει στον συντάκτη να «συστήσει» τον εαυτό του στο κοινό, ώστε το τελευταίο να σχηματίσει μια αντιπροσωπευτική εικόνα για αυτόν.

Οι συνηθέστερες **θεματικές ενότητες** ενός αυτοβιογραφικού σημειώματος παρουσιάζονται στο παρακάτω πρότυπο:

- **Προσωπικά στοιχεία:** Απαραίτητα στοιχεία το ονοματεπώνυμο, η χρονολογία γέννησης, η διεύθυνση. Προαιρετικά η οικογενειακή κατάσταση, οι στρατιωτικές υποχρεώσεις, ο τόπος γέννησης.
- **Στόχος/οι σταδιοδρομίας:** Προαιρετική σύντομη αναφορά. Αναγραφή ρεαλιστικών στόχων, σχετικών με τα προσόντα, χωρίς στόμφο και μεγαλοστομίες, αλλά με ενδεικτική φιλόδοξη διάθεση.
- **Εκπαίδευση:** Σπουδές, όπως πτυχιακές (πεδίο, πανεπιστήμιο, βαθμός). Αρχικά, μπαίνει ο πιο πρόσφατος ή ο πιο σημαντικός τίτλος.
- **Μετεκπαίδευση:** Συνεχής κατάρτιση, σεμινάρια, συνέδρια με αναλυτική παρουσίασή τους, κατοχή άλλου διπλώματος.
- **Επαγγελματική εμπειρία:** Χρόνος, τομέας απασχόλησης, καθήκοντα, ευθύνες, συμμετοχή σε πρόγραμμα πρακτικής άσκησης.
- **Διακρίσεις:** Υποτροφίες, έπαινοι, βραβεία ή άλλες διακρίσεις κ.λπ.
- **Γλωσσομάθεια:** Προσδιορισμός επιπέδου γνώσης.
- **Άλλες Γνώσεις:** Κυρίως εξειδικευμένες, Η/Υ κ.ά.
- **Προσωπικά Ενδιαφέροντα:** Ερασιτεχνισμός, αθλητισμός, μουσική, άλλες δραστηριότητες.
- **Συστάσεις:** Παρατίθενται με τη σημείωση «συστάσεις διαθέσιμες, εφόσον ζητηθούν».

Χρήσιμη πληροφορία

Δεν είναι απαραίτητη η παρουσία όλων των θεματικών ενοτήτων σε ένα βιογραφικό σημείωμα, καθόσον η τροποποίηση, η προσθήκη τους ή η εξειδίκευση κάποιων από αυτές εξαρτάται από τον συντάκτη του, με κριτήριο τον σκοπό της συγγραφής. Το (αυτο)βιογραφικό σημείωμα μπορεί να λάβει τη μορφή κειμένου (αφηγηματικός χαρακτήρας) ή τη μορφή πίνακα.

α. Σύγκριση ενός αυτοβιογραφικού σημειώματος με ένα βιογραφικό σημείωμα

Να συμπληρώσετε τον παρακάτω πίνακα, στον οποίο συγκρίνονται ένα βιογραφικό με ένα αυτοβιογραφικό σημείωμα, ως προς:

- α) τον τύπο του αφηγητή (μετέχει - δεν μετέχει στα γεγονότα),
- β) την οπτική γωνία της αφήγησης (εσωτερική - μηδενική εστίαση),
- γ) την ύπαρξη σχολίων (άμεσα - έμμεσα σχόλια),
- δ) το ύφος (τυπικό/ επίσημο, καθημερινό, προσωπικό κ.λπ.),
- ε) τον τρόπο οργάνωσης των πληροφοριών (ζωή / έργο, κίνηση στον άξονα του χρόνου).

Βιογραφικό είδος	Τύπος του αφηγητή	Οπτική γωνία της αφήγησης	Σχόλια	Ύφος της αφήγησης	Οργάνωση των πληροφοριών
Βιογραφικό σημείωμα					
Αυτοβιογραφικό σημείωμα					

Να συγκρίνετε το αυτοβιογραφικό σημείωμα του Κ. Π. Καβάφη, που δημοσιεύτηκε το 1924 στο πανηγυρικό τεύχος του περιοδικού «Νέα Τέχνη», με το βιογραφικό σημείωμα (σσ. 64-65), ως προς το είδος των πληροφοριών (καταγωγή, σπουδές, ασχολία, επάγγελμα κ.λπ.), το πλήθος, την οργάνωσή τους και τον τύπο του αφηγητή (συμμετέχει ή δεν συμμετέχει στα γεγονότα).

Το σύντομο αυτοβιογραφικό σημείωμα του ποιητή Κ. Π. Καβάφη (1863 – 1933):

Είμαι Κωνσταντινουπολίτης την καταγωγήν, αλλά εγεννήθηκα στην Αλεξάνδρεια – σ' ένα σπίτι της οδού Σερίφ· μικρός πολύ έφυγα, και αρκετό μέρος της παιδικής μου ηλικίας το πέρασα στην Αγγλία. Κατόπιν επισκέφθην την χώραν αυτήν μεγάλος, αλλά για μικρόν χρονικόν διάστημα. Διέμεινα και στη Γαλλία. Στην εφηβικήν μου ηλικίαν κατοίκησα υπέρ τα δύο έτη στην Κωνσταντινούπολη. Στην Ελλάδα είναι

πολλά χρόνια που δεν επήγα. Η τελευταία μου εργασία ήταν υπαλλήλου εις ένα κυβερνητικόν γραφείον εξαρτώμενον από το υπουργείον των Δημοσίων Έργων της Αιγύπτου. Ξέρω Αγγλικά, Γαλλικά και ολίγα Ιταλικά.

β. Το έμμεσο σχόλιο στο αυτοβιογραφικό σημείωμα

Αφού διαβάσετε προσεκτικά το ακόλουθο αυτοβιογραφικό σημείωμα της συγγραφέως Μαριάννας Κορομηλά, να απαντήσετε στις ερωτήσεις που δίνονται μετά από αυτό.

Γεννήθηκα στην Αθήνα, το 1949. Ανήκω στη γενιά της αναδίπλωσης μετά την επικράτηση των κρατικών εθνικισμών και το κλείσιμο των συνόρων. Στη γενιά που στερήθηκε τα μεγάλα ταξίδια κι έχασε τη συνείδηση της ανοιχτοσύνης του παλιού ελληνικού ορίζοντα. Η αντικατάστασή του από τον στείρο ελληνοκεντρισμό, που μας φουσκώνει τα μυαλά, με απωθούσε πάντα. Η βαθύτατη άγνοια κι ο αθεράπευτος νεοελληνικός επαρχιωτισμός με εξόργιζαν. Άρχισα να ταξιδεύω και να διαβάζω, προσπαθώντας να βρω μιαν άκρη, για ν' αποκαταστήσω αυτό που ένιωθα χαμένο.

Αν ζούσα τον καιρό των Σουλτάνων, θα γινόμουν περιπλανώμενος παραμυθάς να διηγούμαι στους καφενέδες αυτά που είδα κι έμαθα. Μα κανείς δεν ξεφεύγει εύκολα από τον περίγυρο και τα πατροπαράδοτα. Έτσι το πρώτο μου κείμενο δημοσιεύτηκε στη «Μεσημβρινή» στις 23/ 11/ 63. Όμως η δύναμη και η γοητεία του προφορικού λόγου και η δυνατότητα της προσωπικής επαφής με τραβούσαν αλλού. Από το 1970 άρχισα να ξεναγώ, ξένους πρώτα κι αργότερα μόνον Έλληνες, κι από το '75 και πέρα διοχέτευσα ένα μέρος της δουλειάς μου σε ραδιοφωνικές παραγωγές, ώσπου πια κατάλαβα πως βρήκα την άκρη: θα μιλώ και θα γράφω ταξιδεύοντας τους ακροατές και τους αναγνώστες στον κόσμο που γνώρισα κι αγάπησα.

Υπάρχει, λοιπόν, ακόμα κάποιος χώρος για τους περιπλανώμενους παραμυθάδες.

Για τα υπόλοιπα ας φροντίσουν άλλοι.

[Το αυτοβιογραφικό σημείωμα της Μαριάννας Κορομηλά βρίσκεται στο οπισθόφυλλο του βιβλίου της *Ευτυχισμένος που έκανε το ταξίδι του Οδυσσέα*, εκδ. Πολιτιστική Εταιρεία «Πανόραμα», Αθήνα 1988]

- α) Ποιες βασικές, για ένα αυτοβιογραφικό σημείωμα, κατηγορίες πληροφοριών για τη ζωή και το έργο της προβάλλει η συγγραφέας και ποιες αναγκαίες πληροφορίες παραλείπει;
- β) Αν και φαινομενικά ένα αυτοβιογραφικό σημείωμα περιορίζεται στα γεγονότα και δεν περιέχει εμφανή, αλλά μόνο έμμεσα σχόλια, εντούτοις το συγκεκριμένο αυτοβιογραφικό σημείωμα περιέχει και εμφανή σχόλια. Να τα εντοπίσετε και να δικαιολογήσετε την ύπαρξή τους, αφού

λάβετε υπόψη σας ότι αυτό το σημείωμα εμπεριέχεται στο οπισθόφυλλο του βιβλίου της «Ευτυχισμένος που έκανε το ταξίδι του Οδυσσέα», το οποίο είναι μια βιογραφία ενός Έλληνα από τον Εύξεινο Πόντο και συγχρόνως ένα «ταξίδι» στον κόσμο της Μαύρης Θάλασσας.

Μπορείτε τώρα να υποθέσετε για ποιους λόγους ένας δημιουργός αυτοβιογραφείται «απόλυτα ή σχετικά», αποκαλύπτει ή αποκρύπτει ορισμένα στοιχεία από τη ζωή του;

γ. Σύγκριση δύο αυτοβιογραφικών σημειωμάτων

Να διαβάσετε πάλι το αυτοβιογραφικό σημείωμα που έγραψε ο Κ. Καβάφης και δημοσιεύτηκε το 1924 στο πανηγυρικό τεύχος του περιοδικού «Νέα Τέχνη» (σσ. 77-78). Το αυτοβιογραφικό σημείωμα, που παρατίθεται παρακάτω, προέρχεται από το εξώφυλλο της ποιητικής συλλογής του Γ. Κρόκου, που εκδόθηκε το 1994. Να εργαστείτε ως εξής:

- α) Να αναφέρετε τις ομοιότητες και τις διαφορές που παρατηρείτε ανάμεσα σ' αυτά τα σημειώματα ως προς το ύφος και γενικά τη γλωσσική μορφή τους, καθώς και ως προς το είδος των πληροφοριών τους και την έκταση που αφιερώνει κάθε ποιητής σ' αυτά.
- β) Να αναφέρετε τουλάχιστον δύο από τα είδη των πληροφοριών που θα μπορούσαν επιπλέον να περιέχουν ως αυτοβιογραφικά σημειώματα.
- γ) Να αναφέρετε δύο λόγους στους οποίους είναι πιθανό να οφείλονται αυτές οι διαφορές και οι παραλείψεις.

Γεννήθηκα στη Χίο.

Η πρώτη μου ανάσα ήτανε μαστίχα.

*Όταν πρωτάνοιξα τα βλέφαρα,
είδα λουλούδια.*

*Ακόμα πιστεύω πως ήτανε μάτια,
που με μάθαιναν πώς να χαμογελώ.*

Στην αγκαλιά της μάνας μου έμαθα χορό.

Αργότερα τον τελειοποίησα στο κύμα.

Είδα τα δέντρα και στάθηκα ολόρθος.

Είδα τα ρυάκια κι έμαθα να τρέχω.

Άκουσα τα κελαηδοπούλια και τραγούδησα.

Είδα το νυχτερινό ουράνιο περβόλι

με τ' αστέρια μανταρίνια στα κλαδιά τους.

Υψωσα το χέρι να τα πιάσω

κι όλα χαμήλωσαν ίσως τα φτάσω.
Με τη Μικρασιατική καταστροφή
άρχισα να μπερδεύω τους αγίους των εκκλησιών
με τους πρόσφυγες.
Καταστραφήκαμε
κι αντίς να χαθώ,
γίνηκα πολίτης όλου του κόσμου.
Για να μη μου κολαστεί ο παιδικός παράδεισος,
τον φυλάω μες την καρδιά μου.
Αυτός με βοηθά
και μοιράζω την ψυχή μου τραγούδι
από χείλη σε χείλη. Τραγουδάτε με.
Περισσεύω για όλους.

δ. Ο πρακτικός σκοπός ενός (αυτο)βιογραφικού σημειώματος (curriculum vitae)

Πώς θα συντάσσατε το αυτοβιογραφικό σας σημείωμα στην περίπτωση που θέλατε:

- α) να προβάλλετε τις επιδόσεις σας, ώστε να επιτύχετε τη λήψη υποτροφίας από το Ι.Κ.Υ. (Ίδρυμα Κρατικών Υποτροφιών) για συνέχιση των σπουδών σας σε μεταπτυχιακό επίπεδο;
- β) Να αναφέρετε εκτός από τις επιδόσεις σας και κοινωνικά κριτήρια (εντοπιότητα, σπουδές άλλων μελών οικογένειας, οικονομική κατάσταση οικογένειας κ.λπ.), ώστε να επιτύχετε τη μετεγγραφή σας σε Πανεπιστήμιο πλησιέστερο στον τόπο διαμονής σας;

Να συνθέσετε τα αντίστοιχα αυτοβιογραφικά σας σημειώματα.

Πώς θα συντάσσατε το αυτοβιογραφικό σας σημείωμα στην περίπτωση που θέλατε να προσληφθείτε:

- α) σε έναν δημόσιο οργανισμό, για τον οποίο βασικά κριτήρια επιλογής, εκτός από τα τυπικά προσόντα (βαθμός απολυτηρίου Λυκείου/πτυχίου, ξένες γλώσσες, επαγγελματική εμπειρία/προϋπηρεσία) είναι και κοινωνικά κριτήρια (εντοπιότητα, αριθμός μελών οικογένειας, προβλήματα υγείας κ.λπ.),
- β) σε μία ιδιωτική επιχείρηση, η οποία ενδιαφέρεται, κυρίως, για την επαγγελματική σας εμπειρία και δευτερευόντως για τα τυπικά σας προσόντα;

Να γράψετε τα αντίστοιχα αυτοβιογραφικά σας σημειώματα.

Σε μία εφημερίδα διαβάζετε την εξής αγγελία:

Γνωστός εκδοτικός οίκος αναζητεί μαθητές Λυκείου απ' όλη την Ελλάδα ως συνεργάτες στη σύνταξη και μετάφραση σχολικών εφημερίδων και περιοδικών από διάφορες ευρωπαϊκές χώρες.

Να γράψετε το βιογραφικό σας σημείωμα, για να το στείλετε στον εκδοτικό οίκο.

4. Ημερολόγιο

Με τον όρο **ημερολόγιο** εννοούμε τη συστηματική καταγραφή από ένα άτομο των πιο σημαντικών γεγονότων της προσωπικής του ζωής, καθώς και της δημόσιας ζωής της εποχής του. Το ημερολόγιο είναι κείμενο με προσωπικό χαρακτήρα. Κατά κανόνα, δηλαδή, δεν γράφεται για να δημοσιευτεί ή να διαβαστεί από άλλους πλην του ίδιου του συγγραφέα του. Γι' αυτό και χαρακτηρίζεται από ελλειπτική ή και συνθηματική πολλές φορές γραφή, ενώ περιέχει σχόλια, παρατηρήσεις, κρίσεις, σκέψεις και, γενικά, μια προσωπική και υποκειμενική καταγραφή όλων όσα απασχολούν το άτομο που κρατά ημερολόγιο. Από την άποψη αυτή, διαφέρει από τη βιογραφία, όπου ο συγγραφέας παρουσιάζει τη ζωή του σε συνεχή αφήγηση, χωρίς κενά και με ειρμό, με στόχο να διαβαστεί και να γίνει κατανοητή από τους άλλους.

Όπως είναι φυσικό, τα ημερολόγια διάσημων ανθρώπων της τέχνης, των γραμμάτων της επιστήμης, καθώς και των δημοσίων προσώπων γενικά, προξενούν το ενδιαφέρον του κοινού και πολλές φορές δημοσιεύονται μετά από την απαραίτητη επεξεργασία. Τέτοιου είδους κείμενα προσφέρουν συχνά πολύτιμες πληροφορίες όχι μόνο για τα ίδια το άτομα αλλά και για την εποχή τους. Ειδικά, τα ημερολόγια των μεγάλων συγγραφέων ενδιαφέρουν για δύο κυρίως λόγους: από τη μια πλευρά είναι ανεξάντλητες πηγές πληροφοριών και από την άλλη, πολύ συχνά, είναι κείμενα με μεγάλη λογοτεχνική αξία κι αυτό, γιατί πολλοί συγγραφείς κρατούν ημερολόγιο, έχοντας κατά νου ότι είναι πολύ πιθανό να δημοσιευθεί.

[N. Παρίσης - I. Παρίσης, *Λεξικό Λογοτεχνικών Όρων*, ΟΕΔΒ, Αθήνα 2006, σ. 78]

Για παράδειγμα:

29 Ιουλίου 1943, 5 το πρωί

Οι ημέρες περνάνε, τα γεγονότα το 'να πίσω από τ' άλλο μ' εμποδίζουν να γράψω. Κι όμως πρέπει να ενημερώσω το ημερολόγιό μου.

15 Ιανουαρίου 1944

Άλλο δεν αντέχω:

Ένα αυγό 40.000 δρχ. Ένα λεμόνι 3.000 δρχ. Η κυβέρνηση από χτες διπλασίασε το μισθό μας. Αυτό το ποσό ίσα ίσα φτάνει για 4-5 μέρες. Ας σταματούσαν τουλάχιστον οι τιμές ν' ανεβαίνουν... Η

καταστροφή του Πειραιά ήταν τρομερή. Από τις 12 Ιανουαρίου караβάνια προσφύγων φτάνουν κάθε μέρα στην Αθήνα. Τα σπίτια, τα σχολεία, οι εκκλησίες επιτάσσονται, για να τους στεγάσουν. Έκλαψα χτες βλέποντας τόσους δυστυχημένους μέσα στο κρύο να ψάχνουν για στέγη. Πολύ φοβάμαι πως και το δικό μας σπίτι θα επιταχθεί.

[Σωκρ. Σαρηβαξεβάνης]

Γνωρίσματα του ημερολογίου:

Το ημερολόγιο, ως αφηγηματικό κειμενικό είδος, παρουσιάζει ορισμένα σταθερά χαρακτηριστικά γνωρίσματα ως προς τη μορφή (εξωτερικά στοιχεία) και το περιεχόμενό του (εσωτερικά στοιχεία).

Εξωτερικά μορφολογικά στοιχεία

- Εμπεριέχει στην αρχή του κειμένου χρονικό (ημερομηνία) και, συνήθως, τοπικό προσδιορισμό (π.χ. Αθήνα, 19/12/1984).
- Οι σκέψεις οργανώνονται συνειρμικά (οι ιδέες παρουσιάζονται αυτόματα, καθώς η μία ανακαλεί στη σκέψη την άλλη).
- Χαρακτηρίζεται από ελλειπτική (παραλείπονται βασικοί όροι της πρότασης) ή και συνθηματική-κωδικοποιημένη, πολλές φορές, γραφή (προτάσεις ή νοήματα που μόνο ο συντάκτης του μπορεί να ερμηνεύσει).
- Διακρίνεται για τη χρήση α' ενικού προσώπου, τον εξομολογητικό τόνο και το ανεπίσημο/ οικείο ύφος του ή το πιο επίσημο και επιμελημένο, ανάλογα με τον δέκτη και τον σκοπό.
- Ο χρόνος που μεσολαβεί ανάμεσα στα συμβάντα (χρόνος των γεγονότων) και την καταγραφή τους (χρόνος της αφήγησης) είναι ο ελάχιστος.

Εσωτερικά στοιχεία περιεχομένου

- Αποτελεί ένα σύντομο κείμενο με προσωπικό χαρακτήρα, εφόσον, κατά κανόνα, δεν γράφεται για να δημοσιευτεί ή να διαβαστεί από άλλους, πλην του ίδιου του συγγραφέα του.
- Πρόκειται για καταγραφή προσωπικών γεγονότων και βιωμάτων, αλλά και γενικότερων προβλημάτων της εποχής, ιδωμένα, όμως, πάντα από την οπτική γωνία του ατόμου που κρατά το ημερολόγιο.
- Ο συγγραφέας απευθύνεται κυρίως στον εαυτό του ή σε μελλοντικούς αναγνώστες, με σκοπό να διατηρηθούν στη μνήμη των ανθρώπων σημαντικά γεγονότα.

- Περιέχει σχόλια, παρατηρήσεις, κρίσεις, σκέψεις και, γενικά, μια προσωπική και υποκειμενική καταγραφή των στοιχείων, τα οποία απασχολούν το άτομο που κρατά ημερολόγιο.

Αφού διαβάσετε το κείμενο που ακολουθεί, να απαντήσετε στις ερωτήσεις που δίνονται και να δικαιολογήσετε τις απαντήσεις σας. α) Από ποια στοιχεία της μορφής και του περιεχομένου του συμπεραίνουμε πως πρόκειται για ημερολόγιο; β) Τι πληροφορίες αποκομίζει ο σημερινός αναγνώστης αυτής της σελίδας, σχετικά με τις διαστάσεις που πήραν ο θάνατος και η κηδεία του Παλαμά στη σκλαβωμένη Αθήνα;

28 Φλεβάρη 1943

Χτες βράδυ μια είδηση ακατανόητη μας ήρθε. Μια είδηση ασύλληπτη. Ο Γέρο – Παλαμάς πέθανε. Είχαμε ξεχάσει πως ήταν θνητός. Τρέξαμε αμέσως στην οδό Περιάνδρου. Εκεί βρήκαμε τον Άγγελο Σικελιανό αναστατωμένο κι αυτόν. Δεν ακουόταν άχνα. Άφωνοι όλοι κοιτάζαμε το γεροντάκι να κοιμάται και περιμέναμε ώρες ορθοί κοντά του. Τι περιμέναμε;... Ίσως τη γνώριμη λάμψη των ματιών του κάτω από τα πυκνά χαμηλωμένα φρύδια του... Μα τίποτα πια...

Πώς η είδηση μαθεύτηκε και βούηξε όλη η Αθήνα; Πώς το νεκροταφείο σήμερα ήταν μαύρο από τον κόσμο; Όλη η Ελλάδα ήταν εκεί. Οι Ιταλοί φρουροί είχαν μαζευτεί στις γωνιές τους και κοίταζαν θαυμάζοντας φοβισμένοι. Το σιωπηλό αυτό πλήθος είχε ένα μεγαλείο, που έκανε τους ξένους προσεκτικούς. Μετείχε στο θάνατο. Στριμωχτήκαμε με κόπο μέσα στην εκκλησιά. Χιλιάδες είχαν μείνει απ' έξω. Ο Μακαριώτατος χοροστάτησε και αποχαιρέτησε τον νεκρό. Έπειτα μια φωνή τράνταξε τη σκεπή και τα τοιχώματα, η φωνή του Σικελιανού:

«Σ' αυτό το φέρετρο ακουμπά η Ελλάδα»...

«Ηχήστε σάλπιγγες...»

Νέα παιδιά σήκωσαν το μικρό φέρετρο, μαζί μ' αυτά και ο Σικελιανός πρώτος, και τό'φεραν στον ήλιο και στον άπειρο λαό. Όλοι είχαμε αφήσει τα κορμιά μας πίσω και προχωρούσαμε με τον νεκρό... Η μεγάλη στιγμή έφτασε. Το πρώτο χώμα ακούστηκε πάνω στο ξύλο. Τότε ο Κατσίμπαλης με την πιο δυνατή απ' όλες τις φωνές του άρχισε τον Ύμνο: «Σε γνωρίζω από την κόψη...» και μαζί μ' αυτόν όλοι μας. Η ελληνική γη γαλήνεψε. Την είχαμε κερδίσει από άλλους δρόμους. Είμαστε ελεύθεροι.

[Ιωάννα Τσάτσου, Φύλλα Κατοχής, εκδ. Εστία, Αθήνα 1986, σσ. 78-79]

5. Απομνημονεύματα

Με τον όρο **απομνημονεύματα** χαρακτηρίζουμε συνήθως την από μνήμης γραπτή έκθεση ή αφήγηση γεγονότων, που ο συγγραφέας τα έζησε από πολύ κοντά, ως αυτόπτης μάρτυρας ή πήρε κι ο ίδιος μέρος σε αυτά. Με άλλα λόγια, τα απομνημονεύματα είναι ένα κείμενο, στο οποίο ο συγγραφέας αφηγείται ένα μέρος από την ιστορία της ζωής του. Διαφέρουν, όμως, από την αυτοβιογραφία, γιατί στα απομνημονεύματα ο συγγραφέας-πρωταγωνιστής δεν αφηγείται ολόκληρη τη ζωή του, αλλά μόνο το κομμάτι εκείνο που συνδέεται με τη συμμετοχή του σε σημαντικά γεγονότα της εποχής του κι αυτό, επειδή έχει συνείδηση ότι στάθηκε μάρτυρας ή και συντελεστής σε ένα μεγάλο μέρος και, συνεπώς, νιώθει την ανάγκη να πει κάτι για τους μεταγενέστερους, ενώ ενδεχομένως ενδιαφέρεται και για την υστεροφημία του.

Στις περισσότερες περιπτώσεις, τα απομνημονεύματα αναφέρονται σε σημαντικά πολιτικά ή στρατιωτικά γεγονότα και πρόσωπα. Φυσικά, αφού είναι γραμμένα από άνθρωπο που έζησε τα συγκεκριμένα γεγονότα, έχουν ένα χαρακτήρα και ένα ύφος καθαρά προσωπικό και υποκειμενικό. Για τον λόγο αυτό, παρόλο που συγγενεύουν με την ιστορία, δεν μπορούν να θεωρηθούν ιστορικά κείμενα, έχουν, όμως, αδιαμφισβήτητη ιστορική αξία και πολύ συχνά χρησιμοποιούνται ως ιστορική πηγή. Τα απομνημονεύματα ενδιαφέρουν και τον μελετητή της λογοτεχνίας, όταν έχουν να παρουσιάσουν κάποια ιδιαίτερη λογοτεχνική και αισθητική αξία (π.χ. ζωντανή αφήγηση, ξεχωριστό ύφος και ξεχωριστή χρήση της γλώσσας κ.λπ.).

[N. Παρίσης - I. Παρίσης, *Λεξικό Λογοτεχνικών Όρων*, ΟΕΔΒ, Αθήνα 2006, σσ. 19-20]

Για παράδειγμα: *Ήτο καιρός πλέον να επιστρέψω εις τας Αθήνας. Άφησα την Μακεδονίαν ικανοποιημένος. Η επαφή μου με την χώραν, τα προξενεία, τους μητροπολίτας, μου είχαν δώσει μίαν ζωντανήν εικόνα της καταστάσεως της Μακεδονίας. Ενώ είχα βρη προηγουμένως εις την Θεσσαλονίκην την ελληνικήν αντιπροσωπείαν άβουλον, εις πλήρη αμηχανίαν, μη αντιλαμβανομένην την πραγματικήν θέσιν των ζητημάτων, την άφηνα εις τα στιβαρά χέρια του Κορομηλά.*

[Περικλής Αλεξ. Αργυρόπουλος, *Ο Μακεδονικός αγών - Απομνημονεύματα*, εκδ. Ίδρυμα Μελετών Χερσονήσου Αίμου, Θεσσαλονίκη 1984, σ. 37]

Γνωρίσματα των απομνημονευμάτων:

- Συντάσσονται σε μεταγενέστερο χρόνο από τον ίδιο τον πρωταγωνιστή των γεγονότων (π.χ. Μακρυγιάννη) ή (σπάνια) από άλλο πρόσωπο που κατέγραψε την αφήγησή του (π.χ. τα απομνημονεύματα του Κολοκοτρώνη).
- Διαφέρουν από την αυτοβιογραφία, καθόσον δεν αναφέρονται σε ολόκληρη τη ζωή του αφηγητή, αλλά επικεντρώνονται μόνο στο τμήμα εκείνο που συνδέεται με τη συμμετοχή του

αφηγητή σε σημαντικά γεγονότα της εποχής του, είτε γιατί πρωταγωνίστησε σε αυτά είτε γιατί τα παρακολούθησε ο ίδιος.

- Διακρίνονται από υποκειμενικότητα, επειδή τα γεγονότα παρουσιάζονται από την οπτική γωνία του αφηγητή-πρωταγωνιστή.
- Κυριαρχεί το α' ρηματικό πρόσωπο (συνήθως στον ενικό αριθμό), ενώ το ύφος είναι προσωπικό και αντανακλά την προσωπικότητα του αφηγητή.
- Αποτελούν κατάθεση της προσωπικής μαρτυρίας του αφηγητή και αναδεικνύουν τη συμβολή του στα γεγονότα.
- Δεν συνιστούν ιστορικό κείμενο, καθώς τα γεγονότα δεν καταγράφονται με συστηματικότητα και μεθοδικότητα, αλλά παρουσιάζονται αποσπασματικά. Είναι προσωπική αφήγηση σε αντίθεση με την ιστορία που εξετάζει αντικειμενικά και επιστημονικά τα γεγονότα. Αποτελούν, όμως, ιστορική πηγή.

Σημείωση: Οι ιστορικές πηγές είναι κάθε είδους υλικό (γραπτά κείμενα, προφορική παράδοση, μνημεία, κτίσματα, έργα τέχνης, οπτικό και ακουστικό υλικό κ.ά.) στο οποίο καταγράφονται γεγονότα του παρελθόντος. Εύλογα οι πηγές της ιστορίας δεν αποτελούν ιστορία, αφού εκθέτουν τα γεγονότα με αποσπασματικό τρόπο και κάποτε αντιφατικό. Αποτελούν, όμως, υλικό για τον ιστορικό, προκειμένου να συνθέσει την ιστορική του αφήγηση με τρόπο, κατά το δυνατόν, αντικειμενικό και επιστημονικά τεκμηριωμένο.

Να αφηγηθείτε τα συμβάντα που αναφέρει το ακόλουθο δημοτικό τραγούδι, όπως φαντάζεστε ότι θα τα έγραφε η ίδια η Λένω Μπότσαρη στα απομνημονεύματά της -αν φυσικά επιζούσε- πολλά χρόνια μετά από τότε που συνέβησαν.

Όλες οι καπετάνισσες κι οι καπετανοπούλες
όλες στην Άρτα πέρασαν, στα Γιάννινα τις πάνε.
Κι η Λένω δεν επέρασε, μήτε σκλάβα πηγαίνει.
Μον' πήρε δίπλα τα βουνά, δίπλα τα κορφοβούνια.
Πέντε Τούρκοι την κυνηγούν, πέντε τζοχανταραίοι.
Γυρίζ' η Λένω και τους λέει και με θυμό τους κρένει:
- Πού πάτε, βρε βρωμότουρκοι και σεις παλιοζαγάρια;
Εγώ' μ' η Λένω Μπότζαρη, η αδερφή του Γιάννη,
π' έκαμε την Αρβανιτιά και ντύθηκε στα μαύρα!

Τα ακόλουθα αποσπάσματα αναφέρονται στην επανάσταση του Στρατιωτικού Συνδέσμου του 1909. Το πρώτο, ιστορικό κείμενο, προέρχεται από την «Ιστορία του Ελληνικού Έθνους» της Εκδοτικής Αθηνών, ενώ το δεύτερο από τα απομνημονεύματα του Ν. Ζορμπά, αρχηγού του Στρατιωτικού Συνδέσμου και πρωτεργάτη της επανάστασης του 1909. Αφού τα διαβάσετε προσεκτικά, να απαντήσετε στις ακόλουθες ερωτήσεις:

- α) Ποιες πληροφορίες, από αυτές που περιέχονται στα απομνημονεύματα, εμφανίζονται και στο ιστορικό κείμενο και ποιες αποσιωπώνται; Να υποθέσετε τους λόγους της επιλεκτικής αυτής αξιοποίησης των πληροφοριών.
- β) Να αξιολογήσετε τα δύο κείμενα με κριτήριο την πειστικότητα στην αιτιολόγηση των ιστορικών γεγονότων που αναφέρονται.
- γ) Να χαρακτηρίσετε το ύφος του κάθε κειμένου και να δικαιολογήσετε τις υφολογικές διαφορές που παρουσιάζουν, λαμβάνοντας υπόψη σας το είδος κάθε κειμένου.

A. Το κίνημα έγινε δεκτό από την πλειοψηφία του παγκόσμιου τύπου με αρνητικά σχόλια. Το αποκαλούσαν κακή απομίμηση των Νεοτούρκων, με λίγες ελπίδες επιτυχίας, και τόνιζαν τους κινδύνους που θα προέκυπταν από μια εκθρόνιση ή παραίτηση του Γεωργίου. Είναι φανερό ότι η ανησυχία αυτή, υπερβολική όπως αποδείχτηκε από τα κατοπινά γεγονότα, οφειλόταν μάλλον στο φόβο των εκπροσώπων του Διεθνούς Οικονομικού Ελέγχου ότι η Ελλάδα δεν θα ήταν πια σε θέση να εκπληρώσει τις υποχρεώσεις της προς τους δανειστές της και ότι αποχώρηση του βασιλιά θα σήμαινε και την απώλεια της σημαντικότερης εγγύησης σταθερότητας. Η κυριότερη «προστάτιδα» δύναμη της Ελλάδος, η Αγγλία, αντιμετώπισε το κίνημα στο Γουδί με δυσφορία. Ο αστάθμητος εθνικισμός των κινηματιών και η εχθρική προς τα μέλη της βασιλικής οικογένειας στάση τους έκανε τους Άγγλους να φοβούνται μια ακόμη εστία αναστάτωσης στη Μεσόγειο. Ο βασιλιάς της Αγγλίας μάλιστα ζήτησε από αγγλικά πολεμικά, που βρίσκονταν σε ελληνικά λιμάνια, να παρατείνουν την παραμονή τους εκεί.

[Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, τόμος ΙΔ', εκδ. Εκδοτική Αθηνών, σσ. 260 και 263, αποσπάσματα]

B. Εν τούτοις η αντίδρασις υφίστατο υπολανθάνουσα εκ μέρους αυλοκολάκων, τραπεζιτών και πλείστων εις τα κόμματα ανηκόντων φανατικών και ιδίως εκ των εις τας επαρχίας...

Τους αυλοκόλακας παρηκολούθησαν εις το αντιδραστικόν έργον και η υπό εφημερίδων τινών καλουμένη αριστοκρατική κοινωνία των Αθηνών, ήτις κατά το πλείστον αποτελείται, ως γνωστόν τοις πάσιν, εξ ανθρώπων πλουτισάντων εις το εξωτερικόν δι' οιασδήποτε μεθόδου και εχόντων ως μόνα προσόντα το χρήμα, την επίδειξιν, την αδιαφορίαν προς τα αφορώντα εις την Πατρίδα και κυρίως εις την ελευθεριότητα και τα ήθη. Οι τοιούτοι αριστοκράται δεν

έπαυσαν, κηδόμενοι της δήθεν κινδυνευούσης δυναστείας, να λέγωσι και να πράττωσιν ενταύθα και εις το εξωτερικόν παν ό,τι ήτο εφικτόν κατά του Συνδέσμου.

Οι τραπεζίται εβεβαίουν ότι τα οικονομικά της Χώρας έβαινον κατά κρημνών, ότι έπαυσαν σχεδόν άπασαι αι επιχειρήσεις και αι συναλλαγαι, ότι η πίστις του Κράτους εξέλιπεν εν τω εξωτερικώ και ότι το δάνειον είναι αδύνατον να πραγματοποιηθή, εφ' όσον η εν τω τόπω κατάστασις είναι ανώμαλος, ή μάλλον εφ' όσον υφίσταται ο Στρατιωτικός Σύνδεσμος. Προσέθετον δε ότι ο Δ.Ο. Έλεγχος θα ζητήση την επέμβασιν των δυνάμεων προς εξασφάλισιν των δανειστών του Κράτους κ.λπ.

Το κίνημα του Σ. Συνδέσμου εχαρακτηρίσθη υπό του Ευρωπαϊκού τύπου ως αντιδραστικόν και όμοιον περίπου προς την επανάστασιν των Νεοτούρκων ούς, ως ούτος διετείνετο, εμιμήθησαν οι Έλληνες Αξιωματικοί. Αι ευρωπαϊκά εφημερίδες εδημοσίευσον καθ' εκάστην σχεδόν δριμύτατα άρθρα κατά του Σ. Συνδέσμου, κατακρίνουσαι τους αξιωματικούς δια το κίνημα των και υμνούσαι τον Βασιλέα δια την υπέρ της χώρας εν γένει δράσιν του, λαμβάνουσαι δε πληροφορίας ανακριβείς παρ' αντιδραστικών, εδημοσίευσαν ότι ο Σ. Σύνδεσμος προτίθεται να καταλύση την Δυναστείαν και ν' ανακηρύξη Δικτατορίαν ή Πρίγκιπα τινά βασιλέα, ότι εν Ελλάδι λαμβάνουν χώραν σοβαραί ταραχαί, ότι ο Βασιλεύς θα αναγκασθή, ή μάλλον απεφάσισε ν' αναχωρήση κ.λπ.

[Β. Σκουλάτου, Ν. Δημακόπουλου & Σ. Κόνδη, *Ιστορία Νεότερη και Σύγχρονη*, τεύχος Γ, Γ' Λυκείου, ΟΕΔΒ, σσ. 18-19]

II. ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΟΥ ΛΟΓΟΥ

1. Παράγραφος. Ανάπτυξη με σύγκριση και αντίθεση

Ένας τρόπος ανάπτυξης της παραγράφου είναι και η σύγκριση-αντίθεση. Αυτός ο τρόπος επιλέγεται, όταν θέλουμε να συγκρίνουμε δυο πρόσωπα, αντικείμενα, φαινόμενα κ.λπ.

Δομή της παραγράφου με σύγκριση-αντίθεση:

- Θεματική περίοδος: Αναφέρουμε τους ανθρώπους, τα αντικείμενα, τις καταστάσεις, τα φαινόμενα ή τις ιδέες που σκοπεύουμε να συγκρίνουμε ή να αντιθέσουμε.
- Λεπτομέρειες/Σχόλια: Επιλέγουμε και εκθέτουμε τις πιο χαρακτηριστικές ομοιότητες και διαφορές τους. Αυτό μπορεί να γίνει με δύο τρόπους: είτε παρουσιάζοντας όλα τα γνωρίσματα του ενός μέλους και κατόπιν όλα τα γνωρίσματα του άλλου μέλους είτε καταγράφοντας

σημείο προς σημείο τις ομοιότητες ή διαφορές των μελών.

- Κατακλείδα: Διατυπώνουμε το συμπέρασμά μας από τη σύγκριση ή αντίθεση που έχουμε κάνει.

Σημάδια αναγνώρισης: *αντίθετα, απεναντίας, εντούτοις, αλλά, ωστόσο, όμως, παρόλο που, διαφέρω, διαφορά, αντιθέτω, αντίθεση, συγκρίνω, σύγκριση, από την άλλη πλευρά, αν και, ενώ, μολονότι, και αν, και που, εναντιωματικές προτάσεις και μετοχές, εμπρόθετοι προσδιορισμοί που δηλώνουν εναντίωση και αντώνυμες λέξεις.*

Για παράδειγμα: Ένα χάσμα χωρίζει τον Σωκράτη από τους σοφιστές. Ο Σωκράτης ζήτησε τη μία και καθολική έννοια, τη μία και καθολική αλήθεια, ενώ οι σοφιστές υποστήριζαν τις πολλές γνώμες για το ίδιο πράγμα. Επίσης και στον τρόπο της ζωής υπάρχει ριζική αντίθεση μεταξύ σοφιστών και Σωκράτη. Οι σοφιστές ήταν έμποροι γνώσεων, ενώ ο Σωκράτης υπήρξε ένας άμισθος δάσκαλος και ερευνητής της αλήθειας. Το μόνο κοινό μεταξύ των σοφιστών και του Σωκράτη ήταν ότι κι αυτός κι εκείνοι διαπίστωσαν ότι η παραδεδομένη μόρφωση και παιδεία δεν ήταν αρκετή για την εποχή τους.

Στη γενικότερη χρήση του ο όρος «παιδεία», ήδη από την κλασική αρχαιότητα, σημαίνει μόρφωση, καλλιέργεια, πολιτισμό, ανθρωπισμό. Με ειδικότερη έννοια, ο όρος ταυτίζεται με τον όρο «εκπαίδευση».

Χρησιμοποιώντας τον όρο παιδεία με την ευρεία έννοιά του, να τον διακρίνετε από εκείνον της εκπαίδευσης σε μία παράγραφο, με βασικά κριτήρια σύγκρισης-αντίθεσης:

- α) τον υποχρεωτικό ή μη χαρακτήρα,
- β) την ηλικία των υφισταμένων την παιδευτική επίδραση και
- γ) τους φορείς της αγωγής (οικογένεια, σχολείο, φιλικό και συγγενικό περιβάλλον, Μ.Μ.Ε., πολιτικά κόμματα).

Στην ανάπτυξη της παραγράφου να ακολουθήσετε όποιον από τους δύο αντιθετικούς τρόπους οργάνωσης του υλικού προτιμάτε.

Σε μια παράγραφο αναπτυγμένη με σύγκριση-αντίθεση να διακρίνετε τα απομνημονεύματα από την επιστημονική ιστορική συγγραφή. Ως άξονες σύγκρισης-αντίθεσης μπορείτε να χρησιμοποιήσετε:

- α) τον τύπο του αφηγητή (μετέχει ή όχι στα γεγονότα) και την οπτική γωνία της αφήγησης,
- β) τη γλωσσική ποικιλία / ύφος,
- γ) την αξιοπιστία σε σχέση με το ιστορικό γεγονός και
- δ) τον σκοπό της συγγραφής.

Η ανάπτυξη των λεπτομερειών/σχολίων της παραγράφου να παρουσιάζει την αντίθεση σημείο προς σημείο.

2. Ο ρόλος της αντίθεσης στη συνοχή του κειμένου

Με τον όρο συνοχή ενός κειμένου εννοούμε την εξωτερική /μορφολογική σύνδεση μεταξύ των προτάσεων, περιόδων, παραγράφων και νοηματικών ενοτήτων του με τη χρήση συνδετικών/διαρθρωτικών/μεταβατικών λέξεων. [Για τη συνοχή, βλ. το βιβλίο της Α Λυκείου].

α. Συνοχή προτάσεων και περιόδων

- Σύμφωνα με το συντακτικό, ως αντιθετικοί σύνδεσμοι χρησιμοποιούνται παρατακτικοί αντιθετικοί σύνδεσμοι, σύνολα λέξεων, επιρρήματα κ.ά. Οι πιο συνηθισμένοι είναι: *αλλά, μα, όπως, παρά, μόνο, ωστόσο, εντούτοις, μάλιστα, έπειτα, μολαταύτα, εξάλλου.*
- Οι αντιθετικοί σύνδεσμοι: *ωστόσο, έπειτα, μολαταύτα, όμως* συνδέουν μόνο περιόδους ή ημιπεριόδους. Για παράδειγμα: *Κατάλαβε ότι ήταν ψέμα. Ωστόσο δεν είπε τίποτε.*
- Κανονικά, οι αντιθετικοί σύνδεσμοι μπαίνουν στην αρχή της πρότασης. Αλλά οι: *όμως, ωστόσο, εντούτοις, μάλιστα μολαταύτα, έπειτα* μπορούν να μπουν ύστερα από μια ή περισσότερες λέξεις της πρότασης ή ακόμη και στο τέλος της. Για παράδειγμα: *α) Κατάλαβε ότι ήταν ψέμα. Δεν είπε τίποτε ωστόσο. β) Μια μέρα όμως δεν βάσταξε.*
- Η αντιθετική σύνταξη διακρίνεται σε: α) **απλή** (*Λυπήθηκε πολύ, αλλά δεν είπε τίποτε*) και β) **επιδοτική** (*Όχι μόνο λυπήθηκε πολύ, αλλά και έκλαψε*).

Στην απλή αντιθετική σύνδεση οι πιο εύχρηστοι σύνδεσμοι είναι: *αλλά, μα, όμως, παρά, μόνο.*

Στην επιδοτική αντιθετική σύνδεση έχουμε τους εξής συνδέσμους: α) σε προτάσεις κρίσεως: *όχι μόνο... αλλά και, όχι μόνο δε(ν)... μα ούτε, όχι μόνο... αλλά και δεν, όχι μόνο δε(ν)... αλλά και κ.λπ.*

β) σε προτάσεις επιθυμίας: *όχι μόνο να... αλλά και να, όχι μόνο να μη(ν)... αλλά και ούτε και να, όχι μόνο να... αλλά και να μη(ν), όχι μόνο να μη(ν)... αλλά να κ.λπ.*

β. Συνοχή παραγράφων με αντιθετική σύνδεση

Ανάπτυξη δύο εννοιών σε ένα ευρύτερο κείμενο

Η αντιθετική σύνδεση μπορεί να μας βοηθήσει να επιτύχουμε συνοχή όχι μόνο ανάμεσα στις λέξεις μιας πρότασης ή τις προτάσεις μιας περιόδου, αλλά και ανάμεσα σε προτάσεις διαφορετικών περιόδων ή παραγράφων ή νοηματικών ενοτήτων ενός κειμένου. Για την αντιθετική σύνδεση μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε τους αντιθετικούς συνδέσμους, άλλες λέξεις ή φράσεις που δηλώνουν αντίθεση ή την αντιπαράθεση νοημάτων / εννοιών.

- **Αντιθετικοί σύνδεσμοι**

- Παρατακτικοί: *αλλά, μα, όμως, παρά, μόνο, ωστόσο, εντούτοις, έπειτα, μάλιστα, μολαταύτα, εξάλλου.*
- Υποτακτικοί: α) *ενώ, αν και, μολονότι παρόλο που, μόλο που, και ας* (εναντίωση σε κάτι πραγματικό, εισάγουν εναντιωματικές προτάσεις).
β) *και αν, και να, και που* (εναντίωση σε κάτι υποθετικό ή αδύνατο, εισάγουν παραχωρητικές προτάσεις).
- **Λέξεις / φράσεις** που δηλώνουν αντίθεση: *αντίθετα, σε αντίθεση, από την άλλη πλευρά, το ένα... το άλλο..., το πρώτο... το δεύτερο..., αντίστροφα, παρόλ' αυτά, πέρα από αυτά, παρόλο, στον αντίποδα αυτής της άποψης κ.λπ.*

Χρήσιμες πληροφορίες

1. **Παράλειψη αντιθετικού συνδέσμου:** Συμβαίνει, όταν αντιτίθενται τα νοήματα δυο συνεχόμενων ημιπεριόδων. Όταν, δηλαδή, συνδέεται αντιθετικά μια αρνητική πρόταση με μια δεύτερη καταφατική και υπάρχει έμφαση. Για τη μεταξύ τους σύνδεση χρησιμοποιούμε την άνω τελεία (π.χ. *Αυτός δεν ήταν αγώνας · ήταν ντροπή*).
2. **Άλλες λειτουργίες αντιθετικών συνδέσμων:** Μπορεί να λειτουργούν μεταβατικά ή προσθετικά. Εξυπηρετούν, δηλαδή, τη μετάβαση του λόγου σε ένα καινούργιο θέμα ή προσθέτουν κάποια καινούργια στοιχεία στο ήδη γνωστό θέμα.
3. **Χρήση υποθετικού λόγου:** Μπορεί να γίνει και χρήση υποθετικού λόγου, προκειμένου να δηλωθεί η αντίθεση των εννοιών (π.χ. *Αν η πρόοδος είναι δύναμη γονιμοποιός, γιατί προσφέρει θετικά πράγματα, η προγονοπληξία αποτελεί κίνδυνο, γιατί είναι άγονη άρνηση*).
4. Ως αντιθετικός σύνδεσμος μπορεί να χρησιμοποιείται κάποτε και το **και** (π.χ. *Κάνει τον σοφό και (= αλλά) δεν ξέρει τα πιο απλά πράγματα*).

Στις ακόλουθες περιόδους, οι αντιθετικοί σύνδεσμοι συνδέουν τις προτάσεις, είτε παρατακτικά, με απλή ή επιδοτική αντιθετική σύνδεση, είτε υποτακτικά, με σύνδεση που δηλώνει εναντίωση προς κάτι πραγματικό ή κάτι μη πραγματικό.

Να εντοπίσετε αυτές τις μορφές αντιθετικής σύνδεσης αντιστοιχίζοντας τις περιόδους της στήλης Α με τον τρόπο σύνδεσης των προτάσεων, στήλη Β, και με το είδος της αντίθεσης, στήλη Γ.

A	B	Γ
Περίοδοι	Σύνδεση των περιόδων	Είδος της αντίθεσης
α) Τον βασάνισαν πολύ, κι όμως δεν αποκάλυψε τους συνεργάτες του. β) Όχι μόνο δεν ήρθε στην ώρα του, μα ούτε και ζήτησε συγγνώμη. γ) Ενώ δεν του είπα την αλήθεια, αυτός τη διαισθάνθηκε. δ) Δεν θα έπρεπε να τεμπελιάζεις, κι αν ακόμα δεν είχες διάβασμα. ε) Δεν μιλούσε καθόλου, παρά άκουγε με προσοχή. στ) Όχι μόνο τηλεφώνησε στη γιορτή μου, αλλά και έστειλε λουλούδια. ζ) Και που του έκαναν παρατήρηση, πάλι δεν συμμορφώθηκε. η) Κι αν ακόμα πληγώθηκες, δεν θα έπρεπε να του το ανταποδώσεις.	1. Παρατακτική 2. Υποτακτική	Α. Απλή Β. Επιδοτική Γ. Εναντίωση προς κάτι πραγματικό Δ. Εναντίωση προς κάτι μη πραγματικό

Να προσδιορίσετε τον τρόπο, με τον οποίο δηλώνεται η αντίθεση στις ακόλουθες περιόδους, αντιστοιχίζοντας τα δεδομένα της στήλης Α με εκείνα της στήλης Β. (Τρία στοιχεία της στήλης Β περισσεύουν).

A	B
α) Κάνει το σοφό και δεν ξέρει τα πιο απλά πράγματα. β) Δεν κλαίω ουρλιάζω. γ) Η σύζευξη της φρόνησης με το πάθος εξασφαλίζει την πορεία του ανθρώπου, η αντίθεσή τους την ακινητεί. δ) Από το ένα μέρος ο παθητικός τύπος ανθρώπου, ήσυχος και βολικός, από το άλλο ο ενεργητικός, τραχύς, πιεστικός και ανυπόμονος.	1. Αντίθεση εννοιών, χωρίς τη χρήση αντιθετικού συνδέσμου. 2. Χρήση αντιθετικού συνδέσμου. 3. Παράλειψη αντιθετικού συνδέσμου. 4. Χρήση του συνδέσμου «και» ως αντιθετικού. 5. Αντίθεση εννοιών και χρήση φράσεων που δηλώνουν αντίθεση. 6. Χρήση φράσεων που δηλώνουν αντίθεση 7. Επίρρημα που χρησιμοποιείται ως αντιθετικός σύνδεσμος.

ΙΙΙ. ΘΕΜΑΤΑ ΓΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ ΚΑΙ ΕΚΦΡΑΣΗ-ΕΚΘΕΣΗ

• Εργασία – Επάγγελμα – Ειδίκευση - Ανεργία

Δραματοποίηση: Σε μια συζήτηση για τον ρόλο που παίζει η εργασία στη ζωή του ανθρώπου ακούγονται δύο διαφορετικές απόψεις. Ο πρώτος ομιλητής υποστηρίζει πως η εργασία συμβάλλει στην αυτοπραγμάτωση και ολοκλήρωση του ανθρώπου. Ο δεύτερος δεν συμφωνεί με αυτή την άποψη και διατυπώνει την αντίθεσή του. Να δραματοποιήσετε τον μεταξύ τους διάλογο.

Πολλοί από τους απόφοιτους Λυκείου δεν θα μπορέσουν ή δεν θα θελήσουν να συνεχίσουν τις σπουδές τους σε ανώτερα ή ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα, αλλά θα εισέλθουν κατευθείαν στον εργασιακό χώρο. Ποια εφόδια νομίζετε πως πρέπει να διαθέτουν αυτοί οι νέοι, για να πετύχουν στον χώρο τους; Νομίζετε πως το σημερινό σχολείο παρέχει αυτά τα εφόδια; Να απαντήσετε σε ένα κείμενο 550-600 λέξεων.

Ο καθηγητής σου, που διδάσκει το μάθημα του Επαγγελματικού Προσανατολισμού, παρουσιάζει στην τάξη τα νέα δεδομένα στον εργασιακό χώρο που αναφέρονται σε διαφορετικές μορφές εργασίας, όπως η τηλεργασία. Σου ανατίθεται, αφού μελετήσεις το άρθρο, να εκθέσεις στους συμμαθητές σου τις συνέπειες που έχει η τηλεργασία σε ευαίσθητες κοινωνικές ομάδες (λ.χ. γυναίκες, νέοι, άτομα με ειδικές ανάγκες), που κατεχοχόν αντιμετωπίζουν προβλήματα ανεργίας, καθώς και να παρουσιάσεις άλλους τρόπους αντιμετώπισης της ανεργίας ως γενικού φαινομένου που γνωρίζει έξαρση στις μέρες μας (500-600 λέξεις).

Να εμπνευστείτε από τα παρακάτω θέματα μια ιστορία. Η αφήγησή σας να μην ξεπερνά τις 250-300 λέξεις.

- α) Ένα απόφοιτος του Πολυτεχνείου δυσκολεύεται να βρει δουλειά ανάλογη των προσόντων του.
- β) Μια παντρεμένη γυναίκα γύρω στα 35, βλέποντας ότι τα παιδιά της έχουν μεγαλώσει και αυτονομηθεί, αναζητά εργασία.

Κοντά στο σπίτι σας υπάρχει μια μεγάλη βιομηχανική μονάδα. Σχεδόν πάντα βλέπετε τους εργαζόμενους να βγαίνουν από το εργοστάσιο σκυθρωποί, δύσθυμοι και εξαντλημένοι. Να αφηγηθείτε μια ιστορία και να τους περιγράψετε, σε ένα κείμενο 250 έως 300 λέξεων.

Στο πλαίσιο του μαθήματος του Επαγγελματικού Προσανατολισμού, ο υπεύθυνος καθηγητής οργανώνει μια ημερίδα για ενημέρωση των μαθητών. Με δεδομένο ότι η επιλογή του επαγγέλματος είναι αποφασιστικής σημασίας για τη ζωή του ανθρώπου, σας ανατίθεται να απαντήσετε στα παρακάτω ερωτήματα:

1. Ποιες είναι οι απαραίτητες προϋποθέσεις για τη λήψη μιας σωστής απόφασης;
2. Πώς πρέπει να αντιδρά κανείς στην περίπτωση που διαπιστώνει πως η απόφαση που πήρε δεν ήταν σωστή και διαψεύστηκαν οι προσδοκίες του; (500-550 λέξεις).

Με αφορμή ένα ερευνητικό πρόγραμμα που εκπονεί ο «Όμιλος Πολιτιστικής Κληρονομιάς», με στόχο την καταγραφή, διάσωση, και ανάδειξη της προβιομηχανικής τεχνολογίας, αναλαμβάνεις να παρουσιάσεις κάποια παραδοσιακά επαγγέλματα που έχουν εξαφανιστεί ή άλλα που ακόμη και σήμερα επιβιώνουν. Γενικότερα, μπορείς να εξετάσεις τις αλλαγές που συντελούνται στον χώρο της εργασίας, λόγω της ραγδαίας εξέλιξης της τεχνολογίας και της οικονομίας. Να περιγράψεις σύντομα το νέο «εργασιακό τοπίο» και να αναφερθείς στους τρόπους αντιμετώπισης των νέων συνθηκών: α) από το άτομο και β) από την πολιτεία.

Η διεύθυνση εργασίας του νομού σας οργανώνει ημερίδα με θέμα «Νέοι, κατάρτιση και επάγγελμα», με συμμετοχή αρμοδίων φορέων, επιστημόνων, επαγγελματιών, γονέων και μαθητών. Στην ημερίδα αυτή συμμετέχεις ως εκπρόσωπος των μαθητών της Γ' τάξης του Λυκείου σου. Σε μια γραπτή εισήγησή σου, 500-550 λέξεων περίπου, αναπτύσσεις την άποψή σου για τα αίτια που κάνουν τους νέους να απορρίπτουν τα χειρωνακτικά επαγγέλματα και να προτιμούν τα πνευματικά και προτείνεις τρόπους αντιμετώπισης του φαινομένου.

Αποδώστε την εμφάνιση, τη συμπεριφορά και τη νοοτροπία ενός «καριερίστα» πολιτικού ή επαγγελματία (επιστήμονα, διευθυντή, υπαλλήλου) και χαρακτηρίστε τον. Η περιγραφή σας να μην ξεπερνά τις 250 περίπου λέξεις.

Ομαδική εργασία: Με αφορμή την Παγκόσμια Ημέρα της Γυναίκας, που γιορτάζεται στις 8 Μαρτίου, η καθηγήτριά σας διαβάζει στην τάξη ένα απόσπασμα από άρθρο του Τύπου αφιερωμένο στη γυναίκα: «Στις περισσότερες ανεπτυγμένες χώρες, τα κυριότερα αιτήματα των γυναικών αφορούν τις ανάγκες τους για περισσότερες ευκαιρίες στην επαγγελματική κατάρτιση, για ισότιμη συμμετοχή τους στις επιστημονικές και τεχνολογικές εξελίξεις και, επιπλέον, για μεγαλύτερη πρόσβαση στα κέντρα λήψης των αποφάσεων. Τα υψηλά ποσοστά γυναικείας ανεργίας, η άνιση μισθολογική τους μεταχείριση, το ελλιπές θεσμικό πλαίσιο υποστήριξης της εργαζόμενης μητέρας και η περιορισμένη αναλογία συμμετοχής των γυναικών σε πολιτικά και διοικητικά αξιώματα, αποτελούν θέματα που εκκρεμούν και χρήζουν αντιμετώπισης από πολλές κοινωνίες, μεταξύ των οποίων και η ελληνική. Σε λιγότερο προοδευτικές κοινωνίες, βέβαια, οι ανάγκες των γυναικών αφορούν, δυστυχώς, ακόμα πιο στοιχειώδη δικαιώματα, αγγίζοντας ακόμα και αυτήν την ίδια την επιβίωση, αλλά και τη μόρφωση, το δικαίωμα στον αυτοπροσδιορισμό και την αντιμετώπισή τους ως ισότιμα και ισάξια μέλη της κοινότητας».

Στη συνέχεια, σας ζητά να χωριστείτε σε ομάδες και να παρουσιάσετε τα εξής θέματα:

1. Ο κοινωνικός ρόλος και η προσφορά της οικιακής εργασίας της γυναίκας, καθώς και η συνεισφορά των άλλων μελών της οικογένειας σε αυτήν.
2. Η ύπαρξη «καθάρων» γυναικείων και ανδρικών επαγγελμάτων.
3. Η ισότητα των δύο φύλων στην εποχή μας αποτελεί μύθο ή πραγματικότητα; Ποιος ο ρόλος του σχολείου και η συμβολή της πολιτείας;

Ο καθηγητής σου διαβάζει ένα άρθρο από τον τύπο με θέμα τα νέα δεδομένα στον εργασιακό χώρο που αφορούν την αντιφατική εικόνα υπεράριθμων πτυχιούχων, οι οποίοι βρίσκονται συχνά σε ανεργία ή ημιαπασχολήσεις (εκπαιδευτικοί, γιατροί, δικηγόροι, πολιτικοί μηχανικοί κ.ά.), ενώ την ίδια ώρα παρατηρείται έλλειψη σε τεχνικές – πρακτικές εξειδικεύσεις (τεχνικοί, ηλεκτρολόγοι, υδραυλικοί κ.λπ.). Σου ανατίθεται, αφού μελετήσεις το άρθρο, να εκθέσεις στους συμμαθητές σου τους λόγους που εξηγούν αυτή την αντίφαση και τις επιπτώσεις που έχει στην νεοελληνική κοινωνία και στους νέους (500-600 λέξεις).

Μελετώντας στατιστικά στοιχεία του Οργανισμού Απασχολήσεως Εργατικού Δυναμικού (ΟΑΕΔ) σχετικά με την αύξηση του δείκτη της ανεργίας, αναλαμβάνεις, ως εκπρόσωπος της σχολικής κοινότητας, να συντάξεις δύο επιστολές. Στην πρώτη, η οποία θα έχει αποδέκτη τον Υπουργό Εργασίας, θα καταγράψεις τις συνέπειες που ενδέχεται να έχει η απόλυση ενός νέου από τη δουλειά του. Στη δεύτερη, η οποία θα απευθύνεται σε έναν πρόσφατα απολυμένο νέο, θα δίνεις συμβουλές για τη στάση που πρέπει αυτός ο νέος να κρατήσει σε μια τέτοια περίπτωση.

Σε διαγωνισμό που προκηρύχθηκε από το Υπουργείο Παιδείας για τη συγγραφή έκθεσης με θέμα «Η αναγκαιότητα της ειδίκευσης στις σύγχρονες κοινωνίες. Προοπτικές και αποτελέσματα», λάβατε το πρώτο βραβείο. Καλείστε να διαβάσετε το κείμενό σας στην πανηγυρική συνεδρίαση της Βουλής των Εφήβων για την απονομή των βραβείων στους διακριθέντες μαθητές.

• Στερεότυπα – Προλήψεις – Άτομα με ειδικές ανάγκες – Ρατσισμός

Σύμφωνα με τα πορίσματα ερευνών, οι στερεοτυπικές αντιλήψεις που επικρατούν σχετικά με τους ρόλους των δύο φύλων αναφαίνονται στα παρακάτω αποσπάσματα. Αφού λάβετε υπόψη τις αλλαγές που έχουν γίνει στο νομικό καθεστώς, σχετικά με την ισότητα των φύλων, να σχολιάσετε τις αντιλήψεις αυτές και να εξετάσετε κατά πόσον επηρεάζουν τη δική σας στάση, αλλά και τις προσδοκίες των άλλων αναφορικά με το φύλο σας. Τις απόψεις σας θα καταθέσετε στην έρευνα που διεξάγει το Πρόγραμμα «Χτίζοντας Υγιείς Σχέσεις ανάμεσα στα Δύο Φύλα».

Η προνομιακή σχέση των ανδρών με την τεχνολογία δεν είναι μια φυσική σχέση (που στηρίζεται σε κάποιες βιολογικές ιδιαίτερες ικανότητες) αλλά μια σχέση κοινωνική, που αναπτύχθηκε έτσι ώστε να παγιώσει έναν καταμερισμό εργασίας, που θέτει την εργασία των γυναικών στη διάθεση και τον άμεσο έλεγχο των ανδρών [...]. Η διαδικασία ταύτισης των ανδρών με τις τεχνικές γνώσεις και επιδεξιότητες ενισχύεται και νομιμοποιείται και από την ιδεολογία του φύλου, που συνδέει την αρρενωπότητα με τη μηχανή, τη μυϊκή δύναμη, τη δύσκολη και βρώμικη δουλειά, τη σύνθετη κατασκευή, τη σταθερή παρουσία σε ένα συγκεκριμένο χώρο και για ένα συγκεκριμένο χρονικό διάστημα, τη συγκέντρωση της προσοχής σε ένα αντικείμενο, την αναλυτική και ορθολογιστική σκέψη. Σύμφωνα με αυτή την ιδεολογία, οι γυναίκες αδυνατούν να γίνουν σωστές τεχνικοί, γιατί είναι σωματικά και ψυχικά εύθραυστες, δεν αντέχουν στις σκληρές συνθήκες δουλειάς που επιβάλλει η μηχανή. Είναι αφηρημένες, ελάχιστα υπεύθυνες, δεν καταλαβαίνουν τους περίπλοκους μηχανισμούς και διασπούν την προσοχή τους σε άλλες προτεραιότητες. Η αρρενωπότητα είναι ίδιον της γνώσης, της σκέψης και των προϊόντων τους, όπως η τεχνολογία και ο πολιτισμός, ενώ η θηλυκότητα χαρακτηρίζει τις αισθήσεις και τα αισθήματα, ταυτίζεται με τη φύση, τη γη και το ανθρώπινο σώμα, που παράγουν καρπούς και ανθρώπους.

[Μαρία Στρατηγάκη, «Τεχνολογικές εξελίξεις και ειδικότητες με φύλο», περιοδικό Σύγχρονα Θέματα, τεύχος 40, σσ. 33-34. Επιλογή αποσπασμάτων].

Τα πορίσματα διαφόρων ερευνών, που έχουν γίνει κατά καιρούς, σχετικά με τις στερεότυπες αντιλήψεις για τα δύο φύλα, καταλήγουν στα εξής:

- Οι γυναίκες είναι πιο συναισθηματικές από τους άνδρες.
- Τα αγόρια δεν είναι σωστό να κλαίνει.
- Τα αγόρια είναι ακατάστατα, ενώ τα κορίτσια νοικοκυρεμένα και καθαρά.
- Οι γυναίκες κουτσομπολεύουν πιο πολύ από τους άνδρες.
- Οι άνδρες είναι καλύτεροι από τις γυναίκες στο να κερδίζουν χρήματα.
- Ο άνδρας είναι ο αρχηγός της οικογένειας.
- Οι γυναίκες τα καταφέρνουν καλύτερα στη φροντίδα των παιδιών από τους άνδρες.
- Στον ιδιωτικό βίο, η γυναίκα ελέγχει τους τομείς του νοικοκυριού, της φροντίδας και εκπαίδευσης των παιδιών, ενώ ο άνδρας, έχει αρχηγική παρουσία και ελέγχει οικονομικά ζητήματα, καθώς και ζητήματα πειθαρχίας.
- Είναι μεγάλη η συμμετοχή των γυναικών σε σπουδές θεωρητικής κατεύθυνσης και κυρίως στην εκπαίδευση (παιδαγωγικά), σε επαγγέλματα που σχετίζονται γενικότερα με την παροχή φροντίδας σε παιδιά (υγεία, πρόνοια), με την οικιακή οικονομία (αισθητική, ένδυση), με την παροχή υπηρεσιών (τουρισμός, γραμματειακή υποστήριξη), ενώ παραμένει σε πιο χαμηλά επίπεδα η συμμετοχή τους σε σχολές θετικής και τεχνολογικής κατεύθυνσης, όπου φαίνεται μεγαλύτερη η παρουσία των αγοριών.

Με αφορμή την Παγκόσμια Ημέρα Ατόμων με Ειδικές Ανάγκες που καθιερώθηκε, από το 1992, να εορτάζεται στις 3 Δεκεμβρίου, ο καθηγητής σας γράφει στον πίνακα την εξής φράση: «Τα άτομα με ειδικές ανάγκες αποτελούν αναπόσπαστο τμήμα της κοινωνίας μας και οφείλουμε, άτομα και Πολιτεία, να καθορίζουμε με τον καλύτερο τρόπο τη στάση μας απέναντί τους». Εσείς, βλέποντας τις αφίσες και έχοντας υπόψη σας την πιο πάνω εκτίμηση, να απαντήσετε στα ερωτήματα: α) Ποια, κατά τη γνώμη σας, πρέπει να είναι η στάση του ατόμου και ποιο το χρέος της Πολιτείας απέναντι στα άτομα με ειδικές ανάγκες; β) Νομίζετε πως στην εποχή μας υπάρχει ευαισθησία απέναντι στα άτομα αυτά; (500-600 λέξεις).

Σε μια ραδιοφωνική εκπομπή, με αφορμή την «Παγκόσμια Ημέρα για την Εξάλειψη των Φυλετικών Διακρίσεων», που εορτάζεται κάθε χρόνο στις 21 Μαρτίου, ακούγεται η άποψη ότι

ο άνθρωπος είναι δέσμιος των στερεότυπων αντιλήψεων από τις οποίες δεν μπορεί με κανένα τρόπο να απαλλαγεί. Εσείς διαφωνείτε με την απόλυτη θέση του εκφωνητή και εκθέτετε γραπτά τις απόψεις σας, που θα διατυπώνατε σε τηλεφωνική παρέμβαση, σχετικά με τη δυνατότητα του ανθρώπου να αντισταθεί στις στερεοτυπικές αντιλήψεις.

Ομαδική εργασία: Ο καθηγητής σας γράφει στον πίνακα της εξής αποφθεγματική φράση: «Η πρόοδος και ο πολιτισμός δεν χτίζονται με το μίσος και τον διαχωρισμό, αλλά με τη διαφορετικότητα και την ανεκτικότητα». Στη συνέχεια, σας προτρέπει να χωριστείτε σε ομάδες και, αφού συζητήσετε η κάθε ομάδα τα παρακάτω θέματα, να εκθέσετε τα συμπεράσματα στα οποία θα καταλήξετε στο σύνολο της τάξης.

- α) Ο ρατσισμός ως συμπεριφορά λανθάνει σε ποικίλους τομείς του κοινωνικού βίου. Ενδεικτικά φαινόμενα.
- β) Το πρόβλημα της ξενοφοβίας στην Ευρώπη: ένταξη, αφομοίωση ή ενσωμάτωση;
- γ) Οι διαφορές και οι ιδιαιτερότητες των κρατών και των εθνών (πολιτισμικές, πολιτικές, κοινωνικές και άλλες) επιβάλλεται να αποτελούν όχι αφορμές για άγωνα αντιπαράθεση και βίαιες συγκρούσεις, αλλά παράγοντες για την πρόοδο και την ευημερία της ανθρωπότητας.
- δ) Αλλαγές που πρέπει να γίνουν στο σχολείο, ώστε να αντιμετωπιστούν προβλήματα που σχετίζονται με τη λειτουργία και την παροχή των γνώσεων, λόγω της φοίτησης αλλοδαπών μαθητών.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ – ΚΡΙΤΙΚΗ

Ι. ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΚΑΙ ΚΡΙΤΙΚΗ ΕΝΟΣ ΒΙΒΛΙΟΥ

1. Η ταυτότητα του βιβλίου

Τα βιβλία, αλλά και τα περιοδικά ή οι εφημερίδες, έχουν τα δικά τους στοιχεία ταυτότητας: όνομα συγγραφέα, τίτλος, εκδοτικός οίκος, τόπος και χρόνος έκδοσης. Όταν σε κάποια εργασία μας χρησιμοποιούμε στοιχεία από κάποιο βιβλίο, περιοδικό ή εφημερίδα, είμαστε υποχρεωμένοι, στο κείμενό μας, στις υποσημειώσεις ή στη βιβλιογραφία, να αναφέρουμε τα βασικά του στοιχεία, τα οποία αποτελούν την ταυτότητα του εντύπου. Σε παγκόσμιο επίπεδο, έχουν κατά καιρούς αναπτυχθεί διάφορα συστήματα βιβλιογραφικών αναφορών, με σημαντικότερα το σύστημα βιβλιογραφικής καταγραφής APA (American Psychological Association) και το σύστημα Harvard, γνωστό και ως η μέθοδος του «Πανεπιστημίου Harvard», τα οποία διαφέρουν ως προς τον τρόπο με τον οποίο δομείται και παρουσιάζεται η βιβλιογραφική πληροφορία, παρέχουν, όμως, τις ίδιες πληροφορίες. Αυτό που έχει σημασία είναι να ακολουθεί κανείς με συνέπεια το βιβλιογραφικό σύστημα το οποίο έχει επιλέξει. Η πιο συνηθισμένη μορφή είναι η ακόλουθη:

1. Συγγραφέας.
2. Τίτλος.
3. Εκδοτικός οίκος.
4. Τόπος και χρόνος έκδοσης.
5. Σελίδα ή σελίδες (που χρησιμοποιήσαμε στην εργασία μας).

Παραδείγματα παραπομπής στην ταυτότητα του βιβλίου:

- Εάν ο συγγραφέας είναι ένας:
Γ. Δ. Καψάλης, *Τα παιδιά των πεύκων*, εκδ. Τυπωθήτω - Γ. Δαρδανός, Αθήνα 2003, σσ. 11-13.
- Αν πρόκειται να επαναλάβουμε παρακάτω τον ίδιο συγγραφέα:
Γ. Δ. Καψάλης, *ό.π.*, σ. 15.
- Εάν ο συγγραφέας δεν είναι Έλληνας, αναφέρουμε και το όνομα του μεταφραστή:
Ουμπέρτο Έκο, *Το όνομα του ρόδου*, μετάφραση Έφη Καλλιφατίδη, εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1999, σ. 8.
- Εάν το έργο είναι αποτέλεσμα συλλογικής εργασίας και δεν επιθυμούμε να παραπέμψουμε σε συγκεκριμένο συγγραφέα:
Έκφραση-Έκθεση για το Ενιαίο Λύκειο, τεύχος Β, εκδ. Ο.Ε.Δ.Β., Αθήνα 2002, σσ. 35-42.
- Εάν πρόκειται για άρθρο δημοσιευμένο σε εφημερίδα:
Ανθή Δοξιάδη, «Η έκρηξη που λέγεται εφηβεία», εφημερίδα *Καθημερινή* 7.5.2009.
- Εάν πρόκειται για άρθρο δημοσιευμένο σε περιοδικό:
Δημήτρης Πλατανίτης, «Τέσσερα χρόνια από την έναρξη. Προβλήματα και ψευδοπροβλήματα της νέας γλωσσικής διδασκαλίας στο Γυμνάσιο», περιοδικό *Τα εκπαιδευτικά* τχ. 13 (Σεπτ.-Οκτ.-Νοέμβ.), Αθήνα 1988, σσ. 41-50.

Συνεπώς, οι παραπομπές γράφονται ως εξής:

Παραπομπές	
Βιβλίο	Συγγραφέας, τίτλος, (μεταφραστής), εκδόσεις, τόπος και χρόνος έκδοσης, σελίδα/ες.
Συλλογικό έργο	Τίτλος, (τόμος / τεύχος), εκδόσεις, τόπος και χρόνος έκδοσης, σελίδα/ες.
Εφημερίδα	Συγγραφέας, τίτλος άρθρου, εφημερίδα, ημερομηνία.
Περιοδικό	Συγγραφέας, τίτλος άρθρου, περιοδικό, τεύχος, τόπος και χρόνος έκδοσης, σελίδα/ες.

Χρήσιμη πληροφορία

Για τη σωστή κατάρτιση της βιβλιογραφίας πρέπει να ακολουθείτε τους τρεις βασικούς κανόνες:

1. **Ορθότητα στοιχείων:** Πρέπει να ελέγχετε κάθε λεπτομέρεια. Εάν βγάζετε φωτοτυπία μιας πηγής ή κρατάτε σημειώσεις από κάποιο άρθρο ή βιβλίο, να είστε σίγουροι πως γράφετε την πλήρη παραπομπή εκείνη την στιγμή. Γράφετε τις παραπομπές σας στο ίδιο μέρος κάθε φορά, ώστε να τις έχετε συγκεντρωμένες. Σημαντικός χρόνος μπορεί να σπαταληθεί, προκειμένου να βρεθεί μια παραπομπή, που δεν καταγράφηκε σωστά.

- 2. Πληρότητα:** Ποτέ μην παραλείπετε αριθμούς σελίδων, τον αριθμό τεύχους, την χρονιά δημοσίευσης ή οποιοδήποτε άλλο στοιχείο. Με τη χρήση παραπομπών και βιβλιογραφίας, οδηγείτε τον αναγνώστη στην πηγή που χρησιμοποιήσατε. Πάντα αναρωτηθείτε: Είναι δυνατόν από τις πληροφορίες που παρέχετε να μπει κάποιος σε μια βιβλιοθήκη και να βρει εύκολα την πηγή στην οποία αναφέρεστε;
- 3. Συνέπεια:** Ακολουθήστε την ίδια μορφή καταγραφής των παραπομπών στη βιβλιογραφία.

Καθώς φωτοτυπούσατε κείμενα από διάφορες πηγές, για να εκπονήσετε μια σχολική εργασία σχετική με τη θέση της γυναίκας άλλοτε και σήμερα, κρατήσατε βιαστικά ορισμένα από τα στοιχεία που χρειάζονται για μια σωστή παραπομπή. Ξανακοιτάτε, λοιπόν, τις φωτοτυπίες σας, για να εντοπίσετε τα στοιχεία που λείπουν σε καθεμιά παραπομπή και να τα συμπληρώσετε. Να ονομάσετε τα στοιχεία που λείπουν σε καθεμιά από τις ακόλουθες παραπομπές.

- α) Δουμάνη, *Η ελληνίδα μητέρα άλλοτε και τώρα*, εκδ. Κέδρος, 1989.
- β) Evelyn Reed, *Προβλήματα της πάλης για την απελευθέρωση της γυναίκας*, εκδόσεις Πύλη, Αθήνα.
- γ) *Η θέση της γυναίκας στην κοινωνία*, τόμος 19, σελίδες 297-305.
- δ) Κ. Ξηραδάκη, *Το φεμινιστικό κίνημα στην Ελλάδα*, εκδ. Γλάρος, Αθήνα 1998.
- ε) Simon de Beauvoir, *Το δεύτερο φύλο*, μεταφρ. Κυριάκου Σιμόπουλου, Αθήνα 1979.
- στ) Κέντρο Μαρξιστικών Ερευνών και Μελετών της Γαλλίας, *Το γυναικείο πρόβλημα*, Αθήνα 1980.

2. Βιβλιοπαρουσίαση

Είπαμε ότι τα βασικά στοιχεία, η «ταυτότητα» του βιβλίου, αναγράφονται συνήθως στο εξώφυλλο (εμπροσθόφυλλο) και στο εσώφυλλό του. Πρόσθετες πληροφορίες για το βιβλίο μπορούμε να αντλήσουμε από το κείμενο που βρίσκεται συχνά στο οπισθόφυλλο, καθώς επίσης και από τον πίνακα περιεχομένων. Τα κείμενα αυτά αποτελούν μια πρώτη παρουσίαση του βιβλίου και αποβλέπουν στην ενημέρωση των αναγνωστών και στην προβολή του βιβλίου. Παρόμοια κείμενα είναι και οι βιβλιοπαρουσιάσεις.

Βιβλιοπαρουσίαση ονομάζεται το κείμενο σε εφημερίδες ή περιοδικά, που εκθέτει το περιεχόμενο ενός βιβλίου, ενημερώνει και δίνει πρόσθετες πληροφορίες στο αναγνωστικό κοινό για κάποιο καινούργιο βιβλίο, με σκοπό να το κάνει γνωστό και να το προωθήσει στο ευρύ καταναλωτικό κοινό. Το κείμενο αυτό κατά πρώτον αναγράφεται στο οπισθόφυλλο του βιβλίου και κατά κανόνα είναι σύντομο, περιεκτικό, ώστε να ενημερώνει με ταχύτητα και ακρίβεια, χωρίς να είναι αυτό απόλυτο.

Γνωρίσματα της βιβλιοπαρουσίασης, ως κειμενικού είδους:

- Εκθέτει την ταυτότητα του βιβλίου (τα βασικά στοιχεία του), δηλαδή το όνομα του συγγραφέα, τον τίτλο του βιβλίου (κάποτε και το είδος του κειμένου, όπως μυθιστόρημα, δοκίμιο κ.λπ.), τον εκδοτικό οίκο, τον τόπο και τον χρόνο της έκδοσης.
- Σχολιάζει το βιβλίο ακροθιγώς, δηλαδή επιφανειακά, χωρίς ιδιαίτερη εμβάθυνση.
- Μπορεί να είναι ανυπόγραφη, επειδή δεν εκφράζει αξιολογικές κρίσεις για το έργο.
- Στοχεύει στην ενημέρωση του αναγνωστικού κοινού και στην προβολή του βιβλίου.
- Οι βιβλιοπαρουσιάσεις, συνήθως, στηρίζονται στα αντίστοιχα οπισθόφυλλα και διαφέρουν μεταξύ τους ως προς:
  - τον αριθμό των πληροφοριών και, κατά συνέπεια, την έκταση,
  - την ποσότητα των σχολίων,
  - τη δομή του υλικού,
  - το ύφος.

Δείτε ένα παράδειγμα:

A) Παρουσίαση της ταυτότητας του βιβλίου:

Γεώργιος Δ. Καψάλης, *Γιατί άργησα να γεννηθώ*, εκδ. Τυπωθήτω - Γ. Δαρδανός, Αθήνα 2012.

B) Οι πληροφορίες για το βιβλίο που αναγράφονται στο οπισθόφυλλό του:

Ένα βιβλίο που διαβάζεται από μικρούς και μεγάλους.

Ένα βιβλίο γεμάτο ευαισθησία, τρυφερότητα και αλήθειες της ζωής.

Ένα βιβλίο για το οποίο πολλοί θα αισθανθούν σα να γράφτηκε για τους ίδιους.

Δεκατρία ολόκληρα χρόνια ήταν σίγουρα πολλά, περιμένοντας τον ερχομό της μικρής μπεμπούλας. Στο ερώτημα για τους λόγους που την κρατούσαν μακριά από συγγενείς και φίλους, εκείνη απάντησε με αποφασιστικότητα: «Πιστεύεις, στ' αλήθεια, θείε μου, πως εγώ δε λυπόμουνα στην ψυχή μου, βλέποντας καθημερινά τα δάκρυα της μανούλας μου, την αγωνία του πατέρα μου, τη στεναχώρια της γιαγιάς, του παππού, τη δική σου, της ξαδέρφης του πατέρα μου και όλων των άλλων συγγενών και φίλων;».

Στη συνέχεια, με ακόμα μεγαλύτερη αποφασιστικότητα, η μπεμπούλα εξήγησε τόσο γιατί άργησε να γεννηθεί όσο και γιατί τελικά γεννήθηκε.

Η ακόλουθη βιβλιοπαρουσίαση αναγράφεται στο οπισθόφυλλο του δίτομου έργου του C. M. Bowra, *Αρχαία Ελληνική Λυρική Ποίηση*. Αφού τη διαβάσετε προσεκτικά:

- α) Να εντοπίσετε τα καθαρά πληροφοριακά στοιχεία κάθε παραγράφου της και, με βάση αυτά, να γράψετε τον πλαγιότιτλο της παραγράφου.
- β) Να διακρίνετε τις παρεχόμενες πληροφορίες σε εκείνες που είναι απολύτως απαραίτητες, για να δοθεί η «ταυτότητα» του βιβλίου και σε εκείνες που παρέχονται, για να προσελκύσουν το ενδιαφέρον του αναγνώστη και να του δημιουργήσουν την επιθυμία να διαβάσει ολόκληρο το βιβλίο.
- γ) Να εντοπίσετε τις λέξεις ή τις φράσεις με τις οποίες ο συντάκτης της βιβλιοπαρουσίασης δεν δίνει απλώς πληροφορίες, αλλά σχολιάζει ακροθιγώς το συγκεκριμένο βιβλίο. Με ποιους κυρίως τρόπους (ρήματα, επίθετα, ουσιαστικά κ.λπ.) εκφράζονται τα σχόλια στη συγκεκριμένη βιβλιοπαρουσίαση;
- δ) Να αναφέρετε τις κατηγορίες εκείνες των πληροφοριών που σας είναι απαραίτητες, για να κάνετε την παρουσίαση του συγκεκριμένου βιβλίου σε ένα σχολικό περιοδικό ή εφημερίδα, αλλά λείπουν από το ακόλουθο κείμενο. Να εξηγήσετε την απουσία των πληροφοριών από αυτό το κείμενο, λαμβάνοντας υπόψη το είδος του, τον σκοπό του και τον χώρο (είδος και σημείο του εντύπου) όπου δημοσιεύεται.

Στο βιβλίο αυτό ο C. M. Bowra ασχολείται με το έργο των κυριότερων εκπροσώπων της αρχαίας ελληνικής λυρικής ποίησης του 7ου και του 6ου αιώνα και στο τελευταίο κεφάλαιο με τα πρωιμότερα σωζόμενα αττικά συμποτικά τραγούδια.

Η «Αρχαία Ελληνική Λυρική Ποίηση» αποτελεί έργο κλασικό για το είδος των προβλημάτων που θέτει και για τη μεθοδολογία που εφαρμόζει ο συγγραφέας του- απ' όπου προκύπτει και η «παιδευτική» του αξία. Το λιτό ύφος προβάλλει την ευφάνταστη συνδυαστική φιλολογική επεξεργασία των σπαραγμένων κειμένων των ποιητών που παρουσιάζονται: για τον καθένα συνεξετάζεται η παραγωγική δραστηριότητα και το ευρύτερο ιστορικό της πλαίσιο, ο ιδεολογικός χώρος και η ποιητική τεχνική. Το σύνολο διαβάζεται όχι μόνο ως «συνεχές υπόμνημα» στο έργο των ποιητών αυτών, αλλά και ως κείμενο αυθυπόστατο, με δική του ενότητα. Έτσι, η συνθετική αυτή μελέτη, μολονότι απευθύνεται κυρίως στο φιλόλογο, στο φοιτητή και στο λόγιο, αποδείχεται χρήσιμη και για ένα ευρύτερο κοινό που ενδιαφέρεται για το μοναδικό αυτό κεφάλαιο της ιστορίας της λογοτεχνίας μας. Εξάλλου, χάρη στα άφθονα ποιητικά αποσπάσματα που παρατίθενται εδώ μεταφρασμένα, το έργο προσφέρεται και για αναγνώστες με στοιχειώδεις μόνο γνώσεις της αρχαίας ελληνικής γλώσσας.

Ο συγγραφέας του (1898-1971) υπήρξε διακεκριμένος άγγλος ελληνιστής που δίδαξε στην Οξφόρδη αρχαία και νεότερη (επική και λυρική) ποίηση. Η πλούσια συγγραφική του παραγωγή

καλύπτει ένα ευρύτερο φάσμα θεμάτων: από τον Όμηρο ως τον Βιργίλιο και από τα τραγούδια της Κεντρικής Αφρικής ως τη σύγχρονη ρωσική ποίηση.

[M. Bowra, *Αρχαία Ελληνική Λυρική Ποίηση*, τόμοι Α' και Β', μετάφραση Ι. Ν. Καζάζης, εκδ. Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα 1982. Η βιβλιοπαρουσίαση, ελαφρά διασκευασμένη, προέρχεται από το οπισθόφυλλο του βιβλίου]

Να διαβάσετε τις ακόλουθες βιβλιοπαρουσιάσεις που υπάρχουν στα οπισθόφυλλα λογοτεχνικών έργων και να τις συγκρίνετε ως προς τον τρόπο που χρησιμοποιούν, για να προσελκύσουν το ενδιαφέρον του αναγνώστη. Να επικεντρώσετε σε κάθε κείμενο την προσοχή σας στα εξής ειδικότερα θέματα:

- α) Είδος πληροφοριών που παρέχει: πληροφορίες για τον συγγραφέα, το έργο του γενικά, το συγκεκριμένο έργο.
- β) Πληροφορίες για το συγκεκριμένο έργο: είδος λογοτεχνικού έργου, το «μήνυμά» του, ήρωες, τόπος, χρόνος, πλοκή/ σύνθεση, κρίσεις για το συγκεκριμένο έργο.
- γ) Ύφος βιβλιοπαρουσίασης: λογοτεχνικό, τυπικό και επίσημο, οικείο και καθημερινό, μεικτό.
- δ) Με βάση τις ανωτέρω παρατηρήσεις σας, να εκθέσετε σε μια παράγραφο τα συμπεράσματά σας για τους τρόπους με τους οποίους επιδιώκεται, σε μια βιβλιοπαρουσίαση λογοτεχνικού έργου, η προσέλκυση του αναγνωστικού κοινού.

A. Ο Γκαμπριέλ Γκαρσία Μαρκές γεννήθηκε σ' ένα μικρό χωριό, την Αρακατάκα, στα βόρεια παράλια της Κολομβίας, στα 1927. Σπούδασε νομικά στο πανεπιστήμιο της Μποκοτά και αργότερα διέκοψε τις σπουδές του, για να δημοσιογραφήσει και να γράψει ταξιδεύοντας τα συναρπαστικά «παραμύθια».

Οι αναμνήσεις από τα παιδικά του χρόνια κοντά στους παππούδες του αποτέλεσαν το πρώτο υλικό για τα «Εκατό Χρόνια Μοναξιά». Με κέντρο το φανταστικό χωριό Μακόντο και την οικογένεια του Μπουενδία, διηγείται σ' αυτά ρεαλιστικά το χρονικό της ζωής στην Κολομβία στις αρχές του εικοστού αιώνα. Βασικό θέμα των βιβλίων του είναι η μοναξιά -και ιδιαίτερα η μοναξιά της εξουσίας- όπως το «Φθινόπωρο του Πατριάρχη», ένα από τα αριστουργήματά του.

Συγγραφέας πολυγραφότατος και πολιτικοποιημένος, εξακολουθεί να κρατάει μια εβδομαδιαία στήλη σε ισπανόφωνες εφημερίδες. Τα τελευταία χρόνια ήταν εγκατεστημένος στο Μεξικό. Το 1982 η Σουηδική Ακαδημία του απένειμε το Βραβείο Νόμπελ Λογοτεχνίας για το έργο του.

[Γκαμπριέλ Γκαρσία Μαρκές, *Εκατό χρόνια μοναξιά*, μετάφραση Κλ. Σωτηριάδου-Μπαράχας, εκδ. Νέα Σύνορα-Α. Λιβάνη, Αθήνα 1983, οπισθόφυλλο]

Β. Οι αρχαίοι Αιγύπτιοι, όταν μιλούσαν για τη θάλασσα, έλεγαν: η μεγάλη πράσινη. Οι αρχαίοι Αιγύπτιοι έπλεαν το Νείλο, αλλά φοβήθηκαν την ανοιχτή πράσινη πελαγίσια θάλασσα. Δεν τόλμησαν. Δεν έγιναν ποτέ θαλασσοπόροι. Έβαλαν τους Κρήτες να τους κάνουν το εμπόριο και τη ναυτιλία.

Η μεγάλη πράσινη είναι η πρόκληση που δεν αποδεχθήκαμε ποτέ. Όλες οι τολμηρές ιδέες που δεν πραγματοποιήσαμε. Όλα τα ιδεώδη ταξίδια που δεν κάναμε. Όλοι οι έρωτες που ονειρευτήκαμε. Η μεγάλη πράσινη είναι η ελπίδα ότι κάποτε θα τολμήσουμε.

[Οπισθόφυλλο από το βιβλίο της Ευγενίας Φακίνου, *Η μεγάλη πράσινη*, Μυθιστόρημα, εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 1988]

Γ. Τι είναι ΤΟ ΑΡΩΜΑ; Ένα τρομακτικό παραμύθι;

Ένα φιλοσοφικό θρίλερ; Μια ερωτική φαντασία;

Για τον Ζαν-Μπατίστ Γκρενούιγ, τον σκοτεινό ήρωα, μαθαίνουμε μόνο πως γεννήθηκε στις 17 Ιουλίου 1738 στο Παρίσι, ανάμεσα στα σκουπίδια της αγοράς με δύο ιδιαίτερα χαρακτηριστικά. Αυτός που τρομάζει τους πάντες με την παντελή έλλειψη κάθε μυρωδιάς έχει την πιο ευαίσθητη μύτη του κόσμου. Καταγράφει στην ατελείωτη τράπεζα της μνήμης του όλες τις μυρωδιές που συναντά στο δρόμο του, και όχι μόνο αυτό, αλλά μπορεί να ανακαλέσει κάθε στιγμή εκείνη που θα διαλέξει. Η μακριά πορεία του στο βασίλειο των οσμών θα τον οδηγήσει από το εργαστήριο του αρωματοποιού στη θέση του ημίθεου που παρασύρει τα πλήθη με μοναδικό όπλο το ύψιστο και συγκλονιστικότερο άρωμα που υπάρχει. Αυτό της ανθρώπινης ύπαρξης.

[Πάτρικ Ζισκίντ, *Το άρωμα*, μετάφραση Μαρία Αγγελίδου, εκδ. Ψυχογιός, Αθήνα 1990, οπισθόφυλλο]

Δ. «... ένα μνημειώδες χρονικό, όπου σφύζουν οι ηρωισμοί της φυλής μας και η παναιώνιά μας τραγικότητα».

[Θράσος Καστανάκης]

«... Ζωντανεύει τύπους, κόσμους, εποχές ... αληθινή αποκάλυψη...».

[Ελλη Αλεξίου]

«... Χαιρόμαστε έναν συγγραφέα που δεν κάνει φιλολογία, αλλά ζωή -γιατί η τέχνη είναι ζωή, γι' αυτό άλλωστε και μένει και υπάρχει ύστερα από μας... Τα γεγονότα σου δίνονται ζεστά, παραστατικά με όλο το βάρος της πικρής τους πραγματικότητας ... με τις ψυχώσεις του ατομικού και ομαδικού ανθρώπινου δράματος. Οι ήρωές της ένας κόσμος ολόκληρος με τα δικά του χαρακτηριστικά. ... Εκείνα τα δευτερότερα πρόσωπα με τα πρωτεύοντα δράματά τους. Ο καθένας αντιπροσωπεύει κι έναν κόσμο κι όλοι μαζί την ανθρώπινη μάζα... Και πόσο κοντινοί μας ...».

[Νικηφόρος Βρεττάκος, εφημερίδα *Ανεξάρτητος Τύπος* 6.5.1959]

[Διδώ Σωτηρίου, *Οι νεκροί περιμένουν*, εκδ. Κέδρος, Αθήνα 1988, μερικές από τις κριτικές του οπισθόφυλλου]

3. Βιβλιοκριτική

Βιβλιοκριτική ή βιβλιοκρισία: Η κριτική βιβλίου ή άλλου δημοσιευμένου κειμένου από ειδικό, η οποία δημοσιεύεται σε εφημερίδα, περιοδικό ή αυτοτελώς.

[Γ. Μπαμπινιώτης, Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας]

Γνωρίσματα της βιβλιοκριτικής, ως κειμενικού είδους:

- Συντάκτης της είναι ειδικός, τεχνοκρίτης.
- Δημοσιεύεται σε εφημερίδα, περιοδικό ή αυτοτελώς.
- Περιέχει αναλυτικές πληροφορίες για το βιβλίο και τεκμηριωμένα σχόλια (θετικά ή αρνητικά), αποβλέποντας σε μια υπεύθυνη αξιολόγηση του έργου.
- Επιδιώκει να ενημερώσει τον αναγνώστη για ένα καινούριο βιβλίο και να τον επηρεάσει αρνητικά ή θετικά για αυτό.
- Είναι πάντοτε ενυπόγραφη, επειδή περιέχει προσωπικές αξιολογήσεις και, επομένως, ο συντάκτης φέρει την ευθύνη των κρίσεων του.

Χρήσιμη πληροφορία

Η βιβλιοκριτική διαφέρει από τη βιβλιοπαρουσίαση. Τα όρια, βέβαια, δεν είναι πάντοτε ευδιάκριτα, ιδιαίτερα όταν η βιβλιοπαρουσίαση έχει ως στόχο να επηρεάσει θετικά ή αρνητικά τους αναγνώστες σχετικά με το βιβλίο, οπότε περιέχει αρκετά σχόλια. Υπάρχουν, όμως, ορισμένα κριτήρια με βάση τα οποία τα δύο αυτά κειμενικά είδη (βιβλιοπαρουσίαση και βιβλιοκριτική) διαφοροποιούνται, όπως καταγράφονται στον παρακάτω πίνακα.

Κριτήριο σύγκρισης	Βιβλιοπαρουσίαση	Βιβλιοκριτική
Συντάκτης/ συγγραφέας	Διάφοροι, όπως ο εκδότης, ο επιμελητής έκδοσης, ο δημοσιογράφος, ο συγγραφέας κ.λπ.	Κριτικός, το άτομο, δηλαδή, που διαθέτει ειδική κατάρτιση ή είναι γνώστης του αντικειμένου.
Περιεχόμενο	Παρέχει μια γενική εικόνα, δίνει κάποια πληροφοριακά στοιχεία για το περιεχόμενο του βιβλίου. Κάποιες φορές μπορεί να το σχολιάζει ακροθιγώς και χωρίς να εμβαθύνει.	Δεν περιορίζεται μόνο στις γενικές πληροφορίες για το βιβλίο, αλλά περιέχει αναλυτικότερες και πληρέστερες πληροφορίες, αρκετά σχόλια (θετικά ή αρνητικά) επαρκώς τεκμηριωμένα και αξιολογικές κρίσεις για το έργο. Προϋποθέτει μελέτη του αντικειμένου σε βάθος.

Έκταση	Σύντομη, γιατί ο συντάκτης παραθέτει βασικές πληροφορίες και περιορισμένα σχόλια.	Εκτενής, γιατί ο συντάκτης εκθέτει αναλυτικότερες πληροφορίες για το βιβλίο και περισσότερα και πιο εμπειριστατωμένα σχόλια.
Σκοπός	Να ενημερώσει τον αναγνώστη και να προβάλει το βιβλίο. Να προκαλέσει το ενδιαφέρον του και να τον παρακινήσει να το διαβάσει.	Αξιολογεί υπεύθυνα το έργο και βοηθά τον αναγνώστη να διαμορφώσει άποψη (θετική ή αρνητική).
Υπογραφή	Είναι συνήθως ανυπόγραφη, γιατί ο συντάκτης της δεν εκφράζει αξιολογικές κρίσεις για το έργο.	Είναι πάντοτε ενυπόγραφη, γιατί ο συντάκτης της σχολιάζει, κρίνει και αξιολογεί το έργο, οπότε και αναλαμβάνει την ευθύνη των γραφομένων του.

α) Λογοτεχνική κριτική

Στη λογοτεχνική κριτική, ο συντάκτης της (ειδικός-τεχνοκρίτης) επιχειρεί μια κριτική παρουσίαση ενός λογοτεχνικού έργου. Παρουσιάζει συνοπτικά την υπόθεση και πλοκή του έργου, καθώς και τα κύρια πρόσωπά του. Παράλληλα, όμως, με τις πληροφορίες, οι οποίες αφορούν τον συγγραφέα ή το βιβλίο, ο κριτικός προβαίνει σε διαπιστώσεις και διατυπώνει αξιολογικές κρίσεις. Οι κρίσεις αυτές, οι οποίες, συνήθως, τεκμηριώνονται με σαφήνεια από τον συντάκτη της λογοτεχνικής κριτικής, στοιχειοθετούν την προσωπική του άποψη για το λογοτέχνημα.

Τα στοιχεία που περιλαμβάνονται σε μια βιβλιοκριτική ενός λογοτεχνικού έργου, ανάμεσα στα άλλα, μπορεί να είναι και αυτά:

- ο στόχος, η πρόθεση του συγγραφέα,
- ο τίτλος του έργου και η σχέση του με αυτό,
- η «πρώτη ύλη», τα «υλικά» της σύνθεσης του έργου, ο τόπος και ο χρόνος,
- η υπόθεση,
- ο αφηγηματικός τρόπος, η σύνθεση/πλοκή,
- τα πρόσωπα/οι χαρακτήρες,
- η ατμόσφαιρα του έργου,
- τα εκφραστικά συγγραφικά μέσα: αφήγηση, περιγραφή, διάλογος, γλώσσα, ύφος,
- η πρωτοτυπία και η έλξη του έργου,

- η σχέση της αφήγησης με την πραγματικότητα,
- τεκμηριωμένες αξιολογικές κρίσεις,
- παρεμβολή χαρακτηριστικών αποσπασμάτων του έργου, προκειμένου να τεκμηριωθούν οι κρίσεις και αξιολογήσεις που εκφέρει ο κριτικός.

Η ακόλουθη λογοτεχνική κριτική αξιολογεί το έργο του Στρατή Δούκα «Η ιστορία ενός αιχμαλώτου». α) Να εντοπίσετε τα θέματα που απασχολούν τον συντάκτη της βιβλιοκριτικής σε κάθε παράγραφο του κειμένου, καθώς και τα σχόλια που εκφράζει γι' αυτά. β) Να προσδιορίσετε τον τρόπο με τον οποίο τεκμηριώνει ο συγγραφέας τα σχόλιά του (επιχειρήματα, παραδείγματα) στην τρίτη και στην τέταρτη παράγραφο του κειμένου.

Ο «Αιχμάλωτος» αποτελεί ένα κλασικό έργο της νεοελληνικής λογοτεχνίας. Και σημειώνω εδώ τον όρο «έργο κλασικό» όχι μόνο με την έννοια του αντιπροσωπευτικού και υποδειγματικού, αλλά και μ' εκείνη του μετρημένου και άκρως ισορροπημένου, που αποδίδουμε σε αρκετές απ' τις δημιουργίες των αρχαίων.

Ο «Αιχμάλωτος», μολονότι κείμενο εξαιρετικά σύντομο -τόσο που λυπάσαι-, αφήνει την αίσθηση του μεγάλου σε έκταση έργου, γιατί αυτά που συνεπάγονται είναι απείρως περισσότερα απ' αυτά που λέγονται. Η αφήγηση δεν έχει «στάσιμα», δεν κατατρίβεται σε σχολιασμούς και αυτοαναλύσεις, παρά τραβάει από το ένα στ' άλλο, στα γεγονότα. Η έλλειψη σχολιασμού συντελεί στην αρμονική σύνδεση αφηγητή και κανονικού αναγνώστη, μια και ο παθός δεν εννοεί να αυτοπαρουσιάζεται κάθε τόσο ούτε ως εξαιρετικά ευαίσθητος ούτε και ως ιδιαίτερα παλικαράς. Ένας συνηθισμένος λαϊκός άνθρωπος.

Το έργο είναι μια, σε πρώτο πρόσωπο, αφήγηση, χωρίς, όμως, να αποτελεί αυτοβιογραφία. Στηρίζεται γερά στην επιμέρους εμπειρία του χώρου, των ανθρώπων και της εποχής, που είχε ο ίδιος ο Στρατής Δούκας. Δεν άκουσε απλώς μια συναρπαστική υπόθεση και κάθισε κατόπι και τη συνέθεσε, μα καταπιάστηκε με μια ιστορία, που ήταν ικανός να εκτιμήσει το βάρος της, να δει την πλαστικότητα της και να προχωρήσει μέσα της σταθερά. Τα δοσμένα θέματα, όταν είναι ξένα προς τη ζωή και την εμπειρία του συγγραφέα, ποτέ δεν αποδίδουν. Το γνήσιο θέμα δεν αρχίζει από την αγωνιώδη συλλογή επιμέρους στοιχείων, αλλά από την πλούσια εμπειρία πραγμάτων ή καταστάσεων.

Από τις πρώτες αράδες αρχίζεις ν' ακούς ανεπαίσθητα τα μικρασιατικά ελληνικά. Όχι ιδιωματικά στο λεξιλόγιο, αλλά στη σύνταξη κάπως. Το ρήμα, στους διαλόγους ιδίως, βρίσκεται συχνά στο τέλος της φράσης. Που και που πέφτει καμιά τούρκικη λέξη, αλλά τόσο δικαιολογημένη, ώστε είναι άμεσα καταληπτή.

Όταν το 1929 πρωτοβγήκε ο «Αιχμάλωτος», χαιρετίστηκε με ενθουσιασμό από πολλούς εκλεκτούς πνευματικούς ανθρώπους. Αργότερα, η γενιά του '30, και μάλιστα ο πυρήνας της, αγνόησε ή και παραμέρισε τον Στρατή Δούκα και το έργο του. Όμως ο «Αιχμάλωτος», το σύντομο αυτό αφήγημα, αποδείχτηκε παρ' όλ' αυτά ιδιαίτερα ανθεκτικό και γόνιμο για τη νεότερη πεζογραφία μας.

[Γιώργου Ιωάννου, *Εφήβων και μη. Διάφορα κείμενα*, εκδ. Κέδρος, Αθήνα 1982, σσ. 223-226, αποσπάσματα]

Τα δύο ακόλουθα κείμενα είναι η παρουσίαση και η κριτική του βιβλίου του Θ. Γρηγοριάδη, *Τα νερά της Χερσονήσου*, εκδόσεις Κέδρος, Αθήνα 1998. Αφού τα διαβάσετε προσεκτικά, να απαντήσετε στις ερωτήσεις που ακολουθούν.

- α.** Μια περιπέτεια εποχής. Τρεις άντρες αναζητούν τα εβδομήντα θαυματουργά αγιάσματα. Στην πορεία τους όλα κρίνονται: πίστη, ταυτότητα, ερωτική συμπεριφορά. Ένα ζωντανό μυθιστόρημα πλημμυρισμένο από εικόνες, δάση και νερά, καυτά και δροσερά, και καμιά φορά θαυματουργά.
- β.** Εκ πρώτης όψεως πρόκειται για ιστορικό μυθιστόρημα, στο οποίο ο συγγραφέας ιστορεί το οδοιπορικό τριών ανθρώπων στην Ανατολική Ρωμυλία και στη Θράκη, το μακρινό καλοκαίρι του 1906. Ενός νεαρού Άγγλου, αριστοκρατικού γόνου και λάτρη της αρχαίας Ελλάδας, του Έλληνα διερμηνέα του και ενός Οθωμανού σπουδαστή, που θα συναντηθούν στους Φιλίππους και, διαβαίνοντας την οροσειρά της Ροδόπης, θα πορευτούν προς την Φιλιπούπολη και την περιοχή των Σαράντα Εκκλησιών, όπου τους περιμένει το «μοιραίο», στο οποίο μόνο ο μουσουλμάνος πιστεύει. Από κει οι δύο επιζήσαντες θα συνεχίσουν προς την Ανδριανούπολη με τελικό προορισμό την Κωνσταντινούπολη.

Ο συγκεκριμένος ιστορικός τόπος και χρόνος δημιουργεί την προσδοκία ενός περιπετειώδους μυθιστορήματος, αν όχι με πλοκή, σίγουρα με δράση. Όμως τα ιστορικά συμβάντα της περιόδου δεν στέκονται αφορμή για δράση, αλλά για ενδοσκόπηση και συζητήσεις. Έτσι από μία άποψη το μυθιστόρημα θα μπορούσε να χαρακτηριστεί και μυθιστόρημα ιδεών.

Οι ήρωες, αν και τοποθετούνται σε ένα πολλαπλώς εξακριβωμένο ιστορικό πλαίσιο, είναι πλασματικοί - ο ευτυχέστερος στο σχεδιασμό του χαρακτήρα είναι ο Άγγλος. Κατά τη γνώμη μας άλλωστε περιττεύει και το σημείωμα με τις πηγές στο τέλος του βιβλίου, διότι η λογοτεχνία είναι μετάπλαση και για να λειτουργήσει, επιβάλλεται ο συγγραφέας να σβήσει τα ίχνη της έρευνάς του.

Πάντως ο συγγραφέας ευστοχεί στον τρόπο αφήγησης, η οποία από κεφάλαιο σε κεφάλαιο μετατοπίζεται κυκλικά, αναδεικνύοντας τις διαφορετικές νοοτροπίες των τριών ηρώων.

[Το διασκευασμένο κείμενο κριτικής του βιβλίου του Θ. Γρηγοριάδη, *Τα νερά της Χερσονήσου*, εκδ. Κέδρος, Αθήνα 1998, προέρχεται από άρθρο της Μαρής Θεοδοσοπούλου με τίτλο «Το ταξίδι των τριών», εφημερίδα *Το Βήμα*, 18/10/1998]

1. Να διακρίνετε το πληροφοριακό από το αξιολογικό μέρος στα δύο κείμενα, υπογραμμίζοντας τα σχόλια.
2. Στο καθαρά αξιολογικό μέρος κάθε κειμένου να προσδιορίσετε τα θέματα, για τα οποία εκφράζονται αξιολογικές κρίσεις.
3. Ποιο κείμενο περιέχει περισσότερο τεκμηριωμένα σχόλια και γιατί; Να δικαιολογήσετε την απάντησή σας, λαμβάνοντας υπόψη τον βασικό σκοπό της σύνταξης κάθε κειμένου.
4. Να χαρακτηρίσετε το ύφος κάθε κειμένου και να δικαιολογήσετε τις υφολογικές διαφορές τους, λαμβάνοντας υπόψη την περίσταση επικοινωνίας για την οποία γράφτηκε το κάθε κείμενο (σκοπός σύνταξης, αποδέκτης κειμένου).

β) Κριτική άλλων κειμένων

Η κριτική ενός κειμένου δεν περιορίζεται, βεβαίως, μόνο στα λογοτεχνικά έργα. Είναι δυνατόν οποιοδήποτε κείμενο, όπως ένα άρθρο (επιστημονικό, οικονομικό, κοινωνικό, πολιτικό κ.λπ.), μια μελέτη, μια διατριβή, ένα δοκίμιο, ένα σχολικό εγχειρίδιο να αποτελέσει αντικείμενο κριτικής. Εύλογα, κάθε μια από τις παραπάνω περιπτώσεις κριτικής πρέπει να λαμβάνει υπόψη το διαφορετικό αντικείμενο κάθε είδους και να υιοθετεί την ανάλογη προσέγγιση και το ύφος που ταιριάζει. Ο συντάκτης, λοιπόν, μιας τέτοιας κριτικής παρουσιάζει τα βασικά μέρη του κειμένου και σχολιάζει (θετικά ή αρνητικά) το περιεχόμενό του και τα σημεία που έχουν ενδιαφέρον. Τα θέματα ποικίλλουν, ανάλογα με το περιεχόμενο κάθε κειμένου.

Για παράδειγμα, η κριτική ενός άρθρου ή μιας διατριβής εξετάζει τη μελέτη και την οργάνωση του υλικού, τους στόχους του συγγραφέα, τα συμπεράσματα κ.λπ. Σε μια κριτική διδακτικού εγχειριδίου παρουσιάζονται και αξιολογούνται η πληρότητα του διδακτικού υλικού, η συνάφειά του με το γνωστικό αντικείμενο, η οργάνωση και η μεθόδευσή του, οι διδακτικοί και παιδαγωγικοί του στόχοι κ.λπ.

Το ακόλουθο κείμενο είναι μια σύντομη παρουσίαση και κριτική του σχολικού εγχειριδίου «Νεότερη Ευρωπαϊκή Λογοτεχνία. Ανθολόγιο Μεταφράσεων». Αφού το διαβάσετε προσεκτικά:

- α) Να εντοπίσετε τα θέματα που θίγονται σε κάθε παράγραφο του κειμένου και με βάση αυτά να δώσετε τον πλαγιότιτλο κάθε παραγράφου.
- β) Να προσδιορίσετε τον τρόπο διατύπωσης των σχολίων (ρήματα, ουσιαστικά κ.λπ.) σε κάθε παράγραφο του κειμένου, καθώς και τον τρόπο τεκμηρίωσής τους (επιχειρήματα, παραδείγματα).

Το διδακτικό εγχειρίδιο «Νεότερη Ευρωπαϊκή Λογοτεχνία. Ανθολόγιο Μεταφράσεων», που κυκλοφόρησε ο Οργανισμός Διδακτικών Βιβλίων για τη Β' Λυκείου, είναι υποδειγματικό. Όχι μόνο οι μαθητές, αλλά και ο κάθε αναγνώστης έχει την ευκαιρία να απολαύσει κείμενα Ευρωπαϊών κλασικών, όπως των Δάντη, Σαίξπηρ, Γκαίτε, Σίλλερ, Λαμαρτίν στην ποίηση και Τολστόι, Τσέχοφ, Τζόις, Κάφκα στην πεζογραφία. Ακόμα ανθολογούνται έργα σύγχρονων Ευρωπαϊών λογοτεχνών, όπως, επίσης, και έργα λογοτεχνών από ευρωπαϊκές γλώσσες με μικρότερη εμβέλεια.

Κριτήριο των ανθολόγων υπήρξε, όπως αναφέρουν στον πρόλογό τους, «η λειτουργικότητα και η λογοτεχνική αξία των ευρισκομένων ελληνικών μεταφράσεων», ενώ το κενό της κάλυψης των παραλειπόμενων Ευρωπαϊών λογοτεχνών ή των μη εκπροσωπούμενων τάσεων, ρευμάτων και τεχνοτροπιών, που αναπτύχθηκαν στην Ευρώπη, από την Αναγέννηση ως τις μέρες μας, θέλησαν να το καλύψουν με ένα συνοπτικό διάγραμμα της ιστορικής εξέλιξης της νεότερης Ευρωπαϊκής λογοτεχνίας.

Την εργασία των εβδομήντα οκτώ ανθολογούμενων ποιητικών και πεζογραφικών κειμένων συμπληρώνουν ο συστηματικός σχολιασμός και οι ερωτήσεις κατανόησής τους, τα σύντομα βιογραφικά σημειώματα του κάθε συγγραφέα, ένα παράρτημα με δεκατέσσερα νεοελληνικά κείμενα, καθώς και ένας κατάλογος ογδόντα τεσσάρων προτάσεων από μεταφρασμένα έργα της ευρωπαϊκής πεζογραφίας.

Το αξιόλογο αυτό ανθολόγιο υπήρξε καρπός συνεργασίας του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου και του Κέντρου Ελληνικής Γλώσσας, ενώ τη συντακτική ομάδα απετέλεσαν οι φιλόλογοι Νάσος Βαγενάς, Τάκης Καγιαλής, Λάμπρος Πόλκας, Νίκος Ταραράς και Γιώργος Φράγκογλου.

[Η παρουσίαση, ελάχιστα διασκευασμένη, από τον ημερήσιο τύπο]

4. Το ύφος του κριτικού

Το ύφος οποιουδήποτε γραπτού ή προφορικού λόγου (κειμένου) απαιτείται να είναι κατανοητό από εκείνους στους οποίους απευθύνεται ο πομπός, για να είναι ευκολότερη η προσέγγισή του. Ο κριτικός παίζει τον ρόλο του ερμηνευτή, του «ειδικού», που στέκεται ανάμεσα στο κρινόμενο έργο και στον αναγνώστη/θεατή/ακροατή, γι' αυτό και πρέπει να βοηθά στο πλησίασμα των δύο. Συχνά, όμως, οι κριτικοί χρησιμοποιούν στα κείμενά τους ένα ύφος αρκετά ασυνήθιστο, πυκνό, πολύπλοκο, περίπλοκο, σύνθετο και μερικές φορές ιδιαίτερα εξεζητημένο. Το ύφος αυτό χαρακτηρίζεται από:

- μακροπερίοδο λόγο,
- επιλογή και χρήση ασυνήθιστων και σπάνιων λέξεων, ειδική ορολογία,
- διαδοχική υπόταξη,
- ασύνδετο σχήμα,
- από την απόκλιση των όρων της πρότασης από την «κανονική» σειρά.

Η επιλογή αυτού του ύφους δεν αποτελεί μειονέκτημα, εφόσον ο κριτικός είναι έμπειρος χρήστης και ικανός χειριστής της γλώσσας, ώστε να εκφράζει με σαφήνεια και πληρότητα τα σύνθετα νοήματα και να πετυχαίνει τον στόχο του, που είναι η γόνιμη και ουσιαστική επικοινωνία του με το κοινό.

Διαβάστε τα παρακάτω λόγια του Σπύρου Πλασκοβίτη σχετικά με το ύφος του κριτικού και σχολιάστε τα γραφόμενά του.

Οπωσδήποτε ο κριτικός λόγος είναι ένας λόγος διαφορετικός από την ποίηση, την αφήγηση, την ταξιδιωτική λογοτεχνία, το θέατρο, το δημοσιογραφικό άρθρο. Είναι διαφορετικός σαν στάση του ανθρώπινου πνεύματος απέναντι στα συμβαίνοντα του εξωτερικού κόσμου. Είναι διαφορετικός στην ευθυβολία του στοχασμού, στην επιδίωξή του να συμπεραίνει και να πείθει. Προπάντων αυτό: ο κριτικός λόγος, όπου κι αν περιστρέφεται, με όσες αμφιβολίες κι αν συμβαίνει να βασανίζεται, όσα ερωτηματικά και αν θέτει στην πορεία του προς κάποιο συμπέρασμα, δεν μπορεί, πιστεύω, να έχει άλλη τελικά επιδίωξη από το να **πείσει**.

Σε τελευταία ανάλυση, η κριτική είναι ένας συλλογισμός που οδηγεί σε κάποια έξοδο, σε κάποια κατάληξη. Κοινή πηγή, όμως, που γεννά την κριτική, όπως και τα άλλα είδη του λόγου, παραμένει η παρατήρηση των φαινομένων της ζωής και το κοινωνικό γίνεσθαι. Γιατί σίγουρα δεν μας είναι δυνατό ούτε να διαβάσουμε ένα βιβλίο ούτε να κοιτάξουμε μια ζωγραφιά, αν δεν ξέρουμε τίποτε από την ίδια τη ζωή, αν δεν έχουμε σταθεί με απορία μπροστά της.

Όταν ζητάς να πληροφορήσεις ένα κοινό από μια δημόσια στήλη, όταν ζητάς να μορφώσεις, υποτίθεται κάποια αισθητική, όταν πρόθεσή σου είναι -ή, τουλάχιστον, πρέπει να είναι- να σταθείς αποτελεσματικός συνομιλητής με το κρινόμενο έργο, τότε τις εγγυήσεις αξιοπιστίας και επάρκειάς σου ως κριτικού είναι απόλυτα νόμιμο να τις ζητάει ο τρίτος, όχι μόνον ο κρινόμενος τρίτος αλλά και ο αναγνώστης.

[Σπύρος Πλασκοβίτης, *Γραφές και Συναντήσεις, στα Βιβλιοτετράδια Επανάληψης*, εκδ. ΠΑ.ΣΥ.Φ. (Πανελλαδικά Συνεργαζόμενα Φροντιστήρια), Αθήνα χ.χ., σ. 92].

Οι **λόγοι** που οδηγούν τον κριτικό να χρησιμοποιεί σύνθετο λόγο μπορεί να είναι:

- Το προηγμένο και υψηλό μορφωτικό επίπεδο του κοινού στο οποίο απευθύνεται (φιλότεχνο καλλιεργημένο κοινό).
- Η απαίτηση ερμηνείας αξιολογών καλλιτεχνικών έργων.
- Η χρήση ειδικού λεξιλογίου/ορολογίας που επιβάλλει το αντικείμενο της κριτικής (π.χ. έργο γλυπτικής, ζωγραφικής, λογοτεχνίας).

- Η ανάγκη απόδοσης αφηρημένων εννοιών, πολύπλοκων συναισθηματικών καταστάσεων και ιδεολογικών σχημάτων.
- Η ευχέρεια του λόγου, ο γλωσσικός πλούτος, το προσωπικό ύφος και η ιδιοσυγκρασία που διαθέτει ο κριτικός.
- Κάποιες φορές η χρήση σύνθετου λόγου απορρέει από την προσπάθεια του κριτικού είτε να καλύψει τυχόν ελλείψεις είτε να επιδείξει τις γνώσεις του και να εντυπωσιάσει τους ομοτέχνους του.

Το ύφος του κριτικού	
Χαρακτηριστικά	Παραδείγματα
<p>Μακροπερίοδος λόγος Παρουσία πολλών προτάσεων σε μία περίοδο. Συνήθως οι προτάσεις αυτές είναι επαυξημένες, περιλαμβάνουν, δηλαδή, αρκετούς προσδιορισμούς, πέραν των βασικών όρων.</p>	<p><i>Τα γεγονότα δεν είναι συνταρακτικά (αν και από μια άποψη είναι πολύ συνταρακτικά) κι οι στοχασμοί, που ενσωματώνονται -με σοφία κι εξυπνάδα- στο κείμενο, μοιάζουν με τις μεγάλες αλήθειες που θα έπρεπε να ξέρουμε, αλλά δεν ξέρουμε αρκετά.</i></p>
<p>Διαδοχική υπόταξη Μία ή περισσότερες δευτερεύουσες προτάσεις της περιόδου εξαρτώνται από άλλη δευτερεύουσα και όχι απευθείας από την κύρια.</p>	<p><i>Πρόκειται για ένα μυθιστόρημα <u>που</u> πρέπει να ζηλέψουν οι περισσότεροι νεοέλληνες συγγραφείς -αν όχι όλοι- <u>και</u> να διαβάσουν οι κριτικοί, <u>που</u> έχουν ξεμάθει <u>να</u> διαβάζουν, <u>γιατί</u> έχουν συνηθίσει <u>να</u> ξεφυλλίζουν.</i></p>
<p>Ασυνήθιστες/σπάνιες λέξεις Χρήση εξεζητημένου λεξιλογίου με λέξεις ή εκφράσεις άγνωστες στο ευρύ κοινό.</p>	<p><i>Τα διηγήματά του συνήθως είναι <u>εκκρεμή</u>, ανοιχτά στην <u>αμφισημία</u> και δεν καταλήγουν σε μια κλασική <u>κάθαρση</u>, αφήνοντας έτσι στον αναγνώστη την ερμηνεία των πολλαπλών <u>υπαινιγμών</u> που τα διακρίνει. Ο συγγραφέας <u>εστιάζει</u> στις πράξεις: αθόρυβες, <u>υποτονικές</u> ή <u>υπόγειες</u>, φωτίζουν κομμάτια της ψυχής, μέσα από ένα σοφά επεξεργασμένο συγγραφικό <u>κιαροσκούρο</u> (τρόπος ζωγραφικής, φωτοσκίαση).</i></p>

Απόκλιση από τη συνηθισμένη μορφή και επιλογή ιδιότυπης σύνταξης	
α) Διαφοροποίηση από την πρότυπη σειρά των όρων σε μια πρόταση.	<i>Με κεντρικούς ήρωες (πρόταση εμπρόθετου προσδιορισμού) τον Νίκο Αλεξίου και τη φοιτήτρια Άννα Μιχαήλ, σκιαγραφεί το πορτρέτο του σημερινού ήρωα...</i>
β) Παρεμβολή προσδιορισμών ή και ολόκληρων προτάσεων ανάμεσα σε κύριους όρους, π.χ. μεταξύ υποκειμένου και ρήματος.	<i>Γυναίκες αντιμέτωπες με διλήμματα, με αποφάσεις ζωής, με τη θέληση να φανούν τολμηρές και να διαλέξουν επιτέλους τα «θέλω» τους, αλλά και με το φόβο ότι τα «πρέπει» της υπομονής είναι που μοιράζουν τα σωστά χαρτιά στο παιχνίδι της ζωής, είναι οι πιο συχνές ηρωίδες του σύγχρονου μυθιστορήματος.</i>
γ) Δυσκολία στον εντοπισμό του υποκειμένου.	<i>Όσα θέλει να του κρύψει η σύνεση που καταλήγει να είναι υποκρισία, για να μη χρειαστεί να παραδεχτεί (δυσκολία εντοπισμού υποκειμένου: η υποκρισία, η σύνεση, ο συγγραφέας ή ο ήρωας;) τον πανικό της γνώσης.</i>
δ) Ιδιότυπη χρήση δευτερευουσών προτάσεων.	<i>Αν το «Μικρό ημερολόγιο συνόρων» είναι όντως το «πρώτο μυθιστόρημα για το θέμα», που γράφεται από έναν «αυτόπτη μάρτυρα» είναι μάλλον δευτερεύον (Πρόταση της πλάγιας ερωτηματικής πρότασης - σύγχυση με υποθετική).</i>
ε) Ελευθερία στη στίξη. Η χρήση του κόμματος δεν υπόκειται οπωσδήποτε στους συντακτικούς κανόνες, αλλά, συχνά, είναι θέμα ύφους και επιλογής του συγγραφέα.	<i>Αν η αναφορά της φθοράς και του θανάτου δε βαραίνει, είναι γιατί υπονομεύεται, ευεργετικά, από έναν λεπτότατο σαρκασμό.</i>

[Α. Μητσέλος, Σπ. Μητσέλος, Έκφραση – Έκθεση για τη Β Λυκείου, εκδ. Ελληνοεκδοτική, Αθήνα 2011, σσ. 144-145]

Παρακολουθήσατε πρόσφατα στην τηλεόραση για άλλη μια φορά τη γνωστή ταινία «Ο κύκλος των χαμένων ποιητών» και συζητάτε με την παρέα σας τις εντυπώσεις σας. Έχοντας διαβάσει μια κριτική γι' αυτήν, προσπαθείτε να αξιοποιήσετε στοιχεία της, για να κάνετε πιο εποικοδομητική τη συζήτηση. Καθώς, όμως, είναι γραμμένη σ' ένα επίπεδο λόγου ακατάλληλο για την περίπτωση, το μετασχηματίζετε, για να γίνει πιο κατανοητό. Οι αλλαγές που θα επιφέρετε μπορούν να είναι αντικατάσταση λέξεων (αφού πρώτα συμβουλευτείτε το ερμηνευτικό λεξικό, αν υπάρχει ανάγκη), αλλά και αλλαγές στη σύνταξη (π.χ. αντικατάσταση του μακροπεριόδου λόγου και της διαδοχικής υπόταξης με σύντομες, απλές προτάσεις).

Νομίζω ότι αυτό που τόσο εντυπωσιακά σηματοδοτεί «Ο Κύκλος των χαμένων Ποιητών» είναι η στροφή του δημιουργού προς την απλότητα και την πιο αυθόρμητη επικοινωνία με το κοινό, έπειτα από μισό και περισσότερο αιώνα εσωστρέφειας και εγκεφαλικότητας...

Στους κατά λάθος επαναστάτες, αυτούς που είναι αντικομφορμιστές, γιατί υπακούουν στη φύση τους και όχι σε κάποια ιδεολογία, αυτούς που οιστρηλατούν τους άλλους όχι από την υστεροβουλία της επίτευξης κάποιου πολιτικού ή θρησκευτικού σκοπού, αλλά επειδή είναι οι ίδιοι οιστρήλατοι, αυτούς που ανάβουν φωτιές με προσάναμμα την ψυχή τους, αυτούς που χάνουν όλες τις μάχες και κερδίζουν τον πόλεμο -σ' αυτούς τους ανθρώπους είναι αφιερωμένος «Ο Κύκλος των χαμένων Ποιητών».

[Δημοσθένης Κούτροβικ, *Ημεδαπή εξορία*, εκδ. Opera, Αθήνα 1991, σσ. 146 και 149]

Τα δύο ακόλουθα αποσπάσματα χαρακτηρίζονται για τον μακροπερίοδο λόγο τους, αλλά το σύνθετο ύφος τους δεν προκύπτει μόνον απ' αυτόν.

α) Να προσδιορίσετε ποιες από τις ακόλουθες ιδιομορφίες δημιουργούν τη συνθετότητα του ύφους κάθε αποσπάσματος:

- απόκλιση από την «κανονική» σειρά των όρων μιας πρότασης,
- ασύνδετο σχήμα,
- διαδοχική υπόταξη,
- σπάνιες λέξεις/ειδική ορολογία.

Να γράψετε τις ιδιομορφίες, που εντοπίσατε σε κάθε απόσπασμα, στο οικείο σημείο του πίνακα και συγχρόνως να υπογραμμίσετε τα σχετικά σημεία κάθε αποσπάσματος.

β) Προσπαθήστε να απλοποιήσετε» τα αποσπάσματα, ώστε αυτά να γίνουν κατανοητά από έναν γνωστό σας μικρότερης ηλικίας.

Αποσπάσματα	Ιδιομορφίες
<p>Το τέχνασμα της πολυπρόσωπης αφήγησης που εφαρμόζει ο συγγραφέας, αποτυγχάνει ολωσδιόλου, όχι μόνο επειδή το λεκτικό των αφηγητών είναι ολόιδιο, αλλά και διότι ο καθένας τους περιγράφει σκέψεις και πράξεις των άλλων που είναι αδύνατο να τις ξέρει, με αποτέλεσμα το στοιχείο της σύνθεσης ή της συμπάρθεσης επιμέρους πληροφοριών και απόψεων, της σχετικοποίησης της αλήθειας (που είναι και ο σκοπός της πολυπρόσωπης αφήγησης) να απουσιάζει, και εκείνο που μένει τελικά να είναι ο παντογνώστης αφηγητής με τη μια και αδιαίρετη αλήθειά του.</p>	
<p>Αλλά κι αν ακόμα ξεχάσουμε προς στιγμή ότι η βαρύτητα και η αξία ενός βιβλίου είναι μεγέθη άσχετα με την ανθρώπινη κατανόηση για τα εμπόδια που συνάντησε ο συγγραφέας του, από το 1974 ως σήμερα κύλησε πολύ νερό στο αυλάκι, πολλές αλήθειες ξεθώριασαν ή έγιναν πιο σχετικές, μια ορισμένη θεματολογία γέρασε και κανένας δεν μπορεί να μας ζητήσει να κρίνουμε το βιβλίο, όπως θα το κρίναμε πριν από τριάντα χρόνια.</p>	

[Δημοσθένης Κούτροβικ, *Ημεδαπή εξορία*, εκδ. Opera, Αθήνα 1991, σσ. 75-78]

5. Απλή και διαδοχική υπόταξη

Ο τρόπος σύνδεσης των προτάσεων (κύριες και δευτερεύουσες/εξαρτημένες) σηματοδοτεί, σε κάθε περίπτωση, και τον τρόπο έκφρασης. Συγκεκριμένα, όταν θέλουμε να εκφράσουμε ένα απλό νόημα, αυτό μπορεί να αποδοθεί με μία μόνο κύρια πρόταση. Αντίθετα, όταν πρόκειται να εκφράσουμε ένα σύνθετο νόημα, γιατί πρέπει στην ίδια περίοδο να παραθέσουμε πολλά στοιχεία, τότε έχουμε ανάγκη όχι μόνο από μία, αλλά από δύο ή και περισσότερες προτάσεις. Οι προτάσεις αυτές μπορούν να συνδυαστούν μεταξύ τους με διάφορους τρόπους (σχήμα ασύνδετο, παρατακτική ή υποτακτική σύνδεση). Έτσι, έχουμε:

α) κύριες + κύριες είτε **δευτερεύουσες + δευτερεύουσες ίδιου είδους** (σύνδεση **κατά παράταξη**): Συνδέει, δηλαδή, ισοδύναμες συντακτικά προτάσεις (μια κύρια με μια άλλη κύρια πρόταση ή μια δευτερεύουσα με μια άλλη όμοια δευτερεύουσα πρόταση).

Η παρατακτική σύνδεση προτάσεων επιτυγχάνεται με τους εξής συνδέσμους:

- Συμπλεκτικοί (*και/κι, ούτε, μήτε, μηδέ*).
- Αντιθετικοί (*αλλά, όχι μόνο, ωστόσο, μολαταύτα, εξάλλου, μα, όμως*).
- Διαχωριστικοί/διαζευκτικοί (*είτε-είτε, ή*).
- Συμπερασματικοί (*έπειτα, λοιπόν, επομένως, άρα*).
- Επεξηγηματικοί (*δηλαδή*).
- Ασύνδετο σχήμα: Όταν έχουμε ασύνδετο σχήμα, όμοιες προτάσεις (κύριες ή και δευτερεύουσες) παρατάσσονται η μία δίπλα στην άλλη χωρίς συνδέσμους. Χωρίζονται, όμως, με κόμμα.

β) κύριες + δευτερεύουσες (απλή υπόταξη = εκείνη που στηρίζει τη σύνδεση είναι η κύρια πρόταση). Συνδέει, δηλαδή, προτάσεις ανόμοιες, όπως κύριες με δευτερεύουσες ή ανόμοιες δευτερεύουσες. Με την υποτακτική σύνδεση υποτάσσουμε, δηλαδή εξαρτάμε, τη δευτερεύουσα πρόταση από μια άλλη.

Η υποτακτική σύνδεση επιτυγχάνεται με τους εξής συνδέσμους:

- Ειδικοί (*ότι, πως, που*).
- Αιτιολογικοί (*γιατί, επειδή, διότι, αφού, μια και/που*).
- Χρονικοί (*όταν, σαν, ενώ, καθώς, αφού, πριν, μόλις, προτού, ώσπου, ωστόσο, όσο που, άμα*).
- Υποθετικοί (*εάν, αν και οι χρονικοί: σαν, άμα, όταν δηλώνουν υπόθεση και ισοδυναμούν με το: εάν*).
- Εναντιωματικοί (*αν και, ενώ, μολονότι*).
- Τελικοί (*για να, να*).
- Συμπερασματικοί/αποτελεσματικοί (*ώστε (να), που*).
- Ενδοιαστικοί/διστακτικοί (*μη(ν), μήπως*).

γ) κύριες + δευτερεύουσες + δευτερεύουσες (διαδοχική υπόταξη)

Με τη διαδοχική υπόταξη η σύνδεση των προτάσεων είναι πολυπλοκότερη, γιατί δεν είναι μόνο η κύρια πρόταση που στηρίζει την σύνδεση, αλλά και μία δευτερεύουσα πρόταση μπορεί με τη σειρά της να στηρίζει άλλες δευτερεύουσες προτάσεις.

Για παράδειγμα: *Ήταν πολύ αργά, όταν ξεκινήσαμε από το σπίτι, ώστε χάσαμε το τρένο.*

Χρήσιμη πληροφορία

Η αντίθετη διαδικασία (άρση υπόταξης), που μετατρέπει τις δευτερεύουσες προτάσεις σε κύριες και ασύνδετες μεταξύ τους, μας οδηγεί στα «συστατικά στοιχεία» της σύνδεσης.

Να διακρίνετε τον τρόπο σύνδεσης των παρακάτω προτάσεων (παρατακτική σύνδεση, ασύνδετο σχήμα, απλή και διαδοχική υπόταξη).

1. Άνοιξε την πόρτα, περιεργάστηκε τον χώρο, προχώρησε στο σαλόνι, κάθισε στη μεγάλη πολυθρόνα.
2. Ήρθα, είδα, νίκησα.
3. Είτε θα έρθετε εσείς είτε θα έρθουμε εμείς.
4. Διάβασε πολλές ώρες, για να γράψεις καλά στο διαγώνισμα.
5. Ούτε είδε ούτε άκουσε τίποτα.
6. Είπε ότι δεν είδε και ότι δεν άκουσε τίποτα.
7. Χαίρομαι που ήρθες.
8. Εάν είχε ξεκινήσει νωρίς, θα προλάβαινε την αναχώρηση του λεωφορείου.
9. Το ανέκδοτο ήταν τόσο κρύο, που δεν γέλασε κανείς.
10. Αν χάσεις το θάρρος σου, χάνεις τα πάντα στη ζωή.
11. Εμπόδια είναι αυτά τα τρομερά πράγματα που βλέπεις, όταν απομακρύνεις το βλέμμα από τους στόχους σου.
12. Πήγε να φέρει βοήθεια.

6. Οι αναφορικές προτάσεις

Αναφορικές λέγονται οι δευτερεύουσες προτάσεις που εισάγονται με **αναφορικές αντωνυμίες** (που, όποιος, ο οποίος, όσος, ό,τι) ή με **αναφορικά επιρρήματα** (όπου, που, όπως, πως, όσο, καθώς, σαν, ωσάν) και προσδιορίζουν κάποιον όρο μιας άλλης πρότασης, ο οποίος είτε υπάρχει στην πρόταση είτε παραλείπεται και εννοείται. Οι αναφορικές προτάσεις είναι από τα είδη των δευτερευουσών προτάσεων που χρησιμοποιούνται τόσο στην απλή όσο και στη διαδοχική υποτακτική σύνδεση.

Οι αναφορικές προτάσεις διακρίνονται σε: α) ονοματικές ή επιρρηματικές και β) προσδιοριστικές ή προσθετικές/παραθετικές.

- **Ονοματικές** λέγονται οι αναφορικές προτάσεις που εισάγονται με αναφορικές αντωνυμίες και χρησιμοποιούνται ως ονόματα: υποκείμενο, αντικείμενο, ονοματικός προσδιορισμός (παράθεση, επεξήγηση), κατηγορούμενο.
- **Επιρρηματικές** λέγονται οι αναφορικές προτάσεις που εισάγονται με αναφορικά επιρρήματα ή άλλους αναφορικούς επιρρηματικούς προσδιορισμούς και προσδιορίζουν ένα επίρρημα ή άλλο επιρρηματικό προσδιορισμό μιας πρότασης. Οι αναφορικές επιρρηματικές προτάσεις δηλώνουν, όπως οι επιρρηματικοί προσδιορισμοί: τόπο, χρόνο, τρόπο, ποσό, συμφωνία, εναντίωση/παραχώρηση, παρομοίωση.
- **Προσδιοριστικές** λέγονται οι αναφορικές προτάσεις που αποτελούν αναγκαίο προσδιορισμό και απαραίτητο συμπλήρωμα της προηγούμενης πρότασης, χωρίς τον οποίο το νόημά της δεν είναι ολοκληρωμένο και ακριβές. Αποτελούν, δηλαδή, ένα νόημα αδιαίρετο (σημασιολογικό κριτήριο/νόημα). Ακολουθούν τον προσδιοριζόμενο όρο χωρίς κόμμα (στίξη). Διαβάζονται με τον προσδιοριζόμενο όρο, χωρίς παύση και διαφορετικό επιτονισμό (επιτονισμός). Για παράδειγμα: *Η Αθήνα είναι η πόλη που αγαπώ. Το μάθημα που μου αρέσει είναι η Ιστορία.*
- **Προσθετικές/παραθετικές** λέγονται οι αναφορικές προτάσεις που δεν αποτελούν απαραίτητο συμπλήρωμα στον όρο που προσδιορίζουν. Οι πληροφορίες που περιέχουν οι προτάσεις αυτές παρουσιάζονται ως ξεχωριστές και δευτερεύουσες ως προς το περιεχόμενο του προσδιοριζόμενου όρου. Τότε έχουμε στον γραπτό λόγο κόμμα ή στον προφορικό παύση. Για παράδειγμα: *Μας μίλησε για το Νίκο, που μας είναι άγνωστος. Διαβάζω το μάθημα της ιστορίας, που είναι το αγαπημένο μου μάθημα.*

Για να καταλάβουμε τη διαφορά, ας δούμε το εξής παράδειγμα:

α) *Τα βιβλία της βιβλιοθήκης που είναι άδετα στάλθηκαν για βιβλιοδεσία.*

β) *Τα βιβλία της βιβλιοθήκης, που είναι άδετα, στάλθηκαν για βιβλιοδεσία.*

Στην πρώτη περίπτωση όλα τα βιβλία της βιβλιοθήκης είναι άδετα και στάλθηκαν για βιβλιοδεσία.

Στη δεύτερη περίπτωση, όσα από τα βιβλία της βιβλιοθήκης είναι άδετα, αυτά στάλθηκαν για βιβλιοδεσία.

Να χαρακτηρίσετε τις υπογραμμισμένες αναφορικές προτάσεις, σημειώνοντας αν είναι:
α) ονοματικές ή επιρρηματικές και β) προσδιοριστικές ή προσθετικές/παραθετικές.

1. Ο τρόπος με τον οποίο ο Ευριπίδης χειρίζεται τους μύθους καθορίζει και τους χειρισμούς της πλοκής του έργου και του ήθους των ηρώων του.
2. Προτιμώ το έξοχο σκηνικό του Μυταρά από τα σχηματικά κοστούμια και ιδιαίτερα του Μενέλαου, που θύμιζε τον Μεγαλέξανδρο του Σπαθάρη.
3. Προκαλεί πράγματι δέος η μελέτη που κρύβει αυτό το υποκριτικό κατόρθωμα.
4. Εδώ έχουμε να κάνουμε με αυτό που οι Ρώσοι δάσκαλοι ονόμαζαν επιστημονική δόμηση ενός θεατρικού προσώπου.
5. Ανάμεσα σε αμφισβητούμενες ιδέες, πράγματα, κόμματα, ανθρώπους, έργα των ανθρώπων, το αρνάκι φούρνου αποτελεί, πράγματι, το μοναδικό σημείο όπου επιτυγχάνεται η πλήρης και άνευ εξαιρέσεων ομοφωνία των Ελλήνων.
6. Την Ιστορία τη γράφει κανείς όπως θέλει.
7. Κάποιες λεπτομέρειες επιτρέπουν την αναστήλωση του ιστορικού γεγονότος όπως το έζησαν νικητές και ηττημένοι κάθε εποχή και όχι όπως το θέλει η επίσημη ιστοριογραφία,
8. Ήρθε λοιπόν από τη Μικρά Ασία, έμεινε στην Αθήνα, πήγε στην Αμερική, όπου σπούδασε σινεμά.
9. Μικρός μαζί με τον Τίτο Πατρίκιο ήταν στη Δανειστική Βιβλιοθήκη της «Διάπλασης των Παίδων» και επειδή, όπως λέει ο Πατρίκιος, «μέσα στην Κατοχή υπήρχε ένας αναβρασμός πνευματικός», είχαν αμφότεροι «μεγάλη δίψα για τέχνη και λογοτεχνία».
10. Ξαφνικά ο Ροβήρος Μανθούλης παρουσιάζεται με μια ταινία που εκτιμήθηκε, δηλαδή το «Πρόσωπο με πρόσωπο».

II. ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΚΑΙ ΚΡΙΤΙΚΗ ΜΙΑΣ ΘΕΑΤΡΙΚΗΣ ΠΑΡΑΣΤΑΣΗΣ

Η τυπική δομή μιας θεατρικής κριτικής είναι η εξής:

- α) Τίτλος του έργου, ο χώρος και ο χρόνος της παράστασης.
- β) Βασικές εξωκειμενικές πληροφορίες για το έργο (συγγραφέας, συνθήκες συγγραφής, προηγούμενες γνωστές παραστάσεις του -αν υπάρχουν-).
- γ) Είδος του έργου (τραγωδία, κωμωδία, χορόδραμα, σάτιρα, επιθεώρηση κ.λπ.).
- δ) Υπόθεση, δομή και πλοκή.
- ε) Ηθοποιοί και η ερμηνεία των ρόλων.
- στ) Σκηνοθεσία - σκηνογραφία – χορογραφία – κοστούμια - μουσική.
- ζ) Σύντομα σχόλια / γενική αποτίμηση.
- η) Το κοινό (πλατύ, πολυπληθές, απαιτητικό / παρακολουθούσε την παράσταση με συγκίνηση, συμμετείχε, επιδοκίμαζε/αποδοκίμαζε, χειροκροτούσε, επευφημούσε κ.λπ.).

Αφού διαβάσετε το ακόλουθο κείμενο, να απαντήσετε στις ερωτήσεις που δίνονται μετά από αυτό.

Επίκαιρη αλληγορία

«Παραμύθι χωρίς όνομα» του Ιάκωβου Καμπανέλλη

στην Κεντρική Σκηνή του Εθνικού Θεάτρου.

«Το παραμύθι χωρίς όνομα» του Καμπανέλλη παίχτηκε για πρώτη φορά το 1959. Από τότε πέρασαν 37 χρόνια και μου φαίνεται πως γράφτηκε για να παιχτεί σήμερα. Και θα παίζεται πάντα με επιτυχία κάθε φορά που ο τόπος αυτός θα περνάει από τα καυδιανά δίκρανα* του 1897.

Πράγματι το ομώνυμο «παιδικό» παραμύθι της Δέλτα, έργο αλληγορικό, διδακτικό και εθνικό γράφτηκε την επαύριο της επανάστασης στο Γουδί και αντανάκλα την ταπείνωση του '97, την επιβολή του ταπεινωτικού διεθνούς οικονομικού ελέγχου, ενός οργάνου των ξένων δανειστών μας που, για να εξασφαλίσουν τα λεφτά που μας έδωσαν, για να αποζημιώσουμε τη νικήτρια Τουρκία, επέβαλαν μέσω του Μονοπωλείου φόρο στο φωτιστικό πετρέλαιο, τα σπύρτα, το αλάτι,

αγαθά πρώτης ανάγκης και φυσικά (!) στις τράπουλες, γιατί οι ξένοι δανειστές γνώριζαν πως ο λαός χαρτοπαίχτης θα κατανάλωνε τράπουλες και θα εισέπρατταν τα χρωστούμενα. Θαρρώ πως το δάνειο του 1897 κινείται ακόμη στο Χρηματιστήριο!

Από αυτό το όνειδος ήρθε να μας απαλλάξει το Γουδί και εν συνεχεία ο Παράκλητος του Εθνικού Συνδέσμου ο Βενιζέλος.

Η Δέλτα και με τρόπο εξόχως θεατρικό ο Καμπανέλλης περιγράφουν με οίστρο σατιρικό και ευφορία ευρημάτων τη μετάβαση, από την ταπείνωση στην αυτογνωσία και από 'κει στην εξέγερση και στην ανάκτηση της αξιοπρέπειας.

Ο Καμπανέλλης τα σύμβολα της Δέλτα τα μετέτρεψε σε θεατρικά σχήματα και εν πολλοίς σε ζουμερούς χαρακτήρες. Το δίδυμο π.χ. βασιλιά και βασίλισσας είναι αμίμητο, μια έξοχη καρικατούρα με σπαρταριστό διάλογο, υψηλό χιούμορ και ανεπανάληπτες ατάκες. Ο Καμπανέλλης μεταφέρει στο θέατρο το κλίμα του παραμυθιού ακόμη και του διδακτισμού της Δέλτα, χωρίς να κρατά αποστάσεις και χωρίς να απονευρώνει τη θεατρική πράξη από το συναίσθημα ή τη συγκίνηση.

Νομίζω πως θα ήμαστε πιο κοντά στα πράγματα, αν ονομάζαμε, τη διασκευή του Καμπανέλλη, θεατρική μπαλάντα.

Και έτσι το είδε στην Κεντρική του Εθνικού Θεάτρου ο Θανάσης Παπαγεωργίου που το σκηνοθέτησε. Το άφησε να ρεύσει ακώλυτα, χωρίς ανατροπές, σχολιαστικές σφήνες, χωρίς υπογραμμίσεις. Θα 'λεγα και χωρίς άποψη, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι το θεωρώ αρνητικό· ο Παπαγεωργίου αφέθηκε στη γοητεία του κειμένου, εμπιστεύτηκε την αποτελεσματικότητα της γραφής και κυρίως εκμεταλλεύθηκε το ένστικτο των ηθοποιών. Η γνώμη μου είναι πως το πρώτο επίπεδο της υποκριτικής είχε προσωπικότητα. Το δεύτερο, δηλαδή τα σύνολα και οι ηθοποιοί των μικρών ρόλων πάσχουν ακόμη από αγκυλώσεις. Στην πρεμιέρα τουλάχιστον (εύχομαι το πράγμα να βελτιώθηκε με την τριβή και την πάροδο του χρόνου) διέβλεπες τυπικά και μηχανιστικά σχήματα, πειθαρχίες που έμοιαζαν με πιεσμένες και ανέμπνευστες εκδηλώσεις.

Ο Παπαγεωργίου είχε οργανώσει, όμως, με κέφι τα ντουέτα και τα «νούμερα»· ο βασιλιάς του Ρηγοπούλου ερχόταν μέσα από το παραμύθι αφενός και από την μεγάλη σάτιρα αφετέρου· ο έξοχος κωμικός σχεδίασε με άκρα επιμέλεια τις λεπτομέρειες του καλοκάγαθου βλακός που υποδύοταν.

Η Νόνικα Γαληνέα με τεράστια πείρα και ρυθμούς ευρηματικούς, με φαντασία και μέτρο κέντησε τη βασίλισσα με απολαυστικές δόσεις και χαριτωμένη αφέλεια. Καρικατούρα που έσπαγε κόκαλα με βαθιές χαράξεις αλλά και λεπτοδουλειά.

Ο Πολύκαρπος του Παν. Μέντη αναδείχτηκε με αγνά υλικά δεξιοτεχνίας ένας τραγικοκωμικός κλόουν.

Η Κωνσταντάρου (Φτωχομάνα) εύφορη, εύγλωττη και άμεση κυριάρχησε με συγκρατημένη κι όχι γραφική λαϊκότητα.

Η Μαρία της Ειρήνης Μπαλτά και ο Πρίγκιπας του Χρ. Γιάνναρη, φιντανάκια της Σχολής του Εθνικού, έδειξαν την καλή τους αγωγή και τα καθαρά μέσα τους.

Ο Δάσκαλος του Στέφανου Κυριακίδη είχε κύρος, ρητορική ευφράδεια, ντρομπροσύνη και ευθυβολία.

Από την πληθώρα των μικρών ρόλων ξεχωρίζουν με το μέτρο της υπόκρισής τους, ο Γκόγκος, ο Αλατζάς, ο Μ. Γεωργιάδης, ο Παληός, η Ζαχ. Οικονόμου και το τραγούδι του Μπαγικώκη.

Ο Νίκος Πολίτης σχεδίασε χώρο και σκηνικά με το σκηνοθετικό γνώμονα του παραμυθιού με γούστο.

Η Αλβανού χορογράφησε σεμνά τα σύνολα.

Η μουσική του Χατζιδάκι με την πάροδο του χρόνου είναι κλασική πια.

[Κριτική του Κ. Γεωργουσόπουλου, ελαφρώς συντομευμένη, από την εφημερίδα *Τα Νέα*]

* Καυδιανά (ή καβδιανά) δίκρανα: καβδιανός είναι αυτός που σχετίζεται με την ιστορία της αρχαίας ιταλικής πόλης Κάβδιο (λατ. Caudium) και ειδικότερα με την εξευτελιστική ήττα του ρωμαϊκού στρατού και τον αιχμαλωτισμό του από τους Σταμνίτες και τον εξαναγκασμό του να περάσει κάτω από ταπεινωτικό ζυγό, που αποτελούνταν από δύο δόρατα μπηγμένα στο έδαφος και ένα τρίτο, ώστε να σχηματίζεται Π. «Περνώ από καβδιανά δίκρανα» σημαίνει υφίσταμαι έντονο εξευτελισμό, αναγκάζομαι να αποδεχθώ απαράδεκτους και ταπεινωτικούς όρους. [Από το οικείο λήμμα του *Λεξικού της Νέας Ελληνικής Γλώσσας* του Γ. Μπαμπινιώτη, Κέντρο Λεξικολογίας, Αθήνα 1998, σ. 801]

- α) Να αναφέρετε τα αμιγώς θεατρικά στοιχεία της κριτικής, τα οποία περιέχονται στο κείμενο.
- β) Ο κριτικός του κειμένου που διαβάσατε δεν σχολιάζει μόνο την παράσταση. Τι άλλο σχολιάζει και γιατί;
- γ) Να δικαιολογήσετε τον τίτλο του έργου «Παραμύθι χωρίς όνομα» αφενός και τον τίτλο της κριτικής «Επίκαιρη αλληγορία» αφετέρου.
- δ) Να επισημάνετε το θεατρικό λεξιλόγιο του κειμένου.
- ε) Στα βιβλία της Έκφρασης-Έκθεσης συναντάμε συχνά τη φράση «αποτελεσματικότητα του κειμένου». Να την διερευνήσετε στο συγκεκριμένο κείμενο, εντοπίζοντας την άποψη του κριτικού για την παράσταση και εκτιμώντας κατά πόσο η τεκμηρίωση της άποψης αυτής είναι πειστική.

Δραματοποίηση: Μετά το τέλος μιας παράστασης, δύο θεατές λογομαχούν εκφράζοντας αντίθετες απόψεις για την παράσταση. Να δραματοποιήσετε τον μεταξύ τους διάλογο.

Ασχολούμενος ερασιτεχνικά με τη δημοσιογραφία, έχετε ετοιμάσει το ακόλουθο σύντομο κείμενο για τη θεατρική παράσταση που ανέβηκε πρόσφατα στο πνευματικό κέντρο της περιοχής σας. Ο διευθυντής, όμως, της τοπικής εφημερίδας, στην οποία επιθυμείτε να το δημοσιεύσετε, σας συνιστά να το ξαναγράψετε, διατηρώντας την επικριτική του διάθεση και μετριάζοντας, παράλληλα, την επιθετικότητα και την οξύτητα του ύφους σας. Γράψτε το κείμενο σύμφωνα με αυτή την υπόδειξη.

Παταγώδη αποτυχία σημείωσε η παράσταση που ανέβασε πρόσφατα στο πνευματικό κέντρο της περιοχής μας ο πρωτοποριακός θίασος «Ομάδα Τέχνης». Το ιδιαίτερα απαιτητικό κοινό της πόλης μας κατηγόρησε δριμύτατα τον σκηνοθέτη ότι με τους αποτυχημένους πειραματισμούς του πρόδωσε το έργο και εγκατέλειψε τους υπόλοιπους συντελεστές στην τύχη τους. Το τελικό αποτέλεσμα ήταν μια δουλειά πρόχειρη και χωρίς καμιά πρωτοτυπία που προσπαθούσε να παραστήσει την εμπνευσμένη, κοροϊδεύοντας το κοινό που την τίμησε. Το κοινό αυτό έδειξε τη ζωηρότατη δυσaráσκειά του, γιουχαΐζοντας στο τέλος τον σκηνοθέτη. Πάντως η θύελλα των αντιδράσεων που ξεσήκωσε δεν έχει κοπάσει ακόμη.

III. ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΚΑΙ ΚΡΙΤΙΚΗ ΑΛΛΩΝ ΜΟΡΦΩΝ ΤΕΧΝΗΣ

Η παρουσίαση και η κριτική ασχολούνται με μια ποικιλία καλλιτεχνικών δημιουργημάτων: κινηματογραφικές ταινίες, μουσικά έργα, δισκογραφία, έργα ζωγραφικής, τηλεοπτική (τηλεκριτική) ή ραδιοφωνική εκπομπή κ.λπ. Ποικίλα είναι και άλλα «αντικείμενα» που μπορούν να απασχολήσουν την παρουσίαση και την κριτική. Για παράδειγμα: όλοι οι τομείς της τέχνης (τεχνοκριτική), αθλητικές συναντήσεις/αγώνες, φιλοσοφικά ή επιστημονικά έργα, πολιτιστικές εκδηλώσεις, τεχνολογικές καινοτομίες, πολιτικοί λόγοι, πράξεις ή προγράμματα, διαδικτυακός ιστότοπος, καθημερινές πράξεις των ανθρώπων του κοινωνικού μας περίγυρου. Γενικά, οι περισσότερες ανθρώπινες δραστηριότητες υπόκεινται σε κριτική, όπως άλλωστε και τα ίδια τα άτομα.

Δομή κριτικού κειμένου

- α) **Πληροφοριακό υλικό/μέρος–Πρόλογος:** Με περιγραφή και αφήγηση δίνονται οι απαραίτητες πληροφορίες για το αντικείμενο της κριτικής (ζωγραφικό, κινηματογραφικό, θεατρικό έργο κ.λπ.) και διατυπώνεται μια γενική κρίση.
- β) **Σχόλια – Κύριο μέρος:** Διατυπώνονται οι αξιολογικές κρίσεις του κριτικού.
- γ) **Προβληματισμός,** όπου ο κριτικός εκφράζει τις απόψεις και προτάσεις του για το θέμα.

Προϋποθέσεις και στόχοι της κριτικής

- Είτε θετική είτε αρνητική είναι, πρέπει να είναι αντικειμενική και να γίνεται με καλοπροαίρετη διάθεση. Να μην υποτιμά ούτε να υπερτιμά το κρινόμενο έργο, αλλά να το αποτιμάται σωστά.
- Να ενημερώνει σφαιρικά για το κρινόμενο αντικείμενο.
- Να προτρέπει ή να αποθαρρύνει το κοινό από το έργο.
- Να επιδιώκει τη βελτίωση και την όξυνση της κριτικής ικανότητας του κοινού.

Υποθέστε ότι, με την πρωτοβουλία του καθηγητή των Καλλιτεχνικών, οργανώνεται στο σχολείο σας μια έκθεση με έργα (π.χ. ζωγραφικής, γλυπτικής) των συμμαθητών σας. Ένα από αυτά σας άρεσε πολύ και αναλάβατε να συντάξετε μια κριτική στο πρόγραμμα της έκθεσης (σε 100 περίπου λέξεις).

Πήγατε τελευταία σε μια συναυλία που σας απογοήτευσε. Υποθέστε ότι κρατάτε ημερολόγιο και γράφετε εκεί με συντομία (50-70 λέξεις) μια παρουσίαση-κριτική της συναυλίας.

Ενώ είχατε ακούσει πολλά και είχατε διαβάσει καλές κριτικές για μια ταινία, όταν την είδατε, απογοητευτήκατε. Την επόμενη ημέρα γράφετε επιστολή σε έναν φίλο σας και αφιερώνετε ένα μέρος της (έως 70 λέξεις) στην κριτική της ταινίας.

Επισκεφθήκατε πρόσφατα μια ανθοκομική έκθεση. Όσα είδατε σας ενθουσίασαν. Αποφασίζετε, λοιπόν, να γράψετε μια παρουσίαση-κριτική (σε 120-150 λέξεις) και να την κοινοποιήσετε στον Δήμο σας και στον διευθυντή του σχολείου σας, για να συνεργαστούν και να διοργανώσουν μια παρόμοια έκθεση στην περιοχή σας.

Το κείμενο που ακολουθεί αναγράφεται στο άλμπουμ του δίσκου με τον ομώνυμο τίτλο. Αφού το διαβάσετε, να απαντήσετε στα εξής ερωτήματα:

- α) Ποιοι είναι οι συντελεστές του δίσκου και ποια σημασία έχει η αναφορά των ονομάτων τους;
- β) Σε τι αποβλέπει η αναφορά της «ηλικίας» της χορωδίας και ο αριθμός των συναυλιών της;
- γ) Να εξηγήσετε τη χρήση των επιθέτων στο κείμενο.

ΧΟΡΩΔΙΑ ΤΡΙΚΑΛΩΝ

Η «ΡΩΜΙΟΣΥΝΗ» του Γιάννη Ρίτσου και του Μίκη Θεοδωράκη σε πρώτη εκτέλεση για χορωδία, σολίστ και ορχήστρα και άλλα 11 τραγούδια βρήκαν τις σωστές διαστάσεις τους, μέσα στην άψογη ερμηνεία της «Χορωδίας Τρικάλων» της Τερψιχόρης Παπαστεφάνου. Η Χορωδία γιόρτασε τα 25 της χρόνια, στην αίθουσα της Λυρικής Σκηνής, πραγματοποιώντας την εκατοστή συναυλία της.

Την συναυλία αυτή ηχογράφησε, με ειδικό συνεργείο, η ΦΩΝΟΓΚΡΑΜ, για να παρουσιάσει στο κοινό μια ζωντανή γιορτή, μια αληθινά προσεγμένη και φροντισμένη δουλειά, μια αυθεντική «ΡΩΜΙΟΣΥΝΗ».

Ένας από τους σημαντικότερους φορείς αξιολόγησης των σχολικών εγχειριδίων είναι οι μαθητές που τα χρησιμοποιούν, αρκεί η αξιολόγησή τους να είναι τεκμηριωμένη και να καλύπτει όσο το δυνατόν περισσότερα θέματα/ζητήματα. Στον καθορισμό των ζητημάτων αυτών μπορεί να συμβάλει ο ακόλουθος πίνακας, στον οποίο δίδονται, ενδεικτικά, ειδικότεροι άξονες (θέματα/αντικείμενα αξιολόγησης) ως προς τους οποίους μπορούν να κριθούν τα σχολικά εγχειρίδια, καθώς και τα κριτήρια που θα χρησιμοποιηθούν σε κάθε ειδικότερη περίπτωση. Αφού μελετήσετε τον παρακάτω πίνακα και ενδεχομένως τον συμπληρώσετε και με δικά σας θέματα/αντικείμενα ή κριτήρια αξιολόγησης, να επιλέξετε ένα σχολικό εγχειρίδιο και να το αξιολογήσετε.

Θέματα/αντικείμενα αξιολόγησης	Κριτήρια αξιολόγησης
Εξωτερική εμφάνιση	<ul style="list-style-type: none"> • ελκυστικότητα εμφάνισης • καταλληλότητα μεγέθους • ανθεκτικότητα βιβλιοδεσίας • ποιότητα εκτύπωσης • ...
Περιεχόμενο	<ul style="list-style-type: none"> • επιστημονική εγκυρότητα • σύνδεση με τη ζωή • ανταπόκριση στα ενδιαφέροντα και τις ανάγκες του σημερινού νέου • προώθηση της κριτικής σκέψης του μαθητή • ...
Γλωσσική ποικιλία/ύφος	<ul style="list-style-type: none"> • ορθότητα της χρησιμοποιούμενης γλωσσικής ποικιλίας • κατανοητή γλώσσα / ύφος • ελκυστικότητα ύφους • ...
Εικόνες/σχεδιαγράμματα/πηγές	<ul style="list-style-type: none"> • λειτουργικότητα εικόνων / πηγών / διαγραμμάτων σε σχέση με το κείμενο που πλαισιώνουν • ελκυστικότητα • καταλληλότητα επιλογής συγκεκριμένων πηγών / εικόνων • ...
Δομή	<ul style="list-style-type: none"> • καταλληλότητα στην υποδιαίρεση των ενοτήτων του βιβλίου • ύπαρξη ερωτήσεων / ασκήσεων / εργασιών (σε χωριστό ή μη τεύχος) • καταλληλότητα ερωτήσεων / ασκήσεων / εργασιών • ενδιαφέρον / ελκυστικότητα • προώθηση κριτικής σκέψης μαθητή • διαβάθμιση επιπέδου δυσκολίας ερωτήσεων / ασκήσεων / εργασιών • ...

IV. ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΟΥ ΛΟΓΟΥ

1. Ορισμός

Ορισμός ονομάζεται ο καθορισμός, η έκθεση και η επισήμανση με ακρίβεια και σαφήνεια των κύριων και ιδιαίτερων γνωρισμάτων/χαρακτηριστικών/ιδιοτήτων μιας έννοιας, ώστε να διακρίνεται από κάθε άλλη. Τρία είναι τα στοιχεία του ορισμού: η οριστέα έννοια, το γένος και η ειδοποιός διαφορά.

Οριστέα έννοια ονομάζεται η έννοια που δίνεται προς ορισμό και πρέπει να οριστεί.

Γένος λέγεται η υπερκείμενη, η ευρύτερη έννοια στην οποία εντάσσεται η οριστέα έννοια.

Ειδοποιός διαφορά ονομάζονται τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα της έννοιας, τα οποία τη διαφοροποιούν/διακρίνουν από τις υπόλοιπες έννοιες, οι οποίες ανήκουν στο ίδιο γένος.

Ο ορισμός που δίνεται σύντομα, μόνο με την οριστέα έννοια, το γένος και την ειδοποιό διαφορά, λέγεται **πρωτοβάθμιος**.

Για παράδειγμα: *Παραλληλόγραμμο* (οριστέα έννοια) είναι το *τετράπλευρο* (γένος) που έχει τις απέναντι πλευρές του *παράλληλες* (ειδοποιός διαφορά).

Διαφορετικοί τρόποι διατύπωσης του ορισμού:

- Όταν λέμε παραλληλόγραμμο, εννοούμε το τετράπλευρο που έχει τις απέναντι πλευρές του παράλληλες.
- Με τον όρο (τη λέξη) παραλληλόγραμμο εννοούμε...
- Ο όρος (η λέξη) παραλληλόγραμμο σημαίνει...
- Το παραλληλόγραμμο, δηλαδή το τετράπλευρο ... (επεξηγηματικά)

Είδη ορισμών

Οι ορισμοί ταξινομούνται με βάση:

α) τον τρόπο που παρουσιάζουν την οριστέα έννοια, σε αναλυτικούς ή συνθετικούς/γενετικούς ορισμούς.

Αναλυτικός = Παριστάνει την ουσία μιας έννοιας, εκθέτοντας τα γνωρίσματα που περιέχονται στην έννοια αυτή (π.χ. *Στροφή είναι το τμήμα ποιήματος ή τραγουδιού που αποτελείται από έναν αριθμό στίχων ή περιόδων και έχει μια ρυθμική και λογική ενότητα*).

Γενετικός ή συνθετικός = Περιγράφεται η διαδικασία της γένεσης μιας έννοιας ή ενός πράγματος από τα αναγκαία και ουσιώδη συστατικά της/του (π.χ. *Η κοινωνική οντότητα που προήλθε από τη συνένωση περισσότερων χωριών είναι η πόλη*).

β) την έκτασή τους, σε συντόμους ή εκτεταμένους ορισμούς.

Σύντομος είναι ο ορισμός που δίνουν τα λεξικά ή τα σχολικά εγχειρίδια (π.χ. *Τέχνη είναι η ελεύθερη, δημιουργική έκφραση του ανθρώπου με έργα που διέπονται από αισθητικούς κανόνες*).

Εκτεταμένος είναι ο ορισμός που καλύπτει μία ή περισσότερες παραγράφους. Υπάρχει ακόμη η περίπτωση ένα ολόκληρο κείμενο να ασχολείται με τον ορισμό μιας έννοιας, όπως γίνεται συνήθως σ' ένα δοκίμιο, ένα επιστημονικό κείμενο κ.λπ. Για έναν εκτεταμένο ορισμό χρειάζεται πάντοτε ένα σχέδιο οργάνωσης. Η πιο συνηθισμένη μέθοδος στις περιπτώσεις αυτές είναι η παραγωγική: αρχίζουμε με ένα σύντομο ορισμό της έννοιας, που τον αναλύουμε έπειτα στο υπόλοιπο κείμενο (σε μία ή περισσότερες παραγράφους), αναπτύσσοντας ξεχωριστά το καθένα από τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα της έννοιας.

Χρήσιμη πληροφορία

Η απόδοση των ορισμών είναι μια πολύπλοκη διανοητική εργασία. Όταν η έννοια είναι αφηρημένη είναι πολύ δύσκολο να ανιχνεύσουμε, να καθορίσουμε και να εκθέσουμε σε λίγες γραμμές τα κύρια γνωρίσματά της, τα οποία, μάλιστα, μπορεί να είναι με τη σειρά τους αμφιλεγόμενες ή πολυδιάστατες έννοιες.

Ο ορισμός μιας έννοιας αποτελεί έναν από τους τρόπους ανάπτυξης της παραγράφου.

Δομή της παραγράφου με ορισμό

- **Θεματική πρόταση/περίοδος:** Ορίζεται η (οριστέα) έννοια, η οποία εντάσσεται στο γένος της και επισημαίνεται η ειδοποιός διαφορά της. Αναπτύσσουμε, δηλαδή, το περιεχόμενο της θεματικής πρότασης/περιόδου, απαντώντας στην πιθανή ερώτηση «τι είναι;».
- **Λεπτομέρειες/σχόλια:** Παρουσιάζουμε επιπλέον στοιχεία και γνωρίσματα, τα οποία διασαφηνίζουν και συμπληρώνουν τον αρχικό ορισμό, ώστε η οριστέα έννοια να γίνει κατανοητή σε όλο το εύρος της. Είτε αναλύουμε διεξοδικά τα βασικά γνωρίσματα της έννοιας (αναλυτικός) ή περιγράφεται η διαδικασία γένεσης της έννοιας από τα ουσιώδη συστατικά της μέρη (γενετικός/συνθετικός).
- **Κατακλείδα:** Ενδέχεται και να παραλείπεται σε αυτόν τον τρόπο ανάπτυξής της.

Σημάδια αναγνώρισης: *ορισμός* (σε όλες τις πτώσεις ενικού και πληθυντικού), το ρήμα *ορίζω* (σε όλες τις εγκλίσεις, χρόνους, πρόσωπα, αριθμούς, φωνές), το ρήμα *είναι*, μέσα σε γλωσσικό περιβάλλον που ταιριάζει σε ορισμό, τα ρήματα *εννοώ* και *σημαίνω*, κυρίως στις φράσεις *με τον όρο... εννοούμε, ο όρος (η λέξη)... σημαίνει*. Ο ορισμός μπορεί να δίνεται και *επεξηγηματικά*: Το επίθετο, *δηλαδή*, η κλιτή λέξη...

Αφού διαβάσετε τις ακόλουθες παραγράφους, να εντοπίσετε την έννοια που ορίζεται κάθε φορά, το γένος και την ειδοποιό διαφορά ή τις ειδοποιούς διαφορές της.

- α) Ο όρος «ξενισμοί» αναφέρεται στις γλωσσικές εκφράσεις που δέχεται μια γλώσσα από κάποια άλλη, διαδικασία η οποία είναι γνωστή από την εποχή που έχουμε τις πρώτες μαρτυρίες για επαφές γλωσσών.
- β) Οι κανόνες δικαίου που προβλέπουν την οργάνωση και την άσκηση της κρατικής εξουσίας, καθώς και τις σχέσεις κράτους και κοινωνίας, αποτελούν το αντικείμενο του κλάδου εκείνου της νομικής επιστήμης που καλείται συνταγματικό δίκαιο.
- γ) Η λέξη «μόδα» είναι ιταλική (*moda*), αλλά παράγεται από το λατινικό (*modus*) που σημαίνει «τρόπος». Αφορά το ντύσιμο, αλλά και τον τρόπο ζωής, που επικρατεί σε ένα μεγάλο μέρος της κοινωνίας ή σε μια ορισμένη χώρα και που μπορεί να γενικευθεί και να επικρατήσει για ένα χρονικό διάστημα μεγάλο ή μικρό. Πρόκειται πάντως για παροδική συνήθεια. Το φαινόμενο της μόδας είναι αρχαιότατο και παγκόσμιο.

Αφού διαβάσετε το κείμενο που ακολουθεί, να απαντήσετε στις εξής ερωτήσεις:

- α) Πόσες και ποιες έννοιες ορίζονται;
- β) Τι είδους είναι κάθε ορισμός (αναλυτικός ή συνθετικός);
- γ) Ποιες πληροφορίες δίνονται, πέραν από τους πρωτοβάθμιους ορισμούς, και για ποιον λόγο;

Οι επιστήμονες δεν μπορούν να ορίσουν με ακρίβεια και πληρότητα την πολύπλοκη έννοια της ρύπανσης. Ωστόσο, έχουν καταλήξει σε κοινά παραδεκτούς ορισμούς μεταξύ των οποίων και οι εξής: ρύπανση είναι η άμεση ή έμμεση εισαγωγή στο περιβάλλον χημικών ουσιών, θορύβων ή ακτινοβολιών σε τέτοια συγκέντρωση που να προκαλούν βλάβες στην υγεία των ανθρώπων, στους οργανισμούς και στα υλικά και να καθιστούν το περιβάλλον ακατάλληλο για επιθυμητές χρήσεις. Διαφορετική είναι η έννοια της μόλυνσης του περιβάλλοντος που προκαλείται από την είσοδο στο περιβάλλον βακτηρίων, ιών και άλλων παθογόνων μικροοργανισμών, που

δημιουργούν σοβαρούς κινδύνους για την υγεία των ανθρώπων και άλλων οργανισμών. Στη ρύπανση, δηλαδή, αιτία δημιουργίας είναι χημικές ουσίες, θόρυβοι ή ακτινοβολίες, ενώ στη μόλυνση ζώντες παθογόνοι μικροοργανισμοί.

Οι ουσίες που ρυπαίνουν το περιβάλλον και αποκαλούνται ρύποι είναι αέριες, υγρές ή στερεές, ξένες προς τα φυσιολογικά συστατικά της ατμόσφαιρας, του εδάφους ή του νερού, ή ουσίες που φυσιολογικά υπάρχουν στο περιβάλλον, αλλά εμφανίζονται σε μικρότερα ή μεγαλύτερα ποσοστά. Οι κυριότεροι ρύποι είναι το διοξείδιο του θείου, το θειικό οξύ, τα οξείδια του αζώτου, οι υδρογονάνθρακες, το όζον, ο καπνός και τα κάθε μορφής αιωρούμενα σωματίδια, ο μόλυβδος, η ακτινοβολία, ο θόρυβος, οι κραδασμοί, τα οικιακά και βιομηχανικά απορρίμματα κ.λπ.

[Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή, Γ' Γυμνασίου, ΟΕΔΒ, Αθήνα 1998, σσ. 112-113]

2. Διαίρεση

Διαίρεση λέγεται η ανάλυση μιας έννοιας στα είδη της, με βάση ένα ουσιώδες γνώρισμά τους. Τρία είναι τα στοιχεία της διαίρεσης: η διαιρετέα έννοια, η διαιρετική βάση και τα μέλη/μέρη της διαίρεσης.

Διαιρετέα έννοια ονομάζεται η έννοια, το όλον (γένος), το οποίο διαιρείται στα συστατικά του.

Διαιρετική βάση λέγεται το χαρακτηριστικό γνώρισμα, το κριτήριο, με βάση το οποίο γίνεται η διαίρεση.

Μέλη/μέρη της διαίρεσης ονομάζονται τα συστατικά μέρη της έννοιας, του όλου που διαιρείται.

Για παράδειγμα: *Οι γωνίες* (διαιρετέα έννοια) *είναι ορθές, οξείες και αμβλείες* (μέλη της διαίρεσης). Η διαιρετική βάση είναι «οι μοίρες των γωνιών».

Η **έκταση** μιας διαίρεσης ποικίλλει, ανάλογα με την περίπτωση και τον σκοπό του συγγραφέα του κειμένου. Μπορεί να εκτείνεται σε λίγες γραμμές, οπότε απλώς αναφέρονται τα «είδη» της διαιρετέας έννοιας. Ωστόσο, συχνά, η διαίρεση καλύπτει μία ή περισσότερες παραγράφους ή ένα εκτεταμένο κείμενο, οπότε στην αρχή δίνεται μια **πρωτοβάθμια διαίρεση** και στη συνέχεια αναπτύσσονται πιο αναλυτικά τα «είδη» της διαιρετέας έννοιας.

Αναγκαίες προϋποθέσεις για μια σωστή διαίρεση

- **Διαίρεση με ενιαία βάση:** Χρησιμοποιείται μόνο μία και ορισμένη διαιρετική βάση/κριτήριο.
- **Τέλεια διαίρεση:** Περιλαμβάνονται όλα τα μέλη (είδη) της διαιρετέας έννοιας. Αλλιώς είναι ατελής.
- **Συνεχής διαίρεση:** Δεν γίνεται κάποιο άλμα στα είδη της, δηλαδή αναφέρονται ή και εξηγούνται όλα τα είδη της, με τη σειρά. Αλλιώς είναι ασυνεχής.

Χρήσιμη πληροφορία

Η διαίρεση, όπως και ο ορισμός, αποσκοπεί στην ολοκληρωμένη κατανόηση και τη βαθύτερη ανάλυση μιας έννοιας. Με τη διαίρεση της έννοιας στα επιμέρους της στοιχεία (είδη), ο αναγνώστης, ο ειδικός ερευνητής, ο επιστήμονας κ.λπ. διευκολύνεται στη μελέτη και την έρευνά του, αφού έχει τη δυνατότητα της σύνθεσης και της ανάλυσης των δεδομένων του. Με τον ορισμό οριοθετούμε τη σημασία της έννοιας, ώστε να μην συγχέεται με τις άλλες. Συνεπώς, η διαίρεση και ο ορισμός συνδέονται και αποτελούν συμπληρωματικά στοιχεία της έννοιας.

Η διαίρεση μιας έννοιας αποτελεί έναν από τους τρόπους ανάπτυξης της παραγράφου.

Δομή της παραγράφου με διαίρεση

- Θεματική πρόταση/περίοδος: Διακρίνεται η διαιρετέα έννοια (γένος) στα μέρη της (είδη). Η διαίρεση πραγματοποιείται με βάση ένα κριτήριο (διαιρετική βάση).
- Λεπτομέρειες/σχόλια: Παρουσιάζεται αναλυτικά, σύμφωνα με τη σειρά αναφοράς, κάθε μέρος/είδος που προέκυψε από τη διαίρεση.
- Κατακλείδα: Ενδέχεται και να παραλείπεται σε αυτόν τον τρόπο ανάπτυξής της.

Σημάδια αναγνώρισης: *διαιρούμε, χωρίζουμε, διακρίνουμε, είδη, μορφές, μέρη, κλάδοι, τομείς, πρώτον... δεύτερον... τέλος, το ένα – το άλλο, στη μία – στην άλλη περίπτωση.*

Στις παρακάτω παραγράφους που αναπτύσσονται με διαίρεση: α) Να εξετάσετε τη δομή της παραγράφου. β) Να εντοπίσετε σημάδια αναγνώρισης ανάπτυξης της παραγράφου με διαίρεση και γ) Να αναγνωρίσετε τα στοιχεία της διαίρεσης (διαιρετέα έννοια, διαιρετική βάση και μέλη/μέρη της διαίρεσης).

α) Ο πολιτισμός έχει δύο όψεις: την υλική και την πνευματική. Η πρώτη αποβλέπει στην εξυπηρέτηση των υλικών αναγκών του ανθρώπου και περιλαμβάνει όλα τα ορατά επιτεύγματά του, από τα ατελή παλαιολιθικά εργαλεία μέχρι την τηλεόραση και τους υπολογιστές. Η δεύτερη έχει στόχο να ικανοποιήσει τις πνευματικές ανησυχίες του ανθρώπου, να απαντήσει στα προαιώνια ερωτήματά του για τη ζωή, τον θάνατο, τη φύση, την αλήθεια, την ελευθερία. Εκφράζεται κατά κύριο λόγο με τη θρησκεία, την επιστήμη και την τέχνη.

β) Η Αρχαία Ελληνική ποίηση μπορεί να διαιρεθεί αδρομερώς στα εξής τρία μέρη: στην επική, τη λυρική και τη δραματική. Οι μορφές αυτές αντανακλούν τις πολιτικές και κοινωνικές συνθήκες, μέσα στις οποίες εμφανίστηκαν και αναπτύχθηκαν. Έτσι, η επική ποίηση εκφράζει

το πνεύμα και τα ιδανικά κατά την εποχή της βασιλείας, όπου η αγωνιστική διάθεση και η παλληκαριά θεωρούνταν οι μεγαλύτερες αρετές του ανθρώπου. Αντίθετα με την ταραγμένη εποχή, που στα πράγματα βρίσκονταν οι ευπατρίδες αριστοκρατικοί, και κάτω από την απειλή των εμπόρων και των ναυτιλομένων, που με τον πλούτο τους κατακτούσαν όλο και περισσότερο πολιτικά δικαιώματα, αναπτύχθηκε η λυρική ποίηση. Αργότερα, την εποχή της δημοκρατίας δημιουργείται μια νέα μορφή ποίησης που αγκαλιάζει τις λαχτάρες και τους πόθους ολόκληρου του λαού, η δραματική ποίηση.

V. ΘΕΜΑΤΑ ΓΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ ΚΑΙ ΕΚΦΡΑΣΗ-ΕΚΘΕΣΗ

• Τέχνη – Κριτική έργου τέχνης – Κριτικός της τέχνης

«Η τέχνη είναι το υψηλότερο μέσο, που βοηθά τους ανθρώπους να πλησιάσουν ο ένας τον άλλο. Ο μεγάλος καλλιτέχνης δεν είναι της εποχής του, είναι ο ίδιος η εποχή» [Γ. Σεφέρης]. Χρησιμοποιώντας ως μόντο τα λόγια του Γ. Σεφέρη, να γράψετε ένα άρθρο για τη σχολική σας εφημερίδα στο οποίο να παρουσιάζετε τη συμβολή της τέχνης στην ποιοτική αναβάθμιση της ζωής του ανθρώπου και την άποψή σας για το πώς μπορεί το σχολείο να φέρει τους μαθητές σε ουσιαστική επαφή με την αληθινή τέχνη (500-600 λέξεις).

Στο μάθημα της νεοελληνικής λογοτεχνίας και κατά την ανάλυση κάποιου ποιήματος ορισμένοι συμμαθητές σας δείχνουν αδιαφορία και θορυβούν. Με ποια επιχειρήματα θα προσπαθούσατε να τους πείσετε για τη σημασία της ποίησης και γενικότερα της τέχνης;

Μια ομάδα νέων αποφασίζει την έκδοση ενός μουσικού περιοδικού. Επειδή είστε ένας από τους συντελεστές της έκδοσης και μέλος της εκδοτικής ομάδας, αναλαμβάνετε να γράψετε το πρώτο άρθρο που θα αποτελεί και την ιδρυτική διακήρυξη του περιοδικού και θα αναφέρεται στους στόχους της συγκεκριμένης έκδοσης. Στη συνέχεια, αναθέτετε σε δύο συμμαθητές σας να γράψουν τα δικά τους άρθρα για το περιοδικό. Ο πρώτος θα περιγράφει τα συναισθήματά του, όταν ακούει μουσική. Και ο δεύτερος θα υποστηρίζει με κατάλληλα επιχειρήματα την πρότασή του να αποκτήσει το σχολείο καθηγητή Μουσικής.

Το άρθρο 1 (δ) του νόμου 1566 του 1985, που αφορά τη δομή και τη λειτουργία της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, ορίζει ως έναν από τους ειδικότερους σκοπούς της εκπαίδευσης: «Να κατανοούν τη σημασία της τέχνης, της επιστήμης και της τεχνολογίας, να σέβονται τις ανθρώπινες αξίες και να διαφυλάσσουν και προάγουν τον πολιτισμό». Με βάση το παραπάνω άρθρο, να δώσετε τα χαρακτηριστικά της επιστήμης και της τεχνολογίας και να τα αντιπαραβάλετε με αυτά της τέχνης. Στη συνέχεια, λαμβάνοντας υπόψη το σοβαρότατο «άνοιγμα» ανάμεσα σε μια ραγδαία και εκρηκτική εξέλιξη της τεχνολογίας και στην ψυχοπνευματική ανάπτυξη του σύγχρονου ανθρώπου, να εξηγήσετε γιατί είναι ανάγκη οι άνθρωποι να συνδυάσουν την τεχνολογία και την επιστήμη με την τέχνη.

Στο πλαίσιο των πολιτιστικών εκδηλώσεων που διοργανώνονται σε κάθε σχολείο στο τέλος της σχολικής χρονιάς, σε ομιλία που εκφωνείτε, καταθέτετε τις σκέψεις σας σχετικά με τη συμβολή του σχολείου στη συστηματική εξοικείωση του μαθητή με την τέχνη, ώστε να γίνει ενεργητικός θεατής και ακροατής των καλλιτεχνικών δημιουργημάτων.

Με αφορμή έναν τηλεμαραθώνιο αγάπης με τίτλο «21 καλλιτέχνες ενώνουν τις ψυχές τους και τις φωνές τους στη Συναυλία Ζωής και Ελπίδας για τα Παιδιά», στέλνετε μια επιστολή στην «Ένωση Καλλιτεχνών Ελλάδος» στην οποία εκφράζετε τις σκέψεις σας για τη σημασία τέτοιων πρωτοβουλιών ευαισθητοποίησης και διαμαρτυρίας, καταγράφοντας, παράλληλα, και τις προϋποθέσεις κάτω από τις οποίες πρέπει αυτές να εκδηλώνονται.

Φανταστείτε μια πολιτεία που θα εξόριζε κάθε μορφή Τέχνης. Να αφηγηθείτε μια σχετική ιστορία και να περιγράψετε τα χαρακτηριστικά της. Το κείμενό σας δεν θα ξεπερνά τις 300 λέξεις.

Στα παρακάτω κείμενα του Π. Μπουκάλα και Ι. Μ. Παναγιωτόπουλου παρουσιάζονται οι παρενέργειες της εμπορευματικής κοινωνίας μας στο χώρο της τέχνης. Αφού τα διαβάσετε, να απαντήσετε:

- α) Πώς διαμορφώνεται στις μέρες μας η σχέση του καλλιτέχνη με τη δημοσιότητα;
- β) Ποιοι ελέγχουν τη σχέση αυτή και πώς επιδρούν στην καλλιτεχνική παραγωγή;
- γ) Γιατί νοθεύονται το νόημα και ο σκοπός της τέχνης, αν τα έργα της ενταχθούν κυρίως στην κλίμακα των οικονομικών αξιών;
- δ) Πιστεύετε ότι η εμπορική επιτυχία ενός καλλιτεχνικού έργου αποτελεί επαρκές κριτήριο της ποιότητάς του;

ε) Πόσο επηρεάζει την επιλογή σας, σχετικά με ένα βιβλίο, cd, κινηματογραφική ταινία, θεατρική παράσταση κ.λπ., ο τρόπος της διαφήμισής του; Διαψεύστηκε από την κατοπινή προσωπική σας εκτίμηση κάποια τέτοια επιλογή;

Κατά τα δόγματα του αξιακού μας συστήματος, ένα έργο συναριθμείται στα σπουδαία όχι αν συγκινεί, αν τέρπει ή αν διδάσκει, αλλά αν έχει μεγάλο οικονομικό αντίκρισμα, αν αποτελεί «καλή επένδυση», αν μπορεί να μεταπωληθεί σε τερατωδώς υψηλότερη τιμή, ύστερα από κάμποσο καιρό απόκρυψής του από τον δημόσιο οφθαλμό. Αν, όμως, η τέχνη δεν είναι δημόσια, αν είναι αποθηκευμένη και μαντρωμένη, ποιος ο χαρακτήρας της; Όσοι αγοράζουν, με θηριώδη ποσά, καλλιτεχνήματα που τα προορίζουν αποκλειστικά για κτερίσματα της περικλειστής «αυτοκρατορίας» τους, παραχαράσσουν την ίδια την τέχνη και, κατά βάθος, πράττουν ό,τι κι εκείνοι που κόβουν βάνουσα έναν σταλακτίτη, για να διακοσμήσουν τους τοίχους του σπιτιού τους, παραβλέποντας ότι, ορφανεμένος από τον φυσικό του χώρο, ο σταλακτίτης παύει να είναι ένα θαύμα και γίνεται ασβέστης.

[Παντελής Μπουκάλας]

Καλλιτέχνες και «καλλιτέχνες» περνούν στο προσκήνιο, για ένα μικρό διάστημα, προκαλούν φρενίτιδα ενθουσιασμού, αποθεώνονται, αποθησαυρίζουν περιουσίες, γίνονται επιχειρηματίες κι έπειτα αποσύρονται. Σήμερα, περισσότερο από κάθε άλλη φορά, η αιτιδιότητα έχει καταντήσει άγνωστη λέξη: ένας εκδότης κατασκευάζει τον συγγραφέα, ένας θεατρώνης τον ηθοποιό, ένας παραγωγός το αστέρι του κινηματογράφου, μια εταιρεία δίσκων τον διάσημο τραγουδιστή, ένα καθεστώς τον δημόσιο άντρα, ένα ιδεολογικό ρεύμα τον στοχαστή. Πολλά βιβλία τα βρίσκουμε καλά, μόνο και μόνο γιατί ο πάταγος μας έχει υποβάλει στην αρέσκεια. Ένα τραγούδι είναι μια στιγμή. Έπειτα το βιβλίο πεθαίνει στη βιβλιοθήκη του και το τραγούδι μάς φαίνεται αποκρουστικό. Δεν επιθυμούμε να το ξανακούσουμε ή να το ξαναπούμε, δεν το νοσταλγούμε ύστερ' από κάμποσα χρόνια. Στο βάθος όλων αυτών των φαινομένων και των περιστατικών ενεδρεύει ένας αδυσώπητος μηδενισμός.

[Ι. Μ. Παναγιωτόπουλος]

Στο μάθημα της αισθητικής αγωγής ο καθηγητής σας διαβάσει στην τάξη δύο παραθέματα που αναφέρονται στον ελιτισμό και στη μαζική κουλτούρα ως χαρακτηριστικά της νόθης τέχνης. Στην πρώτη περίπτωση, οι καλλιτέχνες κατακρίνονται με το επιχείρημα ότι δημιουργούν για ένα περιορισμένο κοινό, αδιαφορώντας για το εάν γίνουν κατανοητοί στο ευρύ κοινό. Στην δεύτερη περίπτωση, κατακρίνονται με το επιχείρημα πως δημιουργούν τέχνη ευτελή υποταγμένη στην υπηρεσία του κέρδους και όχι του ωραίου. Να ενισχύσετε τις απόψεις αυτές καταθέτοντας τη δική σας επιχειρηματολογία.

Ένα ειδικότερο πρόβλημα που αφορά τη χώρα μας, είναι η μεταφορά –όπως σε όλους τους τομείς άλλωστε– έτοιμων τεχνοτροπιών, ξένων καλλιτεχνικών προτύπων και μοντέλων, που δεν έχουν ωριμάσει και βλαστήσει σε ελληνικό έδαφος, που δεν έχουν καμιά ανταπόκριση στις πραγματικότητες του τόπου μας. Φυσικό είναι η ανεπεξέργαστη αυτή εισαγωγή να αφήνει αδιάφορο και ανεπηρέαστο το ευρύ κοινό. Έτσι άλλωστε εξηγείται και ο καλλιτεχνικός σνομπισμός που μαστίζει τη χώρα μας και το γεγονός ότι η τέχνη είναι σε πολύ μεγάλο βαθμό υπόθεση κλειστών κύκλων που αλληλοϋποστηρίζονται και αλληλοθαυμάζονται. Η εύκολη λύση της περιφρόνησης των «αδαών», δηλαδή του κοινού, είναι μια άνετη λύση που δεν απαλλάσσει τον καλλιτέχνη από την ευθύνη του.

Ο αριστοκρατισμός σαν στάση ζωής –όπως και αν εκδηλώνεται– είναι μορφή προδοσίας της κοινωνικής ευθύνης του ανθρώπου και ιδιαίτερα του δημιουργού και του ηγέτη. Η υπεροψία των «επαϊόντων» έδωσε πάντοτε τη βάση του πνευματικού και πολιτικού αυταρχισμού. Ο καλλιτέχνης είναι από τα πράγματα η πιο ευαίσθητη κεραία, ο σειсмоγράφος της κοινωνικής μεταβολής. Για να επηρεάσει όμως, για να ευαισθητοποιήσει, για να γίνει επιταχυντικός συντελεστής στην πορεία απελευθέρωσης του ανθρώπου, πρέπει να επικοινωνεί με το ευρύ κοινό, όχι το ναρκισσιστικό κοινό των κλειστών κύκλων. Ο καλλιτέχνης, εφόσον λειτουργεί με την έννοια αυτή σωστά, μπορεί να αποτελέσει το σημαντικότερο ίσως αντίβαρο στον μονοδιάστατο άνθρωπο, στον ετεροκατευθυνόμενο άνθρωπο, στον άνθρωπο χωρίς φαντασία, που είναι τα θλιβερά υποπροϊόντα του ώριμου καταναλωτικού καπιταλισμού και της «κουλτούρας» της διαφήμισης.

[Βασίλης Φίλιας, «Ο καλλιτέχνης και το κοινό του», Κοινωνιολογικές προσεγγίσεις, εκδ. Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα 81989, σσ. 269-270]

Η μαζική κουλτούρα περιλαμβάνει το σύνολο των προϊόντων που προσφέρονται, όχι σ' έναν περιορισμένο κύκλο, αλλά στην ολότητα των ανθρώπων (από τους αγρότες ως τους διανοούμενους).

Ένα από τα σπουδαιότερα γνωρίσματα της μαζικής κουλτούρας είναι η τυποποίηση. Είναι η ατέρμονη επανάληψη των ίδιων θεμάτων, μοτίβων και τεχνικών, η αναπαλαίωση παλιότερων θεμάτων και έργων, η «διασκευή» κλασικών, αυθεντικών έργων τέχνης, η τεχνητή αναβίωση παλιών τεχνοτροπιών και μοδών, η αναίσχυνη εκμετάλλευση στοιχείων της λαϊκής κουλτούρας, που αποχωρίζονται βάνουσα από τα αρχικά τους συμφραζόμενα, η καθιέρωση νέων θεμάτων και συρμών (που βασίζονται, στην πραγματικότητα, σε παλιούς).

Η μαζική κουλτούρα δεν αποβλέπει στην υπέρβαση της κατεστημένης τάξης πραγμάτων ούτε προβάλλει την εικόνα ενός καλύτερου κόσμου, όπου ο άνθρωπος θα συμβίωνε αρμονικά με τους ομοίους του και με τη φύση. Η μαζική κουλτούρα δεν στοχεύει στην κατάδειξη των κοινωνικών αντιφάσεων ούτε επικαλείται ιδανικά που θα μπορούσαν δυνάμει να γίνουν πραγματικότητα.

Η μαζική κουλτούρα επινοήθηκε, για να γεμίσει τον ελεύθερο χρόνο του ανθρώπου, τον χρόνο που του αφήνει η άσκηση μιας ορθολογικοποιημένης και μηχανοποιημένης εργασίας και η συμμετοχή σε μια ανούσια διανθρώπινη συναλλαγή και επαφή. Η οχληρότητα της καθημερινής ζωής, τα προβλήματα επιβίωσης, συμμετοχής στα κοινά και αυτογνωσίας, η αγωνία για το μέλλον, η αίσθηση της αποξένωσης, που έχει το σύγχρονο άτομο από κάθε τομέα της ιδιωτικής, κοινωνικής και πολιτικής ζωής, έκαναν τον ελεύθερο χρόνο πραγματικό άσυλο. Αλλά αυτό ακριβώς το καταφύγιο καταλήφθηκε από τη μαζική κουλτούρα, που πέτυχε τον εφησυχασμό, την εξουδετέρωση της οργής και της απελπισίας, την αδρανοποίηση της σκέψης και την αναπαραγωγή των παραδεδομένων αξιών και αναγκών. Η μαζική κουλτούρα προσφέρει διασκέδαση, ψυχαγωγία, μ' άλλα λόγια φυγή από την πραγματικότητα και προετοιμασία για μια ακόμη εργάσιμη μέρα.

[Ζήσης Σαρίκας, *Τέχνη και μαζική κουλτούρα*, εκδ. Ύψιλον, Αθήνα 1984, σσ. 17-23.
Επιλογή αποσπασμάτων από την «Εισαγωγή» του βιβλίου]

Σε περιοδικό Τέχνης διαβάζετε δύο άρθρα. Το πρώτο αναφέρεται στην καθαρότητα της τέχνης, όπως υποστηρίζεται από τους οπαδούς του δόγματος η «τέχνη για την τέχνη». Το δεύτερο έχει ως θέμα τη «στρατευμένη τέχνη». Δεν συμφωνείτε με το περιεχόμενό τους και για τον λόγο αυτό στέλνετε ένα κείμενό σας καταγγελτικό των δύο αυτών δογμάτων. Παράλληλα, εκθέτετε τις απόψεις για τις προϋποθέσεις της αληθινής καλλιτεχνικής δημιουργίας και τον ρόλο που διαδραματίζει η τέχνη σε κάθε εποχή.

Ο πολιτιστικός σύλλογος της περιοχής σας διοργανώνει «Εβδομάδα Τέχνης». Το πρόγραμμα περιλαμβάνει παρουσίαση καλλιτεχνικών δημιουργιών συμπολιτών σας. Παράλληλα, υπάρχουν εισηγήσεις έγκριτων μελετητών της τέχνης. Στις συνεδρίες αυτές παίρνετε τον λόγο και με παρέμβασή σας καταθέτετε τις προτάσεις σας αφενός μεν για τη σχέση του καλλιτέχνη με το κοινό και αφετέρου για τη σχέση του καλλιτέχνη με την εποχή του.

Έρευνα: Σας δίνεται η ευκαιρία να συναντήσετε έναν κριτικό τέχνης και να του πάρετε συνέντευξη. Ανάμεσα στα ερωτήματα που θα του υποβάλετε είναι και τα παρακάτω:

- α) Ποιος νομίζετε ότι είναι ο ρόλος του κριτικού σε σχέση με τον δημιουργό και το έργο τέχνης;
- β) Μπορείτε να μας αναφέρετε επιγραμματικά κάτω από ποιες προϋποθέσεις και συνθήκες η

κριτική ενός έργου τέχνης είναι γόνιμη και εποικοδομητική;

γ) Ποιες είναι, κατά τη γνώμη σας, οι αρετές και τα προσόντα που πρέπει να διαθέτει ένα κριτικός της τέχνης;

Τις απαντήσεις, που θα συγκεντρώσετε, να τις παρουσιάσετε σε συνεχές κείμενο στην τάξη σας.

• Κριτική – Αξιολόγηση ατόμου - Αυτοκριτική

Ο νέος Υπουργός Παιδείας, αμέσως μετά την ανάληψη των καθηκόντων του, συγκάλεσε την «Επιτροπή Παιδείας», προκειμένου να εισηγηθεί αλλαγές και αναθεωρήσεις στο εκπαιδευτικό σύστημα. Εσείς πληροφορηθήκατε το γεγονός αυτό και στέλνετε μια επιστολή στην Επιτροπή. Στην επιστολή σας αυτή, αφού αναφέρεται το άρθρο 1(γ) του νόμου 1566 του 1985 που ορίζει ως έναν από τους ειδικότερους σκοπούς της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης: «Να αναπτύσσουν οι μαθητές δημιουργική και κριτική σκέψη», σχολιάζετε την υπάρχουσα κατάσταση σχετικά με την ανάπτυξη της κριτικής σκέψης στο σχολείο. Στη συνέχεια, διατυπώνετε τις δικές σας προτάσεις αναφορικά με τους τρόπους και τα μέσα με τα οποία η σχολική διδακτική πράξη και πρακτική πρέπει να προάγει την ελεύθερη σκέψη και να καλλιεργεί την κριτική ικανότητα των μαθητών.

Ο καθηγητής σας παίζει τον ρόλο του κριτικού, όταν διορθώνει τις εκθέσεις σας. Αν σας δινόταν η ευκαιρία να του κάνετε κάποιες υποδείξεις σχετικά με τον τρόπο της διόρθωσης των εκθέσεων σας, για να γίνει αυτή δημιουργική, ποιες θα ήταν αυτές; Οι υποδείξεις σας μπορούν να λάβουν τη μορφή θεματικών προτάσεων/περιόδων.

Ομαδική εργασία: Ένα χρόνο πριν την αποφοίτησή σας από την Εκπαίδευση, σας ζητά ο καθηγητής σας να συγκεντρώσετε στοιχεία που να αποτιμούν το σύστημα αξιολόγησης – κρίσης του μαθητή. Η πρώτη ομάδα θα καταγράψει τα θετικά της αξιολόγησης, η δεύτερη θα εντοπίσει τα αρνητικά. Η τρίτη ομάδα θα αναλάβει να διατυπώσει συγκεκριμένες προτάσεις για τη βελτίωσή του, ώστε η αξιολόγηση πράγματι να ανατροφοδοτεί το έργο του εκπαιδευτικού και να οδηγεί τους μαθητές στην επαναξιολόγηση και αυτογνωσία. Την εργασία σας θα παρουσιάσετε σε ημερίδα που διοργανώνει η «Ένωση Ελλήνων Παιδαγωγών», με θέμα «Εκπαίδευση και αξιολόγηση».

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ – ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Ι. ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

Για την καταγραφή μιας πράξης (του συνόλου ή των κύριων σημείων της) ή ενός λόγου (προφορικού ή γραπτού) χρησιμοποιούμε διάφορους τρόπους/μεθόδους.

Α) Μέσα καταγραφής με μηχανές (σύγχρονοι τεχνολογικοί τρόποι) είναι: η μαγνητοφώνηση, η μαγνητοσκόπηση, η κινηματογράφηση, η φωτογράφηση, οι φωτοτυπίες. Β) Μέσα καταγραφής με το χέρι (παραδοσιακοί τρόποι) είναι: η στενογραφία και οι σημειώσεις.

Οι **σημειώσεις** είναι η καταγραφή, σε συνηθισμένη γραφή, των κυριότερων σημείων γραπτού ή προφορικού λόγου, την ώρα που διαβάζει κανείς ή ακούει τον ομιλητή. Πρόκειται για μια αφαιρετική διαδικασία κατά την οποία επισημαίνουμε το ουσιώδες και παραλείπουμε το επουσιώδες.

Πλεονεκτήματα των σημειώσεων:

- Εύκολη και γρήγορη καταγραφή των σημαντικών σημείων.
- Αποταμίευση και αφομοίωση γνώσεων.
- Όξυνση της κριτικής και αφαιρετικής ικανότητας.
- Επισήμανση του ουσιώδους και αποβολή του περιττού.
- Οργάνωση του υλικού για κατανόηση και γρήγορη επανάληψη.
- Περιορισμός της έκτασης των μεγάλων κειμένων.

- Προετοιμασία για μια σύνθετη εργασία.
- Εξοικονόμηση χρόνου, ανάκτηση πληροφοριών σε σύντομο χρονικό διάστημα.
- Στις σχολικές εργασίες, η μέθοδος των σημειώσεων βοηθά: στις καθημερινές παραδόσεις των μαθημάτων, προκειμένου να συγκρατηθούν τα κύρια σημεία, στην οργάνωση της μελέτης, στην άντληση πληροφοριών από διάφορες πηγές για την εκπόνηση μιας σύνθετης εργασίας, στην προετοιμασία για τις εξετάσεις.

Μειονεκτήματα των σημειώσεων:

- Παραλείπονται οι λεπτομέρειες, οι οποίες ενδέχεται να είναι απαραίτητες για την κατανόηση κάποιων σημείων του κειμένου ή της ομιλίας.
- Τα κριτήρια για τη διάκριση του ουσιώδους από το επουσιώδες είναι επισφαλής, γι' αυτό συχνά στις σημειώσεις υπεισέρχεται ο υποκειμενισμός.
- Απαιτεί συγκέντρωση, παρατηρητικότητα, προσοχή και κριτική ικανότητα του συντάκτη τους.

A. ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΑΠΟ ΓΡΑΠΤΟ ΛΟΓΟ

Για να κρατήσουμε σημειώσεις από ένα γραπτό κείμενο, ακολουθούμε τα εξής βήματα:

1. Διαβάζουμε προσεκτικά όλο το κείμενο, ώστε να έχουμε μια γενική εικόνα του.
2. Εντοπίζουμε το θεματικό του κέντρο (θέμα του κειμένου και θέση του συγγραφέα).
3. Καταγράφουμε τα βασικά σημεία κατά παράγραφο ή κατά νοηματικές ενότητες.
4. Απεικονίζουμε διαγραμματικά τη δομή και τα κύρια στοιχεία κάθε ενότητας του κειμένου.

1. Κρατώ σημειώσεις κατά παράγραφο

α. Εντοπίζω τα κύρια συστατικά της παραγράφου

Οι μικρές νοηματικές ενότητες που απαρτίζουν ένα κείμενο ονομάζονται παράγραφοι. Εάν θέλουμε να κρατήσουμε πλήρεις σημειώσεις, δεν έχουμε να κάνουμε τίποτε άλλο παρά να εργαστούμε κατά παράγραφο, συγκεντρώνοντας τα κύρια σημεία (θέμα - σημαντικές λεπτομέρειες). Τελειώνοντας αυτή την εργασία και ενώνοντας τα χαρτάκια των σημειώσεων από κάθε παράγραφο, θα έχουμε μπροστά μας το σύνολο των κυριότερων σημείων του κειμένου.

Ο στόχος μας αυτός επιτυγχάνεται, αν ακολουθήσουμε τα εξής βήματα:

- Εντοπίζουμε τα δομικά μέρη της παραγράφου (θεματική πρόταση/περίοδος, σχόλια/ λεπτομέρειες, κατακλείδα, εφόσον υπάρχει).

- Εντοπίζουμε το κύριο θέμα της παραγράφου, που βρίσκεται συνήθως στη θεματική περίοδο. Αν το κύριο θέμα δεν εμφανίζεται στη θεματική περίοδο, τότε προσπαθούμε να το εντοπίσουμε στην ανάπτυξη και συνολική θεώρηση όλης της παραγράφου.
- Ανιχνεύουμε και επισημαίνουμε τις λέξεις ή φράσεις - κλειδιά της παραγράφου.
- Αναζητούμε τις διαρθρωτικές λέξεις που συνδέουν τις περιόδους των παραγράφων.
- Συνδέουμε τα επιμέρους στοιχεία των παραγράφων και τα διατυπώνουμε με δικά μας λόγια.

Για καθεμιά από τις ακόλουθες παραγράφους, να διατυπώσετε την κεντρική ιδέα / θέμα και να εντοπίσετε τα κύρια συστατικά / σημαντικές λεπτομέρειες.

- α) Οι Γιατροί Χωρίς Σύνορα, από το 1989 μέχρι σήμερα, έφεραν τα πάνω-κάτω σ' αυτές τις περιοχές. Έκαναν τον θάνατο ζωή κι έσβησαν τον χθεσινό εφιάλτη, ημερεύοντας τους ανθρώπους και δημιουργώντας προϋποθέσεις συνύπαρξης με τους ντόπιους. Οργάνωσαν από το τίποτε και χωρίς ηλεκτρικό ρεύμα εξεταστικά κέντρα για την πρόληψη αλλά και τη θεραπεία των ασθενειών. Καταπολέμησαν τον υποσιτισμό, τις αναπνευστικές λοιμώξεις, τις μολύνσεις, τη διάρροια, που είναι μια από τις πρώτες αιτίες θανάτου εδώ.
- β) Η αλλαγή είναι πολύ σημαντικό πράγμα για μένα. Ως δάσκαλοι πρέπει να πιστεύουμε στην αλλαγή, πρέπει να γνωρίζουμε ότι είναι εφικτή, αλλιώς γιατί να διδάσκουμε; Κάθε φορά που διδάσκεις κάτι σε κάποιον, κάτι συμβαίνει και ξεπηδάει από αυτό ένας νέος άνθρωπος. Δεν καταλαβαίνω γιατί οι άνθρωποι δεν φλέγονται από τη λαχτάρα να μάθουν, γιατί δεν το βλέπουν σαν την μεγαλύτερη περιπέτεια του κόσμου –αφού είναι μια διαδικασία μεταμόρφωσης. Κάθε φορά που μαθαίνουμε κάτι νέο, γινόμαστε κάτι νέο. Γι' αυτό είναι τόσο συναρπαστικό πράγμα η μάθηση και δεν θα 'πρεπε ποτέ να γίνει αγγαρεία.

β. Παρουσιάζω παραλλαγές σημειώσεων από την ίδια παράγραφο

Ο τρόπος που κρατούνται σημειώσεις, διαφέρει από άτομο σε άτομο. Η μορφή των σημειώσεων εξαρτάται από τους εξής παράγοντες:

- Προσαρμόζεται ανάλογα με τον σκοπό, για τον οποίο κρατούνται οι σημειώσεις.
- Εξαρτάται από την ευρηματικότητα, την κριτική και αφαιρετική ικανότητα του ατόμου που κρατά σημειώσεις.
- Προσδιορίζεται από τον διαθέσιμο χρόνο και το είδος του λόγου που έχουμε (προφορικό ή γραπτό).

- Ο τύπος των σημειώσεων που επιλέγουμε σχετίζεται ακόμη και από τον βαθμό πύκνωσης και τον τρόπο διατύπωσης του πρωτότυπου κειμένου, δηλαδή από το πόσο περιεκτικές και σύντομες θέλουμε να είναι οι σημειώσεις μας.

Έτσι, έχουμε τις **αναλυτικές και εκτενέστερες σημειώσεις**, στις οποίες με λιτό και σαφή τρόπο δηλώνονται οι βασικές ιδέες και τα κύρια σημεία της παραγράφου, με πλήρεις και αναλυτικές φράσεις και πλαισιωμένες από σημαντικές λεπτομέρειες. Καταγράφουν, δηλαδή, τα κύρια σημεία με κανονικές φράσεις (χρήση ρημάτων, συνδέσμων, αντωνυμιών).

Και άλλες φορές τις **συνοπτικές-σύντομες σημειώσεις**, που η μορφή τους μπορεί να είναι: α) **τηλεγραφική**, δηλαδή καταγράφουν τα απολύτως βασικά σημεία με παράλειψη λέξεων που εννοούνται (ρημάτων, συνδέσμων άρθρων) και β) **σηματική ή διαγραμματική**, οπότε χρησιμοποιούνται αρίθμηση, συντομογραφίες (ειδικές, κοινά αποδεκτές και προσωπικές συντομογραφίες), σχήματα ή σχεδιαγράμματα.

Για το κείμενο που ακολουθεί δίνεται μια παραλλαγή σημειώσεων, καθώς και ο σχεδιασμός τριών επιπλέον παραλλαγών. Να συμπληρώσετε αυτές τις παραλλαγές. Ποια κοινά σημεία και ποιες διαφορές παρουσιάζουν οι τέσσερις παραλλαγές των σημειώσεων; Ποια από αυτές τις μορφές προτιμάτε και γιατί;

Η γραφή παίρνει ρεβάνς ΜΕ ΤΟ ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΟ ΤΑΧΥΔΡΟΜΕΙΟ ΤΟΥ INTERNET ΑΝΑΚΑΛΥΠΤΟΥΜΕ ΠΑΛΙ ΤΟ ΡΑΒΑΣΑΚΙ	
1. Η διεύθυνση είναι σημειωμένη σε ένα κομματάκι χαρτί γεμάτο τελείες και περίεργα σημεία. Με μεγάλη προσοχή ο Πιερ, εργαζόμενος στο Παρίσι, τη γράφει στον ηλεκτρονικό υπολογιστή, αφοσιωμένος πλήρως στο εγχείρημα αυτό. «Ένα και μόνο γράμμα να μη γράψω σωστά, πάει, το μήνυμα δεν θα φθάσει ποτέ», δικαιολογείται στην υπόλοιπη παρέα. Σε ποιον απευθύνεται το μήνυμα που γράφει στο διάλειμμα από τη δουλειά του με τόση προσήλωση; Μα, στην κόρη του, που σπουδάζει στη Νέα Υόρκη.	Μία διαφορά ανάμεσα στο κλασικό και στο ηλεκτρονικό ταχυδρομείο: στο δεύτερο, η διεύθυνση πρέπει να είναι γραμμένη με απόλυτη ακρίβεια.
2. Και το τηλέφωνο; «Είναι πανάκριβο. Είναι μια πολυτέλεια που επιτρέπω στον εαυτό μου δύο φορές τον μήνα», απαντά. Και το ταχυδρομείο; «Συχνά, τα γράμματα χρειάζονται και δέκα μέρες να διασχίσουν τον Ατλαντικό. Χάρη στο e-mail (ηλεκτρονικό ταχυδρομείο), όμως, η κόρη μου μπορεί να μαθαίνει τα οικογενειακά μας νέα -ακόμη και τα πιο ασήμαντα, όπως τι είπαμε σήμερα κατά τη διάρκεια του πρωινού- σε ελάχιστα δευτερόλεπτα». Θαύμα! Ένα μήνυμα με τίτλο «Εδώ χιονίζει!», εμφανίζεται αμέσως τώρα στην οθόνη. Η κόρη του Πιερ, Μαρί, απαντά αμέσως.	Το ηλεκτρονικό ταχυδρομείο είναι πολύ πιο φθηνό από το τηλέφωνο και πολύ πιο γρήγορο από την ανταλλαγή επιστολών.

<p>3. Γι' αυτόν που γράφει, οι λέξεις του e-mail έχουν και μια προφορική υπόσταση, μια ελαφράδα, όμως γι' αυτόν που τις διαβάζει πέφτουν με τη βαρύτητα που έχουν όλα τα γραπτά. Έτσι, τα λάθη και οι παρεξηγήσεις είναι συχνές. Στο e-mail η παντελής απουσία φορμαλισμού, όπως είναι οι ενδείξεις για τον τύπο και τη λειτουργία του κειμένου (π.χ. σοβαρό, αστείο), δεν μπορεί να διορθωθεί από τη φωνή, όπως συμβαίνει στο τηλέφωνο, για παράδειγμα. Έχω ζησει καβγάδες που, χωρίς αμφιβολία, δεν θα είχαν συμβεί ποτέ χωρίς το e-mail.</p>	<p>Το ηλεκτρονικό ταχυδρομείο έχει λιγότερες εκφραστικές δυνατότητες από την γραφή στο χαρτί. Πιθανή συνέπεια: παρεξήγηση του πομπού από τον δέκτη.</p>
<p>4. Για τη διόρθωση αυτού του ελαττώματος, μια σειρά κωδίκων έχουν επινοηθεί -όπως μικρά σημάδια που θυμίζουν στον αποστολέα ότι το περιεχόμενο του είναι π.χ. αστείο. Συχνές είναι, όμως, οι περιπτώσεις που το ηλεκτρονικό κονταροχτύπημα δεν είναι καθόλου τυχαίο. Τόσο οι διαμάχες όσο και οι συμφιλιώσεις περνούν μέσα από το e-mail, το ηλεκτρονικό αυτό μέσον, όπου τα προσωπικά και τα τυπικά, τα επαγγελματικά μηνύματα συχνά μπερδεύονται σε ένα συνεχές παιχνίδι, που είναι όμως επικίνδυνο, γιατί τα μηνύματα δεν είναι απόρρητα και εμπιστευτικά.</p>	<p>Μία άλλη διαφορά που δεν μπορεί να ξεπεραστεί όπως η προηγούμενη: τα μηνύματα δεν είναι απόρρητα.</p>
<p>5. Από την άλλη πλευρά, με το ηλεκτρονικό ταχυδρομείο δεν είναι μόνο οι αποστάσεις που καλύπτονται και η συνεχής σύγχρονη κινητικότητα που ευνοείται: το e-mail είναι επιπλέον και ένα μέσον που διευκολύνει την εγγύτητα, η οποία επιτρέπει τις μικρές σκέψεις και λέξεις που ούτε ένα τηλεφώνημα δεν επιτρέπει. Γι' αυτό και το ηλεκτρονικό ταχυδρομείο είναι σήμερα το προνομιακό εργαλείο των επιχειρηματιών, των απλών εργαζομένων, των ερωτευμένων, των φίλων -είτε βρίσκονται μακριά είτε ακόμη δίπλα. Με το e-mail ξανα-ανακαλύπτουμε το σημείωμα, το ραβασάκι.</p>	<p>Με το ηλεκτρονικό ταχυδρομείο έγινε πάλι εύκολη η ανταλλαγή σημειωμάτων.</p>
<p>6. Ακριβώς, όμως, επειδή έχει τόσο αποσπασματική και σύντομη μορφή, υπάρχουν και εκείνοι που ισχυρίζονται ότι το e-mail δεν θα μπορούσε ποτέ να πάρει τη θέση επιστολής ή άλλου αναγνώσματος. Σύμφωνα. Αλλά αυτό διαθέτει τους δικούς του κώδικες και δυνατότητες. Η οθόνη του υπολογιστή που λαμπυρίζει, καθώς και το ηλεκτρονικό φακελάκι που εμφανίζεται σ' αυτήν, όταν κάποιος λαμβάνει ένα ηλεκτρονικό γράμμα, είναι τα νέα στοιχεία του τελετουργικού που έχει αντικαταστήσει την επιστολογραφία.</p>	<p>Η ανταλλαγή ηλεκτρονικών σημειωμάτων έχει τη δική της γοητεία που δεν υστερεί εκείνης που διέθετε η επιστολογραφία.</p>

2η παραλλαγή

Ηλεκτρονικό ταχυδρομείο: Χαρακτηριστικά - διαφορές από το τηλέφωνο και την επιστολή.

1. ....
2. ....
3. ....

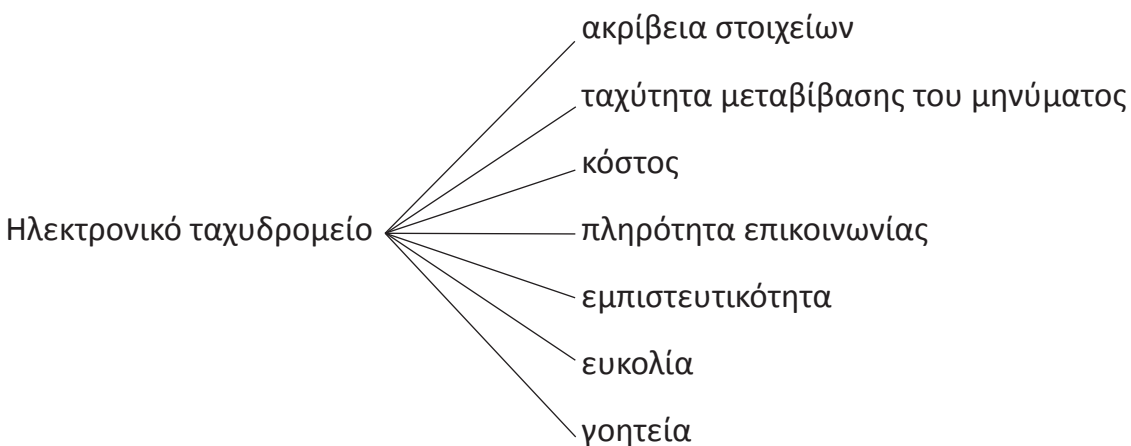
3η παραλλαγή

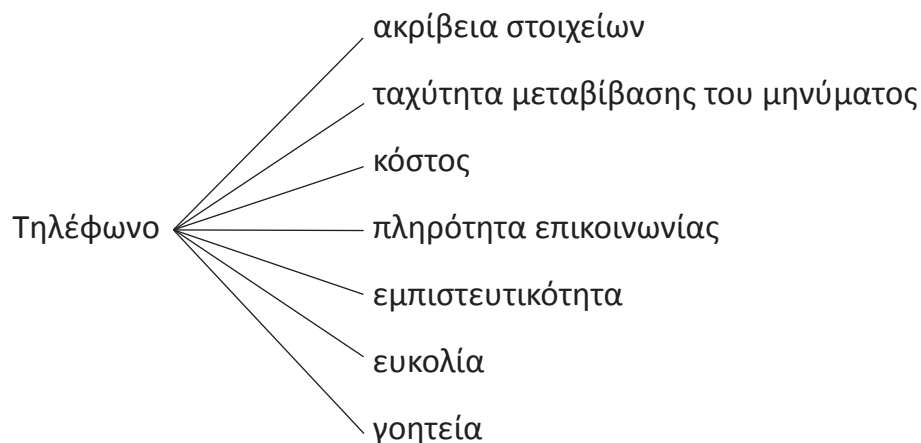
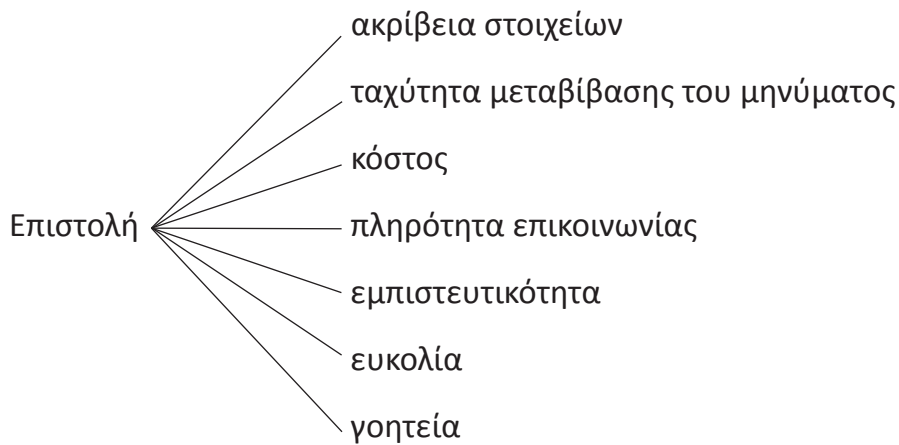
Ηλεκτρονικό ταχυδρομείο: χαρακτηριστικά - διαφορές από το τηλέφωνο και την επιστολή

Κριτήρια σύγκρισης	Ηλεκτρονικό ταχυδρομείο	Επιστολή	Τηλέφωνο
1. ακρίβεια στοιχείων 2. ταχύτητα 3. κόστος 4. πληρότητα επικοινωνίας 5. εμπιστευτικότητα 6. ευκολία 7. γοητεία			

4η παραλλαγή

Ηλεκτρονικό ταχυδρομείο: χαρακτηριστικά - διαφορές
από το τηλέφωνο και την επιστολή

γ. Χρησιμοποιώ τον πλαγιότιτλο της παραγράφου, για να κρατήσω σημειώσεις

Εκτός από τον πιο πάνω «κλασικό τρόπο» καταγραφής σημειώσεων, δηλαδή, τον εντοπισμό της θεματικής περιόδου (και όταν αυτή δεν υπάρχει, αναζητάμε το νοηματικό κέντρο) και των σημαντικών λεπτομερειών της παραγράφου, υπάρχει και άλλος για να κρατήσουμε σημειώσεις από ένα κείμενο, που μας ενδιαφέρει.

Αποφεύγοντας τις λεπτομέρειες και χρησιμοποιώντας τις σωστές τεχνικές πύκνωσης, μπορούμε να δώσουμε έναν πλαγιότιτλο σε κάθε παράγραφο ή σε κάθε νοηματική ενότητα. Ο πλαγιότιτλος είναι ο τίτλος στο πλαϊνό περιθώριο μιας παραγράφου ή μιας νοηματικής ενότητας, ο οποίος αποδίδει με λιτό και ελλειπτικό λόγο το θέμα.

Βήματα για τη δημιουργία πλαγιότιτλου:

Ο πλαγιότιτλος έχει ως βάση τη θεματική περίοδο της παραγράφου, χωρίς, όμως, να είναι μηχανική αναπαραγωγή της. Αποδίδει το συνολικό νόημα της παραγράφου, το οποίο δεν εξαντλείται πάντοτε στη θεματική περίοδο. Συνεπώς: α) Εντοπίζουμε τα κύρια συστατικά της παραγράφου. β) Ανιχνεύουμε τις σημαντικές λεπτομέρειες. γ) Συντάσσουμε τον πλαγιότιτλο

που είναι σύντομος, λιτός (χωρίς αξιολόγηση ή άλλους προσδιορισμούς), πυκνός (προτιμάμε τις ονοματικές από τις ρηματικές φράσεις, ελλειπτικός (αφαιρούνται οι βασικοί όροι που ευκόλως εννοούνται, π.χ. το ρήμα).

Χρήσιμη πληροφορία

Η σύνταξη του πλαγιότιτλου μας βοηθά να παρακολουθήσουμε τη οργάνωση των ιδεών του κειμένου, να εντοπίσουμε τα ουσιώδη και να αφαιρέσουμε τα επουσιώδη. Συνεπώς, αποτελεί ένα χρήσιμο εργαλείο τόσο για την κατανόηση του κειμένου όσο και για την απόδοση της περίληψής του. Κάποιες, όμως, φορές οι πλαγιότιτλοι δεν είναι επαρκείς. Σε αυτήν την περίπτωση, για τη σύνθεση της περίληψης πρέπει να στηριχτούμε σε αναλυτικότερες σημειώσεις.

δ. Επισημαίνω τις διαρθρωτικές λέξεις

Διαρθρωτικές λέξεις ονομάζονται οι λέξεις που ενώνουν/διαρθρώνουν μικρότερα ή μεγαλύτερα τμήματα του λόγου (φράσεις, προτάσεις, περιόδους, παραγράφους). Κατά τη διαδικασία συγγραφής σημειώσεων είναι καλό να υπογραμμίζουμε τις διαρθρωτικές λέξεις και φράσεις του κειμένου, γιατί έτσι παρακολουθούμε την οργάνωση του κειμένου, καθώς και εντοπίζουμε και κατανοούμε τη συλλογιστική πορεία του συγγραφέα. [Για τις διαρθρωτικές ή συνδετικές ή μεταβατικές λέξεις, βλ. το βιβλίο της Α Λυκείου].

2. Εργάζομαι σε ευρύτερες (από την παράγραφο) νοηματικές ενότητες και κρατώ σημειώσεις

Πολλές φορές για λόγους ταχύτητας ή λόγω έλλειψης διαθέσιμου χρόνου, αναγκαζόμαστε να εγκαταλείψουμε την τακτική των κατά παράγραφο σημειώσεων, και περνούμε σε σημειώσεις από ευρύτερες νοηματικές ενότητες. Τέτοιες ενότητες μπορεί να είναι τα κεφάλαια ενός βιβλίου, τα τρία μέρη ενός κειμένου: πρόλογος, κύριο θέμα, επίλογος και ένα σύνολο παραγράφων με όμοιο νοηματικό κέντρο. Για να φθάσουμε, όμως, σ' αυτή τη διαδικασία (από τον πλαγιότιτλο της καθεμιάς παραγράφου, στον πλαγιότιτλο μιας ευρύτερης νοηματικής ενότητας), πρέπει πρώτα να δουλέψουμε εξαντλητικά σε κάθε παράγραφο. Όταν, όμως, ο χρόνος μας είναι περιορισμένος, γιατί η παραπάνω διαδικασία είναι χρονοβόρα, τότε τοποθετούμε έναν πρόχειρο πλαγιότιτλο στον πρόλογο, στις ευρύτερες νοηματικές ενότητες του κύριου μέρους και στον επίλογο. Η υπαγωγή του μερικού στο γενικό θυμίζει έντονα τον πίνακα περιεχομένων ενός βιβλίου. Από αυτή την άποψη, ο πίνακας περιεχομένων ενός βιβλίου αποτελεί ένα είδος πολύ συνοπτικών σημειώσεων όλου του βιβλίου.

Χρήσιμη πληροφορία

Ο πίνακας περιεχομένων ενός βιβλίου μπορεί να χαρακτηριστεί ως η σπονδυλική του στήλη. Όταν, μάλιστα, υπάρχει ορθός χωρισμός και καταμερισμός των κεφαλαίων, τότε, με την απλή ανάγνωση του πίνακα περιεχομένων ενός βιβλίου, κάποιος είναι σε θέση να έχει μια πρώτη πολύ γενική εντύπωση του θέματος που πραγματεύεται ο συγγραφέας. Μπορεί να αντιληφθεί πώς οργανώνει το υλικό του, σε ποια ζητήματα επικεντρώνει το ενδιαφέρον του, ποια η συλλογιστική του συγγραφέα και με ποιον τρόπο προσεγγίζει το θέμα του. Αυτή η διαδικασία, που δεν είναι παρά μια «φωτογραφία» της δομής και του περιεχομένου του βιβλίου, είναι μεν δυνατόν να διευκολύνει τον αναγνώστη και σε αρκετές περιπτώσεις να τον οδηγήσει στην πιο εμπειριστατωμένη ανάγνωση και μελέτη του βιβλίου, όμως δεν είναι αρκετή.

Να εξετάσετε τον πίνακα περιεχομένων του βιβλίου της Γλώσσας, να παρατηρήσετε τα μέρη του, τα κεφάλαια, τις ενότητες, τις υποενότητες και να καταγράψετε τις διαπιστώσεις σας.

Κατά την προετοιμασία του τυπώματος ενός βιβλίου για την «Αντιγόνη» του Σοφοκλή, η δακτυλογράφος έχασε τη σειρά των σελίδων με τους πίνακες περιεχομένου και τη σειρά των ενότητων στο κεφάλαιο της εισαγωγής και, καθώς δεν έχει προλάβει να αριθμήσει με ενιαίο τρόπο τις σελίδες του βιβλίου, ζητά τη βοήθειά σας. Να βάλετε τα κεφάλαια των περιεχομένων και τις ενότητες του κεφαλαίου στη σωστή σειρά και να της εξηγήσετε γιατί αυτή η σειρά είναι σωστή.

α) ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

- Κείμενο, μετάφραση, σχόλια
- Επιλογή βιβλιογραφίας
- Εισαγωγή
- Ευρετήριο ονομάτων
- Πρόλογος

β) ΕΙΣΑΓΩΓΗ

- Παράδοση του κειμένου - η παρούσα έκδοση
- Η δραματοποίηση του μύθου από τον Σοφοκλή
- Η χρονολόγηση της τραγωδίας
- Δομή της τραγωδίας
- Ο μύθος της Αντιγόνης στην Αρχαία και τη Νεότερη Λογοτεχνία
- Σύντομη μετρική ανάλυση

3. Από τις σημειώσεις προχωρώ στο διάγραμμα του κειμένου

Διάγραμμα ή **σχεδιάγραμμα** ονομάζουμε τη μεθοδική κατάταξη σε πίνακα όλων των στοιχείων της δομής ενός κειμένου. Με άλλα λόγια, είναι το «αρχιτεκτονικό σχέδιο», ο «σκελετός», όπου αποτυπώνονται τόσο το υλικό του κειμένου όσο και ο τρόπος με τον οποίο αυτό οργανώνεται και ταξινομείται, δηλαδή δομείται.

Για να περάσουμε από τις σημειώσεις στο διάγραμμα ενός κειμένου, πρέπει: α) Να εντοπίσουμε τα κύρια μέρη του κειμένου (Πρόλογος - Κύριο θέμα - Επίλογος). β) Να εντοπίσουμε το νοηματικό κέντρο όλων των παραγράφων του κυρίου θέματος και να τις ομαδοποιήσουμε, εάν αυτές έχουν κοινό νοηματικό κέντρο. γ) Να ανακαλύψουμε τη θέση του συγγραφέα (εάν το κείμενο είναι δοκίμιο) και να προσδιορίσουμε τη συλλογιστική του πορεία (επιχειρήματα, τεκμήρια, αποδείξεις, που χρησιμοποιεί). δ) Να αριθμήσουμε τις παραγράφους του κειμένου, έτσι ώστε το διάγραμμά μας να είναι ευανάγνωστο και από άλλους ανθρώπους και ε) Να εντοπίσουμε τις διαρθρωτικές λέξεις που χρησιμοποιεί ο συγγραφέας.

Διάγραμμα χρησιμοποιούμε, επίσης, κατά τη διάρκεια που σκεφτόμαστε, όταν πρόκειται να αναπτύξουμε ένα θέμα. Τότε, σ' ένα φύλλο χαρτί, καταγράφουμε τηλεγραφικά τις σκέψεις μας και καταστρώνουμε ένα πλάνο, δηλαδή ποια στοιχεία θα περιλαμβάνει ο πρόλογος, το κύριο μέρος και ο επίλογος. Με βάση, λοιπόν, το διάγραμμά μας θα δουλέψουμε, ώστε να έχει το γραπτό μας κείμενο ενότητα, ισομερή ανάπτυξη και σαφήνεια. Βέβαια, αυτό το πρόχειρο διάγραμμα δεν είναι δεσμευτικό, αφού, κατά τη διάρκεια της γραφής, μπορούμε να προσθέσουμε ή να αφαιρέσουμε διάφορα στοιχεία.

Να διαβάσετε το ακόλουθο κείμενο και να συμπληρώσετε τον πίνακα με σημειώσεις, που δίνουν το διάγραμμα του περιεχομένου.

Η Ελλάδα που αντιστέκεται

1. Ο ΘΡΙΑΜΒΟΣ του Θόδωρου Αγγελόπουλου, με την παμπηφεί βράβευση της ταινίας του «Μια αιωνιότητα και μια μέρα» στο Φεστιβάλ των Καννών, είναι ένα μήνυμα για τις δυνατότητες που έχει αυτός ο τόπος και δεν τις αξιοποιεί.
2. ΑΥΤΟΣ Ο ΚΟΣΜΟΣ ο μικρός, ο μέγας, κατά τον ποιητή, έχει ένα μοναδικό και ανεκτίμητο θησαυρό: έναν πολιτισμό που παραμένει ζωντανός και ανανεούμενος επί χιλιάδες χρόνια, με κορυφαία εκδήλωση την ποίηση σε όλες τις μορφές της.
3. ΕΙΠΕ σε πρόσφατη συνέντευξή του ο βραβευμένος από χθες με χρυσό φοίνικα σκηνοθέτης: «Είμαι Έλληνας ως προς τη γλώσσα και τον πολιτισμό. Αλλά για μένα η Ελλάδα δεν είναι μια χώρα. Είναι ένας πολιτισμός που διαπερνά τον κόσμο».

4. ΑΥΤΗΝ την αλήθεια για τον πολιτισμό, ούτε την κατανοήσαμε ούτε την εκτιμήσαμε ποτέ, για να μετρήσουμε το αντίκριμά της στον κόσμο. Μείναμε στις κούφιες μεγαλοστομίες που εκφωνούνται στους πανηγυρικούς. Και πέραν αυτού μηδέν.
5. ΤΟ ΕΠΙΣΗΜΟ κρατικό ενδιαφέρον για τον πολιτισμό δεν βαθμολογείται ούτε καν με μια ολόκληρη μονάδα! Για το 1998 διατίθεται μόλις το 0,29% του κρατικού προϋπολογισμού για τον πολιτισμό, από 0,30% που ήταν το 1997 και 0,50% πριν από μερικά χρόνια. Κυριολεκτικά: κάθε πέρσι και καλύτερα.
6. ΜΕΝΟΥΝ οι άνθρωποι που παράγουν πολιτισμό να παλεύουν μόνοι και αβοήθητοι στον παγκόσμιο στίβο της μουσικής, του κινηματογράφου, της λογοτεχνίας, της ποίησης, του θεάτρου και των άλλων τομέων της τέχνης, αντιμέτωποι με το άφθονο χρήμα των πολυεθνικών. Και όμως δεν είναι λίγες οι φορές που τα καταφέρνουν και τιμούν το όνομα αυτής της μικρής χώρας.
7. ΕΙΝΑΙ αξία αλλά και ευγενές εμπόρευμα -και προς εξαγωγή- ο πολιτισμός που διαθέτει αυτή η χώρα. Ο Ζυλ Ντασέν είχε πει ότι η Ελλάδα είναι η πιο ανεπτυγμένη πολιτιστικά γωνιά της Ευρώπης και τόνιζε: «Δώστε μου τρεις θιάσους και σκηνοθέτες και μπορώ να κάνω θαύματα».
8. Η ΒΡΑΒΕΥΣΗ του Αγγελόπουλου είναι μια επιβεβαίωση όχι μόνο της δικής του αξίας, αλλά και της διαχρονικής αξίας του πολιτισμού αυτού του τόπου, που διαπερνά το ποιοτικό (και ποιητικό) κινηματογραφικό έργο του.
9. ΜΑΚΑΡΙ να ξυπνήσουν ορισμένοι και να αντιληφθούν τι διαθέτει ο τόπος, που μπορεί να πρωταγωνιστήσει πολιτιστικά στην παγκοσμιοποιημένη αγορά. Ιδιαίτερα αυτοί που σκορπούν δισεκατομμύρια στο ποδόσφαιρο και στο μπάσκετ και εκτρέφουν χουλιγκάνους, που αμαυρώνουν το πνεύμα και τον πολιτισμό αυτού του τόπου.

Διάγραμμα κειμένου

Παράγραφοι	Μέρη του κειμένου	Σημειώσεις
1	Πρόλογος Εισαγωγή στο θέμα. Διατύπωση θέσης	
2 3 4 5 6 7 8	Κύριο μέρος - Απόδειξη θέσης	
9	Επίλογος	

B. ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΑΠΟ ΠΡΟΦΟΡΙΚΟ ΛΟΓΟ

1. Οι δυσκολίες που συναντώ, όταν κρατώ σημειώσεις από τον προφορικό λόγο

Σημειώσεις δεν κρατάμε μόνο από τον γραπτό λόγο. Αναγκαζόμαστε να κρατήσουμε και από τον προφορικό λόγο (παραδόσεις, διαλέξεις, τηλεοπτικές συζητήσεις, ανακοινώσεις, συνεντεύξεις, ομιλίες, εισηγήσεις κ.λπ.), προκειμένου να αποτυπώσουμε συνοπτικά το περιεχόμενό του. Εργαζόμαστε και εδώ, σε γενικές γραμμές, όπως όταν συντάσσουμε σημειώσεις ενός γραπτού κειμένου. Στις σημειώσεις μας πρέπει να συμπεριλάβουμε βασικές πληροφορίες, όπως το θέμα της ομιλίας, την ημερομηνία και τον χώρο πραγματοποίησής της, το ονοματεπώνυμο του ομιλητή, αλλά και να παραλείψουμε τους ενδεχόμενους πλατειασμούς του.

Ο εφήμερος χαρακτήρας του προφορικού λόγου, δηλαδή το γεγονός ότι δεν είναι δυνατόν να τον ξανακούσει ο ακροατής, καθιστά δύσκολη την καταγραφή σημειώσεων. Επιπλέον, είναι δυνατόν να προκύπτουν και άλλες δυσκολίες που απορρέουν από τις συνθήκες επικοινωνίας. Για παράδειγμα: η ακουστική της αίθουσας, η απόσταση του ακροατή από τον ομιλητή, ο ρυθμός της ομιλίας και η άρθρωση του ομιλητή, οι πλατειασμοί και οι άστοχες παρενθέσεις/παρεκβάσεις, η ένταση της φωνής του και ο επιτονισμός, οι διακοπές μιας ομιλίας και η ελλιπής οργάνωση και συνοχή του λόγου ενός ομιλητή, οι θόρυβοι της αίθουσας, η απροθυμία του ακροατηρίου να συμμετάσχει κ.λπ.

Ως λύση, ο έμπειρος ομιλητής έχει προκρίνει την οργάνωση ενός συνοπτικού διαγράμματος του λόγου του, που δίνει στους ακροατές τα απαραίτητα στοιχεία (δομή, περιεχόμενο), το οποίο υποβοηθά τον ακροατή να προσλαμβάνει, να επεξεργάζεται τα δεδομένα μηνύματα και να παρακολουθεί, κατά το δυνατόν, απρόσκοπτα.

2. Κρατώ σημειώσεις από την παράδοση ενός μαθήματος, από την ακρόαση ενός άρθρου, από μία διάλεξη

Οι σημειώσεις από ένα μάθημα περιλαμβάνουν: τον τίτλο του μαθήματος, τη σύνδεση του παλιού με το νέο, την αντιγραφή πιθανού πίνακα σημειώσεων, την καταγραφή των κύριων σημείων της παράδοσης. Οι σημειώσεις από μια διάλεξη/ομιλία περιλαμβάνουν: τον τίτλο/θέμα της διάλεξης, τον προϊδεασμό του θέματος, το όνομα του ομιλητή, τον χώρο και τον χρόνο της ομιλίας, τον εντοπισμό των μερών (πρόλογος, κύριο θέμα, επίλογος) και των διαρθρωτικών λέξεων που καταδεικνύουν την οργάνωση του λόγου, τη σύνοψη των κύριων σημείων του κάθε μέρους. Οι σημειώσεις καταγράφονται με προσωπική φρασεολογία και δεν αποτελούν μηχανική αναπαραγωγή του λόγου του ομιλητή.

Γυρίζοντας το κουμπί του ραδιοφώνου σας, ακούτε αποσπάσματα από διάφορες εκπομπές, μέχρι να επιλέξετε τον σταθμό που επιθυμείτε. Ποιο είναι το θέμα και οι βασικές λεπτομέρειες καθενός από τα ακόλουθα αποσπάσματα που ακούσατε; Να γράψετε μια ονομαστική ή μια ρηματική φράση για το καθένα.

- A.** ... είμαι ένας άνθρωπος που επέζησε από στρατόπεδο συγκεντρώσεως. Τα μάτια μου είδαν πράγματα που δεν έπρεπε να δει ποτέ κανείς. Θαλάμους αερίων κατασκευασμένους από σπουδασμένους μηχανικούς. Παιδιά δηλητηριασμένα από μορφωμένους γιατρούς. Γυναίκες και μωρά να πυροβολούνται και να σκοτώνονται από καθηγητές γυμνασίου και πανεπιστημίου. Γι' αυτό είμαι επιφυλακτική απέναντι στη μόρφωση. Η παράκλησή μου είναι: Βοηθήστε τους φοιτητές σας να είναι άνθρωποι. Δεν πρέπει οι προσπάθειές σας να παράγουν μορφωμένα τέρατα, ειδικευμένους ψυχοπαθείς, εκπαιδευμένους Χίτλερ. Η ανάγνωση και η γραφή, η ορθογραφία, η Ιστορία και η αριθμητική είναι σημαντικά, μόνο αν χρησιμεύουν για να γίνουν άνθρωποι οι μαθητές μας. ...
- B.** ... Η φτώχεια βρίσκεται προφανώς στη ρίζα του φαινομένου: η φτώχεια των κρατών σε συνδυασμό με την ανέχεια των οικογενειών. Αλλά οι οικονομικές εξηγήσεις δεν αρκούν, για να ερμηνεύσουν ένα φαινόμενο μιας τέτοιας έκτασης. Εδώ έρχεται να προστεθεί και ο ισχυρός παράγοντας της μη προσαρμογής των σχολείων, τα οποία συχνά στοιχίζουν ακριβά, είναι μακριά, ενώ κακοπληρωμένοι δάσκαλοι, χωρίς κανένα κίνητρο, καλούνται να αντιμετωπίσουν τάξεις ογδόντα ή εκατό παιδιών, όπου η γλώσσα στην οποία γίνεται το μάθημα είναι μερικές φορές ακατανόητη και το περιεχόμενο της διδασκαλίας φαίνεται να μην έχει καμιά σχέση με τη ζωή των οικογενειών των μικρών μαθητών. Γιατί, κάτω από αυτές τις συνθήκες, να στερηθεί μια οικογένεια το ισχυρό μεροκάματο που φέρνει το παιδί στο σπίτι;

II. ΠΕΡΙΛΗΨΗ

A. ΠΕΡΙΛΗΨΗ ΓΡΑΠΤΟΥ ΛΟΓΟΥ

Περίληψη λέγεται η συνοπτική και περιεκτική απόδοση ενός κειμένου (προφορικού ή γραπτού), η οποία περιλαμβάνει τα κύρια σημεία-ιδέες του. Η περίληψη αποτελεί ένα νέο κείμενο, ισοδύναμο με το αρχικό, το οποίο και υποκαθιστά, αφού αφαιρεθούν τα επουσιώδη στοιχεία του αρχικού κειμένου. Το περιληπτικό, μάλιστα, κείμενο διαθέτει αυστηρή οργάνωση.

Η περίληψη, αν και προσωπική δημιουργία, αποτυπώνει το πνεύμα του αρχικού κειμένου, χωρίς να το προδίδει ούτε να το σχολιάζει.

Η δημιουργία της περίληψης στηρίζεται στην τεχνική των σημειώσεων, δηλαδή τη σύντομη καταγραφή των κύριων σημείων ενός κειμένου και την απόδοση της δομής του με τη μορφή ενός διαγράμματος. Οι σημειώσεις, που κρατάμε από ένα κείμενο, μας βοηθάνε να διακρίνουμε και να συγκρατούμε τις σημαντικότερες ιδέες του, να αφομοιώνουμε τις πληροφορίες και να παρακολουθούμε τη συλλογιστική πορεία του συγγραφέα. Τα στοιχεία αυτά είναι απαραίτητα, όχι μόνο προκειμένου να κατανοήσουμε το περιεχόμενό του, αλλά και να αποδώσουμε συνοπτικά το νόημά του. Συνεπώς, η λογική σύνδεση των σημειώσεων ή η ανάπτυξη του διαγράμματος αποτελούν το υλικό πάνω στο οποίο θα δομηθεί η περίληψη ενός κειμένου. [Για την Περίληψη, βλ. και το βιβλίο της Α Λυκείου].

1. Πώς οδηγούμαι στην περίληψη

Τα στάδια για τη συγγραφή μιας περίληψης είναι τα εξής:

- A. Συνολική επεξεργασία του κειμένου.
- B. Επεξεργασία ανά παράγραφο.
- Γ. Σύνθεση της περίληψης.
- Δ. Έλεγχος περίληψης.

Αναλυτικά τα βήματα που ακολουθούμε σε κάθε στάδιο είναι τα εξής:

A. Συνολική επεξεργασία του κειμένου

- α. Εντοπίζουμε το θέμα του κειμένου και τη βασική θέση του συγγραφέα. Η θέση του συγγραφέα θα βρίσκεται συνήθως στον πρόλογο, ενώ στο κύριο μέρος θα τεκμηριώνει και θα επιχειρηματολογεί για την απόδειξη της θέσης του. Η συλλογιστική πορεία που ακολουθεί είναι παραγωγική. Μπορεί, όμως, η θέση του συγγραφέα να βρίσκεται στο τέλος του κειμένου, οπότε στο κύριο μέρος εξετάζει κάποιες επιμέρους περιπτώσεις, για να καταλήξει στη θέση του, που τη διατυπώνει στον επίλογο. Η συλλογιστική πορεία που ακολουθεί είναι επαγωγική. Σπανιότερα, η θέση του συγγραφέα δεν είναι ευκρινής, αλλά υπονοείται ή εξάγεται από όλη την ανάγνωση του κειμένου.
- β. Διακρίνουμε τη δομή του κειμένου (Πρόλογος, Κύριο Μέρος, Επίλογος) και το χωρίζουμε σε ευρύτερες νοηματικές ενότητες, ομαδοποιώντας τις παραγράφους που έχουν νοηματική συνάφεια. Μπορούμε να δώσουμε και έναν πλαγιότιτλο σε κάθε νοηματική ενότητα.

B. Επεξεργασία ανά παράγραφο

Μετά τη γενική εικόνα του κειμένου που αποκομίσαμε από το πρώτο διάβασμα, προχωράμε στην αναλυτική επεξεργασία του, κρατώντας σημειώσεις ανά παράγραφο.

- α. Σημειώνουμε τα δομικά στοιχεία κάθε παραγράφου (Θεματική πρόταση/περίοδος, Λεπτομέρειες/Σχόλια, Κατακλείδα) και εντοπίζουμε τη βασική της ιδέα/θέση, η οποία συνήθως βρίσκεται στη θεματική πρόταση ή σπανιότερα στα σχόλια και σε όλη την ανάπτυξη της παραγράφου.
- β. Αναζητούμε στα σχόλια της παραγράφου σημαντικές ιδέες που αναλύουν και στηρίζουν τη βασική θέση.
- γ. Παραλείπουμε τα επουσιώδη και τις λεπτομέρειες (παραδείγματα, γνωμικά, επεξηγήσεις, προσδιορισμούς, στατιστικά στοιχεία κ.ά.).
- δ. Βρίσκουμε στην κατακλείδα, εφόσον υπάρχει, στοιχεία που συμπληρώνουν τη βασική ιδέα της παραγράφου.
- ε. Δίνουμε τον πλαγιότιτλο κάθε παραγράφου.

Γ. Σύνθεση της περίληψης

Εφόσον έχουμε ολοκληρώσει τα προηγούμενα βήματα και έχουμε κρατήσει σημειώσεις ανά παράγραφο, μπορούμε να προχωρήσουμε στη σύνθεση της περίληψης. Με τη βοήθεια των διαρθρωτικών λέξεων που χρησιμοποιεί ο συγγραφέας, επισημαίνουμε τη συλλογιστική του πορεία και προχωρούμε στη σύνδεση των νοημάτων και στη σύνθεση της περίληψης. Πρέπει να έχουμε υπόψη μας ότι η σύνδεση των νοημάτων δεν γίνεται πάντοτε με τη σειρά που παρουσιάζονται στο κείμενο, αλλά με βάση τις σχέσεις που τα συνδέουν (αίτιο, αποτέλεσμα, επεξήγηση κ.λπ.), καθώς, επίσης, ομαδοποιούμε τα κοινά σημεία.

Για να γραφτεί μια σωστή περίληψη, εργαζόμαστε ως εξής:

- Προτάσσουμε μια εισαγωγική περίοδο με αναφορά στον συγγραφέα ή το κείμενο με την οποία επισημαίνουμε το θέμα του κειμένου ή/και ενημερώνουμε για τη βασική θέση του συγγραφέα. Μπορούμε να αξιοποιήσουμε διάφορους εκφραστικούς τρόπους έναρξης της περίληψης, επιλέγοντας την ενεργητική ή παθητική σύνταξη: *Ο συγγραφέας (αρθρογράφος, δοκιμογράφος κ.ά.) πραγματεύεται/αναφέρεται/εκθέτει τις απόψεις του για... Με αφορμή το ..., ο συγγραφέας διερευνά/προσεγγίζει/προσπαθεί να ερμηνεύσει το πρόβλημα/φαινόμενο ... (ενεργητική σύνταξη). Το θέμα του κειμένου είναι... Το κείμενο αναφέρεται/πραγματεύεται... (παθητική σύνταξη).*

Κάποια ενδεικτικά ρήματα παρουσίασης του αρχικού κειμένου είναι στην περίπτωση: α) της

αφήγησης: αφηγείται, εκθέτει, αναπαριστά, παρακολουθεί, διηγείται, εξιστορεί κ.λπ. β) της **περιγραφής:** περιγράφει, παρουσιάζει, εξετάζει, εντοπίζει, ξεχωρίζει, διακρίνει, κοιτάζει κ.λπ. και γ) της **επιχειρηματολογίας:** εκθέτει, συμβουλεύει, εξετάζει, σχολιάζει, έχει τη γνώμη, έχει την εντύπωση, έχει την πεποίθηση, έχει την άποψη, παρουσιάζει, καταθέτει, γνωστοποιεί, διατυπώνει, συνιστά, προτείνει, πιστεύει, θεωρεί, επιδοκιμάζει, αποδοκιμάζει, απορρίπτει, αμφισβητεί, αντιτίθεται, μέμφεται, κρίνει, εκτιμά, εξηγεί, υποστηρίζει κ.λπ.

- Έπειτα προσέχουμε τη χρήση διαρθρωτικών λέξεων, έτσι ώστε να υπάρχει συνοχή (= μορφική σύνδεση) και συνεκτικότητα (= νοηματική σύνδεση) στο κείμενο και παρουσιάζουμε με λογική σειρά τις σημαντικότερες ιδέες κάθε παραγράφου. Στο κείμενό μας, δηλαδή, πρέπει να αποδώσουμε τη συλλογιστική πορεία του συγγραφέα με τη βοήθεια των κατάλληλων λέξεων της περίληψής μας.
- Εφαρμόζουμε διάφορες τεχνικές πύκνωσης και υιοθετούμε ένα ύφος ουδέτερο και αντικειμενικό με πληροφοριακό χαρακτήρα.

Βασικές τεχνικές πύκνωσης του αρχικού κειμένου

- Απαλοιφή ονοματικών ή άλλων προσδιορισμών/πληροφοριών (π.χ. η όμορφη πόλη = η πόλη).
- Αντικατάσταση μιας σειράς υπωνύμων από το υπερώνυμό τους, δηλαδή η απόδοση εννοιών της ίδιας οικογένειας με έναν ευρύτερο, περιεκτικότερο όρο (π.χ. *ποίηση, μυθιστόρημα, διήγημα, πεζογράφημα, ηθογράφημα* = η λογοτεχνία - π.χ. *οι εφημερίδες, τα περιοδικά, η τηλεόραση, το ραδιόφωνο* = τα μέσα μαζικής ενημέρωσης).
- Αντικατάσταση μιας σειράς ενεργειών από μια φράση/λεκτικό σύνολο που συνοψίζει/επιγράφει την όλη πράξη (π.χ. *Ελέγχει τους φορείς εξουσίας, πρωτοστατεί στις εκλογικές διαδικασίες, αναλαμβάνει δημόσια αξιώματα* = συμμετέχει στα κοινά - π.χ. *Ξύπνησε, σηκώθηκε από το κρεβάτι, ντύθηκε, πλύθηκε, έφαγε γρήγορα το πρωινό του, πήρε τη τσάντα του κι έφυγε για το σχολείο* = ετοιμάστηκε και πήγε στο σχολείο).
- Σύμπτυξη στην ίδια περίοδο των νοημάτων δύο ή περισσότερων παραγράφων, στις οποίες παρατηρείται συνάφεια ως προς το περιεχόμενο, μέσω δευτερευουσών προτάσεων.
- Αντικατάσταση δευτερευουσών προτάσεων από μετοχές, επίθετα ή προθετικά σύνολα (π.χ. *Αν επιχειρήσουμε να διερευνήσουμε* = διερευνώντας - π.χ. *Επειδή προκλήθηκε πανικός..* = εξαιτίας του πανικού).
- Αντικατάσταση μιας περίφρασης από μονολεκτικό τύπο (π.χ. *Το σύνολο των μελών που απαρτίζουν* = η ολομέλεια).
- Αντικατάσταση προθετικού συνόλου από ένα επίρρημα (π.χ. *Επιβλήθηκε με υπέρμετρη βαναυσότητα* = επιβλήθηκε βάνανουσα).

- Αντικατάσταση αρνητικού ρήματος από αντίστοιχο καταφατικό (π.χ. *Δεν δέχτηκε να παραμείνει* = *αρνήθηκε να παραμείνει*).
- Αντικατάσταση ερωτηματικών προτάσεων (ευθειών ή πλάγιων) από προτάσεις κρίσης (π.χ. *Ποιος διατείνεται ότι η ανεργία μπορεί να καταπολεμηθεί με ανέξοδη δημοκοπία;* = *Με ανέξοδη δημοκοπία η ανεργία δεν μπορεί να καταπολεμηθεί*).
- Συνθέτουμε την περίληψη με τέτοιο τρόπο ώστε κάθε παράγραφος του κειμένου να αντιστοιχεί σε μια περίοδο ή ημιπερίοδο της περίληψης. Στην περίπτωση κατά την οποία σε δύο παραγράφους του κειμένου παρατηρείται νοηματική συνάφεια, παρουσιάζουμε ενιαία τα κύρια σημεία τους.
- Η περίληψη γράφεται, συνήθως, σε μια ενιαία παράγραφο και η έκτασή της εξαρτάται από την έκταση του κειμένου, τον σκοπό της περίληψης, την αφαιρετική και συνθετική ικανότητα του δημιουργού της. Η περίληψη, επομένως, αποτελεί ένα νέο κείμενο που χαρακτηρίζεται από νοηματική αυτοτέλεια, συνεκτικότητα και συνοχή. Η κανονική περίληψη πρέπει να είναι το ένα τρίτο (1/3) του αρχικού κειμένου. Στις σχολικές, όμως, εξετάσεις καθορίζεται ο αριθμός των λέξεων (90-110, 100-120).

Δ. Έλεγχος περίληψης

Τέλος, διαβάζουμε και ελέγχουμε την περίληψή μας: ως προς το περιεχόμενο, αν αποδίδονται οι βασικές πληροφορίες του αρχικού κειμένου, ως προς δομή, αν τα νοήματα και οι ιδέες παρουσιάζονται με αλληλουχία (συνοχή και συνεκτικότητα) και ως προς τη μορφή/έκφραση, αν υπάρχει το κατάλληλο ύφος και αν χρησιμοποιείται σωστά η γλώσσα στο επίπεδο της ορθογραφίας, της σύνταξης, της στίξης και του λεξιλογίου.

2. Τι πρέπει να προσέχω σε μία περίληψη

Όταν γράφουμε μια περίληψη, πρέπει να προσέχουμε τα εξής:

- **Αποφεύγουμε την υπερβολική αφαίρεση και γενίκευση**, δίνοντας τα επιχειρήματα και τις σκέψεις του συγγραφέα σε σωστή αναλογία.
- **Δεν προσπαθούμε να μιμηθούμε το ύφος του κειμένου** και αποφεύγουμε να χρησιμοποιήσουμε αυτούσιες λέξεις ή φράσεις του κειμένου, αλλά χρησιμοποιούμε συνώνυμα ή ταυτόσημους όρους, Αν, όμως, είναι εντελώς απαραίτητο να τα παραθέσουμε, τότε χρησιμοποιούμε **εισαγωγικά**.
- Χρησιμοποιούμε **προσωπική έκφραση**, γιατί η περίληψη είναι προσωπική δημιουργία, χωρίς, όμως, να προδίδει το πνεύμα του συγγραφέα.

- **Δεν σχολιάζουμε τις απόψεις του συγγραφέα, ούτε επιδοκιμάζουμε ή αποδοκιμάζουμε τις θέσεις του.** Χρησιμοποιούμε ύφος τυπικό και ουδέτερο, ενώ δεν εκφέρουμε ποτέ γνώμη για τις απόψεις του κειμένου. Επομένως, αποφεύγουμε ρήματα ή φράσεις που σχολιάζουν αρνητικά ή θετικά το περιεχόμενο του κειμένου, όπως: *ορθά ο κειμενογράφος καταγγέλλει, αποστομώνει, χλευάζει, εξαντλεί το θέμα, πείθει κ.λπ.*
- Παρακολουθούμε και καταγράφουμε τη συλλογιστική του πορεία και τα **βασικά σημεία του κειμένου** με -όσο το δυνατό- αντικειμενικό τρόπο.
- **Παραλείπουμε** τις πολλές λεπτομέρειες, τις επεξηγήσεις, τα παραδείγματα, ή αναφερόμαστε συνοπτικά σ' αυτά (π.χ. *παραθέτει τεκμήρια, επιστρατεύει στατιστικά δεδομένα, επικαλείται απόψεις ειδικών κ.λπ.*). Ακόμη παραλείπουμε τις καλολογικές εκφράσεις, τα σχήματα λόγου, τις αναλογίες, τα αρκτικόλεξα, τις συντμήσεις, τις απარიθμήσεις και τα αποσιωπητικά.
- **Μετατρέπουμε** τις μεταφορές σε κυριολεξίες ή απλώς τις παραλείπουμε. Επιλέγουμε από την αρχή τη **σύνταξη (ενεργητική ή παθητική)** που θα χρησιμοποιήσουμε και τη διατηρούμε, συνήθως, έως το τέλος της περίληψης. Χρησιμοποιούμε κατά κανόνα το **τρίτο πρόσωπο**.
- Πρέπει να γνωρίζουμε ότι η **έκταση της περίληψης** προσδιορίζεται από τρία πράγματα: την ποιότητα και την έκταση του κειμένου που εξετάζουμε, τον σκοπό για τον οποίο κάνουμε την περίληψη και, τέλος, την κριτική / αφαιρετική ικανότητά μας.
- Πρέπει να έχουμε υπόψη μας ότι **ο σκοπός**, για τον οποίο γράφεται μια περίληψη, επηρεάζει τον λόγο μας και τη γραφή μας.
- Μεταφέρουμε σε **πλάγιο λόγο** τις βασικές ιδέες/απόψεις του συγγραφέα.
- Τηρούμε τη **χρονική σειρά**. Αυτό που αναφέρεται στο παρελθόν ή στο μέλλον από τον συγγραφέα, πρέπει να τηρείται και στην περίληψη.
- Η **συνοχή** ανάμεσα στις επιμέρους ιδέες που περιέχονται στην περίληψη επιτυγχάνεται με όλους τους δυνατούς τρόπους: επανάληψη της προηγούμενης ιδέας ή λέξης-κλειδί, χρήση αντωνυμιών, διαρθρωτικών λέξεων ή φράσεων.
- Αν **μια ιδέα** στο κείμενο παρουσιάζεται σε περισσότερες από μία παραγράφους, συγκεντρώνουμε τα επιμέρους στοιχεία της και τα παρουσιάζουμε ενιαία στην περίληψη.

3. Συγκρίνω δύο περιλήψεις, μία εκτενή και μία συνοπτική, του ίδιου κειμένου

Η περίληψη μπορεί να είναι εκτενής (γράφουμε με βάση τη θεματική περίοδο και τις σημαντικές λεπτομέρειες κάθε παραγράφου). Η περίληψη μπορεί να είναι συνοπτική (γράφουμε με βάση τους πλαγιότιτλους των παραγράφων ή των ευρύτερων νοηματικών ενοτήτων). Η περίληψη μπορεί να είναι εκτενής ή συνοπτική, ακόμα και όταν στηρίζομαστε στο διάγραμμα

ενός κειμένου, οπότε αξιοποιούμε λιγότερα ή περισσότερα από τα στοιχεία του.

4. Εξετάζω τη χρήση της ενεργητικής και της παθητικής σύνταξης σε μία περίληψη

Όπως έχουμε αναφέρει και στο Κεφάλαιο Πρώτο: «Η Είδηση», ο τύπος της σύνταξης μεταβάλλει το ύφος του κειμένου (επίσημο, ανεπίσημο), αλλά και τον τύπο των παρατιθέμενων πληροφοριών. Κατά τη σύνθεση, λοιπόν, της περίληψης επιλέγουμε και τον τύπο της σύνταξης που θα χρησιμοποιήσουμε.

Με την **ενεργητική σύνταξη** (π.χ. *Ο γεωργός οργώνει το χωράφι*):

- Εξαιρείται το πρόσωπο ή το πράγμα που δρα (υποκείμενο).
- Το γραμματικό υποκείμενο ταυτίζεται/συμπίπτει με το λογικό υποκείμενο της πρότασης.

Με την **παθητική σύνταξη** (π.χ. *Το χωράφι οργώνεται από τον γεωργό*):

- Εξαιρείται το αποτέλεσμα της ενέργειας, η ίδια η ρηματική πράξη του γραμματικού υποκειμένου.
- Το αντικείμενο της ενεργητικής σύνταξης γίνεται υποκείμενο.
- Δεν ονομάζεται ρητά το υποκείμενο.
- Το λογικό υποκείμενο συμπίπτει έμμεσα με τον προσδιορισμό του ποιητικού αιτίου (*από τον γεωργό*), που άλλοτε δηλώνεται και άλλοτε όχι.
- Το ποιητικό αίτιο παραλείπεται όταν: α) εννοείται εύκολα από τα συμφραζόμενα, β) είναι άγνωστο ή δεν το γνωρίζουμε (λ.χ. απρόσωπα ρήματα: χιονίζει, βρέχει, κάνει ζέστη/ κρύο) και γ) δεν θέλουμε να το δηλώσουμε/ονομάσουμε.
- Με την παθητική σύνταξη αποκτά ποικιλία η πλοκή του λόγου, εξασφαλίζεται η πυκνότητα και η συντομία του, το ύφος γίνεται πιο επίσημο και σύνθετο και τονίζονται οι απόψεις/θέσεις που παρουσιάζονται στο κείμενο.
- Ενδείκνυται, κυρίως, όταν η περίληψη γίνεται από τον ίδιο τον συγγραφέα, για να αποφύγει την αναφορά στο πρόσωπό του ή, όταν γίνεται από τρίτους, για να τονιστεί η σκέψη και όχι το πρόσωπο του συγγραφέα.

5. Παρατηρώ περιλήψεις από ποικίλα κείμενα

Είναι γεγονός ότι η περίληψη στη σχολική διαδικασία αποτελεί ένα πολλαπλά χρήσιμο εργαλείο για τους μαθητές. Διευκολύνει τον μαθητή στην εκμάθηση και επανάληψη των

θεωρητικών, κατά βάση, μαθημάτων, συμβάλλει στη γλωσσική του βελτίωση, στην όξυνση της κρίσης του, στην καλλιέργεια της αφαιρετικής του ικανότητας. Η αξία της, όμως, δεν περιορίζεται ούτε καλύπτει μόνο ανάγκες της σχολικής ζωής.

Η περίληψη μπορεί να χρησιμοποιηθεί και στην κοινωνική ζωή σε πλείστες περιστάσεις. Έτσι, μπορεί να έχουμε περίληψη ενός πανεπιστημιακού μαθήματος, μιας εισήγησης/διάλεξης σε ένα συνέδριο, για να ενημερωθεί το ακροατήριο για το περιεχόμενο των λόγων του ομιλητή, ενός άρθρου στο χώρο της δημοσιογραφίας, της υπόθεσης ενός βιβλίου, μιας κινηματογραφικής ταινίας ή τηλεοπτικής εκπομπής, της κριτικής ενός βιβλίου ή καλλιτεχνικού έργου, μιας προσωπικής αφήγησης ή περιγραφής. Είδος περίληψης θεωρείται και η περίληψη (abstract) που γράφεται από τον ίδιο τον συγγραφέα, αφορά το δικό του κείμενο και έχει ως σκοπό να κατατοπίσει τον αναγνώστη, για όσα θα διαβάσει στη συνέχεια.

«Περίληψη ζωής», δηλαδή επιλογή και απαρίθμηση σημαντικών γεγονότων της ζωής ενός ατόμου, μπορούμε να βρούμε και σε άλλα είδη λόγου και μορφές τέχνης. Τέτοια έργα μπορεί να είναι: η βιογραφία, η μυθιστορηματική βιογραφία, το μυθιστόρημα με αυτοβιογραφικά στοιχεία, το απομνημόνευμα, το ημερολόγιο, το αυτοβιογραφικό σημείωμα, το θεατρικό και κινηματογραφικό έργο.

Να επιλέξετε ένα κείμενο (άρθρο, λογοτεχνικό έργο, κεφάλαιο από σχολικό βιβλίο) και να δώσετε την περίληψή του.

B. ΠΕΡΙΛΗΨΗ ΠΡΟΦΟΡΙΚΟΥ ΛΟΓΟΥ

Οι τεχνικές πύκνωσης και παρουσίασης των βασικών σημείων ενός προφορικού λόγου ακολουθούν κατά κανόνα τις αντίστοιχες τεχνικές της περίληψης ενός γραπτού λόγου/κειμένου. Όταν, λοιπόν, θέλουμε να γράψουμε την περίληψη μιας συζήτησης, ακολουθούμε την πιο κάτω διαδικασία:

- α) Αναφέρουμε τον χρόνο, τον τόπο, το αντικείμενο και τα πρόσωπα, που συμμετέχουν στη συζήτηση.
- β) Χρησιμοποιούμε πλάγιο λόγο, για να παρουσιάσουμε τα κύρια σημεία του λόγου/εισήγησης κάθε ομιλητή, σεβόμενοι τη σειρά με την οποία μίλησε ο καθένας.
- γ) Αν χρειάζεται να παρεμβάλουμε σε εισαγωγικά ορισμένες αυτούσιες φράσεις κάποιου ομιλητή, χρησιμοποιούμε τον ευθύ λόγο.
- ε) Τέλος, εκθέτουμε τα πορίσματα/αποφάσεις της συζήτησης.

Να διαβάσετε το ακόλουθο κείμενο που είναι δημοσιογραφική περίληψη μιας συζήτησης και να απαντήσετε στις ερωτήσεις που ακολουθούν.

- α) Ποιο είναι το θέμα του άρθρου;
- β) Πόσες και ποιες διαφορετικές απόψεις παρουσιάζονται σ' αυτό; Να τις διατυπώσετε.
- γ) Πόσες και ποιες πηγές πληροφοριών είχε στη διάθεσή του ο συντάκτης του άρθρου; Σε πόσους και ποιους ανθρώπους είναι πιθανόν να απευθύνθηκε ο δημοσιογράφος, για να συγκεντρώσει τις πληροφορίες του;
- δ) Συμμερίζεται ο δημοσιογράφος κάποια από τις απόψεις που παρουσιάζει; Να δικαιολογήσετε την απάντησή σας.

Παρά τις αντιρρήσεις των γειτόνων, ένα ζευγάρι από την παραλία της Βόρειας Καλιφόρνιας πήραν άδεια την Τρίτη να διακοσμήσουν το σπίτι τους με ένα γλυπτό ύψους 5,5 μέτρων στην εξώπορτα, αποτελούμενο από 30 θερμοσίφωνες και δύο τροχόσπιτα. Το Δημοτικό Συμβούλιο, αφού είδε ένα μοντέλο του καλλιτεχνήματος, ψήφισε 3-1 υπέρ της δημιουργίας του γλυπτού. Θα αναρριχηθεί γύρω από ένα πεύκο στην πίσω αυλή του σπιτιού του Τζων και της Μαρί Φορντ. Ο Δήμαρχος διαφώνησε, λέγοντας ότι το γλυπτό στερούσε τη θέα των γειτόνων. «Είναι μια νίκη της ελευθερίας της έκφρασης», είπε η καλλιτέχνης Νάνσυ Ρούμπινς από το Λος Άντζελες, η οποία θα δημιουργήσει το γλυπτό. «Θα ήταν μια άσχημη μέρα αν μια κοινότητα, η οποία πιστεύει ότι υποστηρίζει τις τέχνες, αποκλείσει ένα καλλιτέχνημα σε μια ιδιωτική αυλή».

Το γλυπτό υπήρξε το επίκεντρο της έντονης διαμάχης των γειτόνων. Οι κάτοικοι, οι οποίοι ζουν κοντά στο σπίτι των Φορντ, αποκάλεσαν το γλυπτό σαβούρα και παραπονέθηκαν ότι το καλλιτέχνημα θα έκοβε τη θέα τους και θα κατέστρεφε το χαρακτήρα της γειτονιάς.

Ο Ντέιβιντ Ντόουλ, ο οποίος μένει απέναντι από τους Φορντ, είπε ότι σκεφτόταν να πάει το δημοτικό συμβούλιο στο δικαστήριο για την ενέργειά του.

Προκειμένου να κατευνάσει τους γείτονες, το δημοτικό συμβούλιο ενέκρινε το γλυπτό, αλλά με την προϋπόθεση, οι Φορντ να το τοποθετήσουν όσο χαμηλότερα γίνεται στην αυλή και να διακοσμήσουν την περιοχή με ένα άλλο δέντρο και ένα φράχτη. Οι αρμόδιοι του Υπουργείου Περιβάλλοντος είπαν ότι τα επιπλέον φυτά θα έκρυβαν το γλυπτό από τους γείτονες.

[C. Rich, *Ειδησεογραφία και Ρεπορτάζ*, εκδ. Έλλην., Αθήνα 1997, σσ. 412-413, απόσπασμα ελαφρά διασκευασμένο]

III. ΘΕΜΑΤΑ ΓΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ ΚΑΙ ΕΚΦΡΑΣΗ - ΕΚΘΕΣΗ

• Λακωνικότητα - Εξοικονόμηση χρόνου στη σύγχρονη καθημερινή ζωή

Ο «Όμιλος για την προστασία της γλώσσας» διοργανώνει ημερίδα στην οποία συμμετέχετε με εισήγησή σας, που έχει ως τίτλο «Το λακωνίζειν εστί φιλοσοφείν». Στο κείμενό σας θα ασχοληθείτε με τα εξής θέματα: α) Θα εξετάσετε τις συνθήκες που επιβάλλουν τη λακωνική και σύντομη έκφραση στη γλωσσική μας επικοινωνία. β) Θα υποστηρίξετε με κατάλληλα επιχειρήματα ότι η λακωνικότητα είναι αρετή. γ) Θα αναφέρετε περιπτώσεις που η λακωνική έκφραση είναι απαραίτητη στον προφορικό και γραπτό λόγο, καθώς και περιπτώσεις που είναι αναγκαία η αναλυτική έκφραση.

Ο καθηγητής σας, στο μάθημα της Νεοελληνικής Γλώσσας, ανατρέχει στη διαδικτυακή εγκυκλοπαίδεια «Βικιπαίδεια» και σας διαβάζει τον ορισμό της έννοιας αρκτικόλεξο ή ακρωνύμιο, αντιδιαστέλλοντάς τον με την έννοια της συντομογραφίας και βραχυγραφίας. Στη συνέχεια, σας προτρέπει να συζητήσετε τα αίτια και τις επιπτώσεις στη δομή της γλώσσας και στην ανθρώπινη επικοινωνία από την εκτεταμένη χρήση των αρκτικόλεξων.

Αρκτικόλεξο ή Ακρωνύμιο ονομάζεται ο σύντομος τρόπος γραφής, που παράγεται από τα αρχικά γράμματα ή τις συλλαβές των λέξεων μιας επωνυμίας ή και φράσης (συνήθως ονόματα οργανισμών, σωματείων, υπηρεσιών κ.λπ.), που γράφεται πάντα με κεφαλαία γράμματα. Η λέξη «αρκτικόλεξο» είναι σύνθετη λέξη που δημιουργείται από τις λέξεις «αρκτικός» (που σημαίνει αυτός που βρίσκεται στην αρχή) + «λέξη». π.χ. ΟΗΕ (Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών), ΕΛ.ΤΑ. (Ελληνικά Ταχυδρομεία).

Τα αρκτικόλεξα ή τα ακρωνύμια δεν πρέπει να συγχέονται με τις συντομογραφίες ή βραχυγραφίες. Συντομογραφία, ή βραχυγραφία χαρακτηρίζεται η γραφή λέξεων ή φράσεων σε μικρότερη μορφή, παραλείποντας τμήμα των λέξεων, χάριν συντομίας και οικονομίας χώρου (π.χ. – παραδείγματος χάριν, κ.λπ. – και λοιπά, βλ. – βλέπε, μτφρ. – μετάφραση).

[Από τη Βικιπαίδεια, την ελεύθερη διαδικτυακή εγκυκλοπαίδεια]

Τα παρακάτω αποσπάσματα περιγράφουν «το πάθος της ταχύτητας» και το «κυνήγι του χρόνου» που χαρακτηρίζει τον σύγχρονο ασθμαίνοντα (αναπνέω με δυσκολία, λαχανιάζω, αγκομαχώ) άνθρωπο. Σε διαλογική συζήτηση στην τάξη, καταγράφετε αυτήν την τάση του

ανθρώπου να εξοικονομήσει χρόνο σε πολλές εκδηλώσεις της καθημερινής του ζωής. Στη συνέχεια, αναζητάτε τα αίτια της επικράτησης των γρήγορων και εντατικών ρυθμών ζωής. Τέλος, επισημαίνετε τον αντίκτυπο αυτής της συμπεριφοράς του ανθρώπου στην ποιότητα της ζωής του.

Το να συμπιέσει κανείς το χρόνο που δεν αποτελείται από σημαντικά γεγονότα, για να επιμηκύνει κάποιον άλλο χρόνο που τον περιμένει πλούσιο σε βιώματα «ποιότητας», είναι μια καλή τακτική: επιστρέφω με το ταχύτερο μέσο στο σπίτι από τη δουλειά μου, για ν' απολαύσω μουσική μαζί με αγαπητούς φίλους. Τέτοια δεν είναι η βιασύνη του σημερινού ανθρώπου. Αυτή μοιάζει με άγχος. Έτσι το τυχόν κέρδος μας από τη συμπίεση του χρόνου το θυσιάζουμε ανώφελα.

Χρονοκτόνους ονομάζουν μερικοί τους ανθρώπους της αγχώδους βιασύνης. Λάθος. Δεν «σκοτώνεται» ο χρόνος, αυτοί «σκοτώνουν» την ψυχή τους, όταν την καταδικάζουν σ' ένα ασταμάτητο κυνηγητό. Οι άνθρωποι της εποχής μας διαρκώς φεύγουν. Φεύγουν από ποιόν;

– Από τον εαυτό τους. Τρέχουν, για να μη τον συναντήσουν και αναγκαστούν να λογαριαστούν μαζί του. Απόδειξη το γεγονός ότι αποστρέφονται την περισυλλογή και τον αργό ρυθμό της ζωής.

[Ευ. Π. Παπανούτσος, «Το πάθος της ταχύτητας», *Η κρίση του πολιτισμού μας*, εκδ. Φιλιππότη, Αθήνα 1985, σ. 258. Διασκευή].

Ένας κόσμος που προχωρεί με τον ρυθμό του καλπασμού είναι ο κόσμος μας. Ένας εφιαλτικός, θα έλεγα σωστότερα, κόσμος που άλλο δεν κάνει παρά να λαχανιάζει και να υιώθει σαν το άλογο τον αφρό να ξεχειλίζει από τα φλεγόμενα χείλη του. [...] Είναι απαραίτητο να το υιώσουμε πως το ασθματικό περπάτημα, η ορμητική αρματηλασία δεν πρόκειται να μας βγει σε καλό. Επιταχύνουμε τα πάντα με την ελπίδα πως πολλά θα κερδίσουμε με την άενη επιτάχυνση και δεν κερδίσαμε παρά το «λαχάνιασμα», που μας εμποδίζει να δούμε τον κόσμο με ήρεμο μάτι –να ξαναδούμε τα πάντα με ήρεμο μάτι και να το αποφασίσουμε πια πως διαρκής σπουδή δεν είναι ο καταλληλότερος τρόπος να ζήσουμε τη ζωή που μας απομένει. Αυτό είναι τρομερό να το ξαναλέει και να το ξαναγιώθει κανείς: τη ζωή που μας απομένει μονομιάς ο τόπος στενεύει, ο καιρός συντομεύεται, τα πάντα συγκλίνουν προς ένα κέντρο που ολοένα και συσπειρώνεται, που ολοένα και συσφαιρώνεται, που ελίσσεται γύρω σ' έναν μικροσκοπικό πυρήνα, που γίνεται όλο και μικροσκοπικότερος.

[Ι. Μ. Παναγιωτόπουλος, «Οι ασθμαίνοντες», *Όρθιες ψυχές*, εκδ. Φιλιππότη, Αθήνα 1987, σσ. 34-35]

Βρίσκεστε μπροστά σε δύο διαφημίσεις και τις διαβάσετε. Στέκεστε σκεπτικοί και μεταφέρετε το περιεχόμενο των διαφημίσεων στους συμμαθητές σας. Σας δίνεται η ευκαιρία να συζητήσετε μαζί τους για τη ραγδαία ανάπτυξη των ταχυφαγείων στην Ελλάδα, συνήθεια μικρών και μεγάλων και έκφραση των γρήγορων και εντατικών ρυθμών, αλλά και της αλλαγής στον τρόπο ζωής μας (life style).

Η πρώτη: *Ταχυφαγεία (fast food) και ταχυφαγία*

Μπορεί να μετρηθεί με αριθμούς η απόλαυση; Έχουν σημασία οι αριθμοί μπροστά στην ιεροτελεστία της καταβρόχθισης μίας λαχταριστής πίτσας, ενός περιποιημένου γύρου με απ' όλα ή ενός special double cheeseburger με τηγανιτές πατάτες, όταν επιστρέφουμε πεινασμένοι και κουρασμένοι από την δουλειά; Φαγητό: «γρήγορο ναι, πρόχειρο όχι».

Η δεύτερη: *Βραδυφαγεία (slow food) και βραδυφαγία*

Έχετε κουραστεί να αγοράζετε τυποποιημένα τρόφιμα χωρίς άρωμα και γεύση, να πίνετε το ίδιο «αδιάφορο» κρασί και να τρώτε στα γρήγορα χάμπουργκερ και τηγανητές πατάτες; Μήπως θυμώνετε στη σκέψη ότι στον τόπο μας, όπου οι ρίζες της γευστικής παράδοσης είναι τόσο βαθιές, οι τοπικές κουζίνες έχουν μπει στο περιθώριο, χάριν του φαστ φουντ και του «πρόχειρου» φαγητού; Εάν ναι, τότε μάλλον σας ενδιαφέρει να μάθετε ότι στη χώρα μας δραστηριοποιείται ένα «οικο-γαστρονομικό» κίνημα, το Slow Food (= βραδυφαγία), η κυριότερη αποστολή του οποίου είναι η διάσωση της τοπικής γαστρονομικής παράδοσης. Μέλη του δεν είναι μόνον οι ευαισθητοποιημένοι πολίτες, αλλά και όσοι αγαπούν το καλό φαγητό και τις ξεχωριστές γεύσεις. Το ελληνικό Slow Food ανήκει σ' ένα παγκόσμιο δίκτυο, που αριθμεί 800 τοπικές οργανώσεις, με 80.000 μέλη σε 50 χώρες. Διαβάστε, λοιπόν, τι είναι το κίνημα Slow Food, ποιες είναι οι δραστηριότητές του, αλλά και ποιες είναι οι... προτάσεις του σε εσάς.

• Ψυχαγωγία – Ελεύθερος χρόνος

Παίρνοντας ως αφορμή το παρακάτω απόσπασμα να προσδιορίσετε τους όρους «ψυχαγωγία» και «διασκέδαση» και να προτείνετε τρόπους με τους οποίους οι φορείς / θεσμοί κοινωνικοποίησης (οικογένεια, σχολείο, πολιτεία) μπορούν να προσανατολίσουν τους νέους σε μορφές γνήσιας ψυχαγωγίας.

Αν όχι ο βεβαιότερος, ασφαλώς όμως ο παραστατικότερος, δείκτης πολιτισμού μιας κοινότητας ανθρώπων είναι ο τρόπος της ψυχαγωγίας της. Λαοί με ένστικτα

ανημέρωτα και χαμηλό επίπεδο μόρφωσης διασκεδάζουν βάνουσα· αντίθετα όσοι ημέρωσαν τα ήθη τους και καλλιέργησαν το πνεύμα τους αγαπούν ευγενείς μορφές και λεπτά μέσα ψυχαγωγίας. Ο ίδιος κανόνας ισχύει και για τον χαρακτηρισμό των ατόμων: «Πες μου πώς διασκεδάζεις να σου ειπώ ποιος είσαι». Ο αβρός (ευγενικός, λεπτός) στους τρόπους και πνευματικά προικισμένος άνθρωπος είναι και στην ψυχαγωγία του εκλεκτικός και διακριτικός· ο βάρβαρος και άξεστος αγαπάει τις διασκεδάσεις που τον αποκτηνώνουν.

[Ευ. Π. Παπανούτσος, «Η ψυχαγωγία», Πρακτική Φιλοσοφία, εκδ. Δωδώνη, Αθήνα 1984, σ. 66]

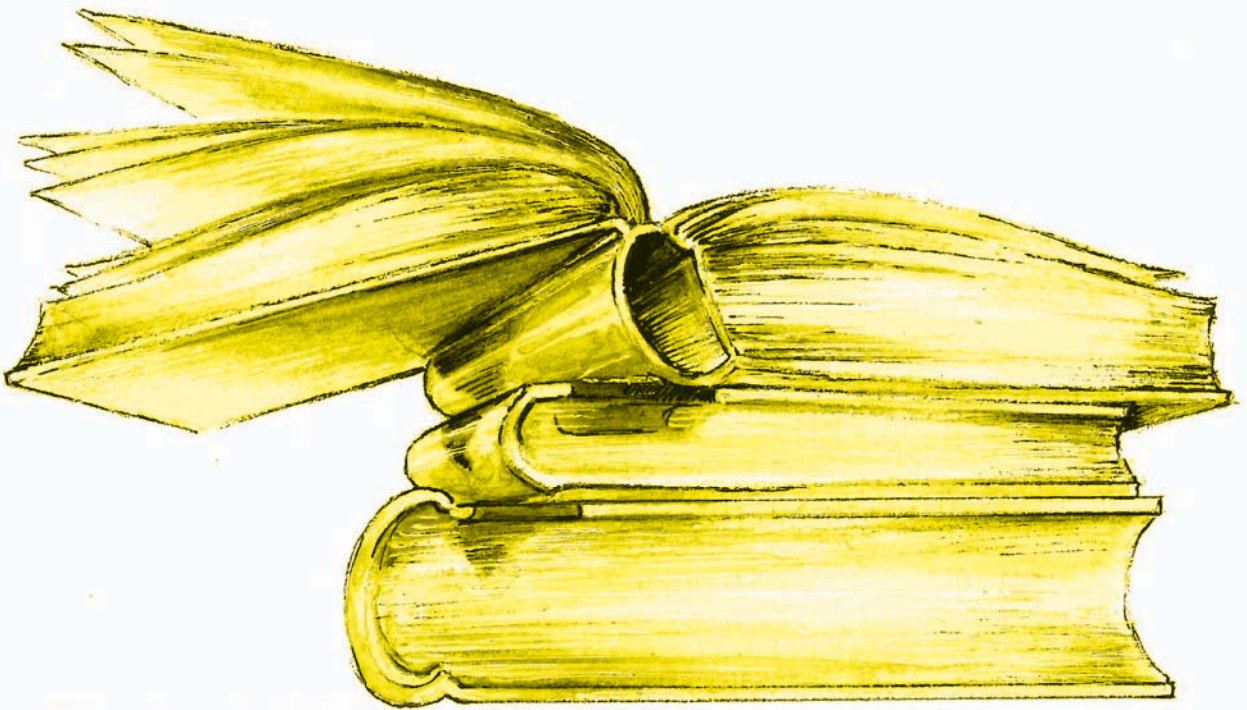

Ξεφυλλίζοντας έναν τουριστικό οδηγό, που έχει ως μότο την αποφθεγματική φράση των αρχαίων «βίος ανεόρταστος μακρά οδός απανδόκευτος» (= ζωή χωρίς γιορτές είναι ένας μακρύς δρόμος χωρίς πανδοχείο για ξεκούραση), απαντάτε στα εξής θέματα: α) Η αναγκαιότητα του ελεύθερου χρόνου. β) Τρόποι δημιουργικής αξιοποίησής του μέσω της γνήσιας ψυχαγωγίας. γ) Ο αντίκτυπος της έλλειψής του στις ανθρώπινες σχέσεις και στην ποιότητα της ζωής. Το κείμενό σας θα αποτελέσει άρθρο σε αφιερωματικό τεύχος νεανικού περιοδικού, με θέμα τον ελεύθερο χρόνο.

Με αφορμή τη φράση του Αριστοτέλη: «Ο ελεύθερος χρόνος (η σχολή) δεν είναι το τέλος της δουλειάς· αντίθετα, η δουλειά είναι το τέλος του ελεύθερου χρόνου. Αυτός πρέπει να αφιερώνεται στην Τέχνη, στην Επιστήμη και κυρίως στη Φιλοσοφία», αναλαμβάνετε να παρουσιάσετε την εξής αντίφαση, που χαρακτηρίζει την εποχή, αναφορικά με τον ελεύθερο χρόνο: Σήμερα μολονότι η εκβιομηχάνιση και ο αυτοματισμός επέφεραν μείωση του απαιτούμενου εργάσιμου χρόνου, εντούτοις ο σύγχρονος άνθρωπος αντιμετωπίζει πρόβλημα έλλειψης ελεύθερου χρόνου. Να καταγράψετε τις σκέψεις σας, με τη μορφή θεματικών προτάσεων / περιόδων.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Κεφάλαιο Πρώτο: Η Είδηση

Η επιδρομή της πληροφόρησης

Η πληροφόρηση στις μέρες μας έχει αποβεί μια δύναμη κατεξοχήν επιθετική. Κάθε πληροφορία, κάθε είδηση, κάθε «νέο», πέφτει επάνω μας καταιγιστικά. Από παντού μας πετροβολούν με αποκλειστικότητες ή με αποκαλύψεις. Τα δελτία ειδήσεων ανά ώρα, ανά ημίωρο, ανά τέταρτο, και ο τρόπος που εκφέρονται ή προαναγγέλλονται, αποτελούν μια θύελλα από χαλάζι, έχουν όλα τα χαρακτηριστικά του λιθοβολισμού.

Στη ρίζα της λέξης «πληροφορία» υπάρχει ή εξυπακούεται η πληρότητα, η σφαιρικότητα. Τα ρήματα «πληρώ» και «φέρω» είναι τα εννοιολογικά της στοιχεία. Αυτό αναφέρεται όχι μόνο στον πομπό της πληροφορίας, αλλά και στον δέκτη. Σημασία, δηλαδή, δεν έχει μόνο πώς έρχεται ή πώς επιπίπτει πάνω στον δέκτη, αλλά και πώς αυτός τη λαμβάνει. Ο προορισμός της πληροφορίας είναι να δημιουργεί ένα αίσθημα γνώσης, ασφάλειας και ισορροπίας (έστω και με την κακή είδηση) σε εκείνον που τη λαμβάνει. Όχι βέβαια με τρόπο τεχνητό και πλασματικό, αλλά μέσα από την ίδια τη φύση της αντικειμενικής πληροφόρησης.

Συμβαίνει ακριβώς το αντίθετο. Οι πληροφορίες δημιουργημένες, αποσπασματικές, αχχοπαραγωγές, εμπορευματοποιημένες, φωτοσκιασμένες ανάλογα, προορίζονται μάλλον να δημιουργούν αντί πληρότητα, ένα πελώριο κενό, έτσι ώστε αυτό να μπορεί να γεμίσει με ο,τιδήποτε. Η πληροφόρηση φαίνεται σαν να επιδιώκει τη δημιουργία ανθρώπων πανικόβλητων, παρατημένων και αλωμένων, ίσως με σκοπό να γίνεται εύκολη η κάθε «κατάληψη» της εξουσίας ή της ψυχής. Μια πληροφόρηση που επιτίθεται σαν ύαινα και ξεσκίζει την ευαισθησία ή ανατρέπει τη στοιχειώδη εσωτερική μας ισορροπία, καταλήγει σε τρομοκρατία. Η εικόνα του κόσμου, αποκομμένη τελείως από την ομορφιά και από την ελπίδα, υπογραμμίζει τη μοναξιά του ανθρώπου και το πλήρες αδιέξοδο –κοινωνικό, πολιτικό, πολιτιστικό, μεταφυσικό.

Δεν υποστηρίζουμε ότι η ειδυλλιακή παρουσίαση του κόσμου μεταβάλλει την «είδηση» (οίδα) σε «συν-είδηση». Αντίθετα, η πληροφόρηση έχει αποστολή να δίνει τη διάσταση της τραγικότητας, η οποία, όμως, έχει πυρήνα την ελπίδα. Το τραγικό έχει μέσα του, οργανικά, την κάθαρση, την αγωνιακή προσπάθεια απεμπλοκής από τα αδιέξοδα, τη δυναμική των «γόρδιων» λύσεων. Μέσα από τη βίωση του τραγικού, ανατέλλει μια αυγινή αντίληψη της ζωής και του μέλλοντος. Το σκοτάδι της πληροφόρησης και οι

τρόποι μετάδοσής της δημιουργούν δειλούς και απληροφόρητους, που σαρώνονται από τα ρεύματα της προπαγάνδας και αλέθονται από τους μηχανισμούς της υποδούλωσης.

[Π. Φωτέα, «Η επιδρομή της πληροφόρησης», περιοδικό Ευθύνη τχ. 275, σ. 30]

Ο Τύπος

α) Οι πολιτικές λειτουργίες του τύπου: Ο Τύπος ήταν από τον 18ο αι. η τέταρτη κρατική εξουσία: του απέδιδαν τον έλεγχο των τριών άλλων. Εξακολουθεί να είναι ο άγρυπνος κριτής για τις ενέργειες των αρχών, ο διεκδικητής για τα διάφορα κοινωνικά στρώματα, η έκφραση για τα προγράμματα που έχουν τα πολιτικά κόμματα και οι διάφορες ιδεολογίες και, σε κάποιο μέτρο, η πολιτική αγωγή των πολιτών. Όργανο διαφώτισης και μέσο καταπίεσης, οι εφημερίδες ήταν για πολύ καιρό στα ελεύθερα πολιτεύματα δυνάμεις που η επίδρασή τους στη λειτουργία των θεσμών και στη δράση των κυβερνήσεων δεν μπορούσε να παραγνωρισθεί. Είναι βέβαιο πως σήμερα η πολιτική επίδραση του Τύπου μειώθηκε πολύ με την εξασθένηση των κοινοβουλευτικών θεσμών.

Οι εφημερίδες είναι φυσικά α-πολιτικές: πρώτα, στο περιεχόμενό τους με τον πολλαπλασιασμό των α-πολιτικών τίτλων· έπειτα, επειδή διαπίστωναν πως οι αναγνώστες τους ήταν πιο αδιάφοροι στις κομματικές διενέξεις· ακόμα, συνειδητοποιούσαν πως τα πιο δραστικά πολιτικά μηνύματα τα χρησιμοποιούσε από δω και πέρα το ραδιόφωνο κι η τηλεόραση. Ωστόσο μένει, από δω και πέρα πιο διάχυτη, η επίδραση των εφημερίδων στην πολιτική συνείδηση των αναγνωστών της, που δεν είναι λιγότερο υπολογίσιμη: με το να τους βοηθάει να ξεκαθαρίζουν τις προτιμήσεις τους και να τους επηρεάζει έμμεσα τον τρόπο της ζωής τους, με το να τους παρουσιάζει κάποια όψη του κόσμου, ο Τύπος εισχύνει ή αδυνατίζει τις προκαταλήψεις τους και τις συμπάθειές τους, προσανατολίζει τις απαιτήσεις τους, συντηρεί τη φιλοπατρία τους και συνολικά εξακολουθεί να διαμορφώνει τις γνώμες τους.

β) Οι κοινωνικές λειτουργίες του τύπου: Η ανάγνωση του Τύπου είναι διάλογος με τον κόσμο. Τα νέα που φέρνει, οι ιδέες που υπαγορεύει, τα αισθήματα που αγγίζει συντρίβουν την ερημιά των ατόμων· μ' αυτό, οι εφημερίδες συντελούν στην καλύτερή τους ολοκλήρωση μέσα στην κοινωνία και ευνοούν τη συμμετοχή τους στην συλλογική ζωή. Όταν μάλιστα, όπως σήμερα, οι εφημερίδες δεν είναι πια άμεσα ιδεολογικά όργανα, βοηθούν να διαδίδονται πολιτικές και ηθικές αξίες, κι έτσι συμμετέχουν στη λειτουργία της κοινωνίας. Με το να επιβάλλει συλλογικά στους αναγνώστες του τα

ίδια σκεπτικά θέματα, που τα γεγονότα της μεγάλης ή της μικρής επικαιρότητας προσφέρουν από μέρα σε μέρα, ο Τύπος εναρμονίζει τις αντιδράσεις τους και ισοβαθμίζει, με κάποιο τρόπο, τη συλλογική συνείδηση. Δεν είναι αμελητέο φαινόμενο πως ο Τύπος παρέχει το υλικό για πολλές συζητήσεις.

γ) Οι ψυχολογικές λειτουργίες του τύπου: Η ανάγνωση του Τύπου είναι πολύ σπουδαίο φαινόμενο και επιδρά αποτελεσματικά στη μύχια ψυχολογία των ατόμων. Ο πρώτος του ρόλος απ' αυτή την άποψη είναι να φέρνει ένα ωφέλιμο στην ψυχολογική ισορροπία χαλάρωμα. Οι εφημερίδες και τα περιοδικά, με τ' αφηγήματά τους και τις εικόνες τους, βοηθούν έτσι τα άτομα να εκτονώσουν τα πάθη τους.

δ) Οι μορφωτικές λειτουργίες του τύπου: Δίχως να πέσουμε στην υπερβολή να πιστέψουμε πως ο Τύπος είναι όργανο μόνιμης αγωγής, είναι φανερό πως οι εφημερίδες, τα περιοδικά, δίχως ν' αναφέρουμε φυσικά τις επιστημονικές επιθεωρήσεις ή τεχνικές δημοσιεύσεις, μεταδίδουν ακόμα γνώσεις και κυρίως διατηρούν εκείνες που η παιδεία μετέδωσε στα άτομα, ειδικά στους χώρους όπου ο αναγνώστης κράτησε, από επαγγελματικό ή άλλο ενδιαφέρον, φανερή περιέργεια.

ε) Οι λειτουργίες πληροφόρησης του τύπου: Ο Τύπος είν' ακόμα χρήσιμο όργανο για την καθημερινή ζωή. Η αυξανόμενη πολυπλοκότητα της κοινωνικής ζωής κάνει όλο και πιο αναγκαία την καθημερινή αναζήτηση για πρακτικές πληροφορίες: προγράμματα για θεάματα, αγγελίες για διάφορες εκδηλώσεις, συμβουλές, διάφορες εξακριβώσεις, υπενθυμίσεις για προθεσμίες, που μονάχα οι εφημερίδες μπορούν να δώσουν, καθώς είναι οι μόνες που μπορούν με τις μικρές αγγελίες και κυρίως με τις διαφημιστικές τους πινακίδες να απαντούν σε κάποιες ατομικές απορίες. Τέλος, ο εξειδικευμένος Τύπος παίζει, σ' έναν κόσμο όπου η ταχύτητα της προόδου αμφισβητεί αδιάκοπα τις γνώσεις που αποκτήσαμε, ουσιαστικό ρόλο τεκμηρίωσης και δημοσίευσης.

[Pierre Albert, «Ο Τύπος». Από το βιβλίο *Θεμέλιο στην Έκθεση Ιδεών*, τ. 2ος, εκδ. Μ. Ι. Μπαχαράκης, Θεσσαλονίκη 1989, σσ. 106-108]

Η ψευδαίσθηση της αλήθειας

Όταν μιλάμε για «αντικειμενικό και τίμιο» τύπο, όπως συχνά γίνεται, είναι σαν να ήταν συνώνυμα αυτά τα δύο επίθετα, που, αντίθετα, πρέπει να θεωρούνται διαφορετικές έννοιες. Ας μη συγχέουμε την τιμιότητα (που είναι μια ηθική επιλογή και πιστή υπακοή σ' έναν κώδικα συμπεριφοράς) με την αντικειμενικότητα (που είναι η υποτιθέμενη πιστή απεικόνιση μιας μυθικής αλήθειας που υποτίθεται πως υπάρχει μέσα στα πράγματα).

Ο δημοσιογράφος δεν έχει χρέος να είναι αντικειμενικός. Έχει το χρέος να παίζει

το ρόλο του μάρτυρα. Πρέπει να λέει ό,τι ξέρει και πρέπει (αφού, για παράδειγμα, εκθέσει τις απόψεις και των δύο μερών που έχουν εμπλακεί σε μία διαμάχη) να λέει ποια είναι η δική του γνώμη.

Καλή είδηση για μένα είναι αυτή που ξεχωρίζει τα γεγονότα από τις αξίες. Παράδειγμα: «Ένας άνθρωπος χτύπησε ένα σκύλο» (αυτό είναι το γεγονός). Τελεία. «Το συμβάν για μένα είναι δυσάρεστο» (γνώμη που ανήκει στο χώρο των αξιών). Κακή είδηση είναι εκείνη στην οποία γνώμη και έκθεση του γεγονότος μπερδεύονται. Παράδειγμα: «Ένας κακός άνθρωπος χτύπησε έναν κακόμοιρο σκύλο». [...]

Όταν μιλάμε για αντικειμενικότητα, υπονοούμε ότι η είδηση μας δίνει την εικόνα της πραγματικότητας «έτσι όπως είναι» και ότι η εφημερίδα, που είναι γεμάτη ειδήσεις, είναι η σφαιρική εικόνα της πραγματικότητας, το σύνολό της. Όμως, αν εκείνη την ημέρα δημοσίευσε την είδηση του ανθρώπου που χτύπησε το σκύλο, αλλά αγνόησε την περίπτωση του παιδιού που έπεσε απ' το ποδήλατο (και είναι μοιραίο, γιατί μια εφημερίδα δεν μπορεί να περιλάβει το σύμπαν), η εφημερίδα αντικατόπτρισε τον τρόπο επιλογής, μέσα από το σύμπαν, των πραγμάτων που, κατά τη γνώμη των δημοσιογράφων της, «αποτελούν την πραγματικότητα». Αυτό βέβαια δεν είναι κακό, είναι ανθρώπινο και λογικό. Αρκεί να μην το κρύβουμε απ' το κοινό. Ο μύθος της αντικειμενικότητας του το κρύβει, και καμιά φορά το κρύβει και από το δημοσιογράφο. Απ' αυτή την άποψη είναι μια εκδήλωση ψευδοϊδεολογίας.

Ενάντια σ' αυτή την ιδεολογία πρέπει να αγωνιστεί η δημοσιογραφία, αν θέλει να είναι δημοκρατική δημοσιογραφία. Δηλαδή, κατά τη γνώμη μου, το καθήκον του δημοσιογράφου δεν είναι να πείσει τον αναγνώστη ότι αυτός λέει την αλήθεια, αλλά να τον προειδοποιήσει ότι αυτός λέει τη δική του αλήθεια. Ότι υπάρχουν όμως κι άλλες.

Ο δημοσιογράφος που σέβεται τον αναγνώστη πρέπει να του αφήνει περιθώρια εξέτασης άλλων απόψεων. Αυτό μπορεί να το κάνει με χίλιους τρόπους: προκαλώντας συζήτηση γύρω από μια είδηση, αναφέροντας όλες τις ερμηνείες και τις ανακοινώσεις των άλλων, τονίζοντας κυρίως την προσωπική του γνώμη, όταν είναι προσωπική, έτσι ώστε να το αντιλαμβάνονται όλοι. Υπάρχουν άπειροι τρόποι.

[U. Eco, «Η ψευδαισθηση της αλήθειας». Από το βιβλίο *Η σημειολογία στην καθημερινή ζωή*, εκδ. Μάλλιαρη-Παιδεία, Αθήνα 1982, σσ. 36-37]

Δημοσιογραφική δεοντολογία

Η επιδίωξη ή, έστω, η διακήρυξη της αντικειμενικότητας κατέχει πάντα μια καιρία θέση στη δημοσιογραφική δεοντολογία. Αναγράφεται σε όλους τους Κώδικες Δεοντολογίας,

συχνά στις προγραμματικές επαγγελίες, καμιά φορά και στις προμετωπίδες των εφημερίδων. Η βαρύνουσα σημασία που της αποδίδεται υπογραμμίζεται με την αντιδιαστολή ανάμεσα στην αντικειμενικότητα της ειδησεογραφίας και στον επιτρεπόμενο υποκειμενικό χρωματισμό της αρθρογραφίας. Και, βέβαια, υποτίθεται ότι αφορά όλα τα Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας, έντυπα, ραδιόφωνο, τηλεόραση, τώρα και ιστοσελίδες του Διαδικτύου. Παντού, τα γεγονότα υποτίθεται ότι εμφανίζονται όπως πραγματικά είναι, χωρίς στρεβλώσεις, ανακριβείς προσθήκες ή σκόπιμες παραλείψεις.

Η εικόνα είναι ειδυλλιακή αλλά εξωπραγματική. Γιατί παραγνωρίζει τη σημασία της παρουσίασης του γεγονότος: το ίδιο γεγονός, χωρίς καμιά αλλοίωση, έχει διαφορετική επίπτωση στη λεγόμενη κοινή γνώμη, ανάλογα με το πώς θα παρουσιαστεί. Άλλη σημασία αποκτά το γεγονός που παρουσιάζεται στην πρώτη σελίδα (ή στην αρχή της ροής των ειδήσεων) κι άλλη αυτό που πνίγεται σε κάποια εσωτερική σελίδα (ή ανάμεσα σε άλλες ειδήσεις), άλλη το γεγονός που θεωρείται άξιο να υπογραμμισθεί με πολύ χώρο ή χρόνο κι άλλη εκείνο που κάπου αναφέρεται παρενθετικά και συνοπτικά. Ακόμα, το μέγεθος των τυπογραφικών στοιχείων ή ο τίτλος, ο τόνος της φωνής του εκφωνητή ή του παρουσιαστή μπορούν να κάνουν το ίδιο γεγονός να φαίνεται διαφορετικό.

Ας παραδεχτούμε ότι αυτές οι παραβιάσεις της αντικειμενικότητας είναι, ως ένα βαθμό, αναπόφευκτες. Επιτέλους, η είδηση κάπως πρέπει να παρουσιαστεί και κάποιος πρέπει να αποφασίσει για τον τρόπο της παρουσίασής της. Με τι κριτήριο θα κριθεί η αντικειμενικότητα της παρουσίασης;

Η κύρια μέθοδος κατασκευής γεγονότων παίρνει συχνά τη μορφή πρόβλεψής τους. Ας πάρουμε, για παράδειγμα, μια αναγγελόμενη απεργία ή μια αναγγελόμενη πορεία κάποιου ορισμένου κλάδου, από τις συνηθισμένες, ας πούμε «ρουτίνας». Ως ένα μεγάλο βαθμό, η επιτυχία της εξαρτάται από τη δημοσιευόμενη πρόβλεψη της επιτυχίας ή της αποτυχίας της: η είδηση ότι «καθολική αναμένεται να είναι η συμμετοχή στη σημερινή απεργία» ή «μεγαλειώδης προβλέπεται η αυριανή πορεία» μπορεί να αποτελέσει σημαντική παρακίνηση για τους κάθε λογής διστακτικούς.

Άλλωστε στα μέσα μαζικής επικοινωνίας αρέσει ο χαρακτηρισμός ως «τέταρτης εξουσίας» (παράλληλα με τη νομοθετική, την εκτελεστική και τη δικαστική), γιατί τους αναγνωρίζει μια δύναμη επίδρασης στον δημόσιο βίο. Και εξουσία μεν σίγουρα υπάρχει, το ερώτημα είναι αν μπορεί να μπει στην ίδια μοίρα με τις άλλες τρεις. Γιατί, ενώ η δημοκρατική νομιμοποίηση των τριών άλλων εξουσιών στηρίζεται, άμεσα ή έμμεσα, στη λαϊκή κυριαρχία, μετέωρη παραμένει η νομιμοποίηση της εξουσίας που

ασκούν τα μέσα μαζικής επικοινωνίας.

Συνεπώς, επιβάλλεται η αφύπνιση της προσοχής των αναγνωστών ή των θεατών μπροστά σε κάποιες παγίδες που στήνονται καμιά φορά, ώστε ν' ακτινογραφείται η πραγματικότητα που συχνά συγκαλύπτεται ή εξωραϊζεται. Πάντως, σε κάθε περίπτωση, η ελευθερία του Τύπου και των άλλων μέσων μαζικής επικοινωνίας είναι αγαθό αναμφισβήτητο. Και τούτο γιατί, αν η ελευθερία του τύπου κρύβει κάποιους κινδύνους, η έλλειψή της είναι ένα κακό απόλυτο, όπως κάθε σύμπτωμα ολοκληρωτισμού».

[Διασκευή άρθρου του Γ. Κουμάντου από τον ημερήσιο τύπο. Προαγωγικές εξετάσεις Β' Λυκείου, Μάιος 2002]

Κατευθύνει ή κατευθύνεται η κοινή γνώμη;

Οι δημοσκοπήσεις φέρνουν στην επιφάνεια την «κοινή γνώμη», η οποία εκφράζει το σύνολο των απόψεων των μελών μιας ομάδας (διασπαρμένο σύνολο ατόμων ασχέτων μεταξύ τους) επάνω σε ένα θέμα κοινού ενδιαφέροντος. Στις περιπτώσεις της πολιτικής που αναφέρουν τα ΜΜΕ, το «κοινό» είναι θεωρητικά όλος ο λαός και η κοινή γνώμη θεωρείται ότι εκφράζει τη φωνή όλου του λαού και όχι μιας περιορισμένης ομάδας.

Όπως είναι φυσικό, δεν υπάρχει ποιοτική αξιολόγηση των διάφορων γνωμών. Στην έρευνα της κοινής γνώμης όλες οι απόψεις αξίζουν το ίδιο (όπως και οι ψήφοι). Η κοινή γνώμη στις ημέρες μας είναι αρκετά διαφορετική από εκείνη πριν από την εφεύρεση των ΜΜΕ. Για παράδειγμα, στην αρχαία ελληνική δημοκρατία η γνώμη αυτή εξέφραζε τη γνώμη μιας σταθερής και συγκροτημένης κοινωνικής ομάδας. Ο ρόλος που παίζει η κοινή γνώμη στη σύγχρονη δημοκρατία είναι ζωτικός. Για τον λόγο αυτόν η εξάσκησή του πρέπει να προέρχεται από ένα κοινό το οποίο να αποτελούν άτομα με κρίση και συναίσθημα ευθύνης.

Μπορεί άραγε το κοινό της δημοκρατίας να ξεφύγει από την επίδραση των παραγόντων που το μεταβάλλουν σε ένα εξωκατευθυνόμενο σύνολο; Μπορεί να φιλτραριστεί η συλλογική σκέψη από τις αδυναμίες της, ώστε να μεταβληθεί σε σκέψη ατόμων; Μπορεί η κοινή γνώμη να γίνει από κατευθυνόμενη κατευθύνουσα; Για την έκφραση γνώμης επάνω σε ένα θέμα το άτομο χρειάζεται παιδεία, ενημέρωση και ισχυρή πίστη σε ένα σύστημα αξιών. Η παιδεία διαπλάθει άτομα με κριτική σκέψη, υπευθυνότητα και τα προσανατολίζει προς ένα σύστημα αξιών. Η σωστή και αντικειμενική ενημέρωση τους δίνει τα απαραίτητα στοιχεία για να κρίνουν και ένα σύστημα αξιών τα θωρακίζει από επικίνδυνες επιρροές. Η κυρίαρχη αξία είναι η αλήθεια και ο εραστής της δεν είναι ο άνθρωπος των έτοιμων λύσεων, των ιδεολογιών και των δογμάτων, αλλά ο άνθρωπος με έντονη την κριτική διάθεση.

Η ποιότητα της δημοκρατίας χαρακτηρίζεται από τη δυνατότητα της κοινής γνώμης να ανταποκριθεί στις υποχρεώσεις της.

Είναι γεγονός ότι οι πολιτικοί ηγέτες σε μια σύγχρονη δημοκρατία είναι δέσμοι της κοινής γνώμης (φιλτραρισμένης ή μη). Από αυτήν εξαρτώνται, αυτήν υπολογίζουν στις πολιτικές τους αποφάσεις, με βάση αυτή σχεδιάζουν τις επόμενες κινήσεις τους και τελικά σ' αυτή δίνουν απολογισμό των πράξεών τους. Είναι υποχρέωση του πολιτικού μας συστήματος να δημιουργήσει εκείνο το περιβάλλον που θα απαλλάσσει τον λαό μας από στρεβλώσεις στην ενημέρωση και μαζί να παραμερίζει το συναισθηματικό στοιχείο στην κρίση του. Ο κυρίαρχος ρόλος σε μια τέτοια προοπτική ανήκει στα ΜΜΕ. Η πολυδιάστατη ενημέρωση, ο τουρισμός των θετικών και των αρνητικών στοιχείων των πολιτικών πράξεων και πρακτικών και οι πιθανές επιπτώσεις τους στην πορεία της χώρας πρέπει να είναι διαθέσιμα στον πολίτη, για να έχουμε «κοινή γνώμη» με κατευθύνοντα ρόλο.

Η κοινή γνώμη περιέχει ουσιαστικές αρχές της δικαιοσύνης, αλλά και άγνοια και συναισθηματισμό... Η ερμηνεία της, ως κυριαρχούσα γνώμη της πλειοψηφίας, επηρεάζει το πολιτικό περιβάλλον και γενναίες αποφάσεις είναι δύσκολο να παρθούν. Η αλήθεια είναι ότι η φωτισμένη κοινή γνώμη μπορεί να βοηθήσει στη λειτουργία της δημοκρατίας.

Μια τέτοια προοπτική θα προέλθει από το ενημερωμένο κοινό και όχι από ευκολοσυγκίνητες και εύπλαστες μάζες. Το ενημερωμένο άτομο μέσα στο κοινό διατηρεί την προσωπικότητά του και, όσο και αν επηρεάζεται από την παρουσία των άλλων, παραμένει τελικός κριτής της σκέψης και της πράξης του.

Συμπέρασμα: Για να μπορέσει η κοινή γνώμη να ανταποκριθεί στη θεμελιακή της αποστολή, πρέπει η Παιδεία και η ενημέρωση να παίξουν σωστά τον ρόλο τους. Οι ενημερωμένοι πολίτες είναι η βάση της αποτελεσματικής δημοκρατίας.

[Χρ. Β. Μασσαλάς, «Κατευθύνει ή κατευθύνεται η κοινή γνώμη», εφημερίδα Το Βήμα, 25/11/2008]

Τα κόμικς

Το συνολικό θέμα της επίδρασης των κόμικς στα παιδιά παρουσιάζει μεγάλο επιστημονικό και κοινωνικό ενδιαφέρον και θα μπορούσε να ενδιαφέρει πολλούς επιστημονικούς κλάδους. Εκτός από την οικογένεια, το σχολείο και τις ομάδες συνομηλίκων, τα επικοινωνιακά μέσα συμβάλλουν όλο και πιο ουσιαστικά στην πολιτική κοινωνικοποίηση των παιδιών, συμβολή που διαφοροποιείται ανάλογα με την κοινωνική προέλευση του κοινωνικοποιούμενου. Τα κόμικς, που μας ενδιαφέρουν εδώ, παρουσιάζουν μεγάλη κοινωνικοποιητική αποτελεσματικότητα για μια σειρά

λόγους:

α) Ως επικοινωνιακό μέσο: Το περιγραφικό σκίτσο παρουσιάζει μεγάλη κοινωνικοποιητική αποτελεσματικότητα. Είναι ένα «ψυχρό» επικοινωνιακό μέσο (σύμφωνα με τη θεωρία του M. McLuhan) που δεν αποκαλύπτει το σύνολο της πληροφορίας και που μπορεί να συμπληρωθεί από τον κάθε αναγνώστη ανάλογα με τις ανάγκες του.

β) Ως ύφος: Το αστείο, το κωμικό κάνει το κεντρικό μήνυμα πιο ευπρόσδεκτο και ευχάριστα αποδεκτό, ενώ σε άλλη κατηγορία κόμικς το δραματικό στοιχείο απευθύνεται στις συγκινησιακές χορδές των παιδιών και διευκολύνει την ταύτιση με τον ήρωα.

γ) Ως περιεχόμενο: Οι αξίες που προβάλλει μοιάζουν σαν αιώνιες, αναντίρρητες αλήθειες, έχουν δηλαδή τη λειτουργία που έχουν και τα στερεότυπα, που μπορούν έτσι να παίζουν το ρόλο ενός φίλτρου μέσα από το οποίο βλέπουμε την πραγματικότητα. Συχνά, οι ιστορίες έχουν ως περιεχόμενο θέματα από την επικαιρότητα, πράγμα που βοηθά την αποδοχή από τα παιδιά, ενώ η πραγματικότητα παρουσιάζεται μηχανικά: πάντα υπάρχουν οι «καλοί» και οι «κακοί». Εξάλλου, αυτά τα θέματα επικαιρότητας (κίνδυνος πυρηνικού πολέμου, αντιμετώπιση του προβλήματος της μόλυνσης της ατμόσφαιρας, ανάπτυξη του γυναικείου κινήματος κ.λπ.) συχνά διακωμωδούνται ή πάντως παρουσιάζονται με τέτοιο τρόπο που εξουδετερώνονται, αφού γίνουν αποδεκτά «τροποποιημένα».

δ) Ως δομή: Οι μικρές ιστορίες που τελειώνουν σχετικά γρήγορα και που, ιδιαίτερα αυτές που απευθύνονται σε μικρά παιδιά, έχουν ήρωες ζώα, λειτουργούν ψυχολογικά με εξαιρετική αποτελεσματικότητα.

ε) Ως τύπος επικοινωνίας: Οι πρωταγωνιστές μιλούν άμεσα, δεν διηγούνται ιστορία, και τα μηνύματα περνούν με λαθάνοντα και όχι έκδηλο τρόπο, πράγμα που ενισχύει την αποτελεσματικότητά τους. Εξάλλου, η εικόνα είναι κυρίαρχη, ο λόγος παίζει συμπληρωματικό ρόλο.

στ) Ως γλώσσα: Η γλώσσα είναι απλή και δεν δημιουργεί προβλήματα από αυτή την άποψη στο παιδί, όμως συχνά είναι μια γλώσσα φτωχή που δεν συμβάλλει στη γλωσσική ανάπτυξη του αναγνώστη, ενώ μερικές μεταφράσεις είναι πολύ πρόχειρες.

Η σοβαρότερη, όμως, κριτική που μπορούμε να κάνουμε στα κόμικς είναι, νομίζω, αυτή που βασίζεται στις παρατηρήσεις που κάναμε πριν για το περιεχόμενό τους, αλλά αναφέρεται στη συνολική διάστασή του. Είναι φανερό ότι τα κόμικς δεν νεωτερίζουν, αντίθετα αναπαράγουν στερεότυπες αντιλήψεις τόσο για τις σχέσεις των δύο φύλων, για τον κοινωνικό ρόλο των παιδιών, για το ρόλο του χρήματος, για τον «εθνικό χαρακτήρα» διάφορων λαών, όσο και για την πολιτική εξουσία και διαδικασία, για

τους πολιτικούς και για το ρόλο του πολίτη. Αυτές οι στερεότυπες αντιλήψεις, που μοιάζουν αιώνιες, φυσικές, αναντίρρητες αλήθειες, έχουν μια ιδεολογική λειτουργία ιδιαίτερα κρυφή, που τις κάνει να φαίνονται αποτέλεσμα της κοινής λογικής και έτσι ο «μύθος βιώνεται σαν αθώος λόγος». Κι αυτά τα στερεότυπα, που παρέχουν μια απλοποιημένη απεικόνιση της πραγματικότητας, παρεμβάλλονται ανάμεσα σ' αυτήν και στο παιδί και την κρύβουν τόσο καλύτερα, όσο πιο διάφανα, πιο «φυσικά» φαίνονται.

[Μ. Παντελίδου – Μαλούτα, «Η συμβολή των κόμικς στην πολιτική κοινωνικοποίηση των παιδιών», περιοδικό Διαβάζω, τχ. 94, σσ. 41-47. Σύνοψη αποσπασμάτων]

Γιατί ο Έλληνας δεν διαβάζει

Ο μέσος Έλληνας αναγνώστης –οφείλουμε να το πούμε ξεκάθαρα– δεν αντέχει στον πνευματικό κόπο, που απαιτείται για την ανάγνωση οποιουδήποτε σοβαρού κειμένου, έστω κι αν αυτό είναι ειδησεογραφικό, πληροφοριακό, ενημερωτικό.

Ο μέσος Έλληνας, περισσότερο απ' οποιονδήποτε άλλο προτιμάει την εικόνα, το σύνθημα, τον ηχηρό τίτλο. Τον τίτλο, που «δονείται» από ποδοσφαιρικής μορφολογίας επίθετα και το σύνθημα που ξεπερνάει – υποτίθεται – την ανάγκη για ανάλυση και επιχειρηματολογία. Και ερωτάται: Αν αυτό δεν είναι εκβαρβαρισμός τότε τι είναι;

Υπάρχουν ευθύνες γι' αυτή την κατάσταση; Μα και βέβαια υπάρχουν, και μάλιστα τεράστιες. Τεράστιες, που ερμηνεύουν το γεγονός ότι το αναγνωστικό κοινό όχι μόνο αναλογικά, αλλά και σε πολλές περιπτώσεις απόλυτα μειώνεται αντί να αυξάνει σε κλίμακα αντίστοιχη με την αύξηση των «γραμματιζόμενων».

Υπάρχει βασικά ευθύνη των φορέων αγωγής και παιδείας, από τους γονιούς ως τους δασκάλους και το εκπαιδευτικό σύστημα, που μαθαίνουν το παιδιά να λειτουργούν σαν άλογα κούρσας μέχρις ότου ντοπαρισμένα «κατακτήσουν» την πολυπόθητη είσοδο σε κάποιο Ανώτατο Εκπαιδευτικό Ίδρυμα.

Υπάρχει, επίσης, ευθύνη των αξιολογικών προσανατολισμών μιας κοινωνίας βασισμένης στο κέρδος και την κατανάλωση, όπου «πετυχημένος» είναι μόνον εκείνος, που μέσα από μια καταναλωτική επίδειξη «αποδεικνύει» ότι τα «κατάφερε», και βγάζει και έχει πολλά. Μιας κοινωνίας όπου το άγχος του «φτασίματος» και ο τραγέλαφος της καθημερινής ζωής σκοτώνει και εξαφανίζει κάθε ουσιαστική και άμεση υπαρξιακή χαρά.

Υπάρχει, ακόμα, και η ευθύνη των διανοούμενων, που μιλάνε μεταξύ τους ακαταλαβίστικα, ανίκανοι να περάσουν απόψεις, προβληματισμούς και ενδιαφέροντα στο ευρύ κοινό, το «κοπάδι», που με υπεροψία αφήνουν «να σέρνεται, να κλαίει και

να δέρνεται».

Υπάρχει, τέλος, βαρύτατη ευθύνη των συγχρόνων μέσω μαζικής ενημέρωσης –τηλεόραση, ραδιόφωνο– που προωθούν αποβλακωτικά, παθητικοποιητικά και αποξενωτικά υποδείγματα ζωής, που κυριολεκτικά δολοφονούν την κριτική ικανότητα του θεατή.

Σε αντίθεση με τις άλλες χώρες, όπου το βιβλίο είναι για κάθε υποτυπωδώς μορφωμένο άνθρωπο οργανικό παρακολούθημα της καθημερινής του ζωής, εδώ το βιβλίο είναι ο μεγάλος παρείσακτος ή –στην καλύτερη περίπτωση– ένα είδος πολυτελείας. Γιατί όμως;

Πρωταρχικά, γιατί το σύστημα παιδείας από την πρώτη ως την τελευταία βαθμίδα δεν καλλιεργεί το είδος «σκεπτόμενος άνθρωπος», αλλά επιμένει στη μηχανιστική εκμάθηση αποστεωμένων –«χρησίμων» υποτίθεται– γνώσεων. Ο επιδερμικός, προχειρολογικός, ανεδαφικός και πριν απ' όλα ταπεινωτικός χρησιμοθηρικός στην ανεπάρκειά του χαρακτήρας της μόρφωσης, που παρέχεται σ' όλα τα επίπεδα της ελληνικής παιδείας, αποτελεί τη βασικότερη αιτία.

Δεύτερο, διότι υπάρχει κενό στη λειτουργική παρουσία του γραπτού λόγου στην ελληνική παράδοση, που αναπληρωνόταν ασφαλώς σε σημαντικό βαθμό από ισχυρότατα στοιχεία ζωντανής και προφορικής κουλτούρας, όσο η κοινωνία μας ήταν βασικά αγροτική, όχι όμως και σήμερα, που βρισκόμαστε μπροστά σε μια ολοκληρωτική σχεδόν καθίζηση της ζωής της υπαίθρου προς όφελος μιας καθολικής «αστικοποίησης».

Τρίτο, γιατί ο προσανατολισμός της ζωής στην Ελλάδα είναι βαθύτατα, σε βαθμό χυδαιότητας, χρησιμοθηρικός και οι κύριοι προαγωγοί αυτού του τρόπου ζωής είναι ακριβώς οι «επαγγελματοποιημένοι» εγγράμματοι. Επικράτησαν στην χώρα μας για λόγους οικονομικο-κοινωνικούς, μικροαστικές αντιλήψεις και πρότυπα ζωής σ' όλη την κλίμακα, γεγονός που σημαίνει προσαρμογή «προς τα κάτω» και μια «πρακτικιστική» και χυδαία ωφελιμιστική τοποθέτηση απέναντι σ' όλες τις εκφράσεις της ζωής.

Τέταρτο, γιατί ο απερίγραπτα αγχώδης χρησιμοθηρικός αυτός τρόπος ζωής δεν αφήνει περιθώρια πραγματικής ανάπαυλας, αληθινήςσχόλης· ο άνθρωπος τις ελεύθερες ώρες του είναι ολοκληρωτικά παθητικοποιημένος, προτιμάει την εικόνα, την άσκοπη φλυαρία, το καλαμπούρι, τη σαχλαμάρα, αρνείται και απωθεί ο,τιδήποτε μπορεί να τον κάνει να σκεφτεί.

Πέμπτο, λόγω της υποβαθμιστικής από πνευματική άποψη λειτουργίας των Μέσων

Επικοινωνίας και της μεγαλύτερης μερίδας του Τύπου.

Έκτο, γιατί υπάρχει συνθηματολογική και «κλισαρισμένη» αντιμετώπιση όλων των προβλημάτων από τις ηγεσίες όλων των κατηγοριών: πνευματικές, πολιτικές, επαγγελματικές.

Έβδομο, γιατί οι σοβαρές εκδόσεις κατευθύνονται κυρίως από τους στενούς κύκλους διανοούμενων, οι οποίοι ενδιαφέρονται για το περιορισμένο εξειδικευμένο κοινό και παραγνωρίζουν το γεγονός ότι η μεγάλη μάζα των εγγραμμάτων, μορφωμένων και πτυχιούχων δεν διαθέτουν ούτε καν τις στοιχειώδεις προσλαμβάνουσες παραστάσεις, για ο,τιδήποτε βρίσκεται έξω από την περιοχή των επαγγελματικών τους γνώσεων.

Βιβλίο υποδομής, υψηλής εκλαΐκευσης και γενικής μόρφωσης ελάχιστα εκδίδεται στην Ελλάδα και ο αναγνώστης καλείται να ασχοληθεί με έργα τεταρτοβάθμια, εκεί όπου δεν έχει ούτε πρωτοβάθμιες γνώσεις. Με τον τρόπο, όμως, αυτό το βιβλίο μεταβάλλεται σε χόμπυ ανώτερης στάθμης περιορισμένων κατηγοριών καλλιεργημένων ανθρώπων.

[B. Φιλίας, Κοινωνιολογικές προσεγγίσεις, εκδ. Σύγχρονη εποχή, Αθήνα, 1989, σσ. 172-176. Επιλογή αποσπασμάτων]

Η δύναμη της τηλεόρασης

Η τηλεόραση, στις μέρες μας, αποτελεί τον μεγαλύτερο κοινό μας τόπο. Κατά τη διάρκεια ενός συνηθισμένου βραδινού, τουλάχιστον ένα εκατομμύριο Έλληνες ανοίγουν την τηλεόρασή τους. Ένα τηλεοπτικό πρόγραμμα, σε ένα μεγάλο από πλευράς θεαματικότητας κανάλι, που εκπέμπεται στην ώρα αιχμής της τηλεθέασης, αν προσελκύσει λιγότερους από 200.000 τηλεθεατές θεωρείται αποτυχημένο. Τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης (ΜΜΕ), και ιδιαίτερα η τηλεόραση, με την ικανότητα που έχουν να μεταδίδουν και να διανέμουν σχεδόν αυτόματα τα μηνύματα, αντιπροσωπεύουν μεταβολές που πολλές φορές δεν τις αντιλαμβανόμαστε άμεσα. Γεγονός, πάντως, είναι ότι κάθε φορά που ένα μέσο υπερτερεί έναντι των άλλων στην ιστορία της μαζικής επικοινωνίας, η παρουσία του δημιουργεί πολλές και έντονα αντικρουόμενες απόψεις γύρω από τη φύση του, το σκοπό και τις επιδράσεις του στο κοινωνικό σύνολο.

Μια σχολή ερευνητών υποστηρίζει ότι οι επιδράσεις των ΜΜΕ είναι ελάχιστες. Η τηλεόραση, όπως και τα άλλα ΜΜΕ, απλώς παρέχει υπηρεσίες, που είναι λίγο πολύ χρήσιμες στα μέλη του κοινού. Γι' αυτούς, η τηλεόραση δεν αποτελεί το παντοδύναμο μέσο μετάδοσης μηνυμάτων. Αντίθετα, οι διαπροσωπικές επαφές και συζητήσεις είναι αποδοτικότεροι δίαυλοι πειθούς* όσον αφορά στη μεταβολή των στάσεων και αντιλήψεων των ανθρώπων. Τα ΜΜΕ επισημαίνουν ενδεχόμενα προβλήματα τα οποία πρόκειται να αντιμετωπίσουν οι άνθρωποι, έτσι ώστε να είναι σε θέση να δραστηριοποιηθούν, για να αποφύγουν ανεπιθύμητες καταστάσεις. Σύμφωνα με μια

άλλη σχολή, που έχει ιδιαίτερη απήχηση σε πολλούς πανεπιστημιακούς κύκλους, η τηλεόραση έχει άμεση και καταλυτική επίδραση στη ζωή μας. Ο μέσος άνθρωπος της εποχής μας, επειδή η τηλεόραση είναι το κυρίαρχο μέσο ενημέρωσης και ψυχαγωγίας του, την εμπιστεύεται και εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από αυτά που δείχνει και λέει, καθώς δέχεται, χωρίς ιδιαίτερη αμφισβήτηση, την ειδησεογραφία της, που τη θεωρεί αληθινή. Ακόμα χειρότερα, οι άνθρωποι χάνουν ένα μεγάλο μέρος του χρόνου τους παρακολουθώντας το κοινότοπο και χωρίς νόημα περιεχόμενό της. Ο μέσος άνθρωπος δεν έχει την ικανότητα ή το κίνητρο να εκτιμήσει με ένα κριτικό πνεύμα τι τελικά εισπράττει από τα τηλεοπτικά προγράμματα και από το περιεχόμενο των υπόλοιπων ΜΜΕ.

Μια τρίτη σχολή θεωρεί ότι η τηλεόραση επιφέρει κάποιες επιδράσεις σε μερικούς τύπους ανθρώπων κάτω από ορισμένες συνθήκες. Τα μέλη της κοινωνίας δημιουργούν από μόνα τους τις συνθήκες μέσα στις οποίες αυξάνονται οι πιθανότητες επίδρασης της τηλεόρασης. Με άλλα λόγια, η τηλεόραση από μόνη της δεν επηρεάζει. Ένα παράδειγμα: μια τηλεοπτική διαφήμιση μπορεί να επηρεάσει κάποιους τηλεθεατές να αγοράσουν μια οδοντόπαστα ή ένα αποσμητικό, υπευθυμίζοντάς τους κάποιο προσωπικό τους πρόβλημα. Αλλά αυτό το πρόβλημα το έχουν αυτοί που αποφασίζουν να αγοράσουν το εν λόγω προϊόν. Η διαφήμιση δεν θα ήταν αποδοτική χωρίς τη δική τους ανάγκη. Τα ΜΜΕ έχουν περιστασιακά κάποιες σημαντικές ή δευτερεύουσες επιδράσεις σε συγκεκριμένους τύπους ανθρώπων. Για παράδειγμα, τα παιδιά που είναι ζωηρά ή έχουν επιθετική διάθεση και εκτίθενται σε βίαια τηλεοπτικά προγράμματα, είναι δυνατό να ενθαρρυνθούν να κάνουν το ίδιο. Επίσης, τα άτομα που είναι απομονωμένα από το υπόλοιπο κοινωνικό περιβάλλον εξαρτώνται όλο και περισσότερο για την ενημέρωσή τους από τα ΜΜΕ.

Η θέση μας είναι ότι όλες οι μορφές επικοινωνίας μπορούν να επηρεάσουν τον τρόπο με τον οποίο βλέπουμε τον εαυτό μας, τους γύρω μας, ακόμα και τον τρόπο με τον οποίο σχεδιάζουμε τις πράξεις μας και διαμορφώνουμε την καθημερινή μας ζωή. Ορισμένες από τις επιρροές αυτές μπορούμε να τις ελέγξουμε και κάποιες άλλες είναι πέρα από τον έλεγχό μας. Ποιες είναι αυτές οι επιδράσεις; Απλούστατα, εκείνες που δεν συνειδητοποιούμε και τις εκλαμβάνουμε ως δεδομένες.

[Στέλιου Παπαθανασόπουλου, *Η Δύναμη της Τηλεόρασης*, Αθήνα 1997, διασκευή. Εξετάσεις Δ' τάξης Εσπερινού, Μάιος 2009].

* δίαυλοι πειθούς: τρόποι ή μέσα πειθούς

Η τηλεοπτική εικόνα

Δεν θα ήταν άσκοπο να αναλογιστούμε ως κοινωνία τις επιπτώσεις ενός πολιτισμού της τηλεοπτικής εικόνας στη ζωή μας. Η ενσωμάτωση της λογικής των μέσων μαζικής ενημέρωσης στον ψυχισμό δημιουργεί νέες παραμέτρους, σημαδεύει την ιστορία. Τίποτα δεν είναι όπως πριν.

Για παράδειγμα, η μονοκρατορία του χρώματος και της φωτογραφίας εξακουτίζει στο περιθώριο το γραπτό λόγο και υποθηκεύει την ανάγνωση. Η ραστώνη της συνεχούς εναλλαγής καναλιών (του ζάπινγκ) και η ευκολία της «σαρώσεως» έγχρωμων εικόνων καθιστούν αφόρητο για το παιδί τον κόπο της μελέτης και, ως εκ τούτου, το αποξενώνουν από την αποθησαυρισμένη γραμματεία.

Σήμερα, τα νέα παιδιά θεωρούν «βουνό» την ανάγνωση βιβλίων που δεν έχουν έγχρωμες εικόνες σε κάθε σελίδα ή εμφανίζουν μεγάλες παραγράφους. Το φαινόμενο αυτό, σε μια κοινωνία που ήδη δεν διάβαζε, οφείλει να μας απασχολήσει σοβαρά, διότι το βιβλίο αποτελεί βασικό μέσο για την αγωγή. Εγείρει δε νέες απαιτήσεις για την ποιότητα και την κίνηση του εξωσχολικού αναγνώσματος, όπως είναι τα βιβλία για παιδιά και εφήβους, τα κόμικς, τα περιοδικά, τα λογοτεχνικά κείμενα.

Όλοι δεχόμαστε, βέβαια, ότι η ενασχόληση με το βιβλίο συνιστά δημιουργική αξιοποίηση του χρόνου. Η τηλεόραση, αντίθετα, έχει επιβάλει μια ριζικά διαφορετική αίσθηση του χρόνου από εκείνη που μας κληροδότησε η παράδοση αιώνων.

Αξιοπρόσεκτες, επίσης, είναι και οι επιπτώσεις αυτής της νέας αίσθησης του χρόνου στην εκπαιδευτική διαδικασία. Παρατηρείται π.χ. δυσκολία συγκέντρωσης της προσοχής των παιδιών, όπως και υπερβολική κινητικότητα, αφού η καθημερινή ζωή δεν συμβαδίζει με το ρυθμό της τηλεοπτικής εικόνας. Πολύ φυσικό είναι να θεωρείται ανιαρό το σχολικό μάθημα, όπως και ο διάλογος στην οικογένεια, που τώρα έχει αντιπάλους τα κανάλια με τα ελκυστικά τους προγράμματα. Ας μην παραλείψουμε και τις ταινίες του Σαββατόβραδου, οι οποίες έχουν στοιχίσει σε πλήθος παιδιών την απουσία από τον κυριακάτικο εκκλησιασμό ή από το οικογενειακό τραπέζι.

Τέλος, πελώρια ζητήματα τίθενται ενώπιόν μας για το περιεχόμενο της διδαχής. Πώς θα μπορέσουμε να αναπτύξουμε στους νέους ανθρώπους αντίβαρο στο ρεύμα του εντυπωσιασμού; Τι είδους αγωγή θα πρέπει να δοθεί και με ποιους τρόπους, ώστε να ανακαλύψουν οι νέοι «τις πνευματικές ηδονές»; Πώς τα λόγια και το ήθος της οικογενειακής, σχολικής, κοινωνικής ζωής θα εισάγουν και θα εδραιώνουν την ανθρώπινη ποιότητα;

Τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, λοιπόν, είναι πια η μόνη εξουσία, διότι εξουσιάζουν το

θυμικό² των ανθρώπων. Οι περισσότεροι διανοητικά αμφισβητούν την αξιοπιστία τους λέγοντας: «Μας κοροϊδεύουν». Συναισθηματικά, όμως, την έχουν αναγνωρίσει ως τη μόνη αυθεντία κι έχουν παραδοθεί άνευ όρων, αφού για το ασυνείδητο αξιόπιστο είναι ό,τι επαληθεύει την παντοδυναμία του.

[Βασίλειος Θερμός, *Ποιμαίνοντες μετ' επιστήμης*, εκδ. Αρμός, Αθήνα 1996, σσ. 148-152. Διασκευή. Προαγωγικές εξετάσεις Β' Λυκείου, Μάιος 2003]

1. ραστώνη = νωθρότητα, τάση αδράνειας και παθητικής αποδοχής των πραγμάτων

2. θυμικό = ψυχή

TV ο εκτελεστής της γλώσσας

Η γλώσσα, λέει ο λαός μας, κόκαλα δεν έχει και κόκαλα τσακίζει. Στη μικρή μας οθόνη όμως, με τον τρόπο που χρησιμοποιείται συχνά... τσακίζεται η ίδια σε ένα από τα πλέον διαδεδομένα ηλεκτρονικά μέσα.

Το πρόβλημα της γλώσσας είναι πρωτίστως πολιτικό και εκπαιδευτικό. Στην τηλεόραση η γλώσσα ολοένα και φτωχαίνει. Μπορεί να μην υφίσταται γλωσσικό πρόβλημα, καθώς όλοι μιλούν ελληνικά, αλλά το θέμα είναι με ποιον τρόπο. Στις ειδήσεις και τις εκπομπές χρησιμοποιούνται ελάχιστες λέξεις, επαναλαμβάνονται τα ίδια επίθετα, φράσεις κλισέ, σλόγκαν και όλο και πιο συχνά αγοραίες εκφράσεις, με αποτέλεσμα η γλώσσα να συρρικνώνεται. Εκτός από τη λεξιπενία, λάθη γραμματικά, συντακτικά, ακόμα και εκφοράς του λόγου βρίσκονται στην ημερήσια διάταξη. Η δεσπόζουσα θέση της τηλεόρασης στην επικοινωνία και ο αφαιρετικός –ως προς το λόγο– τρόπος λειτουργίας της δημιουργεί και διαιωνίζει μια κατάσταση. Στο βωμό του εντυπωσιασμού θυσιάζεται και η γλώσσα. Γιατί το παιχνίδι της γλώσσας έχει πολλούς κανόνες και νικητές όσους τολμούν να παίξουν και όχι εκείνους που καταφεύγουν ή επαναπαύονται σε εύκολες επιλογές.

Ο καθηγητής Χρήστος Γιανναράς έχει τονίσει ότι ζούμε σε μια χώρα που εισήγαγε την αριστοτελική λογική και τον ορθό λόγο και είναι κρίμα να έχουμε πολίτες δυσλεκτικούς! «Η δημοσιογραφική γλώσσα», έχει πει ο καθηγητής Εμμανουήλ Κριαράς, «είναι συχνά και σήμερα ακανόνιστη, καμιά φορά συγκεχυμένη και ακαλαίσθητη». Χαρακτηριστικά είναι και τα λόγια του αξέχαστου Γκράουτσο Μαρξ: «Η τηλεόραση είναι άριστο παιδευτικό μέσο. Όταν παίζει, πηγαίνω σε άλλο δωμάτιο κι ανοίγω ένα βιβλίο...».

Πολλοί επισημαίνουν ότι το κατάντημα της γλώσσας στη μικρή οθόνη οφείλεται στο ότι ακόμα και οι πληροφορίες αντιμετωπίζονται ως εμπόρευμα. Είναι θέμα ύφους

και ήθους. Άλλοι πάλι εντοπίζουν ευρύτερο πρόβλημα στη χρήση της γλώσσας λόγω της ελλιπέστατης παιδείας μας, αλλά και της συμπεριφοράς της κοινωνίας μας που παραδίδεται ολοκληρωτικά στις αξίες της αγοράς. Αρκετοί υποστηρίζουν ότι στην τηλεόραση ισχύει το γνωστό «εικόνα σου είμαι κοινωνία και σου μοιάζω».

Αν στα σίριαλ υπάρχει η δικαιολογία της αποτύπωσης του γλωσσικού ιδιώματος μιας κοινωνικής ομάδας, ποιες είναι οι αιτιολογίες για την ενημέρωση, τα πρωινά μαγκαζίνο, τις ειδήσεις; Ηλεκτρονικό μέσο όπου όλα λειτουργούν με γρήγορες ταχύτητες, η μικρή οθόνη υποχρεωτικά αναπτύσσει ξεχωριστούς κανόνες επικοινωνίας. Ο ακαδημαϊκός λόγος σε αυτήν πιθανότατα να απομάκρυνε τους τηλεθεατές. Είναι ανάγκη, όμως, να φτάνουμε στα άκρα; Δεν μπορούμε να βρούμε τη μέση οδό;

Για αναλφαβητισμό της εικόνας, που είναι και η βασική γλώσσα της τηλεόρασης, είχε κάνει λόγο ο σκηνοθέτης Κώστας Κουτσομύτης. Κι αλήθεια, πόσο αυτή επηρεάζει τη χρήση της γλώσσας στη μικρή οθόνη; Πού οφείλεται η κατά τους περισσότερους άθλια χρήση της γλώσσας στη μικρή οθόνη;

Το θέμα δεν είναι η δαιμονολογία και το κυνήγι φαντασμάτων ούτε φυσικά μπορούν να μπουν όλοι οι τηλεοπτικοί σταθμοί σε ένα τσουβάλι. Πάντα υπάρχουν εξαιρέσεις που όμως επιβεβαιώνουν τον κανόνα. Άλλωστε, η γενίκευση και το να στήνεις την τηλεόραση στο εκτελεστικό απόσπασμα συνήθως φέρνουν το αντίθετο αποτέλεσμα. Κι ευτυχώς η γλώσσα δεν μετριέται με αριθμούς και δεν... ποινικοποιείται.

[Εφημερίδα Ελευθεροτυπία, 29/11/2003]

Κεφάλαιο Δεύτερο: Βιογραφικά είδη

Άνθρωπος και εργασία

Η σημασία της εργασίας: Ο άνθρωπος νιώθει την εργασία σαν εκπλήρωση ενός χρέους προς τον εαυτό του και το κοινωνικό σύνολο, αφού το καθετί για να δημιουργηθεί απαιτεί εργασία. Γι' αυτό και ο άνθρωπος συνεχίζει να εργάζεται, έστω κι αν έχει ικανοποιήσει τις βιολογικές του ανάγκες.

Αντίθετα, η αδράνεια, η έλλειψη εργασίας δηλαδή, πάντοτε χαρακτηρίζονταν σαν απaráδεκτη κατάσταση, σαν εξαίρεση και εκτροπή, και μάλιστα επικίνδυνη για τη φυσιολογική εξέλιξη του ατόμου. Η λαϊκή σοφία εύστοχα έχει επισημάνει το γεγονός.

Ο πολιτισμός, η κοινωνική πρόοδος, η ύπαρξη υλικών και πνευματικών αγαθών οφείλονται, κατά κύριο λόγο, στην εργασία, είτε την ατομική είτε τη συλλογική,

των ανθρώπων όλων των εποχών, που μ' αυτήν δημιούργησαν μια αποταμιευμένη πείρα για τις επερχόμενες γενιές. Είναι έντονη στην εποχή μας η διαπίστωση πως η εργασία βοηθά τον άνθρωπο στην ολοκλήρωσή του και στην έκφρασή του, μ' όλα τα αγαθά αποτελέσματα που έχει αυτό. Έτσι προέκυψε και το «δικαίωμα της εργασίας», που το κατοχυρώνει το Σύνταγμα με ειδικό άρθρο του: «η εργασία αποτελεί δικαίωμα και τελεί υπό την προστασία του κράτους». Η πανηγυρική αυτή αναγνώριση της αναγκαιότητας της εργασίας για το άτομο και το σύνολο είναι προφανής.

Ο καθένας είναι ελεύθερος να αναζητά και να ανευρίσκει εργασία, ανάλογα με τις επιθυμίες του και τις δυνατότητές του και με την βοήθεια του Κράτους, που πρέπει να παρεμβαίνει προστατευτικά κάθε φορά, για να εξασφαλίζει τον περισσότερο αδύνατο. Έτσι έχουμε καθορισμό όρων εργασίας και αμοιβών, και γενικά προσπάθεια προστασίας και ασφάλισης κάθε εργαζομένου από το σύγχρονο «κράτος προνοίας», όπως αποκαλείται.

Μεγάλη πρόοδο σημείωσαν οι αντιλήψεις μας για την εργασία στην εποχή μας, όταν η προσφορά εργασίας έπαψε να θεωρείται εμπόρευμα που υπόκειται στον σιδερένιο νόμο της προσφοράς και της ζήτησης. Άρχισε πια να γίνεται κατανοητή η ανάγκη της τιμαριθμικής αναπροσαρμογής της αμοιβής, της ισότητας αμοιβών ανδρών και γυναικών με το σύνθημα: Ίση αμοιβή για ίση προσφορά εργασίας.

Άλλα στοιχεία προόδου και αισιοδοξίας είναι η ενισχυμένη ασφάλιση και προστασία κάθε εργαζομένου, η βελτίωση των συνθηκών εργασίας διεθνώς με ειδικές συμβάσεις, διακηρύξεις κ.λπ., η απαγόρευση κάθε καταναγκαστικής εργασίας, η μείωση του ωραρίου εργασίας και η αύξηση των ημερών αναπαύσεως, η συμμετοχή των εργαζομένων στη διοίκηση και στα κέρδη των επιχειρήσεων κ.λπ.

Κορύφωμα όλων αυτών των προσπαθειών αποτελεί η ίδρυση του Διεθνούς Γραφείου Εργασίας (BIT), ενός δηλαδή αυτονόμου διεθνούς οργανισμού υπό την αιγίδα του Ο.Η.Ε., με έδρα τη Γενεύη και με μοναδικό του σκοπό την εξασφάλιση στους εργάτες όλου του κόσμου καλύτερων όρων εργασίας.

Μ' όλα αυτά ελπίζεται να μειωθούν σταδιακά και να εκλείψουν τελείως κάποτε όλες οι αιτίες των κοινωνικών αναστατώσεων που προέρχονται από την κακή αντιμετώπιση των προβλημάτων εργασίας – εργαζομένων, από την εκμετάλλευση του ανθρώπου μόχθου.

Εδώ εντάσσονται κι όλες οι προσπάθειες οργανώσεως των εργαζομένων σε σχήματα τέτοια, που βοηθούν στην σωστή αξιολόγηση της κοινωνικής αποστολής της εργασίας, και που συμβάλλουν, επομένως, στην ευτυχία και ευημερία του ανθρώπου.

Κίνητρα εργασίας: Ένα από τα κυριότερα κίνητρα εργασίας είναι η χαρά της δημιουργίας, η εσωτερική ικανοποίηση, η πληρότητα που νιώθει το άτομο από το έργο που παράγει, για την ομορφιά του, για την πρακτική χρησιμότητά του, για την συμβολή του στην κοινωνική πρόοδο και στον πολιτισμό γενικότερα.

Ακόμα η αυτοεπιβεβαίωση της ύπαρξης του ατόμου και η καταξίωσή του, με την κοινωνική αναγνώριση και προβολή που επιτυγχάνεται, με την απόκτηση, τέλος, δυνάμει και ενός αισθήματος ανεξαρτησίας και αυτοπεποιθήσεως, που εξουδετερώνει κάθε μειονεξία στον άνθρωπο, μας δίνει μια επί πλέον ερμηνεία των κινήτρων για εργασία. Τέλος, τα οικονομικά πλεονεκτήματα της εργασίας είναι ένα ισχυρότατο κίνητρο, ιδίως στην εποχή μας, που χαρακτηρίζεται για τις αυξημένες ανάγκες της, με την καταναλωτική τάση της κοινωνίας μας και με την πρόοδο του πολιτισμού, που δημιουργεί συνεχώς και νέες ανάγκες στους ανθρώπους, που πρέπει να ικανοποιούνται με την εργασία.

Ενδεχομένως η μοναδική δύναμη που απέκτησε ο οικονομικός παράγοντας στην εργασία στις μέρες μας να είναι η αιτία που αμβλύνονται όλα τ' άλλα κίνητρα και δημιουργούνται έτσι τόσα δυσάρεστα επακόλουθα, με αποτέλεσμα η εργασία να καταντά δουλεία, αφού το μοναδικό της κίνητρο είναι η απόκτηση όσο το δυνατό περισσότερων χρημάτων.

Πρόκειται για μια εκτροπή, που θα έχει ίσως ανυπολόγιστες συνέπειες στον ψυχικό και σωματικό κόσμο του ανθρώπου. Ήδη έχουν παρουσιαστεί επικίνδυνα συμπτώματα.

[Κ. Κατσάνης, Θεμέλιο στην Έκθεση Ιδεών, τόμος 3^{ος}, εκδ. Μ. Ι. Μπαχαράκης, Θεσσαλονίκη 1989, σσ. 142-144]

Η εργασία των χεριών

Ο άνθρωπος έγινε άνθρωπος χάρη στα εργαλεία. Το πρώτο εργαλείο του ανθρώπου ήταν το χέρι του, με το οποίο έπιανε τα φυσικά αντικείμενα και μετά έφτιαχνε τα τεχνητά. Το χέρι είναι, λοιπόν, το βασικό όργανο του πολιτισμού και της ενανθρώπισης. Είναι η αληθινή πρωτοβουλία, που επέτρεψε στον άνθρωπο να εκφραστεί.

Υπάρχει ένα κοινό σημείο της κινητικότητας του χεριού με την έκφραση του λόγου. Στις χώρες της Μεσογείου μιλούν ακόμα με τα χέρια. Η ομιλία γεννήθηκε μαζί με τα εργαλεία. Είναι φυσικό, λοιπόν, το χέρι να έχει γίνει το παγκόσμιο σύμβολο της χειροτεχνίας και ο χειροτέχνης να του δίνει μια μοναδική αξία, σαν το πιο κοντινό στην ευαισθησία του εργαλείο, με την προνομιακή δυνατότητα αξιολόγησης των διαστάσεων των υλικών.

Το χέρι είναι για το δημιουργό ένα θαυμάσιο εργαλείο. Κατασκευάζει, σκέπτεται και

προεκτείνεται μέσα στο χρόνο και το χώρο. Η εξυπνάδα και η ευαισθησία των χεριών είναι μια επιστροφή στην εξάισια παιδική αφέλεια και συγχρόνως στους πρώτους κανόνες της εμπειρίας. Το χέρι ανακαλύπτει και μετά το χέρι αξιολογεί. Αυτή η φυσική ανάγκη του αγγίγματος είναι βαθιά απαραίτητη για το χειροτέχνη. Ρομαντική φιλολογία; Πρόκειται για μια βασική φυσική και πνευματική ανάγκη, πού κανένας πολιτισμός δε θα μπορέσει να μας χωρίσει και να μας εξαπατήσει.

Το χειροτεχνικό επάγγελμα, είτε είναι ο τροχός του κεραμίστα, είτε ο αργαλειός δεν είναι παρά ένα καταφύγιο, ένας σταθμός. Ο άνθρωπος είναι το αντικείμενο και μεταξύ των δύο βρίσκεται το επάγγελμα ή το εργαλείο. Η μεγάλη δύναμη αυτών των δημιουργικών επαγγελμάτων είναι ότι πραγματοποιούν αυτή την αρμονική συνάντηση του ανθρώπου, του εργαλείου, της ύλης και της φόρμας. Μεταξύ των διαφόρων στοιχείων υπάρχουν δράσεις και αντιδράσεις. Κανένα από αυτά δεν μπορεί να θεωρηθεί χωριστά.

Η εργασία των χεριών είναι ακόμα πηγή ισορροπίας, ισορροπία της συνάντησης ανθρώπου και ύλης με τη βοήθεια μιας τεχνικής. Μερικές φορές υπάρχει κάποια ανισορροπία και μια νευρωτική αντιμετώπιση στην επιλογή του χειροτεχνικού προορισμού. Η χειροτεχνική εργασία επιτρέπει στο χειροτέχνη να κυριαρχήσει στις δυσκολίες του, τα άγχη και τα προβλήματα. Αυτή η ολοκληρωμένη έκφραση του εαυτού του του δίνει, αν είναι ειλικρινής, μια μόνιμη ανανέωση του εαυτού του. Βρίσκει μέσα στη μοναχική του εργασία την περισυλλογή, την ευχαρίστηση, έναν τρόπο ζωής και μια αποζητημένη ισορροπία.

Η χειροτεχνική εργασία ήταν πάντα ένας τρόπος γνώσης και συγχρόνως μια παλιά μέθοδος ψυχολογικής υγείας. Το άτομο απελευθερώνεται, όπως ένα σύνολο με το χορό. Εκπαιδεύεται, συνδέεται και απομονώνεται. Κατευνάζει και διεγείρει. Με μια λέξη, ισορροπεί όλες τις αντίθετες δυνάμεις, την ανάγκη για την απομόνωση και την ανάγκη για την κοινωνία. Η χειροτεχνία ξαναζωντανεύει τη φυσική αρχιτεκτονική του ανθρώπου.

Πρέπει, βέβαια, να ορίσουμε πως αυτή η χειροτεχνική έκφραση και ολοκληρωμένη σχέση, που χρησιμοποιεί το πνεύμα, το σώμα, τα χέρια, αισθήματα και συγκινήσεις, δεν είναι απαραίτητα και αποκλειστικά δεμένη με μια εργασία των χεριών. Ο χειροτέχνης μπορεί πολύ καλά να χρησιμοποιήσει τελειοποιημένα εργαλεία, ακόμα και μηχανές, χωρίς να χάσει τα βαθιά χαρίσματα και την ποιότητα του χειροτέχνη.

Η χειροτεχνία θα εξαφανιστεί, όταν το αντικείμενο κατασκευάζεται ολόκληρο από μια μηχανή, χωρίς την άμεση μεσολάβηση του ανθρώπου και των χεριών. Είναι αυτή η μεσολάβηση του ανθρώπου που κάθε φορά δίνει τη μοναδικότητα στο αντικείμενο,

ακόμα και όταν παράγεται σε περισσότερα αντίγραφα.

Γνωρίζουμε πως η εξέλιξη της μηχανής θα εξαφανίσει τελείως τη συμμετοχή του χεριού, όχι μόνο στην κατασκευή αντικειμένων μεγάλης παραγωγής, αλλά ακόμα και στις εκδηλώσεις της καθημερινής ζωής. Στα επαγγέλματα που τα ονομάζουμε «χειροτεχνικά» και που αξιωματικά έχουν την ανάγκη του χεριού, με έκπληξη παρατηρούμε την προοδευτική εξαφάνισή του.

Μπορούμε να αναρωτηθούμε αν σε μερικά χρόνια τα χέρια θα προσφέρουν υπηρεσίες. Θα έχουν γίνει ευαίσθητα, εύθραυστα, ατροφικά, χωρίς ευαισθησία και γνώση, άχρηστα. Προοπτική του μέλλοντος για τη χειροτεχνία, σίγουρα, αλλά αν την υποβιβάζουμε σ' ένα είδος φαρμάκου ή μια παιδαγωγική εκπαίδευση, ένα εκπαιδευτικό παιχνίδι ή μια ενεργητική μέθοδο, η χειροτεχνία δε θα επιζήσει περισσότερο και από αυτήν την ίδια μας ελευθερία μέσα σ' αυτήν την καινούρια κοινωνία. Με άλλα λόγια, η χειροτεχνία είναι απαραίτητη σ' αυτήν την κοινωνία.

[Ζακ Ανκετίλ, Το Χέρι και η μηχανή, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 1978. Στο Θεμέλιο στην Έκθεση Ιδεών, τόμ. 3^{ος}, εκδ. Μ. Ι. Μπαχαράκης, Θεσσαλονίκη 1989, σσ. 157-158]

Η οικιακή εργασία παραμένει γένους θηλυκού;

Ο διαχωρισμός ανάλογα με το φύλο του δημόσιου και του ιδιωτικού χώρου εξακολουθεί να χαρακτηρίζει τον αναπτυγμένο κόσμο και αντανακλά την αντίληψη ότι ο δημόσιος χώρος της «εργασίας» και ο ιδιωτικός της «οικογένειας» αποτελούν δύο διαφορετικούς και ξεχωριστούς χώρους. Η διχοτόμηση αυτή έχει ταυτιστεί, επίσης, με την αντίληψη ότι «ο δημόσιος χώρος είναι γένους αρσενικού» και «ο ιδιωτικός χώρος γένους θηλυκού».

Οι διάφοροι παράγοντες που συνετέλεσαν στις αλλαγές ως προς τους γυναικείους και ανδρικούς ρόλους στο πλαίσιο της σύγχρονης οικογένειας διαγράφονται, κυρίως, στη διαδικασία συνολικής εξέλιξης των κοινωνιών και συνδέονται άμεσα με τη μετάβαση από την αγροτική-οικιακή οικονομία, όπου υπήρχε ανάμειξη οικογένειας-επιχείρησης, στη βιομηχανική-καταναλωτική. Μέχρι το πρώτο μισό του 20^{ου} αιώνα, το μοντέλο οικογένειας με «συμπληρωματικούς ρόλους» υπερτερεί και η πλειοψηφία των παντρεμένων γυναικών δεν εργάζεται, εφόσον η άσκηση επαγγελματικής απασχόλησης θεωρείται ασυμβίβαστη με την ανατροφή των παιδιών.

Μετά τη δεκαετία του '60, η ταχύτατη οικονομική ανάπτυξη στις δυτικές χώρες συντελεί στη διεύρυνση των δυνατοτήτων συμμετοχής των γυναικών στην αγορά εργασίας. Επιπλέον, η επικράτηση των νέων καταναλωτικών προτύπων, που στοχεύουν στην αύξηση των δαπανών, σε συνδυασμό με την τάση μεγιστοποίησης της ευημερίας του νοικοκυριού είχαν θετική επίδραση στη γυναικεία απασχόληση.

Οι νέες καταναλωτικές αντιλήψεις θεωρούνται, λοιπόν, η κινητήρια δύναμη των μεταβολών και συντελούν στην αύξηση του αριθμού των γυναικών με επαγγελματική εξωοικιακή απασχόληση.

Η εξέλιξη αυτή οδηγεί στον επαναπροσδιορισμό των γυναικείων και ανδρικών ρόλων μέσα και έξω από το σπίτι και στην επικράτηση νέων μοντέλων οικογένειας. Οι οικογένειες «διπλής σταδιοδρομίας», με «αδιαφοροποίητους συζυγικούς ρόλους», αυξάνονται συνεχώς, ενώ η συμμετοχή του άνδρα στην οικιακή σφαίρα γίνεται ολοένα και πιο ουσιαστική. Η συνεχής αύξηση που παρατηρείται στον αριθμό των γυναικών που θέλουν να εργαστούν δεν οφείλεται πάντως στο γεγονός ότι απελευθερώθηκαν από τις οικιακές εργασίες –αντίθετα μάλιστα οι γυναίκες τώρα εργάζονται περισσότερο για να αντεπεξέλθουν στο διπλό τους ρόλο– αλλά στο ότι απλά, το παραδοσιακό μοντέλο της γυναίκας–νοικοκυράς φθίνει.

Το γεγονός, ωστόσο, ότι η γυναίκα εξακολουθεί να πραγματοποιεί το μεγαλύτερο μέρος από τις οικιακές εργασίες και ότι υφίσταται η «διπλή μέρα», αποτελεί ένδειξη της μεγαλύτερης δέσμευσής τους στην οικιακή σφαίρα, αλλά και συγχρόνως της μειωμένης επαγγελματικής τους εξάρτησης. Ακόμη, ο μικρότερος χρόνος που οι μητέρες επενδύουν στην οικιακή εργασία σήμερα, είναι αποτέλεσμα μιας διπλής εξέλιξης: α) στη μετατόπιση μέρους των οικογενειακών υποχρεώσεων σε άλλους θεσμούς που διευκολύνουν την εργαζόμενη μητέρα (σχολεία, παιδικοί σταθμοί, κ.λπ.) και β) στην παροχή διαφόρων υπηρεσιών και στην πραγματοποίηση οικιακών εργασιών και από άλλες γυναίκες – μέλη του άμεσου οικογενειακού περιβάλλοντος.

Όπως γίνεται εμφανές, οι αλλαγές στις οικογενειακές δομές και στους ρόλους των ανδρών και των γυναικών, μέσα και έξω από το σπίτι, συνδέονται άμεσα με τις διαδικασίες εκβιομηχάνισης, καθώς και με την επικράτηση σύγχρονων καταναλωτικών προτύπων, που επιβάλλουν πλέον την ύπαρξη δύο μισθών σε κάθε νοικοκυριό.

Τίθενται, ωστόσο, τα εξής ερωτήματα: Η μεγαλύτερη παρουσία εργαζομένων γυναικών και οικογενειών «διπλής σταδιοδρομίας» διαφοροποίησε τις σχέσεις των δύο συζύγων στην οικιακή σφαίρα; Υπάρχει ισορροπία στην κατανομή των οικιακών εργασιών στο πλαίσιο της καθημερινής ζωής; Ποιος από τους δύο συζύγους πραγματοποιεί τις περισσότερες οικιακές εργασίες; Ποιος αφιερώνει περισσότερο χρόνο για την καθημερινή φροντίδα των παιδιών;

Έρευνες που πραγματοποίησε το ΕΚΚΕ τόσο στη δεκαετία του '90 όσο και πιο πρόσφατα υποδεικνύουν ότι οι γυναίκες αφιερώνουν περισσότερο χρόνο στις οικιακές εργασίες καθημερινά και ο χρόνος αυτός είναι σχεδόν διπλάσιος. Επίσης, υπογραμμίζουν ότι, αν και η εξωοικιακή επαγγελματική απασχόληση των γυναικών συνεπάγεται και

σχετική αύξηση της συμμετοχής του άνδρα στην οικιακή οργάνωση, δεν θα πρέπει να υπερτιμηθεί ο ρόλος της γυναικείας απασχόλησης, καθώς δεν αποτελεί, προς το παρόν, επαρκή προϋπόθεση για την πλήρη ισότητα, όπως τα διάφορα ερευνητικά δεδομένα επισημαίνουν.

Στην προσπάθεια οικονομικής αποτίμησης της οικιακής εργασίας, η τελευταία εντάχθηκε στη μη τυπική μαζί με την εθελοντική και αναδείχθηκε σε σημαντικό αντικείμενο διερεύνησης στα πλαίσια τόσο του φεμινιστικού προβληματισμού όσο και της νεοκλασικής σχολής για τη μέτρηση της κατανομής του χρόνου. Ωστόσο, όπως επισημάνθηκε, η οικονομική αποτίμηση της οικιακής εργασίας παρουσιάζει προβλήματα, γιατί δεν μπορούν όλες οι εργασίες να αποτιμηθούν με οικονομικούς όρους. Οι άνδρες, όπως ήδη αναφέρθηκε, με πολύ αργό ρυθμό αρχίζουν να συμμετέχουν στις οικιακές και στις άλλες υποχρεώσεις που έχουν σχέση με τη φροντίδα των παιδιών.

Πράγματι, αν και η ύπαρξη δυο διαφορετικών κόσμων εξακολουθεί να υφίσταται στο πλαίσιο της καθημερινής/οικογενειακής ζωής, οι πρόσφατοι όροι «εργασία-οικογένεια», «συμφιλίωση οικογενειακής και επαγγελματικής ζωής», «οικογενειακός καταμερισμός της εργασίας» αντανakλούν την αναγκαιότητα να επιχειρήσουμε να συνενώσουμε έννοιες που παραδοσιακά ήταν χωριστές, να εξισορροπήσουμε τις υποχρεώσεις και τους ρόλους των γυναικών και των ανδρών και να επαναπροσδιορίσουμε τα όρια ανάμεσα στην οικογένεια και την εργασία.

[Λάουρα Αλιπράντη-Μαράτου, Παλαιά και νέα επαγγέλματα. Μια προσέγγιση από την πλευρά του φύλου, εκδ. Κέντρο Ερευνών για Θέματα Ισότητας (Κ.Ε.Θ.Ι.), Αθήνα 2008, σσ. 17-21]

Εργαζόμενοι από το σπίτι

Στην εποχή της ταχύτητας που ζούμε οι αλλαγές είναι αναμενόμενες σε πολλούς τομείς. Έτσι στον εργασιακό χώρο παρατηρούνται όχι μόνο καινούργια επαγγέλματα αλλά και διαφορετικές μορφές εργασίας και σχέσεις μεταξύ εργοδοτών και εργαζομένων. Ο λόγος γίνεται για την τηλεργασία, η οποία έχει κάνει την εμφάνισή της και στην Ελλάδα και, όπως πιστεύουν πολλοί, μπορεί όχι μόνο να συμβάλει στη μείωση της ανεργίας, αλλά και να αποφέρει στους εργαζόμενους και στους εργοδότες μεγαλύτερα οικονομικά οφέλη απ' ό,τι η συμβατική εργασία.

Σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Ένωση, η τηλεργασία μπορεί να οριστεί ως η μορφή εργασίας που εκτελείται από ένα άτομο κυρίως ή σε ένα σημαντικό μέρος της, σε τοποθεσίες εκτός του παραδοσιακού εργασιακού χώρου, για έναν εργοδότη ή πελάτη, και η οποία περιλαμβάνει τη χρήση των τηλεπικοινωνιακών και προηγμένων τηλεπικοινωνιών πληροφόρησης ως ένα ουσιαστικό και κεντρικό χαρακτηριστικό

της εργασίας. Οι δυο βασικοί τρόποι τηλεργασίας είναι είτε κάποιος να είναι υπάλληλος σε έναν εργοδότη είτε ελεύθερος επαγγελματίας. Στην πρώτη περίπτωση, ο εργαζόμενος είναι μόνιμα συνδεδεμένος με το δίκτυο των εργοδοτών, η εργασιακή του ζωή είναι πολύ περισσότερο ελεγχόμενη μέσω της τεχνολογίας και έχει πολύ λιγότερη ευελιξία ως προς τον τρόπο που θα οργανώσει τον εργάσιμο χρόνο του. Στη δεύτερη περίπτωση, ο εργαζόμενος είναι πολύ περισσότερο ελεύθερος να καθορίσει τον ρυθμό εργασίας του, εκτελώντας την εργασία του στον προσωπικό του υπολογιστή και συνδεδεμένος μόνο, όταν είναι απαραίτητο, με το δίκτυο της επιχείρησης, το οποίο μπορεί να εφαρμοστεί σε πολλά επαγγέλματα.

Η αύξηση των τηλεεργαζομένων στην Ευρώπη αλλά και στην Ελλάδα σιγά-σιγά οφείλεται στα οφέλη που υπόσχεται. Όσον αφορά τους εργαζόμενους, μειώνονται ο χρόνος και οι απαιτούμενες δαπάνες για τη μεταφορά τους προς και από τον χώρο εργασίας. Οι λιγότερες επαγγελματικές ανταλλαγές που συνάπτουν είναι ένα σημαντικό πλεονέκτημα, γιατί έχουν ως αποτέλεσμα να έχουν περισσότερο χρόνο άρα και χρήμα. Και οι εργοδότες ωφελούνται, εφόσον έχει παρατηρηθεί αύξηση της παραγωγικότητας.

Από την άλλη πλευρά, η τηλεργασία έχει παρουσιάσει και αρνητικές επιδράσεις για τους εργαζόμενους στο σπίτι, όπως κοινωνική απομόνωση, δυσκολίες προσαρμογής, ειδικά στον οικογενειακό χώρο, όταν υπάρχουν παιδιά, υψηλό αρχικό κόστος εξοπλισμού και κόστος πρόσβασης για τους αυτοαπασχολούμενους στην τηλεργασία, λιγότερες ευκαιρίες για προαγωγή, απώλεια προνομίων και δικαιωμάτων (π.χ. διακοπές, άδεια λόγω ασθένειας κ.ά).

Φυσικά η τηλεργασία δεν είναι για τον καθένα. Υπάρχουν κάποια σημεία που πρέπει να προσέξουν και οι εργοδότες και οι εργαζόμενοι. Οι επιχειρήσεις θα πρέπει, με τον ίδιο προσεκτικό τρόπο που κάνουν την επιλογή του προσωπικού, να επιλέξουν ποιες δραστηριότητες θα μπορούσαν να γίνουν μέσω της τηλεργασίας και ποιο προσωπικό έχει τη γνώση, την ικανότητα και τα κίνητρα, όπως επίσης και το κατάλληλο κλίμα στο σπίτι, ώστε να μπορέσει αποτελεσματικά να αποδώσει μακριά από τον χώρο εργασίας. Όσο λάθος είναι να ισχυριστούμε ότι ο εργαζόμενος αποδίδει καλύτερα όταν εργάζεται υπό επίβλεψη 8π.μ. – 4μ.μ. στον χώρο εργασίας, άλλο τόσο είναι λάθος ο ισχυρισμός ότι η πλήρης μεταφορά της εργασίας στο σπίτι ή σε κάποιο περιφερειακό κέντρο εργασίας θα αυξήσει την παραγωγικότητα. Το βασικό κλειδί της επιτυχίας είναι η προσεκτική επιλογή και το ποσοστό μεταξύ τηλεργασίας και παραδοσιακού τρόπου εργασίας.

[Από τον ημερήσιο Τύπο (Διασκευή). Προαγωγικές εξετάσεις Β Λυκείου, Ιούνιος 2011]

Η ανεργία των πτυχιούχων στη χώρα μας

Το φαινόμενο της ανεργίας των πτυχιούχων στη χώρα μας έχει προσλάβει στις μέρες μας ανησυχητικές διαστάσεις. Η ορθή αντιμετώπισή του προϋποθέτει τη διερεύνηση των αιτιών και των παραγόντων που το προκαλούν.

Καθοριστικό παράγοντα συνιστά πρώτα απ' όλα η αναντιστοιχία της εκπαίδευσης, κυρίως της Ανώτατης, με τις κοινωνικο-οικονομικές ανάγκες της χώρας. Οι παρωχημένες, μη εναρμονισμένες με τις σύγχρονες απαιτήσεις, παρεχόμενες γνώσεις δυσχεραίνουν την εύρεση εργασίας των πτυχιούχων. Πέρα απ' αυτό, στον υποτυπώδη εκπαιδευτικό προγραμματισμό, δε λαμβάνονται, συχνά, υπόψη οι πραγματικές ανάγκες της χώρας, οι παραγωγικές της δυνατότητες ούτε η θέση της στο διεθνή καταμερισμό εργασίας –σε μια παγκοσμιοποιημένη οικονομία.

Παράλληλα, η δομή του εκπαιδευτικού θεσμού, εκτός των άλλων εμφανών αδυναμιών του, χαρακτηρίζεται από την πλήρη υποβάθμιση των τεχνικο-επαγγελματικών κλάδων. Ακόμη, ως κατεξοχήν θεωρητικός δεν καλλιεργεί την έφεση για χειρωνακτικές δραστηριότητες. Αυτά έχουν ως αποτέλεσμα την υπονόμηση της αξίας των χειρωνακτικών επαγγελμάτων στη συνείδηση του νέου και την έμμεση ώθησή του σε επιστημονικούς κλάδους.

Στη δημιουργία του προβλήματος συντείνει η νοοτροπία που διαμορφώνεται στα πλαίσια της οικογένειας και προκύπτει από τις αξιολογικές της προσεγγίσεις, όσον αφορά τα επιστημονικά επαγγέλματα. Στις παλιότερες γενιές απουσίασαν οι αντικειμενικές δυνατότητες για σπουδές. Οι μεταπολεμικές εθνικές, πολιτικές και κοινωνικές συνθήκες καθιστούσαν σχεδόν ανέφικτη για τους περισσότερους τη φοίτηση σε επιστημονικούς κλάδους. Αυτό καλλιέργησε μια φετιχιστική νοοτροπία για το πανεπιστημιακό πτυχίο. Ως απωθημένη επιθυμία εκδηλώνεται με την απαίτηση η σύγχρονη γενιά να ακολουθήσει πανεπιστημιακές σπουδές.

Εκτός, όμως, από τις θεσμοθετημένες συνιστώσες της κοινωνικοποίησης (οικογένεια, παιδεία) και οι κοινωνικές αντιλήψεις συντελούν στην πρόκληση του φαινομένου. Σε κάθε κοινωνία η ιεράρχηση των επαγγελμάτων εξαρτάται από την ευρύτερη αξιολογική της κλίμακα και τα προβαλλόμενα πρότυπα. Στις σύγχρονες κοινωνίες το επάγγελμα συνδέεται με το κύρος, το κοινωνικό γόητρο και τις δυνατότητες κοινωνικής διαφοροποίησης που εξασφαλίζει. Η κυρίαρχη αντίληψη συναρτά την επίτευξή τους από την κατοχή ενός επιστημονικού τίτλου. Φυσικό επακόλουθο είναι η υπερμεγέθυνση του αριθμού των πτυχιούχων και η αδυναμία απορρόφησής τους.

Το έντονο αστυφιλικό ρεύμα των προηγούμενων δεκαετιών, που επεκτείνεται και

στο σήμερα, διευρύνει τις διαστάσεις του προβλήματος. Η αστικοποίηση μεγάλου μέρους του πληθυσμού είχε ως συνέπεια τη συσσώρευση πτυχιούχων στην πρωτεύουσα και στις μεγαλύτερες πόλεις. Έτσι, η ανισορροπία μεταξύ προσφοράς και ζήτησης προκαλεί την ανεργία πολλών πτυχιούχων.

Τέλος, ως συμπληρωματικούς παράγοντες μπορεί κανείς να αναφέρει το χαρακτήρα της εργασίας και την κοινωνική της αποδοχή. Δυσμενείς είναι οι συνθήκες άσκησης πολλών μη επιστημονικών επαγγελμάτων και υποδεέστερη, συνήθως, η αμοιβή τους. Αν σ' αυτά προστεθεί και η απουσία κοινωνικής αναγνώρισης, μπορεί να ερμηνευτεί γιατί οι μη επιστημονικές δραστηριότητες καθίστανται ελάχιστα ελκυστικές σε πολλούς νέους.

[Γιώργος Ν. Μπατζίνας, Έκφραση-Έκθεση Β' Λυκείου, εκδ. Ζήτη, Αθήνα 2002, σσ. 148-149]

Εξειδίκευση

Έχει περάσει η εποχή της Αναγέννησης, όταν πρότυπο ανθρώπου ήταν ο «Homo Universalis», ο πολυπράγμων, δηλαδή, άνθρωπος που ασχολείτο με ένα ευρύτατο φάσμα αντικειμένων και γινόταν τόσο περισσότερο θαυμαστός, όσο και το πλήθος των διαφορετικών θεμάτων για τα οποία κατείχε γνώσεις. Ο σύγχρονος άνθρωπος αξιολογείται όχι με βάση τη σφαιρικότητα των γνώσεων, αλλά με κριτήριο το βάθος στο οποίο είχε διεισδύσει σχετικά με ένα μικρό πεδίο του επιστητού, με το κατά πόσο, δηλαδή, εξειδικευμένος είναι.

Εξειδίκευση είναι η αποκλειστική ενασχόληση με ένα πολύ μερικό και ειδικό αντικείμενο εργασίας ή μελέτης και η παράλληλη απόκτηση πολύ ειδικών γνώσεων και ικανοτήτων γύρω από το ίδιο αντικείμενο.

Η εξειδίκευση υπήρξε επακόλουθο του οριζόντιου και κάθετου καταμερισμού της εργασίας. Μια στοιχειώδης ειδίκευση υπήρχε πάντα. Άνθρωπος για όλες τις δουλειές, μάλλον, δεν υπήρξε ποτέ. Απεναντίας, θα πρέπει να θεωρούμε βέβαιο ότι το «εφ' ω έκαστος ετάχθη» (για ό,τι ο καθένας ορίστηκε) ίσχυε από τότε που οργανώθηκαν οι πρώτες κοινωνίες και από τότε εμφανίστηκαν και οι πρώτοι «επαΐοντες», ανάλογα, βέβαια, με τις ανάγκες και τις δραστηριότητες των ανθρώπων κάθε κοινωνίας. Σταδιακά, όσο περισσότερο καταναμενόταν η παραγωγή των προϊόντων, όσο εξελίσσονταν τα τεχνικά παραγωγικά μέσα, τόσο πιο λεπτομερής γινόταν.

Σήμερα η εξειδίκευση δεν περιορίζεται πια μόνο στην παραγωγή υλικών αγαθών. Επεκτάθηκε και σε άλλες οικονομικές ή μη δραστηριότητες, όπως είναι οι προσφερόμενες υπηρεσίες, η διάκριση των κοινωνικών λειτουργιών και αρμοδιοτήτων

και η επιστήμη. Έγινε απολύτως αναγκαία πρώτα, γιατί οι ασχολίες του σύγχρονου ανθρώπου καλύπτουν ένα τόσο ευρύ φάσμα, ώστε να είναι αδύνατη η ταυτόχρονη επίδοσή του σε πολλούς και διαφορετικούς τομείς. Έπειτα, η εξειδίκευση επιβάλλεται στην εποχή μας από την έκρηξη των επιστημονικών γνώσεων. Όσο περισσότερα αντικείμενα περιλαμβάνονται στο πλάτος μιας επιστήμης, τόσο πιο δύσκολη γίνεται η έρευνά τους σε βάθος. Γι' αυτό και οι επιστήμες διαρκώς επιμερίζονται σε κλάδους και οι επιστήμονες εξειδικεύονται σε κάποιον απ' αυτούς. Παράλληλα με την επιστήμη εξελίσσεται και η τεχνολογία. Η χρήση, λοιπόν, των σύγχρονων εξελιγμένων τεχνικών μέσων απαιτεί και εξειδικευμένους χειριστές. Αν σ' αυτά προσθέσουμε και την ανάγκη να αντιμετωπιστούν αποτελεσματικά τα πολύπλοκα προβλήματα που υπάρχουν στην εποχή μας, αντιλαμβανόμαστε πόσο απαραίτητη είναι σήμερα η εξειδίκευση.

Με την εξειδίκευση των εργαζομένων αυξάνεται η παραγωγικότητα, η οποία έχει τεράστια σημασία για την οικονομική και, κατ' επέκταση, την κοινωνική πρόοδο. Οι εργαζόμενοι γίνονται πιο επιτήδευτοι, αποκτούν ειδικές γνώσεις, αναπτύσσουν την επινοητικότητα και την επιδεξιότητά τους και, επομένως, χρησιμοποιούν πιο αποδοτικά τις σωματικές και πνευματικές τους ικανότητες. Εξοικονομούνται δυνάμεις, μέσα, χρόνος και κεφάλαια, με αποτέλεσμα όχι μόνο να μειώνεται το κόστος και να γίνονται πιο ανταγωνιστικά στην αγορά τα προϊόντα, αλλά και να αυξάνεται η παραγωγή τους.

Όσο προχωρεί ο οριζόντιος και κάθετος καταμερισμός της εργασίας, τόσο εξελίσσονται και τα τεχνικά μέσα, επειδή αυτά προορίζονται να επιτελέσουν πολύ εξειδικευμένες λειτουργίες. Βελτιώνεται, επίσης, και η οργάνωση των επιχειρήσεων, καθώς δημιουργούνται νέα τμήματα και ανασυγκροτούνται τα ήδη υπάρχοντα, ώστε να είναι πιο αποδοτική η λειτουργία τους. Κατ' αυτόν τον τρόπο δημιουργούνται νέες ειδικότητες και νέες θέσεις εργασίας.

Παρόμοιες αλλαγές, όσον αφορά τις μεθόδους έρευνας, τα εργαστηριακά μέσα και, συνεπώς, τη γνώση, επιφέρει η εξειδίκευση και στην επιστήμη. Χάρη στην αποκλειστική και συνεχή ενασχόληση με ένα συγκεκριμένο και περιορισμένο αντικείμενο του επιστητού η γνώση γίνεται πιο βαθιά, πιο λεπτομερής και πιο ακριβής. Στην εποχή μας ο επιστήμονας, αν δεν έχει εξειδίκευση, κινδυνεύει να μείνει στην επιφάνεια και να μιλάει με γενικότητες ανούσιες και άχρηστες. Επιπλέον, με την εξειδίκευση και το σύγχρονο διεθνή καταμερισμό της παραγωγής, εκλείπει η παραδοσιακή οικονομική αυτάρκεια ιδιωτών και κρατών. Αυτή η έλλειψη αυτάρκειας εισοχύνει την αλληλεξάρτηση, την αλληλεγγύη και την υπευθυνότητα των ανθρώπων. Η παραγωγική διαδικασία μοιάζει με μια αλυσίδα και η αποδοτική λειτουργία της

εξαρτάται από τη συνοχή των κρίκων της αλυσίδας αυτής, δηλαδή την αδιάλειπτη και αρμονική συνεργασία των ανθρώπων, είτε είναι άτομα είτε επαγγελματικές και κοινωνικές ομάδες είτε ακόμη και κράτη ολόκληρα.

Όμως, αυτή η αλληλεξάρτηση των ανθρώπων εγκυμονεί κινδύνους για μια κοινωνία, αν δεν πληρούνται οι αναγκαίες προϋποθέσεις οργανωμένης συνεργασίας και αλληλοβοήθειας. Αν, αντί για την υπευθυνότητα και την αλληλεγγύη, κυριαρχήσουν ανταγωνιστικές διαθέσεις, συντεχνιακές αντιλήψεις και εκβιασμοί, τότε υπάρχει ο κίνδυνος να γίνει μια κοινωνία τόσα κομμάτια, όσοι και οι τομείς της εξειδίκευσης.

Και τα μειονεκτήματα της εξειδίκευσης δεν περιορίζονται μόνο σ' αυτό. Εξαιτίας της η εργασία τυποποιήθηκε, έγινε μηχανική, επειδή ο εξειδικευμένος εργάτης, συνήθως, περιορίζεται στις ίδιες σταθερά επαναλαμβανόμενες κινήσεις, όπως ακριβώς λειτουργεί μια μηχανή. Η τυποποίηση των ενεργειών του οδηγεί, τελικά, σε υπερκόπωση ή εξασθένηση και ατροφία μελών του σώματος. Ακόμη χειρότερη είναι η ατροφία του πνεύματος. Περιορίζονται οι επιλογές, η πρωτοτυπία και η φαντασία του πνεύματος. Έτσι, στενεύουν οι ορίζοντές του και χάνει την ελευθερία του, γιατί «δε θα πρέπει να λησμονούμε πως η φαντασία, είτε εφαρμοσμένη στα πράγματα είτε όχι, είναι πολύτιμη μορφή ελευθερίας».

Εξίσου σοβαρή επίπτωση της εξειδίκευσης είναι και η αλλοτρίωση του ανθρώπου. Η αδυναμία του να αντικρίζει ολοκληρωμένο το προϊόν της εργασίας του, το δημιούργημα του, καθώς αυτό δεν είναι παρά μόνο ένα μέρος του όλου, ένα εξάρτημα, μια λεπτομέρεια απρόσωπη και χωρίς ταυτότητα, του στερεί την ηθική ικανοποίηση που προσφέρει η ολοκληρωμένη προσωπική δημιουργία. Επιπλέον, ο άνθρωπος γίνεται ανεύθυνος, αφού μπορεί, για παράδειγμα, να κατασκευάζει ένα εξάρτημα κάποιου όπλου μαζικού ολέθρου και να αγνοεί για τι προορίζεται.

Τέλος, ο άνθρωπος γίνεται μονομερής, εφόσον με την εξειδίκευση περιορίζεται το διανοητικό του πεδίο. Η επιστημονική, μάλιστα, πράξη επιβεβαιώνει πολύ συχνά πως, ενώ η εξειδίκευση είναι απαραίτητη, δεν επαρκεί για την κατανόηση φαινομένων που αντιμετωπίζει η επιστημονική έρευνα και σκέψη, επειδή, για να εξηγηθεί το μέρος, χρειάζεται η γνώση του όλου. Χάνει, επίσης, την ηθική, αλλά και την επαγγελματική του αξία, καθώς γίνεται ανίκανος έξω από το εξειδικευμένο έργο του, και συχνά οδηγείται στην ανεργία. Η εξειδίκευση περιορίζει και τα ενδιαφέροντα του ανθρώπου, στο βαθμό που αυτά καθορίζονται από το είδος της εργασίας του.

Ως συμπέρασμα θα μπορούσαμε να αναφέρουμε τα λόγια του Χρ. Μαλεβίτση: «Η αποκλειστική, ολοκληρωτική και στεγνή ειδίκευση μπορεί να προωθεί τον τεχνικό πολιτισμό, αλλά δεν προωθεί τον πνευματικό πολιτισμό. Στρεβλώνει το άτομο, από

σφαιρικό άνθρωπο τον κάνει ειδικευμένο εργαλείο. Η ειδίκευση, βέβαια, είναι ανάγκη, αλλά είναι και κίνδυνος. Είναι μια άλλη πρόκληση του βιομηχανικού πολιτισμού κατά της ακεραιότητάς μας».

[Σπ. Κούτρας, Πειστικός Λόγος, εκδ. Σαββάλας, Στο Σπ. Κούτρα, Υπ. Ζουρούδη, Νεοελληνική Γλώσσα. Έκφραση-Έκθεση για τη Β' Λυκείου, τεύχος Β', εκδ. Σαββάλας, Αθήνα 1998, σσ. 67-69]

Άτομα με ειδικές ανάγκες: οι αγνοημένοι της διπλανής πόρτας

Οι εποχές που οι κοινωνίες απέρριπταν τα άτομα με αναπηρίες και υιοθετούσαν τις πιο απάνθρωπες συμπεριφορές απέναντί τους έχουν βέβαια παρέλθει. Τώρα πλέον έχει γίνει ευρύτατα αποδεκτό από όλους (διεθνείς οργανισμούς, κυβερνήσεις, κοινωνικούς φορείς κ.ά.) ότι τα άτομα αυτά έχουν ίσα δικαιώματα και ίδιες υποχρεώσεις (όταν μπορούν να τις εκπληρώσουν) με όλους τους άλλους και ο βαθμός που διασφαλίζεται αυτή η θεμελιώδης αρχή δείχνει και το πολιτιστικό επίπεδο που βρίσκεται κάθε χώρα. Η αναγνώριση των δικαιωμάτων των ατόμων με ειδικές ανάγκες (ΑΜΕΑ) είναι αδιαπραγμάτευτο συνταγματικό δικαίωμα κάθε πολιτισμένης κοινωνίας. Αυτά σαν διακηρυγμένες αρχές, διότι η εφαρμογή τους προχώρησε με διαφορετικό βηματισμό σε κάθε χώρα και μπροστά στα τρέχοντα κοινωνικά προβλήματα η ευαισθησία απέναντι στα ΑΜΕΑ αποδείχθηκε εξαιρετικά μειωμένη.

Στην Ελλάδα μέχρι τον 19^ο αιώνα δεν υπήρξε κανένα ενδιαφέρον για τα άτομα με αναπηρίες και μόλις τον 20^ο αιώνα ιδρύονται τα πρώτα ειδικά ιδρύματα και σχολεία (Οίκος Τυφλών, Εθνικό Ίδρυμα Κωφάλαλων κ.ά.) και νομοθετείται η ειδική αγωγή (Ν 4397/29). Πιο σημαντικά βήματα σημειώνονται από τη δεκαετία του 1970 και μετά, τα οποία, όμως, κυρίως περιορίζονται στην ψήφιση νόμων που συντάσσονται βιαστικά με προχειρότητα και μένουν κατά βάση ανεφάρμοστοι, διότι δεν συνοδεύονται από τους αντίστοιχους οικονομικούς πόρους, που θα βοηθήσουν να γίνουν πράξη όσα διακηρύσσονται νομοθετικά. Με πολύ αργούς ρυθμούς δημιουργούνται ελάχιστα ιδρύματα, που κατά κανόνα λειτουργούν με ελλιπή έως απαράδεκτο τρόπο, και η καθυστέρηση στον τομέα αυτό με τις αναπτυγμένες Ευρωπαϊκές χώρες γίνεται όλο και μεγαλύτερη. Το κενό που δημιουργεί η έλλειψη ουσιαστικού ενδιαφέροντος από την Πολιτεία καλούνται να καλύψουν αφ' ενός σύλλογοι ή ομάδες γονέων με αξιέπαινες προσπάθειες περιορισμένης, όμως, αποτελεσματικότητας, λόγω των τεράστιων αντικειμενικών δυσκολιών που αντιμετωπίζουν (οικονομικά προβλήματα, έλλειψη υποδομής, περιορισμένη κρατική συμπαράσταση κ.λπ.) και αφ' ετέρου κερδοσκοπικές ιδιωτικές επιχειρήσεις που με υψηλά δίδακτρα παρέχουν, σ' όσους μπορούν ν' ανταποκριθούν (συμμετέχουν και τα ασφαλιστικά ταμεία μετά από σχετική νομοθετική ρύθμιση), κατά πλειονότητα αμφισβητούμενης αξίας υπηρεσίες,

χωρίς να υπόκεινται σε ουσιαστικό έλεγχο από τους αρμόδιους φορείς της πολιτείας.

Στον τομέα της ειδικής εκπαίδευσης τα τελευταία χρόνια γίνεται προσπάθεια να ενταχθούν τα εκπαιδευσιμα παιδιά με ειδικές ανάγκες στα κανονικά σχολεία, χωρίς ακόμα να υπάρχει η κατάλληλη υποδομή (παράλληλη στήριξη από ειδικούς δασκάλους, μεταφορά κ.λπ.) που να δίνει στην πραγματικότητα ίσες ευκαιρίες στα άτομα αυτά να ξεπερνούν τις μαθησιακές δυσκολίες που αντιμετωπίζουν. Δυστυχώς και ο πρόσφατος νόμος του Υπουργείου Παιδείας (Ν 3699/08), παρά τις μεγαλόστομες αλλαγές που εισηγείται, κινείται στην ίδια λογική βιασύνης και προχειρότητας των προηγούμενων νόμων, υπηρετώντας, κυρίως, το γνωστό από δεκαετίες εμπόριο ελπίδας στα άτομα με αναπηρία και τις οικογένειές τους.

Μ' αυτά τα δεδομένα, όπως είναι φυσικό, τα προβλήματα που βιώνουν καθημερινά τα ΑΜΕΑ, οι οικογένειές τους και όσοι εργάζονται στο χώρο της ειδικής αγωγής και εκπαίδευσης, γίνονται όλο και πιο πιεστικά και το χάσμα στον τομέα αυτό από τις αναπτυγμένες κοινωνίες μεγαλώνει αντί να μειώνεται.

Είναι επιτακτική πλέον ανάγκη να επιλυθούν πάγια αιτήματα του αναπηρικού κινήματος, όπως, ενδεικτικά, μπορούμε να αναφέρουμε:

- *Στατιστική έρευνα του μεγέθους τους προβλήματος (αριθμός των ΑΜΕΑ και τύπος διαμονής τους, κατανομή τους κατά ηλικία, φύλο, πάθηση κ.λπ.) και αξιολόγηση της υπάρχουσας κατάστασης.*
- *Εκσυγχρονισμός της σχετικής νομοθεσίας μετά από ουσιαστικό δημοκρατικό διάλογο με τους ενδιαφερόμενους κοινωνικούς και συλλογικούς φορείς.*
- *Δημιουργία συντονιστικού οργάνου των αρμόδιων φορέων της πολιτείας (Υπουργεία Παιδείας, Πρόνοιας, Οικονομικών, Εργασίας κ.λπ.) που να εξασφαλίζει συνέχεια και συνέπεια στην ασκούμενη πολιτική για τα ΑΜΕΑ.*
- *Κτηριακή υποδομή και εκπαιδευμένο προσωπικό που να ανταποκρίνεται στις πραγματικές ανάγκες όλων των ΑΜΕΑ.*
- *Η παροχή των απαιτούμενων υπηρεσιών στα ΑΜΕΑ και τις οικογένειές τους να γίνεται χωρίς οικονομική επιβάρυνση (εκπαίδευση, νοσηλεία κ.λπ.) και να θεσπισθούν ειδικά κριτήρια για όλες τις κατηγορίες αναπηρίας στα παρεχόμενα επιδόματα.*
- *Ενθάρρυνση της Τοπικής Αυτοδιοίκησης και των μη κερδοσκοπικών οργανώσεων, με τη θέσπιση κινήτρων και την εξασφάλιση των απαραίτητων οικονομικών πόρων από την Πολιτεία, για ανάληψη πρωτοβουλιών που θα βοηθήσουν τα ΑΜΕΑ και τις οικογένειές τους (δημιουργία ειδικών προγραμμάτων στήριξης, κέντρα*

εκπαίδευσης και απασχόλησης κ.λπ.).

- Δημιουργία μονάδων διαβίωσης για όσα ΑΜΕΑ δεν μπορούν να έχουν την στήριξη των οικογενειών τους (ασθένεια, θάνατος γονέων κ.λπ.)
- Η εποχή που ζούμε δεν χαρακτηρίζεται βέβαια από ιδιαίτερο ιδεαλισμό. Οι περισσότεροι άνθρωποι μπροστά στα καθημερινά προβλήματα ζωής που αντιμετωπίζουν ή στο κυνηγητό του κέρδους και της επιτυχίας είναι εύκολο να χάσουν την ευαισθησία τους για τις κοινωνικές ομάδες που θέλουν στήριξη.

[Γιώργος Μήλλας, άρθρο από το διαδίκτυο, με ημερομηνία 23/02/2009]

Ρατσισμός: από τη φυλή στην κουλτούρα

Ετυμολογικά ο «ρατσισμός» προέρχεται από την ισπανική λέξη *raza* και την πορτογαλική *raça*, που χρονολογούνται από το 13ο αιώνα. Και στις δύο αυτές γλώσσες η λέξη σχηματίστηκε από τα αραβικά, στα οποία *ras* σημαίνει κεφάλι. Οι Άραβες παλιά ήταν νομάδες και χωρισμένοι σε διαφορετικές φυλές. Στο πλαίσιο της φυλής του, ο καθένας έδινε μεγάλη σημασία στη γνώση–επίγνωση της γενεαλογικής του καταγωγής, βάσει της οποίας αποκτούσε και διατηρούσε προνόμια και υποχρεώσεις. Η καταγωγή, δηλαδή, προσδιόριζε την κοινωνική θέση του καθενός. Η γνώση, όμως, της καταγωγής μεταβιβαζότανε προφορικά, από στόμα σε στόμα. Έτσι, ο καθένας όφειλε να τη συγκρατεί στη μνήμη του, να την έχει μέσα στο «κεφάλι» του.

Ο ρατσισμός δεν είναι ένας και ενιαίος. Υπάρχουν όμως ορισμένα δομικά χαρακτηριστικά κοινά σε όλους τους ρατσισμούς. Έτσι, κάθε ρατσισμός στηρίζεται σε αρνητικά στερεότυπα, δηλαδή σε προκαταλήψεις απέναντι στις άλλες, στις ξένες φυλές. Ο ρατσιστής γνωρίζει ότι υπάρχουν διαφορές ανάμεσα στους πολιτισμούς και τις επιμέρους κοινωνικές ομάδες. Τις διαφορές αυτές, όμως, τις απολυτοποιεί, τις θεωρεί αναλλοίωτες και αιώνιες. Τη δική του φυλή θεωρεί ανώτερη από όλες τις άλλες. Επιπλέον, θεωρεί ότι τα χαρακτηριστικά μιας ορισμένης ομάδας είναι ομοιογενή για όλα τα μέλη της. Δεν αναγνωρίζει, δηλαδή, ότι υπάρχουν διαφοροποιήσεις ανάμεσα στα μέλη ακόμα και της δικής του ομάδας–φυλής. Πρόκειται, βεβαίως, για πίστη και όχι για γνώση.

Είναι αλήθεια ότι στο πλαίσιο των ομάδων οι πάντες σχηματίζουν θετικά στερεότυπα για τους δικούς τους (έσω ομάδα) και προκαταλήψεις για τους τρίτους (την έξω ομάδα). Προκαταλήψεις διαμορφώνουμε όλοι από τα πρώτα στάδια της ανατροφής μας, εφόσον δεν μπορούμε να σχηματίσουμε ταυτότητα χωρίς τη διάκριση «εμείς – αυτοί». Αυτό συμβαίνει ανέκαθεν. Εκείνο όμως που δεν είναι αναπόφευκτο, είναι η

διά παντός εμμογή και καθήλωση κάποιου στις κληρονομημένες από το κοινωνικό του περιβάλλον προκαταλήψεις. Ρατσιστής, ακριβώς, είναι εκείνος που δεν δέχεται ποτέ να υποβάλει σε κριτική συζήτηση τις προκαταλήψεις του. Ο ρατσιστής δεν είναι απλώς δύσπιστος στο ένα ή το άλλο επιχείρημα. Απορρίπτει την ίδια τη χρήση του λόγου. Αυτό συμβαίνει, γιατί, δίπλα στις υπαρκτές διαφορές, προσαρτά ο ίδιος ορισμένες φαντασιακές διαφορές, έτσι ώστε οι πρώτες να αποτελούν άλλοθι για τις δεύτερες.

Ουσιαστικά, ο ρατσισμός δεν αποτελεί μια στάση που προέρχεται από μια πραγματική διαφορά με τους άλλους. Απεναντίας, ο ρατσισμός δημιουργεί μια αιτία προκειμένου να εκδηλωθεί. Ακόμα κι αν δεν υπάρχει πραγματικά η αιτία, θα εφευρεθεί. Η πίστη στην πρόταση «οι Εβραίοι σφάζουν παιδιά Χριστιανών» ή «όλοι οι Αλβανοί είναι εγκληματίες» είναι από λογική άποψη αστήρικτη. Από ψυχολογική άποψη, όμως, εξηγείται, γιατί προσφέρει άλλοθι για την εκδήλωση επιθετικότητας απέναντι στις ομάδες-θύματα. Η υπερβολική έξαψη, η «υπερ-αντίδραση» με την οποία ένας ρατσιστής απορρίπτει τον άλλον, δεν έχει καμιά σχέση με την εκάστοτε πραγματική αφορμή, όποτε κι αν αυτή ποτέ δοθεί.

Φυσικά, ο ρατσισμός συγγενεύει με την ξενοφοβία και τον εθνοκεντρισμό. Πολλές φορές συνυπάρχει μαζί τους, διαμορφώνοντας μια κατάσταση συγκοινωνούντων δοχείων.

Ωστόσο, η ξενοφοβία μπορεί να μη στηρίζεται σε μια ανορθολογική πίστη στη βιολογική ανωτερότητα της φυλής, αλλά σε απλή άγνοια. Επίσης, ένας εθνικιστής μπορεί να υποτιμά τα άλλα έθνη, πλην όμως δεν είναι απαραίτητο να επιθυμεί την εξαφάνισή τους. Η ιδιαιτερότητα του ρατσιστή έγκειται στο ότι, εκτός από την πίστη του στη διαφορά της δικής του ανώτερης, καλής και καθαρής φυλής, επιθυμεί την εξαφάνιση των άλλων, επιθυμεί την εξαφάνιση των διαφορών (ανεξάρτητα από το αν πραγματοποιεί την επιθυμία αυτή).

Επιπλέον, στις μέρες μας έχει αλλάξει και το περιεχόμενο του ρατσισμού. Σήμερα η έννοια της ράτσας έχει περιθωριοποιηθεί, μια και αποδείχθηκε το αντιεπιστημονικό του υπόβαθρο. Στο πλαίσιο των σύγχρονων πολυπολιτισμικών κοινωνιών ο ρατσισμός εκφράζεται με διαφορετικό τρόπο: αντί να διατυμπανίζει την ανωτερότητα της φυλής και την απόρριψη των άλλων, ο ρατσισμός εκφράζεται, κυρίως, με την απόλυτη αποδοχή των πολιτισμικών διαφορών. Η ανισότητα του ανώτερου και του κατώτερου αντικαθίσταται από την απόλυτη διάκριση ανάμεσα σε ανόμοιους και αναφομοιώτους, υποτίθεται, πολιτισμούς. Πυρήνας του ρατσισμού πλέον είναι η φοβία της διαπολιτισμικής επικοινωνίας. Η επιδεικτική περιφρόνηση για τους κατώτερους

παραχωρεί τη θέση της στην έμμονη αποφυγή της επαφής με τους άλλους. Εξαιτίας της μετατόπισης από τη «φυλή» στην «κουλούρα», γίνεται λόγος πλέον για «νεο-ρατσισμό».

Για την εκδήλωση ρατσιστικών συμπεριφορών απαιτείται κατάλληλο κοινωνικοοικονομικό περιβάλλον. Σε περιόδους οικονομικών κρίσεων, διεθνών ανακατατάξεων, αυξάνουν οι ρατσιστικές συμπεριφορές εις βάρος ευπαθών κοινωνικών ομάδων (μετανάστες, πρόσφυγες, εθνικές μειονότητες, ομοφυλόφιλοι, μαύροι κ.λπ.). Οι ομάδες αυτές καθίστανται αντικείμενο ηθικού πανικού, δυσμενών διακρίσεων, καθίστανται το «κακό» αντικείμενο επί του οποίου διοχετεύονται το άγχος, ο φθόνος, η μνησικακία και η καταπιεσμένη επιθετικότητα της πλειοψηφίας. Δυσμενείς διακρίσεις, όμως, δεν κάνουν μόνον οι πλειοψηφίες προς τις μειοψηφίες, αλλά και οι μειοψηφίες μεταξύ τους (π.χ. Τσιγγάνοι εναντίον Αλβανών). Πρόκειται για έναν διασπαστικό ρατσισμό που διευκολύνει την κυριαρχία των ελίτ εξουσίας, μέσω της τακτικής του «διαίρει και βασίλευε».

[N. Δεμερτζής, κείμενο από το Διαδίκτυο]

Κεφάλαιο Τρίτο: Παρουσίαση - Κριτική

Πολιτισμός και Τέχνη

Ο άνθρωπος ζήτησε πάντοτε στην τέχνη τη λύτρωσή του. Ζήτησε μορφές που θα τον εμπόδιζαν να πεθάνει και θα του έδιναν το αίσθημα ότι μπορεί την κουβέντα του να την καταλάβει και ένας άλλος. Έτσι το έργο τέχνης γίνεται αποκάλυψη του ανθρώπου, αλλά και ανακάλυψη του πολιτισμού. Το κύριο στοιχείο της τέχνης είναι η ελευθερία και η προσπάθεια να αποκρούσει κάθε αναγκαιότητα. Γιατί η τέχνη δε ζητά να υποτάξει τον κόσμο, αλλά να δώσει ένα νόημα στην ανθρώπινη προσπάθεια και ένα πρόσωπο στην πορεία του.

Και το μεγάλο χαρακτηριστικό της τέχνης είναι ότι οι μορφές που στήνει έχουν, με την ίδια την παρουσία τους, τη δυνατότητα να μας αποκαλύπτουν το νόημα των πολιτισμών. Μπορούν να μας μιλήσουν για τις πιο κρυφές ανησυχίες ενός κόσμου, τις πιο μεγάλες του αγωνίες, και αυτό χωρίς φανερό πρόθεση, χωρίς ειδικό σκοπό. Κανέναν πολιτισμό δεν μπορούμε να τον καταλάβουμε χωρίς να γνωρίσουμε την τέχνη του και αυτή μόνο μας επιτρέπει να φτάσουμε στο βαθύτερο ουσιαστικότερο χαρακτήρα του.

Ο καλλιτέχνης επηρεάζεται και ταυτόχρονα επηρεάζει την εποχή του και τον κόσμο

του. Παίρνει και ταυτόχρονα δίνει, δέχεται και εκφράζει τα στοιχεία που ζουν γύρω του αλλά και μέσα του, Γι' αυτό μας δίνει πάντοτε την πορεία ενός πολιτισμού, όπως τον τροποποιεί η δημιουργία του. Γιατί μ' αυτήν λυτρώνεται αλλά και λυτρώνει. Γίνεται όμως και καθρέφτης, που όσο κι αν τροποποιεί την εικόνα που δέχεται, δεν μπορεί να της αφαιρέσει το χαρακτήρα της. Γι' αυτό, όσο κι αν βρίσκουμε σε κάθε μεγάλο έργο ένα ατομικό στυλ, μια προσωπική παρουσία, άλλο τόσο γνωρίζουμε και την ψυχή ενός ολόκληρου κόσμου, βλέπουμε το πρόσωπο ενός πολιτισμού. Γιατί το κάθε έργο τέχνης, η κάθε μεγάλη δημιουργία, αποτελεί μια σύνθεση όλων των στοιχείων ενός πολιτισμού. Γιατί το κάθε έργο τέχνης, η κάθε μεγάλη δημιουργία, αποτελεί μια σύνθεση όλων των στοιχείων ενός πολιτισμού. Αυτό μπορεί να το καταλάβει κανείς καλύτερα αν παραθέσει σ' ένα Αιγυπτιακό γλυπτό έναν κινέζικο πίνακα, σε ένα ελληνικό άγαλμα έναν πίνακα της σύγχρονης ζωγραφικής.

Ακόμη και ο περισσότερο ανύποπτος θα καταλάβει ότι βρίσκεται σε εντελώς διαφορετικές γλώσσες και ότι είναι αδύνατο να γίνει μια συνομιλία ανάμεσα σ' αυτά τα έργα. Στην τέχνη διαφορετικών εποχών και πολιτισμών δεν μπορεί να ζητήσουμε διαφορές ποιότητας, ούτε να κάνουμε απλουστευτικές συγκρίσεις. Δεν υπάρχει ένας μόνο τρόπος που να εκφράζεται η ομορφιά, ούτε υπάρχει μια μόνο αλήθεια. Την ομορφιά δεν την πλησιάζεις με καμιά συνταγή, ούτε την επιτυγχάνεις με εκ των προτέρων καθορισμένους κανόνες. Πρέπει να τη βρεις μόνος σου και να μπορείς μόνος σου να τη νιώσεις και όπου άλλου υπάρχει. Μπορεί ο Σπένγκλερ να ισχυρίζεται ότι κάθε πολιτισμός έχει τα απολύτως δικά του προβλήματα, αλλά αυτό ισχύει για όλες τις άλλες περιοχές του, δεν ισχύει, όμως, για την τέχνη. Και κάθε πολιτισμός, με τους τεχνίτες του, εκφράζει με διαφορετικό τρόπο τα ίδια βασικά προβλήματα.

Η τέχνη σ' όλους τους πολιτισμούς αποτελεί τη συνισταμένη των προσπαθειών του ανθρώπου να φτιάσει ένα δικό του κόσμο. Να φτιάσει έναν κόσμο μορφών, που θα του επιτρέπουν να ξεφύγει το χάος του κόσμου που δεν έφτιασε ο ίδιος και που γι' αυτό δεν καταλαβαίνει. Έναν κόσμο βγαλμένο απ' την ίδια την ψυχή του, γι' αυτό παραστάτη του, σύντροφό του σ' ό,τι αποτελεί χαρά και πόνο. Από την άποψη αυτή το έργο τέχνης δεν είναι μίμηση του έξω κόσμου, αλλά εικόνα του μέσα κόσμου. Δεν είναι κάτι που έχει απλώς μορφή, αλλά μια μορφή που είναι αλήθεια. Όχι γιατί επιδιώκει να μας πείσει για κάτι, αλλά γιατί μας δίνει την υλοποίηση μιας πίστewς.

Το έργο τέχνης εκφράζει έναν πολιτισμό, στο βαθμό που αποτελεί τη σύγκρουση του ανθρώπου με τα πράγματα, τη μορφή αυτής της συγκρούσεως. Γιατί μ' αυτό εκφράζει τη μόνη πραγματική αλήθεια, την αλήθεια που δε χρειάζεται καμιά εξωτερική κύρωση. Και κάθε έργο τέχνης γίνεται μια νέα καταξίωση του κόσμου, στο βαθμό που εκφράζει

ή παρουσιάζει τον άνθρωπο, αυτό που είπε ο Μαλρώ ανθρώπινη υπόσταση. Μ' αυτόν τον τρόπο η τέχνη είναι αξία του κόσμου, γιατί είναι αλήθεια του ανθρώπου. Και είναι ψυχή κάθε πολιτισμού, πρόσωπο των δυνατοτήτων του, έκφραση της αγωνίας του, συνείδηση της μοίρας του.

[Χρυσάνθος Χρήστου, Θεμέλιο στην Έκθεση Ιδεών, τόμος 4^{ος}, εκδ. Μ. Ι. Μπαχαράκης, Θεσσαλονίκη 1998, σσ. 76-77]

Η διδασκαλία της Τέχνης

Η εντολή που στο όνειρό του λαμβάνει ο Σωκράτης, «μουσικήν ποίει και εργάζου» (Φαίδων 60γ – 62γ), θα μπορούσε να εκληφθεί και ως υποδήλωση της σημασίας της τέχνης τόσο στην παιδεία όσο και στη ζωή γενικότερα, με την προϋπόθεση ότι η παιδεία έχει τελικό στόχο την ανύψωση του ανθρώπου από άτομο σε πρόσωπο με γνώση αλλά και ευαισθησία, με κρίση και ανθρωπιά, με εσωτερική καλλιέργεια και κοινωνική συνείδηση.

Βασικοί θετικοί παράγοντες του μαθήματος των εικαστικών τεχνών στην παιδεία θα μπορούσαμε να θεωρήσουμε ότι είναι οι ακόλουθοι:

α. Η καλλιέργεια της οπτικής ευαισθησίας, που είναι ιδιαίτερα σημαντική για την όλη προσωπικότητα του παιδιού. Η αυξημένη παρατήρηση, που απαιτείται για να ζωγραφίσει το παιδί ένα αντικείμενο, είναι πολλαπλά χρήσιμη. Η καταγραφή με το σχέδιο επιτρέπει στο παιδί τον έλεγχο των αποτελεσμάτων της παρατήρησης και έτσι η παρατηρητικότητά του οξύνεται και γίνεται λειτουργικότερη. Η αναγκαία επιλογή των κύριων εικαστικών στοιχείων του αντικειμένου είναι επίσης πολύ ωφέλιμη διαδικασία. Οι σύγχρονες αφαιρετικές τάσεις της εικαστικής αντίληψης βοηθούν ακόμη περισσότερο στην κατεύθυνση αυτή.

β. Η άσκηση του χεριού, ώστε να μπορεί να μεταφέρει τα οπτικά αυτά ερεθίσματα σε εικαστικές μορφές. Και η άσκηση αυτή πέρα καθ' εαυτής της ικανότητας έχει και άλλα γενικότερα ευεργετικά για το παιδί αποτελέσματα.

γ. Η ζωγραφική απεικόνιση του κόσμου προσφέρει στο παιδί διπλή ικανοποίηση και χαρά: πρώτα αίσθημα κατάκτησης του ζωγραφιζόμενου – απεικονιζόμενου αντικειμένου, καθώς το αντικείμενο γίνεται δικό του δημιούργημα.

Έπειτα και σημαντικότερο, του δίνει τη βαθύτατη ικανοποίηση της δημιουργικής πράξης. Η δημιουργία είναι από τα κυριότερα αιτήματα της ανθρώπινης ύπαρξης. Είναι ουσιώδες συστατικό της. Είναι από αυτά τα υπόγεια ρεύματα που τον συνδέουν με την Αρχή και το Τέλος.

Πέραν των θεωρητικών όμως σκέψεων, το ζωντανό πρόβλημα που τίθεται είναι τι

συμβαίνει σήμερα στην ελληνική πραγματικότητα και τι μπορεί να γίνει ή έστω τι προτείνεται.

Ας δούμε, λοιπόν, ποιοι είναι οι παράγοντες που έχουν σημαντικό ρόλο στη σύνδεση τέχνης – παιδείας:

Πρώτα είναι τα λεγόμενα σήμερα καλλιτεχνικά μαθήματα. Τα όσα λέχθηκαν προηγουμένως, κυρίως σε αυτά τα μαθήματα αναφέρονται. Θα ήθελα να προσθέσω σε αυτά τη σημασία της γνώσης της τεχνικής, του σχεδίου και του χρώματος, που βοηθά το παιδί να ανοίξει ευκολότερα διάλογο με τις εικαστικές τέχνες και να κατανοήσει τις μορφές και να διαμορφώσει δικά του κριτήρια. Κριτήρια που ξεκινούν μαζί και με άλλους παράγοντες, στους οποίους αναφερόμαστε πιο κάτω, από την αποτίμηση των έργων τέχνης, του ζωγραφικού πίνακα και της τοιχογραφίας, του χαρακτηριστικού και του γλυπτού και φθάνουν ως την επιλογή των επίπλων, των χρηστικών αντικειμένων, τα ενδύματα, τη μόδα. Βοηθούν το παιδί να διαμορφώνει αυτό που, γενικά, ονομάζουμε «καλό γούστο» και που έχει τόσο μεγάλο ρόλο στην καθημερινή ζωή και μπορεί να συντελεί στον περιορισμό της χυδαιότητας, η οποία από παντού μας κατακλύζει.

Πώς, όμως, αντιμετωπίζονται τα μαθήματα αυτά; Στην εκπαίδευση του τέλους του 20ού αι. υπάρχει η τάση η μάθηση να αντιμετωπίζεται κυρίως ως μέρος της παραγωγικής διαδικασίας. Συχνά ο προγραμματισμός υπακούει σε αυτή την κατεύθυνση. Σε αυτό το πλαίσιο οι διδακτικές ώρες που διατίθενται για τα καλλιτεχνικά (και άλλα σχετικά μαθήματα) ίσως να θεωρούνται από τους τεχνοκράτες καταδράση ωφελίμου χρόνου. Η κοντόφθαλμη ωφελμιστική αυτή αντίληψη που δύσκολα θα την ονόμαζα «εκπαιδευτική» παραβλέπει την ουσιαστικότερη πλευρά της παιδείας. Γιατί ακριβώς στην εποχή που η τεχνολογική εκπαίδευση και η πληροφορική είναι αναγκαίες για την επιβίωση την προσωπική αλλά και την εθνική, αυτά τα «άλλα» μαθήματα, όπως τα καλλιτεχνικά, είναι απαραίτητα για να επιτελέσει η παιδεία τον ύψιστο στόχο της: να διασώσει το ανθρώπινο πρόσωπο από τη μαζικοποίηση και την απανθρωποίηση και τη μετατροπή του σε έναν αριθμό, το Bar-Code system.

Δεύτερος σημαντικός παράγων θα είναι η εισαγωγή του μαθήματος της Ιστορίας της Τέχνης συστηματικά στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση και, μαζί με το μάθημα της Ιστορίας, στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση. Η χρησιμότητα του μαθήματος, ενώ είναι, ή θα έπρεπε να είναι, προφανής, δεν έχει γίνει κατανοητή από τους αρμοδίους, με επικάλυψη πάντοτε του προβλήματος για τις ανάγκες του αναλυτικού προγράμματος και την αναγκαιότητα τεχνολογικών μαθημάτων.

Η τέχνη, ενώ είναι κατ' εξοχήν βιωματική και απευθύνεται στον όλο άνθρωπο, αλλά κυρίως διά των αισθήσεων στοχεύει στο συναίσθημα, στον άνθρωπο της εποχής μας

έχει την ανάγκη να στηριχθεί και στην ιστορική γνώση.

Είναι, φυσικά, βέβαιο ότι σε έναν άνθρωπο που δεν υπάρχει καμία δυνατότητα δόνησης η ιστορική γνώση δεν μπορεί να του προσφέρει σχεδόν τίποτε. Σε αυτόν, όμως, που έχει και τα ελάχιστα ψήγματα ευαισθησίας και κάθε φυσιολογικό παιδί έχει, η ιστορική γνώση βοηθάει στην καλλιέργειά του, καθώς του προσφέρει δυνατότητα παρακολούθησης της παγκόσμιας πορείας, από την αρχέγονη εποχή ως σήμερα, που συχνά, σε ένα μέρος, είναι σε μικρογραφία και η δική του πορεία.

Ο τρίτος παράγων είναι τα εκπαιδευτικά προγράμματα, τα οποία τα τελευταία δέκα χρόνια έχουν ιδιαίτερα επιτυχή σταδιοδρομία στην Ελλάδα και η ιδιαίτερη σημασία τους σήμερα γίνεται περισσότερο κατανοητή. Ο μεγάλος αριθμός των εκπαιδευτικών προγραμμάτων, που ξεκινούν από την προϊστορία και φθάνουν στις μέρες μας, συνιστούν μακροχρόνιες πολιτιστικές επενδύσεις, τόσο στην αισθητική καλλιέργεια και στην οικείωση για το αγαθό της τέχνης όσο και στην ουσιαστικότερη προσπάθεια προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς.

[Νίκος Ζίας, εφημερίδα Το Βήμα, 25/10/1998]

Η αναγκαιότητα της κριτικής

Μέσα στην πολύπλοκη κοινωνία, ανάμεσα στον δημιουργό και στο έργο του, στέκεται ο κριτικός που ασκεί ένα λειτούργημα σημαντικό και υπεύθυνο. Και αποφασιστικό. Τόσο πιο υπεύθυνο και αποφασιστικό όσο η απόσταση ανάμεσα στους ανθρώπους και στο δημιουργό γίνεται μεγαλύτερη και όσο τα δημιουργήματα πληθαίνουν και κατακλύζουν την «αγορά». Χρησιμοποίησα σκόπιμα τη λέξη «αγορά», για να δηλώσω μια ακόμα ιδιότητα του έργου της τέχνης στη σύγχρονη κοινωνία. Είτε μας αρέσει είτε όχι, το έργο της τέχνης έχει μεταβληθεί σε εμπόρευμα που «διακινείται» με χίλιους τρόπους και με τις πιο σύγχρονες οικονομικές μεθόδους. Έτσι, ανάμεσα στον δημιουργό και το κοινό μεσολαβούν πάρα πολλοί παράγοντες που επηρεάζουν και τους δύο, πράγμα που σημαίνει πως τελικά επιδρούν και στο ίδιο το έργο της τέχνης. Θα αγνοήσω κάθε άλλο παράγοντα και θα δεχτώ πως από τη μια υπάρχει ο δημιουργός και το έργο του, και από την άλλη το κοινό, που μπορεί να είναι ή να γίνει «φιλότεχνο», και πως ανάμεσα στους δύο υπάρχει ο χώρος που ανήκει ή που προσφέρεται στον κριτικό, αυτόν ακριβώς το χώρο θα προσπαθήσω να ερευνήσω, εντοπίζοντας, όσο μπορώ, την έρευνα μου στην Ελλάδα.

Για τον Έλληνα η σημασία της λέξης «κριτική» είναι και πρόδηλη και παραπλανητική, γιατί εύκολα καταλαβαίνει την παραγωγή της από το ρήμα κρίνω, παραπλανητική γιατί, όπως και σε πολλές άλλες περιπτώσεις, δεν αισθάνεται την ανάγκη να καθορίσει

τα εννοιολογικά της όρια και το περιεχόμενό της, επειδή πιστεύει πως η γραμματική εξήγηση είναι αρκετή, για να κατανοήσει και το περιεχόμενο της έννοιας σε όλη του την έκταση. Ότι η έννοια κριτική σημαίνει την ενέργεια που δηλώνει το ρήμα κρίνω, δεν υπάρχει αμφιβολία, κριτικός, λοιπόν, είναι ο άνθρωπος που κρίνει το έργο της τέχνης, αυτός δηλαδή που αποτιμά την αξία ή την απαξία του, τις αρετές και τις αδυναμίες του. Από την αρχική αυτή σημασία πηγάζει και η στάση του κριτικού που παίρνει συχνά τη θέση του κριτή-δικαστή και η φυσική αντίθεση του δημιουργού προς τον κριτικό του, που τον αισθάνεται ως αντίδικο, και το «σώμα του εγκλήματος», το ίδιο το έργο της τέχνης, στέκεται άφωνο και ανίκανο να πάρει μέρος στη διαμάχη, να βοηθήσει στην τελική κρίση με τη δική του υπόσταση, που από τη στιγμή της δημιουργίας και ύστερα έχει αποκτήσει αυτονομία και αυτοτέλεια. Μια τέτοια στάση του κριτικού είναι και ατελεσφόρητη και αντιπαθητική, συχνά οδηγεί στον αυθαίρετο εγωισμό και στην αθεμελίωτη υπεροψία, ακόμη και στην αυθάδεια, όπως έγραφε κάποτε ένας κριτικός της λογοτεχνίας μας που καταλάβαινε καλά τους δρόμους, όπου οδηγεί ψυχολογικά η άσκηση της κριτικής που ξεκινά από μια τέτοιαν αφητηρία.

[Μανόλης Ανδρόνικος, περιοδικό Χρονικό, 1973. Στο βιβλίο Θεματικοί κύκλοι, ΟΕΔΒ, Αθήνα 2001, σσ. 266-267]

Η αξιολόγηση του μαθητή

Βασικός στόχος της αξιολόγησης του μαθητή είναι η ανατροφοδότηση της εκπαιδευτικής διαδικασίας και ο εντοπισμός των μαθησιακών ελλείψεων, με σκοπό τη βελτίωση της προσφερόμενης σχολικής εκπαίδευσης και τελικά την πρόοδο του μαθητή. Ειδικότερα, η αξιολόγηση του μαθητή αποβλέπει στον εντοπισμό των μαθησιακών δυσκολιών και των ελλείψεων των μαθητών με στόχο τη βελτίωση της διδακτικής διαδικασίας, την απόκτηση υπευθυνότητας μέσα από διαδικασίες αυτοαξιολόγησης, την ενίσχυση της αυτοεκτίμησης των μαθητών και συνολικά τη συγκρότηση της προσωπικότητάς τους.

Μπορεί να διακρίνει κανείς τρεις μορφές αξιολόγησης: Πρώτον, τη διαγνωστική, η οποία εφαρμόζεται κυρίως στην αρχή της μαθησιακής διαδικασίας και αποσκοπεί στον προσδιορισμό του επιπέδου των γνώσεων και των ενδιαφερόντων και τον εντοπισμό των πιθανών δυσκολιών που αντιμετωπίζουν οι μαθητές. Δεύτερον, τη σταδιακή αξιολόγηση, που εφαρμόζεται κατά τη διάρκεια της διδασκαλίας και αποσκοπεί στον έλεγχο της πορείας κάθε μαθητή προς την κατάκτηση των συγκεκριμένων εκπαιδευτικών στόχων. Τέλος, την ανακεφαλαιωτική, προκειμένου να εκτιμηθεί ο βαθμός επίτευξης των διδακτικών και παιδαγωγικών στόχων, σε σχέση με τους

προκαθορισμένους ως τελικούς στόχους.

Οι τεχνικές της αξιολόγησης συναρτώνται άμεσα με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, τους στόχους και το περιεχόμενο του γνωστικού αντικειμένου. Στις τεχνικές αξιολόγησης περιλαμβάνονται οι γραπτές ή προφορικές εξετάσεις με ερωτήσεις κλειστού ή ανοιχτού τύπου, ο δυναμικός διάλογος μεταξύ των συμμετεχόντων στη μαθησιακή διαδικασία, οι συνθετικές δημιουργικές-διερευνητικές εργασίες (σχέδια εργασίας), η συστηματική παρατήρηση, η αυτοαξιολόγηση του μαθητή ή η αξιολόγηση από τους συμμαθητές του, ο συνδυασμός διαφορετικών τεχνικών (π.χ. τεστ και προφορική εξέταση) κ.λπ. Το αποτέλεσμα της αξιολόγησης (π.χ. ο βαθμός) δεν είναι αυτοσκοπός, ούτε μέσο ιεράρχησης και ταξινόμησης των μαθητών, αλλά βασικός μοχλός «κινητοποίησης» του σχολείου και του εκπαιδευτικού για τη λήψη ενδεδειγμένων παιδαγωγικών και διδακτικών μέτρων, που αναβαθμίζουν την παρεχόμενη εκπαίδευση.

Επικεντρώνοντας την προσοχή μας γενικότερα στην παιδαγωγική αποστολή του σχολείου, θεωρούμε ότι εγγύτερα στους μαθησιακούς στόχους βρίσκεται η περιγραφική αξιολόγηση, ιδιαίτερα για τις μικρές τάξεις του δημοτικού σχολείου. Μέσα από αυτήν παρέχεται η δυνατότητα περιγραφής των επιδόσεων του μαθητή με περισσότερη σαφήνεια και πληρότητα. Έτσι, κατανοούνται από τους μαθητές και τους γονείς όχι μόνο οι αδυναμίες και οι ελλείψεις του μαθητή, αλλά ακόμη και σημαντικές πτυχές της συμμετοχής και της δραστηριότητας του μαθητή. Με αυτή τη μορφή αξιολόγησης ελαχιστοποιείται ή και εξαλείφεται η πίεση για βαθμοθηρία και στείρα απομνημόνευση και ο υπέρμετρος ανταγωνισμός που δημιουργείται ανάμεσα στους μαθητές, ενώ παράλληλα αναδεικνύονται τα ενδιαφέροντα, οι ανάγκες και οι προσωπικές ιδιαιτερότητες του μαθητή. Για τις ανάγκες των μεγαλύτερων τάξεων του Δημοτικού και του Γυμνασίου, διαπιστώνεται η αναγκαιότητα χρησιμοποίησης της περιγραφικής αξιολόγησης σε συνδυασμό με τους παραδοσιακούς τρόπους βαθμολόγησης, που είναι καλό να διαθέτουν μεγάλο εύρος κλίμακας.

[Διασκευή άρθρου, εφημερίδα Τα Νέα, 10/11/2008. Στο Αλ. Μητσέλος και Σπ. Μητσέλος, Έκφραση – Έκθεση για τη Β' Λυκείου, εκδ. Ελληνοεκδοτική, Αθήνα 2011, σ. 413]

Αυτογνωσία και αυτοκριτική

Η αυτογνωσία και η αυτοκριτική είναι έννοιες αλληλένδετες, συνυφασμένες με την αξιολόγηση, τη βελτίωση του χαρακτήρα μας και τον έλεγχο της δραστηριότητάς μας. Γι' αυτό έχουν ταυτόχρονα ηθική, ψυχική, αλλά και πρακτική αξία.

Αυτογνωσία είναι η σταδιακή ανακάλυψη του εαυτού μας, η διεύρυνση του εσωτερικού

κόσμου, ο πλουτισμός των συναισθημάτων και της σκέψης' είναι η αδιάκοπη και επίπονη προσπάθεια του ανθρώπου να γνωρίσει τον εαυτό του, να συνειδητοποιήσει δηλαδή την ιδιαιτερότητά του, τη μοναδικότητά του σε σχέση με τον κόσμο που τον περιβάλλει. Η αυτογνωσία δεν είναι στείρα και εγωπαθής εσωστρέφεια, αλλά ευθύς και ειλικρινής διάλογος. Ούτε έχει νόημα ως αμείλικτη κριτική, που οδηγεί στην απαισιοδοξία και την αποθάρρυνση, αλλά ως σωστή αξιολόγηση των πραγμάτων και ως δημιουργική επαφή με τη ζωή. Έτσι, η αυτογνωσία αφορά στη δημιουργική δράση, και συμπληρώνεται από την αυτοκριτική. Τη μόνιμη κριτική που πρέπει να ασκεί κάθε άνθρωπος για τα «πεπραγμένα» του, όπως οι Πυθαγόρειοι, που ρωτούσαν κάθε βράδυ τον εαυτό τους: «Τι καλό έκανα, τι κακό, τι δεν έκανα που έπρεπε να κάνω;». Είναι, δηλαδή, η αυτοκριτική και η αυτογνωσία, εκτός των άλλων, και ένας συνειδησιακός έλεγχος, από τον οποίο απορρέει και η ηθική σημασία τους.

Αυτή η ενδοσκόπηση δεν είναι, ασφαλώς, εύκολη υπόθεση. Χρειάζεται κουράγιο, για να διακρίνουμε και, κυρίως, να δεχτούμε τις ατέλειες και τα ελαττώματά μας, γιατί αγαπάμε τον εαυτό μας, και εύκολα βρίσκουμε ελαφρυντικά και δικαιολογίες για ό,τι δε μας «βολεύει». Η φιλαυτία απεχθάνεται κάθε είδους δυσάρεστη διαπίστωση. Αλλά και ο κοντινός κοινωνικός περίγυρος παραβλέποντας, ηθελημένα ή αθέλητα, τις αδυναμίες και κολακεύοντας τα προτερήματά μας, συντελεί στην καλλιέργεια ψεύτικης εικόνας για τον εαυτό μας και εξουδετερώνει τη διάθεση και την ανάγκη για αυτοκριτική και αυτογνωσία. Στις δυσκολίες αυτές θα πρέπει να προσθέσουμε και την υποκειμενικότητα, αφού ο ίδιος άνθρωπος είναι και κριτής και κρινόμενος. Ειδικά σήμερα, η απουσία χρόνου, καθώς και οι πολλές ενοχές του σύγχρονου ανθρώπου τον κάνουν να αποφεύγει την αυτοκριτική. Οι άνθρωποι σήμερα τρέχουν, για να μη συναντήσουν τον εαυτό τους κι αναγκαστούν να λογαριαστούν μαζί του, πράγμα φοβερά δυσάρεστο.

Αξίζει, παρ' όλα αυτά, τον κόπο η προσπάθεια του ανθρώπου να υπερπηδήσει όλα τα παραπάνω εμπόδια και να έρχεται καθημερινά σε «αναμέτρηση» με τον εαυτό του, γιατί η προσφορά της αυτογνωσίας, αλλά και οι συνέπειες της απουσίας της την καθιστούν απαραίτητη για όλες τις εκφάνσεις της ζωής του ανθρώπου.

Με την αυτογνωσία και την αυτοκριτική ο άνθρωπος μπορεί να αντιμετωπίζει αποτελεσματικά τις δυσκολίες. Δεν μπορούμε να αντιμετωπίσουμε αποτελεσματικά μια δυσκολία, αν δε γνωρίζουμε τη φύση της, αν δεν κατανοήσουμε ακριβώς σε τι συνίσταται, τους παράγοντες που άμεσα ή έμμεσα, την επηρεάζουν και τα αίτια που την προκαλούν. Χρειάζεται, επομένως, ενδελεχής έρευνα και γνώση των αντικειμενικών δεδομένων. Η γνώση, όμως, αυτή είναι ατελής, αν δε γνωρίζουμε, επίσης, καλά ποιοι

είμαστε, τι θέλουμε, αλλά και τι μπορούμε να κάνουμε. Έτσι, διαπιστώνοντας τα προτερήματα και τα ελαττώματά μας, προσαρμόζουμε ανάλογα τη στάση μας. Χωρίς να υποτιμούμε, αλλά ούτε και να υπερεκτιμούμε τις δυνατότητές μας, θέτουμε στόχους, εκπονούμε ρεαλιστικά προγράμματα, σταθμίζουμε με επιμέλεια όλους τους παράγοντες και τις παραμέτρους των πράξεων μας. Αυτή η διαλεκτική σχέση του υποκειμένου με τον αντικειμενικό κόσμο μεταφράζεται πρακτικά σε ορθές επιλογές και αποφάσεις, σε οργανωμένες, ακριβείς και αποτελεσματικές ενέργειες. Διαφορετικά, υπάρχει ο κίνδυνος της ματαιοπονίας και της αποτυχίας.

Αλλά απ' αυτήν την πνευματική και ηθική δοκιμασία, πέρα από την άρση των δυσκολιών, ο άνθρωπος δε βγαίνει μόνο νικητής, αλλά και πιο έμπειρος, πιο ώριμος και υπεύθυνος. Μαθαίνει να αυτοκυριαρχεί, να είναι μετριοφρων και διαλλακτικός. Γιατί, σε τελική ανάλυση, η αυτοκριτική και η αυτογνωσία δεν είναι παρά ένας διαρκής αγώνας, μια ασίγαστη πάλη με τον κακό εαυτό μας. Και, στο μέτρο που κατορθώνουμε να επιβληθούμε στα πάθη και στις αδυναμίες μας, ο αγώνας αυτός συντελεί στη βελτίωση της προσωπικότητάς μας.

Τα χρηστά ήθη αποτελούν ουσιαστική προϋπόθεση για τις αρμονικές σχέσεις ανάμεσα στους ανθρώπους. Κατά συνέπεια, τα ευεργετικά αποτελέσματα της αυτογνωσίας επεκτείνονται και στην κοινωνική ζωή του ανθρώπου. Χωρίς την προκλητική επίδειξη, την καυχησιολογία, την υπεροψία, την αλαζονεία, αλλά και χωρίς την αίσθηση κατωτερότητας που συνεπάγεται η έλλειψη αυτογνωσίας, οι σχέσεις μας με τους άλλους ανθρώπους είναι αρμονικές. Η αξιοπρέπειά μας διαφυλάσσεται αμείωτη, γιατί οι πράξεις μας είναι «μετρημένες». Και επειδή το «μέτρο» αποτελεί ουσιαστική προϋπόθεση για τον αλληλοσεβασμό, την αγάπη και την αλληλεγγύη ανάμεσα στους ανθρώπους, μπορούμε να συμπεράνουμε πως η αυτογνωσία ενισχύει ποιοτικά τους ανθρώπινους δεσμούς, με πνεύμα κατανόησης και δικαιοσύνης.

Ιδιαίτερα σημαντική είναι η συμβολή της αυτογνωσίας και στη σωστή επιλογή του επαγγέλματος, επειδή βοηθά τον άνθρωπο να συνειδητοποιήσει τις κλίσεις και τα ενδιαφέροντά του, να αξιολογήσει τις πραγματικές του ικανότητες και να διακρίνει ποιο από το πλήθος των επαγγελμάτων ανταποκρίνεται σ' αυτές.

Τέλος, ο άνθρωπος που γνωρίζει τον εαυτό του, είναι λιγότερο αλλοτριωμένος. Αλλοτρίωση είναι η αποξένωση του ανθρώπου από τον ίδιο τον εαυτό του' είναι η απώλεια της δυνατότητας να ρυθμίζει τη ζωή του σύμφωνα με τη δική του βούληση και κρίση. Αυτό μπορεί να συμβεί, όταν κάποιοι άλλοι τον υποκαταστήσουν. Για παράδειγμα, αλλοτριωμένος μπορεί να χαρακτηριστεί ο σύγχρονος άνθρωπος, αφού τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης, για να περιοριστούμε μόνο σ' αυτά, με την

κατευθυνόμενη πληροφόρηση, τα διαφημιστικά μηνύματα που εκπέμπουν ή τις αξίες που προβάλλουν, είναι σε θέση να υποβάλλουν και να καθορίζουν τις αντιλήψεις, τα ενδιαφέροντα, τις προτιμήσεις και τη συμπεριφορά του. Όταν, όμως, ο άνθρωπος ξέρει καλά τον εαυτό του, έχει δηλαδή συνείδηση των επιθυμιών, των αναγκών, των δυνατοτήτων και των αδυναμιών του, όταν, με λίγα λόγια, είναι σε θέση να κρίνει και να καθορίζει ο ίδιος τη ζωή του, τότε μπορεί να αντιστέκεται και να αποφεύγει την αλλοτρίωση.

Πολύτιμη είναι, λοιπόν, η προσφορά της αυτογνωσίας και της αυτοκριτικής και γι' αυτό πολύ νωρίς εκτιμήθηκε. Στο μαντείο των Δελφών υπήρχε χαραγμένο το αρχαίο γνωμικό «γνώθι σαυτόν», για να τονίζεται η σημασία του από την αίγλη του ιερού χώρου. Ο Σωκράτης το έκανε αρχή της διδασκαλίας του.

Σήμερα, ύστερα από τόσα χρόνια, εξακολουθεί να παραμένει επίκαιρο. Μέσα στη χαώδη κατάσταση, στον κυκεώνα των αντιλήψεων της εποχής μας, στη σύγχυση και στην αλλοτρίωση, η αυτοκριτική και η αυτογνωσία είναι αναγκαίες ως εκδήλωση εσωτερικής ζωής, καθώς μας επιτρέπουν να σκεφτόμαστε και να αποφασίζουμε ελεύθερα και ορθά.

[Σπ. Κούτρας, Πειστικός Λόγος, στο: Σπ.Κούτρας και Υπ. Ζουρούδη, Νεοελληνική Γλώσσα. Έκφραση –Έκθεση για τη Β' Λυκείου, εκδ. Σαββάλας, σσ. 245-247]

Κεφάλαιο Τέταρτο: Σημειώσεις – Περίληψη

Λακωνικότητα

Στις καθημερινές μας συζητήσεις αλλά και τις διάφορες εκπομπές, ραδιοφωνικές ή τηλεοπτικές, ακούμε συχνά την προτροπή: απάντησέ μου με συντομία, απάντησέ μου επί της ουσίας, απάντησέ μου με λακωνικότητα. Τι, όμως, είναι η λακωνικότητα και ποια η σημασία της για την επικοινωνία μας; Με τον όρο λακωνικότητα εννοούμε τη σύντομη διατύπωση των απόψεών μας, προφορικά ή γραπτά, χωρίς να παραβλάπτεται η πληρότητα του νοήματος.

Η ικανότητα της σύντομης και ακριβούς απόδοσης των νοημάτων θεωρούνταν στην αρχαιότητα αρετή. Οι Σπαρτιάτες και οι Λάκωνες, γενικότερα, φημίζονταν ιδιαίτερα για το σύντομο τρόπο έκφρασής τους και αυτό το επιβεβαιώνει ο όρος λακωνικότητα. Οι αρχαίοι Έλληνες, μάλιστα, είχαν προσδώσει στην αρετή αυτή και φιλοσοφική διάσταση, όπως διαφαίνεται και από την εύστοχη άποψη: «το λακωνίζειν εστί φιλοσοφείν». Επίσης και άλλες συμβουλές και προτροπές τους αναφέρονταν

στην αρετή αυτή. Οι φράσεις: «Μη εν πολλοίς ολίγα λέγε, αλλά εν ολίγοις πολλά», «Ουκ εν τω πολλώ το ευ, αλλ' εν τω ευ το πολύ» φανερώσουν τη σημασία που έδιναν οι αρχαίοι Έλληνες στη συντομία του λόγου.

Η σημασία της στην καθημερινή ζωή είναι μεγάλη. Καταρχάς εντοπίζουμε τις συζητήσεις και την επιχειρηματολογία μας στο ζητούμενο και μόνο σ' αυτό. Οι πλατειασμοί, οι περιπτολογίες και οι παρεκβάσεις οδηγούν σε φυγόκεντρο τρόπο συζήτησης, με αποτέλεσμα να ελλοχεύει ο κίνδυνος αποπροσανατολισμού κατά τη διάρκεια της συζήτησης. Η προσοχή των συνομιλητών πιθανώς να στραφεί, εσκεμμένα ή όχι, σε δευτερεύουσες πλευρές του θέματος και να δυσχεραίνεται η δυνατότητα ορθών διαπιστώσεων και συμπερασμάτων.

Παράλληλα, με τη λακωνικότητα ο λόγος γίνεται λιτός, σαφής, πυκνός και κυριολεκτικός. Οι αρετές αυτές είναι σημαντικές, όχι μόνο γιατί οι συνομιλητές κατανοούν το περιεχόμενο του θέματος, αλλά και γιατί διευκολύνεται η επιχειρηματολογία των διαλεγομένων. Με τον τρόπο αυτό αποφεύγονται οι παρανοήσεις, οι αοριστολογίες, οι αμφίσημες φράσεις και οι συνομιλητές, με σαφή γνώση των δεδομένων, οδηγούνται σε ασφαλή συμπεράσματα.

Ακόμη, με τη λακωνικότητα κερδίζεται πολύτιμος χρόνος. Φωτίζονται γρηγορότερα οι πλευρές των συζητούμενων θεμάτων, διατυπώνονται ευχερέστερα οι εκτιμήσεις, οδηγούμαστε ταχύτερα σε συμπεράσματα και προβαίνουμε έγκαιρα στη λήψη των αναγκαίων μέτρων ή τη διόρθωση εσφαλμένης πορείας. Θα ήταν παράλειψη να μην επισημάνουμε ότι η λακωνικότητα συντελεί στο να παρακολουθούν οι ακροατές, οι συνομιλητές και οι αναγνώστες με περισσότερο ενδιαφέρον τη διαπραγμάτευση του θέματος. Ο περιεκτικός, σύντομος και σαφής λόγος στη διατύπωση των νοημάτων είναι εύληπτος και δεν κουράζει, όπως γίνεται, αν χαρακτηριστικό της αφήγησης είναι η φλυαρία, η λογοκοπία και η απεραντολογία.

Οφείλουμε να επισημάνουμε πως η λακωνικότητα αποτελεί αρετή μόνο όταν με λίγες λέξεις αποδίδεται πλήρως το νόημα, το περιεχόμενο όλων όσων θέλουμε να πούμε. Η λεξιπενία, η ατέλεια στην έκφραση και στην απόδοση του νοήματος δεν είναι αρετές αλλά αδυναμίες έκφρασης. Επίσης, όταν η λακωνικότητα είναι αποτέλεσμα εσωστρέφειας, καταστρατηγεί το διάλογο και δημιουργεί προσκόμματα στην επικοινωνία των ατόμων. Ακόμη, θα πρέπει να γνωρίζουμε πως, για να εκφραστεί κάποιος με λακωνικότητα, δεν είναι εύκολο εγχείρημα. Απαιτείται άνετος χειρισμός της γλώσσας, πειθαρχία λόγου, βαθιά γνώση του θέματος και ξεκάθαρη άποψη γι' αυτό.

Ωστόσο υπάρχουν και οι περιπτώσεις που ο λόγος επιβάλλεται να είναι αναλυτικός.

Όταν το απαιτεί η πνευματική στάθμη του ακροατηρίου, όταν αναφερόμαστε σε περιγραφές και αφηγήσεις, που παίζει ρόλο και η λεπτομέρεια, απαιτείται η αφήγηση να είναι λεπτομερής και διεξοδική. Ακόμη στο σχολείο, κατά τη διδασκαλία ορισμένων ενοτήτων και εννοιών ή την αφήγηση των γεγονότων, απαιτείται αναλυτική έκφραση σε σχέση πάντα όχι με τη δυσκολία του θέματος, αλλά την αντιληπτικότητα των μαθητών, τη δυνατότητα κατανόησης και αφομοίωσης όσων διδάσκονται.

[Π. Σαλαγιάννης, «Λακωνικότητα», Λόγος και Αντίλογος, σσ. 121-122]

Το κυνήγι του χρόνου

Ένα γενικό χαρακτηριστικό της εποχής μας είναι το κυνήγι του χρόνου. Όλοι τρέχουν, λαχανιάζουν, αγωνιούν και πάντοτε έχουν την αίσθηση ότι δεν πρόφτασαν κάτι. Αυτή η παραφροσύνη του καιρού μας, που μας σπρώχνει συνεχώς πίσω από το χρόνο, μας εμπλέκει μέσα στη ροή του χρόνου και μας αφαιρεί τη χαρά να συνυπάρχουμε με το χρόνο (συμβαδίζοντας και συνυπάρχοντας με άνεση), εκμηδενίζει τον άνθρωπο ως προσωπικότητα και ως ανθρώπινη ουσία.

Είναι έτσι φτιαγμένη η δομή του δημόσιου και ιδιωτικού μας βίου, ώστε να παγιδύεται ο άνθρωπος μέσα στα αντικείμενα και στις απασχολήσεις. Λες και βάλαμε όλη την τέχνη και τη σοφία μας στο να συνθλίψουμε τους εαυτούς μας. Ο άδειος από τις ασχολίες χρόνος, που θα είναι δικός μας αποκλειστικά, είναι ή ελάχιστος ή ανύπαρκτος. Δεν έχουμε καιρό να συναντηθούμε με τον εαυτό μας, να αναδιπλωθούμε και να ταξιδέψουμε μέσα μας, να ονειροπολήσουμε ή να νοσταλήσουμε, να αποχωρισθούμε απ' όλους τους εξωτερικούς περισπασμούς, σε μια αποκλειστική συνάντηση με τον εαυτό μας.

Έτσι ο χρόνος χάνεται ερήμην μας και ανακαλύπτουμε ξαφνικά την απουσία του ή με υπομνήσεις επετείων ή με μνήμες που αναβιώνουν απροσδόκητα ή με συμπτώματα βιολογικής καταπόνησης και ανημποριάς. Και διαπιστώνουμε ξαφνικά πόσο εγκληματικά αποκοπήκαμε από πρόσωπα και πράγματα. Οι στιγμές που συνιστούν την ουσιαστική μας ζωή, με την πίκρα ή τη χαρά που περικλείουν, φεύγουν ανυποψίαστα και χάνονται ανεκπλήρωτες.

Δεν είναι μόνο η εμπλοκή μας μέσα σε μια ασθμαίνουσα εποχή και ο ρυθμός του βίου που μας συμπαρασύρουν στις δολιχοδρομίες¹ μιας πρωτοφανούς εξουτώσεως. Είναι και η παθολογία του καιρού μας που συμβάλλει στην εξαθλίωσή μας. Όλοι συνθλίβουμε τον ελάχιστο χρόνο που μας μένει, για να κατοχυρώσουμε την επαγγελματική και κοινωνική μας θέση. Ο ένας τρέχει στις δεξιώσεις, ο άλλος να εξασφαλίσει γνωριμίες, ο τρίτος στις υπηρεσίες για να «κυνηγήσει» τις υποθέσεις του, ένας άλλος να δικτυωθεί

σε μια ομάδα ή έναν όμιλο που θα τον στηρίξει κ.λπ.

Επιδιώκουν οι άνθρωποι θέσεις και πάλι άλλες θέσεις και συμμετοχές σε συμβούλια και σε επιτροπές, επιδιώκουν γνωριμίες, που κοστίζουν χρόνο και ταπείνωση, προσπαθούν να επιβάλουν ένα –συχνότατα– μίζερο εαυτό, που με άγχος βαδίζει στη φθορά.

Και όλα αυτά ξεκινούν (πέρα από την ανθρώπινη κενοδοξία) από μια αβεβαιότητα, από την ανασφάλεια του ανθρώπου. Και τρέχουν οι «τλήμονες θνητοί»² να εξασφαλίσουν εύνοιες και χρήμα. Και ο χρόνος εκδικείται για το θάνατό του. Και η εκδίκηση είναι βαριά και αναπότρεπτη.

[Αριστόξενος Σκιαδάς, Διαπιστώσεις, Αθήνα 1977. Διασκευή. Πανελλήνιες εξετάσεις Δ' τάξης Εσπερινού, Ιούνιος]

1. δολιχοδρομίες= αγώνες δρόμου μεγάλων αποστάσεων

2. τλήμονες θνητοί= ταλαίπωροι άνθρωποι

Ο ελεύθερος χρόνος και η ψυχαγωγία

Εκμετάλλευση του χρόνου δε σημαίνει αναγκαία εργασία ασταμάτητη. Είναι απαραίτητος και ο ελεύθερος χρόνος, που φέρνει μια χαλάρωση στην ένταση και ένα σπάσιμο στη ρουτίνα. Μένοντας κανένας στα όρια του μέτρου διατηρεί και τη σωματική του υγεία και την ψυχική του ισορροπία.

Όμως ο ελεύθερος αυτός χρόνος, για να αποδώσει τα προσδοκώμενα ευεργετικά αποτελέσματα και να μην κατανήσει ανία και πλήξη, πρέπει να αξιοποιείται κατάλληλα. Από το γεγονός αυτό προκύπτει η ανάγκη της ψυχαγωγίας.

Τίθεται ωστόσο το ερώτημα: Είναι απλό και εύκολο πράγμα στην εποχή μας η ψυχαγωγία, ή μήπως κι αυτή έχει γίνει ένα πρόβλημα; Αν σκεφτούμε με πόση δίψα κυνηγάει ο σύγχρονος άνθρωπος την ψυχαγωγία, παρά την ύπαρξη τόσων τεχνικών μέσων που θεωρητικά ικανοποιούν την ανάγκη αυτή, θα πρέπει να μη βιαστούμε να δώσουμε μια πρόχειρη απάντηση. Όλοι οι εργαζόμενοι κατά τις ημέρες της δουλειάς δεν κάνουν τίποτε άλλο από το να περιμένουν σχεδόν εναγώνια την προσεχή αργία. Και η αμφιβολία μένει: τελικά τη χαίρονται πάντοτε την αργία τους; Τα πράγματα δείχνουν ότι δεν μπορούμε σε πολλές περιπτώσεις να απαντήσουμε καταφατικά. Για ένα σημαντικό μέρος ανθρώπων η ψυχαγωγία εκφυλίστηκε απλώς σε μια φυγή από την πραγματικότητα. Η φυγή όμως είναι άρνηση· δεν είναι θέση.

Ας δούμε το πρόβλημα και από τη θετική του πλευρά. Προϋπόθεση της αληθινής ψυχαγωγίας είναι η ήρεμη ψυχική κατάσταση του ανθρώπου, που του την εξασφαλίζουν όχι βέβαια τα άφθονα υλικά μέσα παρά η πνευματική και ηθική καλλιέργεια. Μόνο με

την προϋπόθεση αυτή αποδίδουν οι διάφορες μορφές της ψυχαγωγίας.

Καιρός όμως να αναφέρουμε τις μορφές αυτές: 1) Το παιχνίδι, που πρέπει να είναι ανάλογο με την ηλικία και την ιδιοσυγκρασία του καθενός. Εδώ υπάγονται και τα διάφορα σπορ είτε ως άθληση είτε ως θέαμα. 2) Το ωραίο στην τέχνη. Μπορεί να πάρει είτε τη μορφή της δημιουργίας είτε τη μορφή της αισθητικής συγκίνησης από ένα ξένο έργο. 3) Το ευχάριστο πάρεργο, ποικίλες δηλαδή ερασιτεχνικές απασχολήσεις, κυρίως χειρωνακτικές. Εδώ, ίσως, μπορεί να υπαχθούν και το ψάρεμα και το κυνήγι. 4) Το ωραίο στη φύση: περίπατος, εκδρομή, κατασκήνωση. 5) Η αλλαγή του περιβάλλοντος: ταξίδια, παραθερισμός. 6) Λίγες γνώσεις χρήσιμες ή ευχάριστες: βιβλία, τηλεόραση, ομιλίες και 7) Η απασχόληση με μια ξένη έστω και πλαστή ιστορία: βιβλία, τηλεόραση, κινηματογράφος, θέατρο. Και πάνω από όλα ή παράλληλα με όλα η ευχάριστη συντροφιά.

Αν ο καθένας, ανάλογα με το χαρακτήρα, την ηλικία και τις δυνατότητες του, ξέρει να κάνει σωστή επιλογή στις διάφορες μορφές της ψυχαγωγίας, οπωσδήποτε θα αξιοποιήσει γόνιμα τον ελεύθερο χρόνο του και θα ικανοποιήσει τις βαθύτερες ψυχικές του ανάγκες.

[Ι. Α. Νικολαΐδης, «Ο άνθρωπος και ο χρόνος». Στο Θεμέλιο της Έκθεσης Ιδεών, τ. 3^{ος}, εκδ. Μ. Ι. Μπαχαράκης, Θεσσαλονίκη 1989, σσ. 20-21]

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

